

HRVATSKI VOJNIK

Broj 37. GODINA VIII. SRPANJ 1998.

BESPLATNI PRIMJERAK

**Europska unija nakon
monetarnog ujedinjenja**

Svarnost ili fikcija?

Kolektivna sigurnost i vojna suradnja u Evropi

OSVRT

**Nova zapovjedna
struktura NATO-a**

EH 101

Korvete klase Göteborg

**Japanske Pomorske
samoobrambene snage**

771330500003

H G V

M-84AB, GLAVNI BORBENI TANK, UČINKOVIT ODGOVOR NA
BUDUĆE PRIJETNJE, S POSADOM OD TRI ČLANA I SPOSOBNOŠĆU
OTVARANJA PALJBE IZ POKRETA DANU I NOĆU

M-84AB IDE DALJE

PALJBENA MOĆ

TOP KALIBRA 125mm
S GLATKOM CIJEVI

BORBENA SPOSOBNOST

KOMPјUTORIZIRANI SUSTAV
NADZORA PALJBE

POKRETLJIVOST

MOTOR SNAGE 1000 KS

SPOSOBNOST PREŽIVLJAVANJA

VISOK STUPANJ BALIŠTICKE
ZAŠTITE
SUSTAV ZAŠTITE POSADE

RH-ALAN

RH-ALAN d.o.o.

Stančićeva 4, 10000 Zagreb

tel. 385 1 455 40 22, 456 86 67

fax. 385 1 455 40 24

REPUBLIKA HRVATSKA

10

EUROPSKA UNIJA NAKON MONETARNOG UJEDINJENJA

Strategijski odnos snaga u današnjoj EU složena je funkcija unutarnjih odnosa između Njemačke, Francuske i ostalih manjih država članica EMU, Britanije i ostalih članica EU koje nisu pristupile EMU, i izvanjskih utjecaja, Rusije, i povjesno gledano nove velike sile, SAD. Ostvarenje, zaštitu i povećanje vlastitih interesa putem postojanja EU sve spomenute zemlje danas ostvaruju putem uporabe "meke sile", i to na različite, u pravilu prikrivene i iz demokratske perspektive gledano legalne načine. Zahvaljujući svojoj dugoj diplomatskoj i političkoj tradiciji, one probitke od dosadašnjeg postojanja i djelovanja EU više postižu putem djelovanja snaga neformalne nego li formalne moći

52

EH 101

Pojavom potrebe zamjene starog vrtoleta Sea King, počelo se razmišljati o razvoju vrtoleta nove generacije, koji bi koristeći se znanjima o novim tehnologijama uz približno istu veličinu mogao postići znatno veću efikasnost i izvoditi više zadaća uz manje troškove uporabe. Danas, kada vrtolet EH 101 u raznim inačicama ulazi u uporabu, možemo reći da su očekivanja nadmašena, ali da je prava zadaća dokazivanja uspjeha konstruktorskog tima još uvijek pred tim vrlo sposobnim strojem

70

KORVETE KLASE GÖTEBORG

Raznovrsnošću naoružanja i znalački odabranim propulzijskim sustavom, švedske korvete klase Göteborg pokazale su se kao idealni ratni brodovi za zatvoreno Baltičko more

Nakladnik:

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske

Glavni i odgovorni urednik

general bojnik Ivan Tolj

Zamjenik glavnog i odgovornog urednika

brigadir Miro Kokić

Izvršni urednik

satnik Dejan Frigelj

Urednički kolegiji:

Vojna tehnika

satnik Tihomir Bajtek

Ratno zrakoplovstvo, Osrvt

natporučnik Robert Barić

Ratna mornarica

poručnik Dario Vuljanić

Vojni suradnici

pukovnik dr. Dinko Mikulić, dipl. ing.

pukovnik J. Martinčević-Mikić, dipl. ing.

pukovnik Vinko Aranđoš, dipl. ing.

bojnik mr. Mirko Kukolić, dipl. ing.

bojnik Damir Galešić, dipl. ing.

bojnik Berislav Šipicki, prof.

Dr. Vladimir Pašagić, dipl. ing.

Dr. Dubravko Risović, dipl. ing.

Dr. Zvonimir Freivogel

Mislav Brlić, dipl. ing.

Dario Barbalic, dipl. ing.

Josip Pajk, dipl. ing.

Vili Kezić, dipl. ing.

Klaudije Radanović

Boris Švel

Grafička redakcija

Hrvoje Brekalo, dipl. ing.

Zvonimir Frank

Ante Perković

natporučnik Davor Kirin

zastavnik Tomislav Brandt

Marketing

Sanja Juričan, dipl. oecc

Kompijutorski prijelom i priprema

HRVATSKA VOJNA GLASILA

Tisak

Hrvatska tiskara d.d., Zagreb

Naslov uredništva

Zvonimirova 12, Zagreb,

Republika Hrvatska

Brzoglas

385 1/456 80 41

Dalekomnoživač (fax)

385 1/455 00 75, 455 18 52

Marketing

tel: 385 1/456 86 99

fax: 385 1/455 18 52

Rukopise, fotografije i ostalo tvarivo ne vraćamo

© Copyright HRVATSKI VOJNIK, 1998.

6	GOJKO ŠUŠAK - Velebni prilog uskrsu domovine (2) <i>Snaga hrvatskog jedinstva</i>
10	Europska unija nakon monetarnog ujedinjenja <i>Dubravko Trstenjak, Darko Bandula</i>
20	Svarnost ili fikcija? <i>Kolektivna sigurnost i vojna suradnja u Europi</i> <i>Darko Bandula</i>
27	Quo vadis Europa? <i>Petar Jurić</i>
	OSVRT
46	Nova zapovjedna struktura NATO-a <i>Marijan Ivančić</i>
	RATNO ZRAKOPLOVSTVO
52	EH 101 <i>Saša Sovec</i>
64	Višecijevni zrakoplovni topovi sustava Gatling (II. dio) <i>Višecijevna strojnica Minigun</i> <i>Velimir Savretić</i>
	RATNA MORNARICA
70	Korvete klase Göteborg <i>Mislav Brlić, Dario Vuljanić</i>
80	Japanske Pomorske samoobrambene snage <i>Zvonimir Freivogel</i>
	VOJNA POVIJEST
86	Hrvatska vojska kroz povijest (XXIX. dio) <i>Nikola i Petar Zrinski - treći dio</i> <i>Velimir Vukšić</i>

Tomislav Brandt

SNAGA HRVATSKOG JEDINSTVA

Vječernji list

Ministar obrane Gojko Šušak u svim je prigodama isticao kako su OS Republike Hrvatske iznikle iz Domovinskog rata, ali od samog početka nastojeći postati dio zapadnoeuroropskih integracija: "Hrvatska vojska je nastala zbog nužnosti obrane rezultata slobodnih demokratskih izbora kojima je direktno prijetila 'vojna demokracija' jednopartijskog režima bivše SFRJ. Hrvatski narod danas bolje nego bilo tko drugi razumije razlike između vojnih sustava koji se nalaze pod kontrolom demokratskih društava, u odnosu na 'demokratska društva' koja se nalaze pod kontrolom vojnih reži-

ma. Posljedice 'vojne demokracije' beogradskog režima najtužniji su dio povijesti suvremene Europe. Više stotina tisuća izbjeglica, stotine tisuća poginulih i ranjenih, stradanja, etnička čišćenja i silovanja, razorena i spaljena sela i gradovi poput Nuštra, Dubrovnika, Vukovara, Sarajeva itd., tragični su rezultat 'vojne jednopartijske demokracije' beogradskog režima.

U ime obrane demokracije za koju se na prvim slobodnim višestračkim izborima opredijelio hrvatski narod, u ime obrane svojeg suvereniteta, slobode i prava, hrvatski narod i hrvatska država stvorili su i stvaraju Hrvatsku vojsku. Stvaranje i oblikovanje Hrvatske vojske kroz

rat i u ratu na temeljima demokratskih načela zasad posebno je teška zadaća, jer u ratu operativno-taktički, taktičko-tehnički i neki drugi izazovi i prioriteti nameću se kao najhitniji i najznačajniji.

S obzirom da se svaka prava država temelji na demokratskoj kontroli pravosuđa, policije i vojske kao institucija koje moraju biti odgovorne parlamentu i pod njegovom izravnom kontrolom, posebno će se osvrnuti na demokratske procese u instituciji za koju snosim odgovornost pred hrvatskim Saborom. Kao ministar obrane smatram kako je razvoj obrambenih sustava na načelima zapadnih demokracija iznimno značajan za razvoj sveukupnih demokratskih procesa u državama centralne, jugoistočne i istočne Europe u kojima je vladao jednopartijski sustav".

Treća konferencija o preustroju vojski novih demokracija, Zagreb, 27. srpnja 1994.

Partnerstvo za mir

Jedno od najvećih postignuća ministra Šuška bilo je ostvarivanje strateškog partnerstva sa SAD-om. O Partnerstvu za mir ministar Šušak govorio je na predavanju u povodu svečanog početka rada Zaklade hrvatskoga državnog zavjeta, 6. svibnja 1996. kad je među ostalim rekao: "Gledajući dugoročno, čak i kad bude službeno u Partnerstvu za mir, Republika Hrvatska morat će imati svoje vlastite, samostalne Oružane snage, dobro opremljene, dobro istrenirane i u potpunosti neovisne. One moraju biti u stanju djelovati i braniti vitalne interese RH, ukoliko ih ne će biti moguće braniti u sklopu Partnerstva za mir ili NATO-a. Pritom se ponajprije misli na moguće ugrožavanje i prijetnje od radikalnog islama, ili radikalnog pravoslavlja, kao temeljnim prijetnjama sigurnosti Republike Hrvatske i njezinim vitalnim interesima u regiji. S obzirom na geopolitički i geostrateški položaj te trenutačno, buduće sigurnosno i interesno okruženje Republika Hrvatska nije, dakle, u poziciji graditi ili razvijati svoju strategiju nacionalne sigurnosti i obrane isključivo na temelju partnerstva kroz različite međunarodne ugovore i združivanje međunarodnih vojnih snaga, ali, ističem, svi oblici međunarodne vojne suradnje iznimno su nam važni. Za Republiku Hrvatsku od posebne vojne važnosti je imati na raspolaganju i u trenutačnoj pripravnosti vlastite Oružane snage pod svojim izravnim zapovijedanjem, koje će svrhovito koristiti glede zaštite i obrane svojih vitalnih interesa. Također, s političkog aspekta za Republiku Hrvatsku i za HV značajno je da sudjeluje u svim združenim međunarodnim vojnim operacijama, te da je vezana uz odgovarajuće međunarodne vojne saveze koji unapređuju globalnu sigurnost i stabilnost."

Očigledno je, dakle, da za Republiku Hrvatsku program Partnerstvo za mir ima znatno veće političke značenje, on je za nas nezaobilazna etapa koja se ne može izbjegći ili preskočiti".

Vidimo se u slobodnoj Hrvatskoj

Ministar Šušak iznad svega volio je Hrvatsku i njezinu vojsku. O njoj je bez prestanka skrbio, vjerujući, značenju da kad dođe čas oslobođanja kako će baš ona

znati obaviti povijesnu zadaću: "Vode se razne polemike oko toga da li je Hrvatska vojska spremna, odgovor su sve gardijske brigade. Četvrta brigada ne pripada samo Dalmaciji, kao što ni Treća ne pripada Slavoniji, nego vi pripadate cijeloj Hrvatskoj. Ostanite spremni, čekajte zapovijed i ne opterećujte se kad će to biti. Želio bih vas sljedeće godine vidjeti, a da to bude u slobodnoj Hrvatskoj. Ako se kreće u akciju krenut će cijela Hrvatska, a vi ćete je predvoditi. Da će u to vrijeme sljedeće godine hrvatska okupirana područja biti u ustavno pravnom poretku Republike Hrvatske to izjavljujem javno i odgovorno".

Split, obljetnica Četvrte gardijske brigade, 28. travnja 1995.

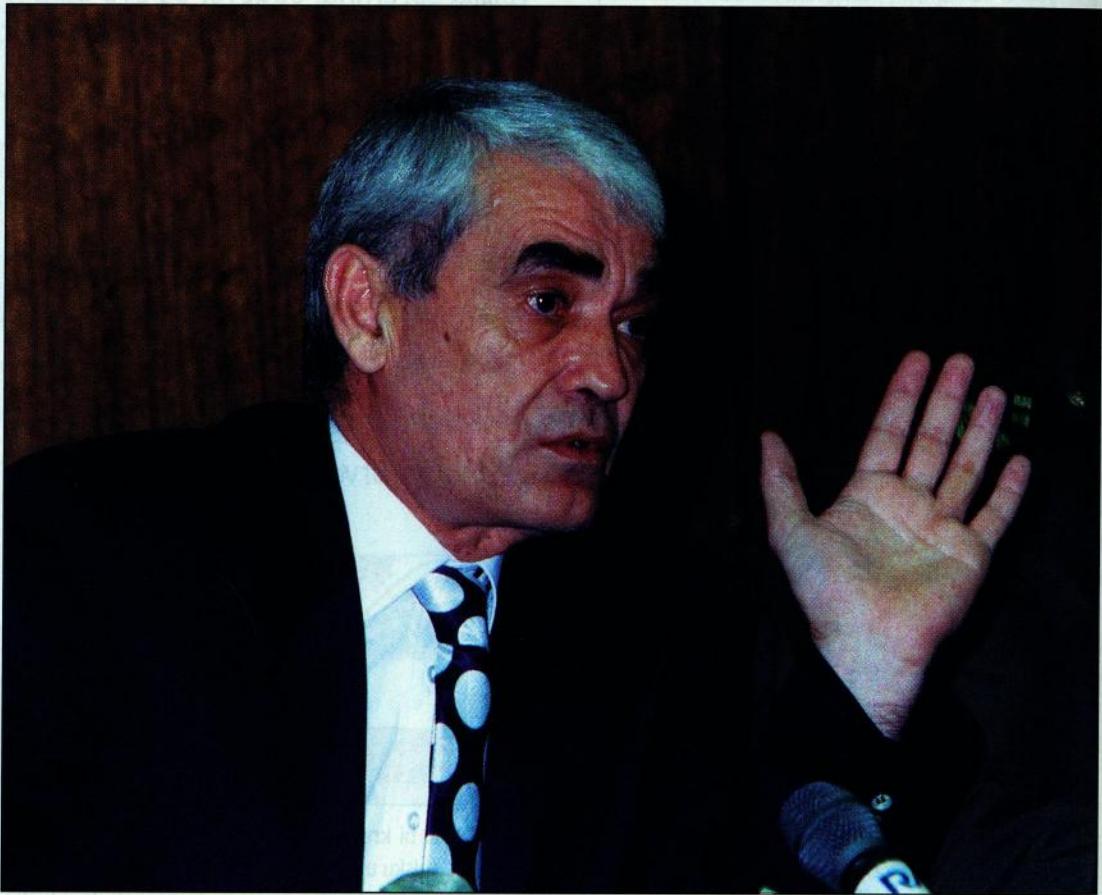
"Vode se razne polemike oko toga da li je Hrvatska vojska spremna, odgovor su sve gardijske brigade. Četvrta brigada ne pripada samo Dalmaciji, kao što ni Treća ne pripada Slavoniji, nego vi pripadate cijeloj Hrvatskoj. Ostanite spremni, čekajte zapovijed i ne opterećujte se kad će to biti. Želio bih vas sljedeće godine vidjeti, a da to bude u slobodnoj Hrvatskoj. Ako se kreće u akciju krenut će cijela Hrvatska, a vi ćete je predvoditi. Da će u to vrijeme sljedeće godine hrvatska okupirana područja biti u ustavno pravnom poretku Republike Hrvatske to izjavljujem javno i odgovorno".

Split, obljetnica Četvrte gardijske brigade, 28. travnja 1995.

"Neki bi krugovi u svijetu i u Srbiji željeli prikazati Hrvatsku vojsku u drugom svjetlu. Ne možemo biti naivni, uostalom na to nemamo ni pravo, te negirati da u tijeku agresije na Hrvatsku nije bilo incidenata i s hrvatske strane. Ali pritom je teško govoriti o vojsci, jer tada su se gradovi i sela gotovo sami organizirali i suprostavili agresiji. Sada bi neki izjednačili ponašanje te vojske s ponašanjem ove današnje, što nije moguće. Bivši zapadni sektor, koji je bio dugačak 27 kilometara, hrvatski su vojnici borbom prošli za 31 sat. Stavite na sebe vojnu opremu od 30 kilograma i s njome samo propješćite 30 sati, vidjet ćete što to znači. Njihovo ponašanje poslije akcije zadivljuje isto toliko koliko i sama akcija. Baš zbog onih čimbenika koje sam spomenuo prije, te zbog nesklonosti dijela međunarodne zajednice prema nama, Srbi su nas

uspjeli prikazati tako da smo gotovo jednaki njima u ponašanju. Mi u ovom slučaju oslobađajući, a oni okupirajući teritorij. Akcijom u zapadnoj Slavoniji demantirano je sve ono što su prodali svijetu i što je svijet prihvatio. Većina svjetskih čimbenika ne želi se opterećivati. Njima je bilo lakše da nas stave u istu vreću, da nas proglose skupinom jednakih koji ne znaju što hoće. Kad su se tobože pojavili diktatori na jednoj i na drugoj strani te se međusobno obračunavaju, najbolje je da iskrvare do kraja pa ćemo mi onda donositi odluke. Srbi su prvi put shvatili da su gubitnici. Nijedna od naših prijašnjih akcija, možda akcija HVO-a na Livanjskom polju, nije ostavila istu poruku. Akcija u Livnu nije bila nimalo manje blistava od ove u zapadnoj Slavoniji, što je javnosti manje poznato. Čak bih rekao da ju je vojno bilo teže izvesti, jer su srpske snage bile jače i bolje organizirane. Morate shvatiti da s livanjskog područja koje je oslobođeno potječe šest živućih generala srpske vojske. Dakle, nisu oni baš tako slabo branili taj teritorij. Područje Kupresa i Livna veliko je otprilike kao i zapadni sektor, ali uzmu li se u obzir teren, okolnosti u

dvjema akcijama pokazale da su snaga koja obećava da će hrvatski prostor biti u hrvatskim rukama. Opasnost da Srbi pokušaju negdje probiti hrvatsku obranu mislim da je to treći čimbenik koji iznenađuje. Već desetak-petnaestak dana nakon akcije u zapadnom sektoru nisu imali što drugo napraviti, znali su da ni u jednom sektoru ne mogu napraviti nikakav pomak. Naprotiv, da su još jedanput tukli Zagreb, sjevernog i južnog sektora danas ne bi bilo. Stoga su pokušali zauzeti oraški džep. Dosta mudro provedli su propagandu, kojoj su nasjeli i neki naši ljudi vjerujući da su se Hrvatska i Srbija dogovorile da zamijene oraški džep i zapadnu Slavoniju. Međutim, akciju u oraškom džepu osobno je vodio general Mladić, koji je na tom području bio nekoliko dana. To znači da su toj operaciji dali prioritet. Prije nekoliko dana tamo su bili i Karadžić i Krajišnik da bi digli moral vojske. Kakve se borbe vode тамо, najbolje bi mogli izvijestiti vojni reporteri. Srpska vojska nije učinila pomak ni jedan milimetar - akcija traje od 5. svibnja. Prema našim procjenama, da bi zauzeli oraški džep, Srbi moraju imati više od 10.000

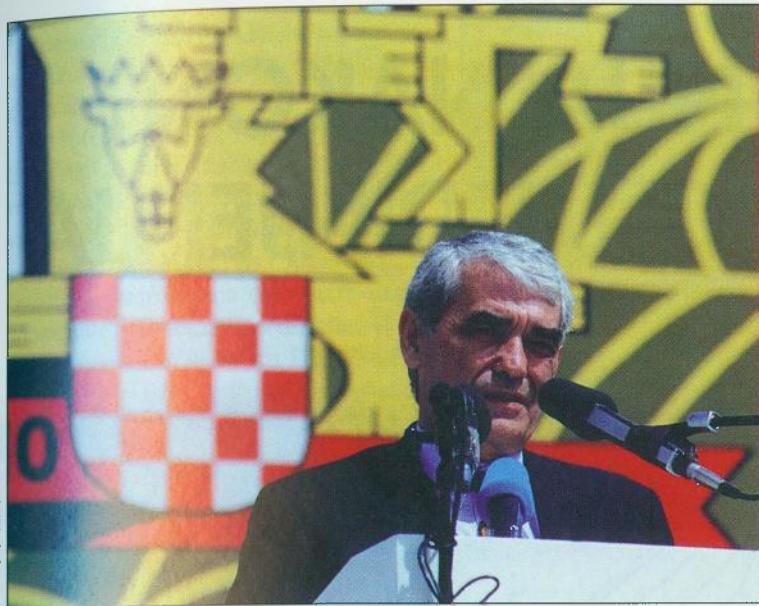
Tomislav Brandt

kojima je akcija izvedena - događalo se to u studenom, kad je snijeg na Dinari ponegdje dubok i metrima - to nije bila ništa manje blistava akcija. Izvedena je profesionalno i kao vojna akcija, a i s obzirom na ponašanje vojnika poslije nje.

Vojске posestrime

Sjećate se da nitko iz međunarodne zajednice ni na koji način nije osudio HVO, a HVO i Hrvatska vojska dvije su posestrime. HVO se organizirao po uzoru na HV, pomažemo mu školjući časnike te u provedbi Washingtonskih sporazuma. Mislim da su i jedna i druga vojska tim

mrtvih, a i da bi napravili pomak. Mogu li oni to sebi priuštiti? Hrvatska je obrana тамо ukopana, čvrsta, ima dovoljno tankova, oružja. Beogradska sredstva priopćavanja pišu o 5,5 miliardima dolara koje će Hrvatska uložiti u vojsku, o izraelskim kriterijima u njoj itd. Proračun Hrvatske vojske je javan. Dobro se zna koliko je o njemu raspravljao Sabor, a drugoga nema. Štoviše, gospodarska je situacija takva da ni ono što je doneseno u Saboru Ministarstvo financija ne prati. Stoga smo u velikim dugovima prema privredi. Što se tiče usporedbi s izraelskom vojskom, ako ima išta što sam ja unio u izgradnju Hrvatske vojske, onda je to pokušaj da iskoristimo sva iskustva onih

Četvrta brigada ne pripada samo Dalmaciji, kao što ni Treća ne pripada Slavoniji, nego vi pripadate cijeloj Hrvatskoj

vojski u svijetu koje su pokazale neke rezultate u ovom stoljeću.

Tražiti pomoć stručnjaka

Nisam prezao dovoditi ljude sa svih strana svijeta, i iseljenike Hrvate ali i strane stručnjake, da nam daju savjete, uključujući i zemlju koju ste spomenuli. Ni jedna od tih vojski ne može biti uzor po kojem bismo napravili kalup potreban Hrvatskoj vojsci, ali njihova iskustva mogu nam dosta pomoći u pronaalaženju onoga što bi trebala biti Hrvatska vojska. Mislim da smo na dobrom putu da njihova iskustva prilagodimo našim uvjetima. Kad je riječ o oslobođanju okupiranih područja, dobar dio javnosti smatra da smo to u stanju učiniti u tzv. sjevernom i južnom sektoru, ali kad su posrijedi Baranja i istočna Slavonija, da bi se riskirao sukob sa Srbima i da će oslobođanje ići vrlo teško. Hrvatska se neće zaletjeti. Kad kažem zaletjeti, mislim na to da moramo imati pravu procjenu kako će reagirati najvažniji međunarodni čimbenici tijekom akcije i nakon nje. Nitko od naših stručnjaka, ni u Ministarstvu obrane ni u Glavnom stožeru HV-a, ne smatra oslobođanje Baranje i istočne Slavonije opasnjim od napadaja na Knin. Vjerujem da bi Srbi branili Knin čvrše nego Baranju ili Vukovar, iz jednostavnog razloga što je tamo ipak domicilno pučanstvo, a na istoku Hrvatske uglavnom su Srbi došljaci. Evo, ovih su dana neki stigli i iz zapadne Slavonije. Mogućnost da se Srbija uključi u sukob postoji u svim verzijama, a na istoku Hrvatske možda je ta mogućnost veća, jer to područje graniči sa Srbijom. Moja je

procjena da zasad, dok traje ovaj mandat UNCRO-a, ne ćemo imati prešutni blagoslov glavnih čimbenika međunarodne zajednice da situaciju rješavamo vojnim putem. Oni inzistiraju da stanje pokušamo riješiti pregovorima. No, ne mislim da bi se Srbija mogla uključiti u rat protiv Hrvatske. Ne vidim potencijale s kojima bi to učinila. Srbija je 1991. bila sila ne toliko zbog organizirane vojske, nego zato što je imala sredstva o kojima smo mi mogli samo sanjati. A mi nismo imali ni sredstva, ni ustroj, ni išta drugo. Mislim da se ona pričuva dobrim dijelom potrošila. Uostalom, i sami znate kako ih je trošila. Srbi su ispaljivali tisuće granata po maloj Sunji,

a da ne govorim o većim gradovima. To nisu bili neograničeni izvori. Mislim da su svaki dan slabiji, da je Hrvatska svaki dan jača i ako se istočnu Slavoniju bude moralo oslobođati vojnom opcijom, Srbija sebi neće moći priuštiti da uđe u rat. Što se tiče naših potencijala, mi njihovim tankovima ne možemo suprotstaviti toliki broj svojih tankova, ali i u ovom se ratu pokazalo da to ništa ne znači. Imamo dobru protuobranu, tankovi nisu učinkovito oružje. Nama je donedavno velika opasnost bilo njihovo zrakoplovstvo, osobito letovi na velikim visinama. Na svečanosti za Dan državnosti vidjet ćete da je i taj problem riješen. Hrvatska se u svim segmentima može obraniti, tako da Srbiji ni na pamet ne bi palo da bombardiranjem Zagreba zaustavi recimo oslobođanje Baranje i Vukovara. Možemo im odgovoriti, pa čak i više. Krajnji strateški cilj je oslobođiti Hrvatsku te ojačati i osigurati opstanak Federacije BiH prema Washingtonskim sporazumima. U tome imamo potporu najvažnijih svjetskih čimbenika do kojih je Hrvatskoj stalo", govorio je ministar Šušak.

Damjan Tadić

General bojnik Krstičević predaje prijavak ministru Šušku

EUROPSKA UNIJA NAKON MONETARNOG UJEDINJENJA

Strategijski odnos snaga u današnjoj EU složena je funkcija unutarnjih odnosa između Njemačke, Francuske i ostalih manjih država članica EMU, Britanije i ostalih članica EU koje nisu pristupile EMU, i izvanjskih utjecaja, Rusije, i povijesno gledano nove velike sile, SAD. Ostvarenje, zaštitu i povećanje vlastitih interesa putem postojanja EU sve spomenute zemlje danas ostvaruju putem uporabe "meke sile", i to na različite, u pravilu prikrivene i iz demokratske perspektive gledano legalne načine. Zahvaljujući svojoj dugoj diplomatskoj i političkoj tradiciji, one probitke od dosadašnjeg postojanja i djelovanja EU više postižu putem djelovanja snaga neformalne nego li formalne moći

Nesavšenost europske monetarne piramide

Ujedinjenje Europe kroz povijest

Dubravko TRSTENJAK
Darko BANDULA

Povijesno gledano nastanak današnje maastrichtske EU, njegino daljnje širenje na istok i nastojanje na jačem unutarnjem povezivanju, predstavlja ostvarenje poznatih težnji o stvaranju europske države, koja se po prvi put susreće u Rimskom Carstvu. Spomenuto carstvo, koje je zahvaćalo veliki dio današnjeg područja EU, okruživalo je Sredozemno more i nije bilo prošireno na sjeverne dijelove današnje EU. Drugo carstvo koje bi se moglo smatrati pretećom današnje EU

nastalo je širenjem kršćanstva. Ono je bilo podudarno Rimskom Carstvu no nakon propasti Rima i uspona islama dolazi do njegova raspada. Povezivanje tadašnjih rascjepkanih entiteta samo je nakratko uspjelo Karlu Velikom, čije se carstvo kao i ona prethodna, pokazalo ranjivim na vanjske utjecaje. Poput prodora nomadskih srednjeazijskih plemena Gota, Huna, Avara, Hrvata... na granice nekadašnjeg Rimskog Carstva, prodrug ugarskih plemena u doba Karla Velikog nakratko ujedinjenu europsku državu ponovno je razjedinio.

Njezine istočne granice izložene napadajima azijskih naroda pokazale su se neobranjivima čitava stoljeća.

Početkom drugog milenija povijest bježi dvije tadašnje velike sile s europskim pretenzijama, njemačko carstvo što ga je uspostavio Otto I. u 10. stoljeću i papinsku vlast. Zbog uzajamnog nadmetanja i unutarnjih teškoća u ostvarenju paneuropskih ciljeva obje su se spomenute sile pokazale neuspješne. U to doba na zapadnim dijelovima Europe, u Engleskoj, Francuskoj i na Pirinejskom poluotoku, počinju stasati nove monarhije. Na istoku su Turci dovršili komadanje Bizantskog Carstva i stvorili novo Osmanlijsko. Turska sila se pojavljuje pred vratima Beča, a kako joj se rasjekpana kršćanska Europa nije sposobna suprotstaviti započinje razdoblje "vjekovne" turske prevlasti nad područjem istočne i jugoistočne Europe. Formalno Sveti Rimski Carstvo i papinska država vladaju na prostoru od Rima do Rostocka, no u stvarnosti vlast je u posjedu niza malih kneževina i gradova-država koji uživaju visoki stupanj samostalnosti. Spomenuto stanje, koje pogoduje Osmanlijskom Carstvu, promijenit će se tek jačanjem habsburške monarhije u 16. stoljeću. Širenje habsburškog paneuropskog carstva na sjever sprječit će luteranstvo i kalvinizam. Premda ne će doći do stvaranja trajne protestantske vlasti, pojave luteranstva i kalvinizma unijet će trajne pođele između tadašnjih europskih monarhija.

Otkriće novog svijeta također će nepovoljno djelovati na ostvarenje zamisli o ujedinjenju Europe. Usmjerene na uspostavu prekomorskih imperija velike europske oceanske sile gotovo će u potpunosti napustiti zamisao o ujedinjenju Europe. Slično tome, opterećene unutarnjim problemima i borborom s Osmanlijskim Carstvom, tu će zamisao sve manje zastupati i tadašnje velike europske kontinentalne sile: Austrija, Prusija i Rusija. Prekomorsko širenje pokazat će se kao unosan i

Ostatci jedne utopije. Je li na vidiku druga?

mnogo lakši posao od širenja na istok, te će se većina europskih monarhija odlučiti na razvoj pomorske trgovine i širenje prekomorskih posjeda. Prekomorsko bogatstvo i unutarnje nestabilnosti dovesti će do pojave uspona i pada pojedinih carstava. Zahvaljujući prekomorskim uspjesima Britanija će se ubrzo razviti u velesilu, koja će s jedne strane, nastojati očuvati postojeće stanje podjele europskog teritorija, i s druge strane, osigurati slobodu za svoja daljnja prekomorska kolonijalna osvajanja. Mudrošću britanskih vizionara i snagom ratne mornarice Britanija će Europi nametnuti svoju doktrinu "ravnoteže kontinentalne moći", koja će imati za cilj sprječavanje mogućih kontinentalnih vojno-političkih promjena i omogućiti njezino nesmetano globalno širenje. Francuska, koja u prekomorskim osvajanjima ne će biti tako uspješna poput Britanije, nakon revolucije i dolaska Napoleona na vlast sve se više okreće kontinentalnom širenju i ubrzo postaje vodeća sila zapadne Europe. Napoleon širi francusku vlast na istok, a zajedno s njom i tzv. Napoleonov kodeks. Taj kodeks, koji u sebi sadrži neke od

temeljnih odrednica predstojećeg kapitalizma (omogućavanja karijere talentiranim) dovest će do brojnih reformi u europskim vojskama, a samo Napoleonovo carstvo, premda kratkotrajno, znatno će uzdrmati temelje kontinentalnih europskih sila i ukazati na puteve mogućih promjena. Napoleonov neuspjeh i slabljenje preostalih kontinentalnih sila još će više povećati razliku između Britanije i preostalih velikih europskih sila. Globalno širenje i industrializacija omogućit će Britaniji uspješnu obranu njezinih vanjskopolitičkih interesa i unutarnje unapređenje postojećeg političkog sustava. Samim tim Britanija će zadržati svoje pravo intervencije na pokušaje europskog ujedinjenja, a njezine zakonske i ustavne odrednice i nadalje će se razlikovati od kontinentalnih. Rusija, koja se nalazi na rubu kontinentalne Europe, također će se razvijati drukčije od ostalih kontinentalnih europskih sila. S vremenom ona će se razviti u svojevrsnu zrcalnu sliku Britanije. Nesprema na promjene u politici i gospodarstvu Rusija će se pokazati ranjivom na vojne poraze i unutrašnju nestabilnost. Njezina vanjska politika, za razliku od britanske, koja će se već tada temeljiti na strogim racionalnim interesima, i nadalje će biti opterećena stereotipima iz prošlosti te će se nepotrebno iscrpljivati u traženju tradicionalnih saveznika i održanju utjecaja među "bratskim državama i narodima". Njezinom očuvanju i nezauzimanju od strane neke druge sile najviše će pridonijeti njezino golemo prostranstvo.

Jačanjem nacionalnih osjećaja i nastankom nacionalnih država u 19. stoljeću stari problem europske rascjepkanosti dobit će nova obilježja. Francusko poimanje bratstva jednakosti i slobode, koje su Francuzi silom pokušali nametnuti ostatku Europe, ubrzat će stvaranje nacionalnih država i time smanjiti vjerojatnost nastanka paneuropskog carstva. Britanci, Francuzi, Švedani i drugi europski

Europski komesari za okruglim stolom

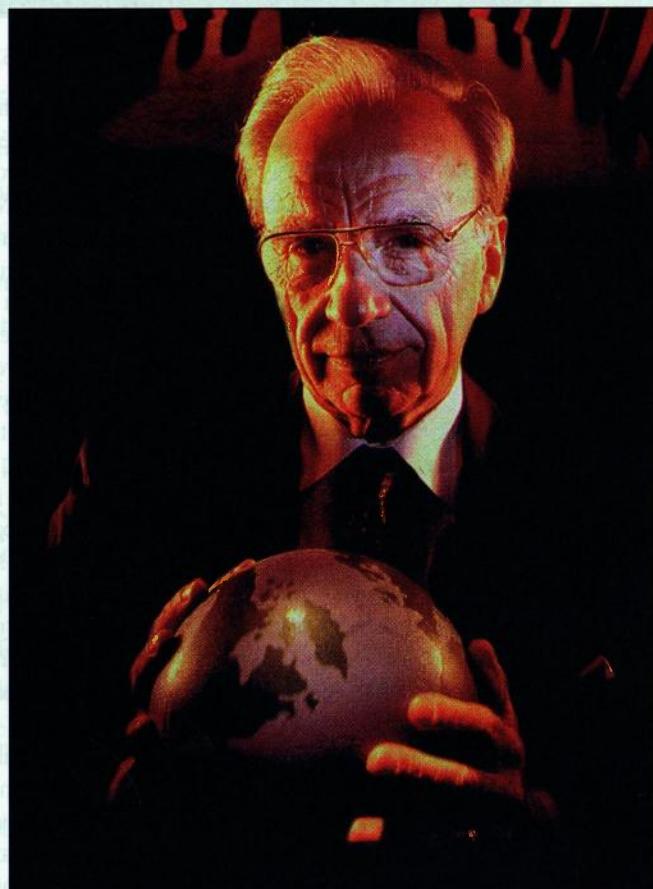
narodi, koji su svoj nacionalni identitet ostvarili ranije, stvaranjem nacionalnih država uspostaviti će ne samo vojne već i političke i gospodarske mehanizme zaštite svojih interesa putem uspostave nacionalnog sustava finančija, sustava obrazovanja, izgradnje nacionalnih željezničkih mreža i ostalog prometnog sustava, te nacionalno samodostatnog gospodarstva. Jačanjem nezavisnosti svojih nacionalnih država spomenuti će narodi (na račun ostalih nacionalno neosvještenih i državno neorganiziranih naroda) ostvariti gospodarsku i vojnu prevlast koja će im omogućiti uspostavu svjetskog poretka prilagođenog njihovim interesima. Samim tim, europski narodi koji će u stvaranju nacionalnih država prednjačiti imat će od toga i velike koristi. Oni koji će zbog nepovoljnih unutarnjih prilika i rascjepkanosti svoj nacionalni identitet ostvariti nešto kasnije, poput npr. stanovnika današnje Njemačke i Italije, ubrzo će se pobuniti s ciljem izmjene tadašnjeg svjetskog poretka. Na prijelazu u 20. stoljeće, u središtu pozornosti velikih europskih sila bit će s jedne strane, gospodarska i politička ulaganja u projekte širenja i učvršćivanja svojih prekomorskih posjeda, i s druge strane onemogućavanje i sprječavanje mogućih procesa europske integracije, koje će poticati zemlje s relativno malim prekomorskim posjedima. Oživljavanje zamisli o paneuropskoj uniji poticat će zemlje smještene u središtu Europe među kojima će se posebno istaknuti Njemačka. Zagovornici njemačkog širenja u godinama prije I. i II. svjetskog rata često će upotrebljavati "europsku retoriku", koja ne će biti prihvaćena od strane tadašnjih glavnih europskih sila, Britanije i Francuske. Ne slučajno, zamisao o "Europskoj ekonomskoj zajednici" bit će glavna tema konferencije njemačkih poslovnih ljudi i sveučilišnih profesora održane u Berlinu godine 1942. Mnoge od tada predstavljenih zamisli preuzeti će osnivači današnje maastrichtske EU Jean Monnet i Robert Schuman. Na temelju njihovih zamisli, u drugoj polovici 20. stoljeća, doći će do stvaranja demokratičnije, i od prethodnih manje militarističke paneuropske zajednice, koja se ne će ostvariti putem sile. Zahvaljujući demokratičnosti nastala paneuropska zajednica stće će mnogo pristaša među evropskim narodima, no istodobno, zbog postojećih razlika među narodima ona ne će biti imuna na probleme svojih

prethodnica. Staro nadmetanje između Britanije, Francuske i Njemačke, nesigurnost i nestabilnost na istočnim granicama, te strah od gubitka identiteta manjih europskih država i njihovih naroda, ostat će trajno prisutni i svakodnevni problemi nove paneuropske zajednice, EU. Hoće li se oni moći prevladati putem novog demokratičnijeg oblika ujedinjenja Europe, vidjet će se. Zamisao o zajedničkom ekonomskom interesu, koji je moguće ostvariti putem združenog europskog nastupa na svjetskom tržištu, za sada se među većinom Euroljana pokazuje dovoljno privlačnom. Hoće li se ta privlačnost smanjivati ili povećavati ovisi o čitavom nizu čimbenika koje

sa stanovišta zaštite nacionalnih interesa pojedinih europskih naroda i demokratskog ustroja vlasti u EU, njihove odluke, koje imaju presudan utjecaj na svaku državu članicu u EU, zbog toga su više no upitne. Iskustvo bivše SFRJ u kojoj se nakon smrti predsjednika J. B. Tita formalno vladalo putem višenacionalnog predsjedništva, a stvarno putem neformalne moći koja je osiguravala prevlast većinskog srpskog naroda, ukazuje na moguće izvore destabilizacije i za samu EU. Dosadašnja povjesna iskustva pokazuju kako se u uvjetima gospodarskih i drugih destabilizacija nacionalna država pokazuje kao najjače sredstvo obrane njezinih građana. Tržište, kao "mjerilo svih stvari", na koje se danas oslanjaju razvijene zemlje Zapada, ne sadrži u sebi mehanizme za smanjenje socijalne napetosti, čije se postojanje pokazuje neophodnim u uvjetima gospodarskih i političkih kriza koje nikada nisu isključene. Iskustvo dosadašnjih multietničkih zajednica s izraženim povjesnim pamćenjem naroda koji ih tvore pokazuje kako su u uvjetima spomenutih kriza upravo politički problemi bili ti koji su doveli do njihova raspadanja.

Zamisl o stvaranju političke unije putem prethodnog stvaranja monetarne unije u povijesti su se pokazale neuspješnima. Monetarne unije poput Skandinavske monetarne unije, koja je djelovala od godine 1873. do godine 1924., Lainske monetarne unije, koja je od godine 1865. do I. svjetskog rata povezivala Francusku, Belgiju, Švicarsku, Italiju i Grčku, ili Istočnoafričke unije, koja je od godine 1967. do godine 1997. povezivala Keniju, Tanzaniju i Ugandu,

nisu se pokazale održivima i sve su od reda propale. Današnja EMU po mnogočemu se razlikuje od spomenutih primjera i predstavlja presedan, jer njezinim osnivanjem po prvi put u povijesti nekoliko (jedanaest) velikih država pristaje ne samo na odricanje od nacionalnih valuta već i monetarnog tj. nacionalnog suvereniteta. Stvaranjem eura kao supervalue kontinentalnih protežnosti, EMU će startati s visokih pozicija za čije će joj održavanje biti potreban visoki stupanj globalne političke i vojne moći koju ona objektivno gledano ne posjeduje. Bez posjedovanja te moći nezavisa i ujedinjena EMU mogla bi se pokazati odviše ranjivom i papirnatom poput dalekoistočnih azijskih država, koje su upravo nedavno

Neformalna moć i globalne pretenzije?

nije moguće unaprijed predvidjeti. Ekonomski predviđanja po kojima će ostvarenje EMU unaprijediti europsko gospodarstvo, koja dijeli većina europskih političara i javnosti, za mnoge analitičare nije dovoljno postojana te oni upozoravaju kako projekt ujedinjenja u sebi krije i velike opasnosti. Osim prethodno spomenutih i povjesno poznatih, nove opasnosti ujedinjenja posljedica su dvojbenosti glede demokratskog legitimiteta i velikog administrativnog ustroja današnje EU. Visoki dužnosnici EU nakon svoga izbora u politička tijela EU ne polažu više odgovornost za svoje političko djelovanje svojim nacionalnim parlamentima, te se kao takvi neizbjegno udaljuju od volje birača koji su ih izabrali. Promotrene

bile žrtve destabilizacije šireg područja, koje se slično kao i područje EMU odlikuje visokim stupnjem gospodarske moći i istodobno malim globalnim političkim i vojnim potencijalom i utjecajem.

Njemačka i Francuska u današnjoj EMU

Kao što se to iz prethodnog kratkog prikaza o povijesti europskih ujedinjenja može razabratи, strategijski odnos snaga u današnjoj EU složena je funkcija unutarnjih odnosa između Njemačke, Francuske i ostalih manjih država članica EMU, Britanije i ostalih članica EU koje nisu pristupile EMU, i izvanjskih utjecaja, Rusije, i povjesno gledano nove velike sile, SAD. Ostvarenje, zaštitu i povećanje vlastitih interesa putem postojanja EU sve spomenute zemlje danas ostvaruju putem uporabe "meke sile", i to na različite, u pravilu prikrijevene i iz demokratske perspektive gledano legalne načine. Zahvaljujući svojoj dugoj diplomatskoj i političkoj tradiciji, one probitke od dosadašnjeg postojanja i djelovanja EU više postižu putem djelovanja snaga neformalne nego li formalne moći. Formalnu moć, olinenu u javnim istupima državnih dužnosnika, one najčešće koriste za pridobivanje javnog mnenja putem postizanja dnevnih probitaka i vodenja kratkoročne politike, dok dugoročne strategijske ciljeve najčešće ostvaruju neformalno, djelovanjem nositelja neformalne moći. Spomenuta strategija, koja djelovanjem formalne demokratske vlasti ima za cilj kratkoročno zadovoljenje zahtjeva birača, koji se u suštini svode na trenutačno povećanje životnog standarda, i snaga neformalne moći, koju tvore vlasnici krupnog kapitala, bogati pojedinci i razne interesne udruge, koji se prije svega brinu za trajno održanje svoga povlaštenog položaja, na najbolji način usklade ciljeve snaga formalne i neformalne politike u zemljama EU i šire (nakon pada komunističke vlasti u bivšem SSSR-u spomenuta strategija, nekada ograničena samo na Zapad, sve se više primjenjuje kako u Rusiji tako i u drugim bivšim komunističkim zemljama Europe, koje se nalaze pod utjecajem Zapada).

Primjer Njemačke, u kojoj se javni referendum o prihvaćanju europskog monetarnog ujedinjenja nikada ne će održati, samo je jedan u nizu primjera demonstracije snaga neformalne moći koje imaju presudan utjecaj na osnivanje i postojanje današnje maastrichtske EMU. Potvrđujući povjesno pravilo prema kojem se "veliki ciljevi" često puta koriste za opravdanje sredstava kojima se postižu, neformalne snage političke moći u Njemačkoj ne će biti spremne dovesti u pitanje današnju mogućnost ostvarenja EMU (vjekovnog sna o

kojem su sanjale i za koje su poginule desetine milijuna Nijemaca), te će zbog straha od ishoda takvog referendumu odgoditi njegovo izvođenje. Samim tim, one će potaknute pretpostavkom kako današnji naraštaji Nijemaca, odgojeni pod teretom kolektivne krvnje II. svjetskog rata, i pod snažnim utjecajem američke i britanske popularne kulture, medija, političkih stereotipova, filmova, glazbe, prehrane i sl., nisu kadri raspoznati vlastite ciljeve, njemačku formalnu politiku usmjeriti na svojevrsno proglašenje "nove Europe" bez prethodne najave i uobičajene demokratske procedure.

Cinjenice kako za kancelara Khola i ostale pobornike njemačke političke i državničke tradicije nova europska valuta euro predstavlja središnju točku buduće predizborne kampanje, a za sve popularnijeg socijaldemokratskog prvaka Schrödera "bolesno preuranjeno dijete" najbolje pokazuju složenost današnje njemačke političke zbilje. Schröderovi socijaldemokrati usprkos spomenute

svjeta i pokazuju mnogo veću ranjivost njemačkoga gospodarstva na izvanjske utjecaje. Kao posljedica toga njemačko gospodarstvo na pragu novog tisutljeća pokazuje se manje progresivnim od npr. američkog, britanskog ili kineskog. Preokret takvog po Njemačku negativnog trenda teško se može ostvariti oslanjanjem na vlastite snage, i stoga njemački vizionari kao najprihvatljivije rješenje za Njemačku potiču stvaranje "nove Europe" putem ujedinjenja europskih zemalja. Ostvarenjem spomenutog cilja Njemačka namjerava iskoristiti postojeće francusko političko i vojno značenje, te fleksibilnost i uvezanost u globalno tržište manjih europskih zemalja, za koje se kao uvjet članstva postavljaju kriteriji razvijenog i stabilnog gospodarstva. Ta nova zajednica, koja mjereno gospodarskim kriterijima već u obliku današnje EMU predstavlja drugu svjetsku velesilu, prema procjenama stvarnih nositelja političke moći u Njemačkoj predstavlja najpovoljniju mogućnost za daljnji napredak i prosperitet kako njemačkog naroda tako i (premda to na prvi pogled tako ne izgleda) njemačke države.

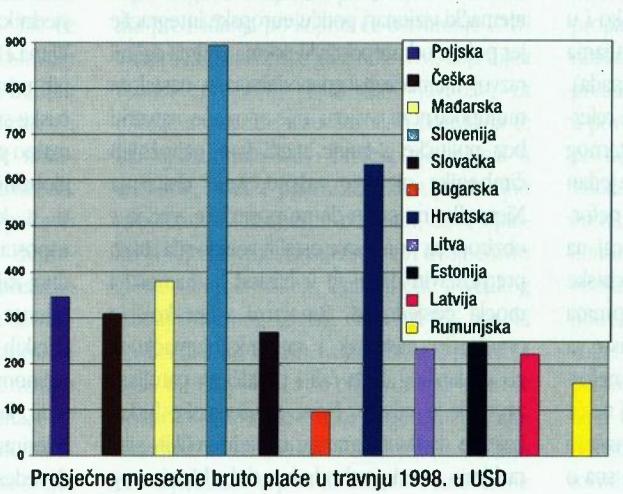
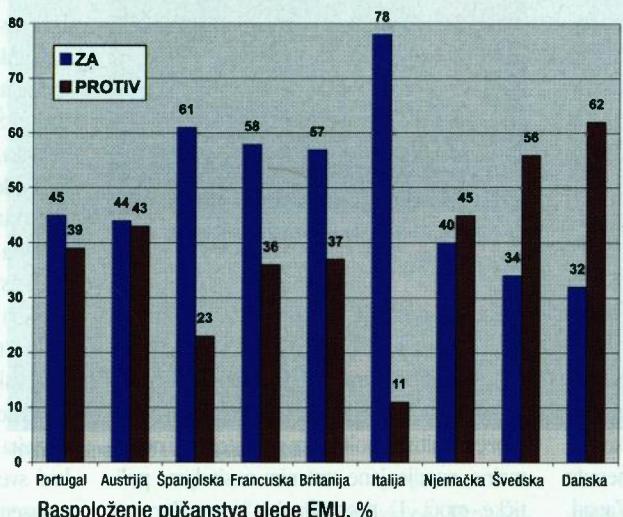
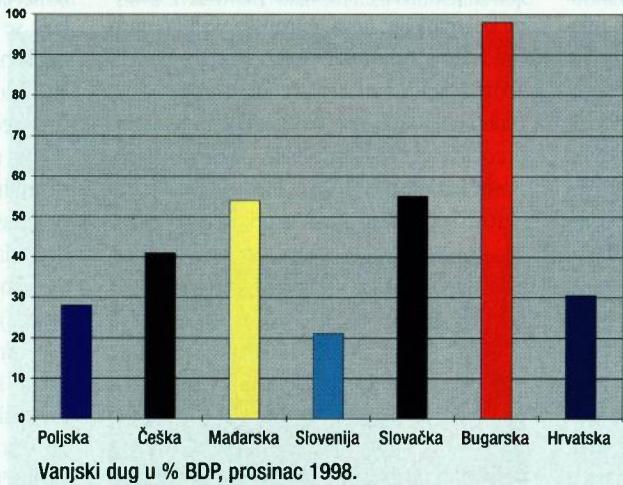
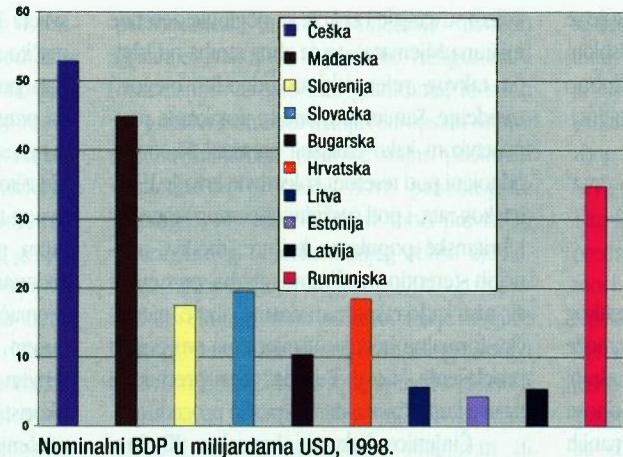
Francuska, koja uz Njemačku predstavlja drugu ključnu zemlju EMU, strategiju svojih probitaka u novoj zajednici temelji prije svega na komparativnom nadopunjavanju s Njemačkom i ostalim zemljama članicama. Bez Francuske kao nuklearne sile i pobednice u posljednjem svjetskom ratu ekonomski i monetarna zajednica sačinjena od Njemačke, Italije, Španjolske i drugih manjih europskih zemalja, bez obzira na gospodarsku snagu, bila bi osuđena na političku marginalizaciju i izvanjske pritiske koje bi teško mogla prebroditi. Svjesna spomenute cinjenice Francuska u EMU uspijeva ostvariti posebno povlašteni status koji odgovara njezinim unutarnjim i vanjskopolitičkim interesima. Primjer ustrajnosti francuskog nametanja Jean Claude Tricheta, guvernera Francuske banke, za mjesto prvog čovjeka Europske središnje banke, u uvjetima kad sve preostale zemlje članice podržavaju nizozemskog kandidata i dosadašnjeg predsjednika Europskog monetarnog instituta, Wima Duisenberga, samo je jedan od očiglednih primjera demonstracije specifičnosti francuske snage u današnjoj EMU. Francusko formalno pristajanje na članstvo u EMU rezultat je globalnih promjena i složenog spleta okolnosti u kojima se Francuska našla nakon uspostave multipolarnih odnosa u međunarodnoj zajednici. Uspostava novih geopolitičkih odnosa, te pojava novih savezništava i gospodarskih sila, za Francusku se pokazala nepovoljnom. Njezina nazočnost i utjecaj u Africi i Aziji, koji su u doba bipolarnog svijeta bili tolerirani od strane SSSR-a i SAD, od početka devedesetih godina počinju se trajno smanjiti

Jačanje desnice u Njemačkoj - jedan od izazova EMU

izjave euru će dati prolaznu ocjenu čime će također potvrditi postojanje dvostrukе politike, formalne, namijenjene biračima, u kojoj spomenuta izjava za slučaj neuspjeha eura može rezultirati političkim probitcima, i neformalne, namijenjene stvarnim nositeljima političke moći. U promišljanju "nove Europe" njemački vizionari potiču europske integracije jer polaze od prepovestki prema kojima daljnji razvoj njemačkoga gospodarstva u nastalom multipolarnom svijetu nije moguće ostvariti bez političke i vojne moći kao najvažnijih čimbenika njegove zaštite, koje današnja Njemačka ne samo da ne posjeduje, već je s obzirom na ponašanje ostalih velikih sila teško pretpostaviti da bi ih u bliskoj budućnosti i mogla posjedovati. Bipolarni svijet koji je omogućio nastanak i razvitak njemačkoga gospodarskog čuda (ali i političkog patuljka) zauvijek je nestao. Nove gospodarske bitke, koje se danas odigravaju između velikih sila, razlikuju su od prethodnih iz doba bipolarnog

vati. Kao posljedica toga francusko gospodarstvo u devedesetim godinama zahvaća negativan trend, u kojem smanjenje francuskoga globalnog gospodarskog značenja dovodi do nužnog smanjenja izdvajanja za održavanje i izgradnju vojne sile, čime se začarani krug nazadovanja zatvara prijeteći dalnjim pogoršanjem. Poraz na globalnoj sceni dovodi do još veće gospodarske nesigurnosti, porasta nezaposlenosti i straha od globalne supremacije SAD i njihovih saveznika. Stisnuta snagom spomenutih činjenica Francuska početkom devedesetih godina pokušava izvesti gospodarske reforme po uzoru na SAD i Britaniju no nakon njihova neuspjeha odlučuje se za čvršće povezivanje s Njemačkom i ostalim članicama EU. U EMU Francuzi donose bogati politički i vojnički miraz, i stoga ne čudi što zauzvrat dobivaju gospodarske i političke koristi. Francuski premijer Jospin ispunjava želje birača putem odricanja od privatizacije, skraćenja radnog tjedna i poticanja mjera suzbijanja nezaposlenosti. S druge strane krupni kapital, koji svoje interese želi sačuvati prije svega putem zadržavanja francuskog prestiža i značenja u svijetu, svoje će interesu zaštiti osiguranjem vodeće vanjskopolitičke uloge u EMU, u kojoj će na značajno mjesto postaviti borbu protiv globalizacije kao novog oblika širenja američke gospodarske i političke supremacije u svijetu. Nositelji stvarne političke moći u Francuskoj, svjesni francuskih slabosti i neizbjegljnosti smanjenja profita velikih poduzeća kao preduvjeta za unapredjenje ili održavanja postojećeg socijalnog položaja u samoj Francuskoj, pozitivne ishode gospodarskih borbi u Africi i Aziji sve više drže presudnim i odlučujućim kako za svoj daljnji opstanak tako i opstanak Francuske kao velike sile. U tom kontekstu najavljenim gospodarskim bitkama koje se vode na polju suvremenih tehnologija između Francuske, koja u vanjskoj politici predvodi EMU, i ostalih velikih sila, u

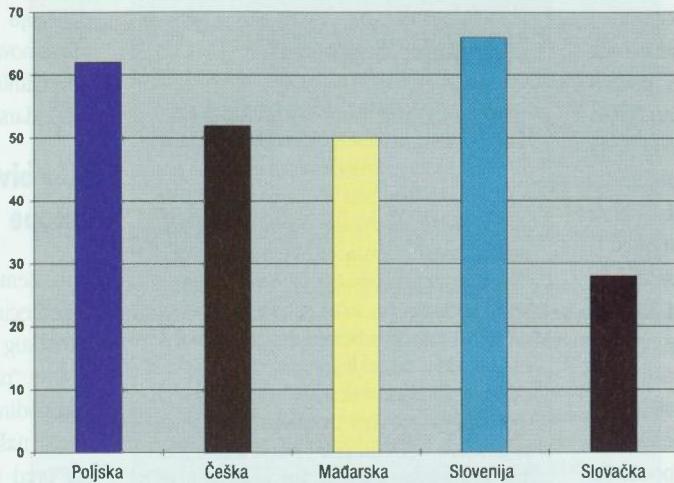
posljednje se vrijeme sve više pridružuju i one na polju vojne tehnologije. Na globalnoj političkoj sceni Francuska i Njemačka već duže vrijeme pokazuju vrlo visoki stupanj podudarnosti vanjskopolitičkih stavova po najrazličitijim pitanjima (odnosi s Rusijom, Kinom, SAD i drugim velikim silama, pitanje kriza u Iraku, Africi, Aziji, Bosni, Kosovu i sl.) Predvodeći vanjsku i obrambenu politiku EMU Francuska ne strahuje od moguće Njemačke prevlasti u EMU. Prosječni francuski građani imaju pozitivan odnos spram nove valute eura čije jamstvo uspješnosti pronalaze u primjeru njemačke marke. Oni vjeruju u gospodarske prednosti monetarne unije i ne razmišljaju mnogo o političkoj uniji. Vlasnici krupnog kapitala i ostali nosioci političke moći jamstvo osiguranja svojih i nacionalnih interesa vide prije svega u održanju globalne francuske vojne, političke i gospodarske moći. Za francuske vizionare, upravo zadržavanje tih instrumenata moći predstavlja glavni strategijski interes i jedino jamstvo sposobnosti održanja francuskoga međunarodnog položaja i utjecaja, koji po važnosti nadilazi formalno članstvo u EMU, i jedino je jamstvo francuske sigurnosti za slučaj neuspjeha EMU.

Britanija i EMU

Britanija, koja je od samog početka podržavala stvaranje Evropske ekonomске zajednice, za razliku od Njemačke i Francuske ne podržava stvaranje EMU, te uz Švedsku i Dansku tvori blok zemalja EU, koje usprkos tome što ispunjavaju formalne kriterije ulaska u članstvo EMU, iz vlastitih političkih razloga ne žele postati njezine članice. Za razliku od Danske, koja je do takve odluke stigle na temelju demokratski izražene volje većine građana, odluka o nepristupanju EMU u Britaniji je (slično poput Njemačke odluke o pristupanju EMU) donijeta pod pritiskom neformalne politike i formalne političke procedure. Samim tim javno je potvrđeno postojanje stare britanske

vanjskopolitičke doktrine, koja kao i one prethodne (neovisno o tome jesu li na vlasti konzervativci ili demokratičniji laburisti), prije svega vodi računa o interesima krupnog kapitala i stvarnih odnosa snaga između nositelja britanske formalne i neformalne političke moći.

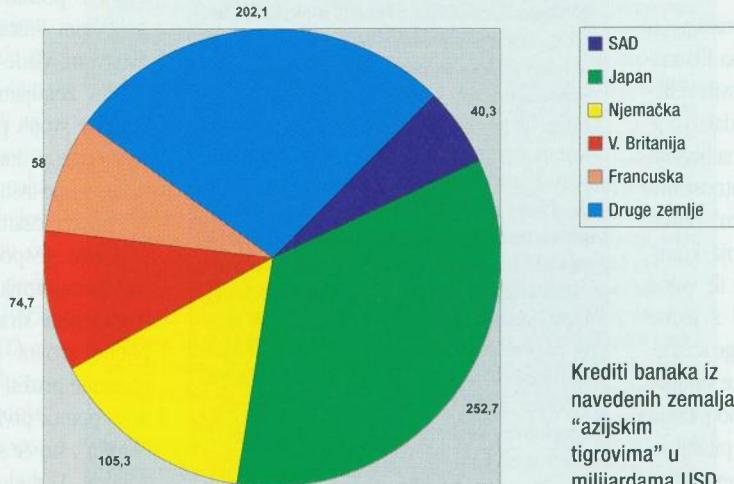
Oslabljena nakon II. svjetskog rata Britanija danas spram Europe više nije sposobna provoditi doktrinu "ravnoteže i kontinentalne moći", te kao takva u odnosima s Francuskom i Njemačkom nastoji pronaći zajedničke gospodarske i političke interese. Nova britanska vanjskopolitička doktrina spram EU, stvorena nakon pada Berlinskog zida, počiva na minimalnim izmjenama dodatažnje doktrine u kojima je prednjačilo strategijsko savezništvo sa SAD. Ona uzima u obzir mogućnost uspjeha EMU, i kao takva ima za cilj osigurati Britaniji sloboden pristup do svih europskih integracija uključujući i EMU. Očuvanje nezavisnosti britanske vanjske i vojne politike, te njezino postupno prerastanje u novo svjetsko financijsko središte, predstavljaju danas najvažnije interese oko kojih je postignut konsenzus većine nositelja britanske formalne i neformalne političke moći. U novom britanskom nastupanju značajno mjesto zauzima poticanje slobode kolanja kapitala, robe i usluga. Rezultati primjene spomenute strategije, u kojoj razvitak londonske burze zauzima jedno od ključnih mesta, pokazali su se vrlo povoljnim te posljednjih nekoliko godina Britanija bilježi sve značajniji gospodarski rast i smanjenje nezaposlenosti. Zahvaljujući rezultatima finansijske reforme i poticanja razvijenja London-ske burze, Britanija već danas ima globalni finansijski utjecaj koji uvelike nadmašuje njezinu komercijalnu i indus-

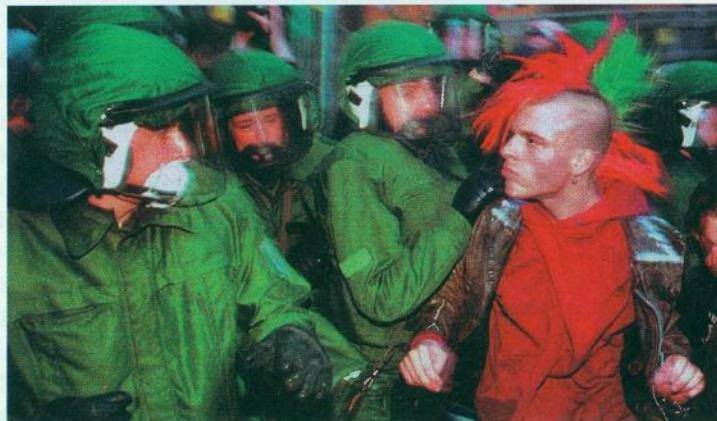
Izvoz navedenih zemalja u EU u godini 1994. izražen u % ukupnog izvoza

Jedan od proizvoda globalizacije: redovi pred zavodom za zapošljavanje

Krediti banaka iz navedenih zemalja "azijskim tigrovima" u milijardama USD

Sukob policije i subkulturnih skupina

trijsku snagu. Londonska burza, već danas svojim učinkom nadmašuje i Frankfurtsku i Parišku. Prošle godine Britanija je zaradila 36 milijardi USD od finansijskih usluga, što je otrprilike dvostruko više od zarade iz godine 1991. (U trgovini stranim valutama City je godine 1996. pokrivaо 36 posto svjetskog tržišta čime je po prometu nadmašio zbroj prometa New Yorka i Tokija i šest puta nadišao promet na Frankfurtskoj burzi, u kome većinu trgovine stranim valutama predstavlja ona između valuta sastava EMU, koja će punom uspostavom monetarne unije uskoro isčezenuti. Tvrte usidrene na Londonskoj burzi upravljaju s gotovo 60 posto prometa međunarodne trgovine dionicama. Promet na burzi ročnica i opcija u nekim mjesecima premašuje i 300 milijardi USD, a promet burze metala posljednjih je deset godina gotovo udesertostručen i iznosi godišnje više od 2000 milijardi USD).

Britanija uz SAD i Japan predstavlja danas glavno međunarodno finansijsko središte svijeta, te njezin ulazak u EMU, koji bi doveo do odicanja od monetarnog suvereniteta i gubitka slobode u vođenju vanjske i obrambene politike, nije u skladu s njezinim sagledivim interesima. U skladu s tim u budućnosti je za očekivati jačanje sukoba između Londona, koji podupire posvemašnju slobodu kolanja kapitala, roba i usluga, i Bonna i Pariza, koji joj se u znatnoj mjeri suprotstavljaju. Stvaranje EMU Bonnu i Parizu će pružiti povoljnu prigodu za pokušaj pomicanja tokova europskog i međunarodnog kapitala, koji se sada slijevaju u London, u kontinentalna finansijska središta. Odluka o plaćanju posebnih novčanih doprinosa za izvođenje transakcija u euru, koja bi se mogla uvesti protiv banaka sa sjedištem u Cityu, predstavlja najvjerojatniju prvu u nizu

mjera koje bi EMU, predvođena Bonnom i Parizom, mogla poduzeti protiv Londona. Za vodenje predstojećih finansijskih i gospodarskih bitaka s EMU, Britaniji je nužno čvrsto savezništvo sa SAD, koje će se zbog toga radanjem EMU s jedne strane pojačati, ali i s druge strane dodatno zakomplikirati. Uspjeh EMU i njezino prerastanje u političku uniju u tom bi smislu mogli dovesti do strategijskog zaokreta u britanskoj vanjskoj politici, koja se od II. svjetskog rata pa sve do danas snažno oslanjala na Washington, a u budućnosti bi se mogla okrenuti prema Bruxellesu. Osiguranje ulaza u EMU Britaniji je od strategijske važnosti i stoga će ona bez obzira na poticanje bliskosti s Washingtonom nastojati zadržati svoj nezavisni vanjskopolitički i finansijski položaj, koji za zemlje članice EMU predstavlja njezin najpoželjniji i najatraktivniji mogući doprinos. U sklopu toga bitno je istaknuti kako je padom Berlinskog zida nekada važnu britansku prekomorsku vanjsku politiku sve više počela zamjenjivati europska kontinentalna vanjska politika, među kojom posebno istaknuto mjesto zauzima ona prema bivšim zemljama "istoka" i Balkana. Utjecajem na balkansko tržište kriza i destabilizacija Britanija povećava svoje značenje u strategijskom savezništvu sa SAD, a dodatno tome putem posebne suradnje s Grčkom i nekim drugim balkanskim državama, i s EMU.

Glede proširenja EU, Britanija u usporedbi s ostalim velikim članicama EU zastupa najkonzervativnije stavove. Od svih velikih europskih država britansko gospodarstvo je najmanje zainteresirano za ulaganja na bivšem "istoku", čime se s obzirom na prisutnost britanske politike na tom istom "istoku" potvrđuju tragovi stare doktrine "održanja kontinentalne moći". Pružanja političke ili vojne potpore svojim saveznicima iz EU s jedne strane, ili postavljanje prepreka s druge strane, najčešći su oblici djelovanja britanske vanjske politike koji su danas razvidni kako po pitanju krize na području bivše SFRJ tako i u pitanjima proširenja EU. Integracija "istočnih zemalja" u EU za Britaniju nije poželjna jer ne dovodi do značajnije gospodarske koristi i šteti formalnom utjecaju Britanije kao utjecajne članice u EU. Povećanjem broja članica u današnjoj EU utjecaj britanskih glasača u Vijeću ministara EU smanjen je za više od polovicu od onoga koji je Britanija imala u vrijeme priključenja EU. Osim što zahtijeva stvaranje koalicija, veliki broj manjih država članica nepovoljno djeluje i na brzinu donošenja odluka, što se često puta pokazalo jednim od većih političkih nedostataka EU u usporedbi s npr. SAD ili Japanom. S obzirom na sve razvijeniju gospodarsku suradnju zemalja Istoka s Njemačkom i Francuskom, za Britaniju se osobito štetnim

Djelovanje "meke sile"

Primjer političke dezorientiranosti karakterističan za pučanstvo većine bivših komunističkih zemalja promotrimo na primjeru jedne mediteranske zemlje. U toj zemlji nakon prvih višestračkih izbora u jednom od njezinih najrazvijenijih dijelova na vlast dolazi regionalna politička stranka. Politički program te stranke zahvaljujući kome ona pobijeđuje na spomenutim izborima temelji se na obećao zaštiti postojećeg društvenog i gospodarskog standarda birača, koji je općenito veći od onoga u ostatku države. Nakon relativnog neuspjeha u ostvarenju toga cilja (ostatak države i osobito neke druge regije razvijaju se po većim stopama gospodarskog rasta od predmetne regije) spomenuta stranka mijenja prioritete svoga političkog programa i kao najbolji put za ostvarenje povećanja standarda birača nudi im povezivanje sa susjednim bogatijim državama. Realizacija spomenutog cilja odvija se uz svesrdnu pomoć brojnih čimbenika formalne i neformalne, transnacionalne, nacionalne i strane moći. Djelovanjem medija, koji se nalaze pod nadzorom neformalne moći, početna povijesno gledano nepovoljna taktička pozicija takvog političkog programa ubrzo se popravlja, te nakon nekoliko godina njihovog sustavnog djelovanja dezorientiranost u glavama birača dostiže prvi postavljeni cilj. Birači postaju uvjereni kako bi njihovo povezivanje s bogatijim i moćnim susjedom nedvojbeno rezultiralo povećanjem njihova standarda. Oni zanemaruju moguće opasnosti takvog povezivanja, a političke snage koje ih na to upozoravaju proglašavaju nazadnjačkim, uskogrudnim i nacionalističkim.

Zaslijepljeni bliještivalom bogatstva u susjedstvu, birači olako precjenjuju svoje snage i podcjenjuju stvarne racionalne (gospodarske) ciljeve susjeda. Nakon desetljeća provedenih u komunizmu, u kome su o njihovim suštinskim pitanjima odluke uvijek donosili neki drugi, te pod utjecajem medijske promidžbe, oni zanemaruju potrebu nedvosmislenog i jasnog određivanja vlastitih pojedinačnih ciljeva. Kao takvi oni spremno prihvataju "veliku igru" za koju ne shvaćaju da u sebi krije i veliku opasnost od osobnog nazadovanja i gubitka svoga sadašnjeg standarda, u kome najveći dio prihoda ostvaruju u turističkoj privredi (hoteli, restorani, apartmani, kampovi, privatne sobe i sl.), privatnim poduzećima (mala turistička privreda i ostala poduzeća koja u pravilu surađuju s poduzećima iz bogatih susjednih zemalja i nerijetko profit ostvaruju upravo na temelju postojanja državnih granica), velikih neprofitabilnih poduzeća koja primaju subvencije od nacionalne države, i u redima nacionalne i regionalne administracije. Mogućnost ishoda "velike igre" u kojoj će bogati susjedi nakon integracije predmetne regije kupiti u njoj tržišno vrijedne hotele, poduzeća, ceste, zračne luke i sl., nakon čega će u njima na ključnim mjestima zaposliti svoje sunarodnjake, uspostaviti niže cijene pansionskih i ostalih turističkih usluga i sl., prekinuti sa subvencijama besperspektivnih velikih poduzeća, smanjiti broj zaposlenih u redima uprave i sl., biračima se neće činiti vjerojatna.

Hoće li spomenuti birači pristati na "veliku igru", za koju nije isključeno da bi mogla završiti i tako da nakon nove podjele "rada" njihovoj djeci preostanu poslovi prodaje stranog tiska i sladoleda na plažama, ostaje da se vidi. Za sada je nedvojbeno kako se oni ne ponašaju u skladu s mudrošću svojih predaka, koji su znali s koje im strane prijeti opasnost, i koji su se držali stare mudrosti prema kojoj "običnim ljudima opasnost nikada ne prijeti od sirotinje već od bogatijih i moćnijih", koji to najčešće nisu postali niti svojom plemenitošću ni svojim poštenjem.

pokazuju mogućnosti glede stvaranja savezništva novih članica, bilo međusobno ili s kontinentalnim silama kao njihovim glavnim gospodarskim partnerima.

EU i bivše komunističke države Europe

Zemlje europskog "istoka" koje su se desetljećima razvijale u okvirima jednostranačkog političkog sustava i gospodarskog sustava "planske privrede" padom Berlinskog zida godine 1989., i kasnijim rušenjem komunizma, našle su se početkom devedesetih godina pred sudbonosnim nacionalnim odlukama. Izbor demokratske vlasti, otvaranje Zapadu i uvođenje tržišnog gospodarstva, većina stanovnika tih zemalja prihvatile je s neskrivenim oduševljenjem i vjerom u bolju i sigurniju budućnost. Uspostavu novog kapitalističkog sustava, često puta shvaćenu kao jedinstvenu mogućnost za poboljšanje dodatašnjeg socijalnog i društvenog položaja, s neskrivenim zanosom i simpatijama prihvatile je većina njihovog pučanstva. Raspadom komunizma gospodarski sustav zemalja "istoka", koji je bio usmjeren na međusobnu razmjenu dobara u okviru zemalja članica Varšavskog ugovora, u devedesetim godinama se raspao ostavljajući iza sebe brojne probleme. U potrazi za boljim i demokratičnjim političkim sustavom i učinkovitim gospodarstvom, vlade i vodeće političke stranke u bivšim zemljama "istoka" visoko na vrhu ljestvice svojih prioriteta postavljaju si za cilj uključenje u europske i druge zapadne političke i vojne institucije. Zemlje Zapada, koje će već potkraj osamdesetih godina započeti prve ozbiljnije gospodarske kontakte s Istrom, pad komunizma će dočekati nespremno i s naglašenim strahom od izbjeglica. Zaokupljene svojim interesima one neće biti spremne pružiti dovoljnu gospodarsku i političku pomoć prvim demokratskim snagama na "istoku", što će se za mnoge od njih pokazati kobnim. U nedostatu kapitala, tržišta i tehnologije, te opterećene naslijedenim navikama iz "planskih" centralističkih vremena većina vlasta i stranaka pobjednica na prvim demokratskim izborima na "istoku", pokazat će se neuspješima, i u većini slučajeva već na drugim demokratskim izborima na vlast u zemljama istočne Europe doći će bivši komunisti. Zemlje EU, s iznimkom Njemačke, koja će integrirati bivšu istočnu Njemačku, neće biti zainteresirane za značajniju gospodarsku suradnju s "istokom" sve do godine 1993. Te godine dolazi do stvaranja Jedinstvenog europskog tržišta, koje je dovelo do velikog zaoštrevanja konkurenčije u samoj EU, što je imalo za posljedicu stvaranje interesa za pre-

seljenje proizvodnje određenih proizvoda sa zapada na istok. Putem izravnog ulaganja i preuzimanja vlasništva, ulagači sa zapada preseljavaju radno, energetski i ekološki osjetljivu industriju, kakvu predstavljaju kemijska industrija, proizvodnja čelika, ugljena, cementa, poljoprivrednih i proizvoda i sl., u postojeće pogone na Istoku. Tek kasnije, nakon promjena zakonskih propisa na "istoku" ulagači sa Zapada zanimanje počinju pokazivati i za pojedine pogone metaloprerađivačke industrije, banke, proizvodnju energije (termoelektrane na ugljen koje su ekološki neprihvatljive), telekomunikacije i sl. Trudeći se ispuniti zahtjeve sa Zapada, zemlje europskog "istoka" u nepunih sedam godina izvest će posvemašnju transformaciju političkoga i gospodarskog života u kojoj se jedan znatan dio njihovih građana ne će snaći. S iznimkom rijetkih primjera, koji će stabilizaciju gospodarstva izvesti većim dijelom vlastitim snagama, većina zemalja bivšeg "istoka" okrenut će se "pomoći" sa Zapada čije će primanje u pravilu biti uvjetovano visokim obvezama. S ciljem zaštite vlastitih interesa EU će za buduće nove članice postaviti čitav niz uvjeta koji će imati za cilj njihovu daljnju političku i gospodarsku preobrazbu. Prve iz zemalja Istočnog bloka koje će podnijeti zahtjev za članstvom u EU bit će Poljska i Mađarska koje će ga podnijeti godine 1994., a godine 1995. će postati nove članice EFTA-e. Njihov primjer slijedit će ostale zemlje "istoka" pri čemu će prednjaci zemlje iz pograničnog pojasa između EU, Rusije i Ukrajine, koje iz sigurnosno strategijskih razloga za ulazak u EU imaju prednost pred ostalima. Premda EU ulaganjem kapitala u spomenutim zemljama ne će polučiti posebno velike gospodarske uspjehe ona će putem njih stabilizirati svoje istočne granice, te omogućiti svojim gospodarstvima proširenje tržišta, smanjenje cijene proizvoda putem nižih nadnica, i povećanje stupnja zaštite okoliša. Tržišna utakmica u zemljama istočne Europe dovest će do novih podjela pučanstva i to ponajprije na slobodne poduzet-

Vojna industrija EU

Kao i kod drugih zemalja, vojna industrija EU od tradicionalne industrije se razlikuje po tome što je njezino postojanje, neovisno o gospodarskim učincima, izravno povezano s pitanjem sigurnosti i nacionalnog prestiža kako pojedinih članica tako i same EU. Godišnji proizvod vojne industrije zemalja članica EU iznosi otkrile 56 milijardi USD odnosno približno tri posto od vrijednosti ukupne industrijske proizvodnje EU. Otkrile 600 tisuća zaposlenih u EU izravno je zaposlena na poslovima razvoja ili proizvodnje vojnih proizvoda i opreme, a još otkrile 400 tisuća zaposlenih radi u industriji koja opslužuje i daje potporu vojnoj industriji. Vojna industrija EU posljednjih godina sve više gubi svoj nekadašnji utjecaj na globalnom tržištu. Razloga za spomenuto nazadovanje ima više, a najznačajniji su slijedeći. Kao prvo smanjenje vojnih proračuna, koje je u zemljama EU nastupilo završetkom hladnog rata koji je do godine 1996. dovelo do smanjenja otkrile 600 tisuća radnih mesta u vojnoj industriji EU, odnosno otkrile 37 posto od ukupno 1,6 milijuna radnih mesta koliko je u vojnoj industriji EU bilo godine 1984. Smanjenje ukupnih vojnih izdataka, koje je u zemljama EU u spomenutom razdoblju iznosi 5,3 posto, po pitanju nabave novih sredstava vojne tehnike iznosi otkrile 28,5 posto. Istodobno uvoz vojne tehnike u EU iz drugih zemalja nije se tako drastično smanjio.

Međunarodno tržište vojne tehnike danas uglavnom bilježi stagnaciju ili smanjenje potražnje za vojnom tehnikom, tako da je u godini 1993. promet na spomenutom tržištu iznosi otkrile 868 milijardi USD što je značajno manje od 1200 milijardi USD koliko je iznosi godine 1985. Kao posljedica smanjenja globalnog tržišta, vojna industrija EU nije više u mogućnosti proizvoditi velike serije proizvoda koje su u prošlosti putem njihova izvoza pokrivale proizvodne gubitke ostvarene u maloserijskoj proizvodnji za domaće potrebe. Povećanje konkurenkcije na tržištu i okupnjavanje američke vojne industrije posebno otežavaju položaj vojne industrije EU, čije se članice ukoliko ne posjeduju domaću proizvodnjom nekog određenog proizvoda vojne tehnike za njegovu nabavu najčešće (u 75 posto slučajeva) odlučuju za proizvodnje u SAD. Vojna industrija EU svojim izvozom već duže vremena pokriva otkrile 20 posto svjetskih potreba, no taj je izvoz s obzirom na globalno smanjenje potreba uapsolutnim novčanim iznosima u godini 1993. iznosi otkrile polovicu onoga iz godine 1984. Današnji izvoz vojne industrije EU iznosi otkrile polovicu onoga od SAD, a njezin položaj osobito otežava negativnu bilansu bilateralne vojne trgovine sa SAD u kojoj EU u odnosima sa SAD šest puta više uvozi nego li što izvozi.

Najveći dio (otkrile 90 posto) kapaciteta vojne industrije EU smješteno je u Francuskoj, Njemačkoj, Velikoj Britaniji, Italiji i Švedskoj. Vlasnički položaj vojne industrije u tim zemljama je izrazito šarolik, tako da se ona u Švedskoj nalazi isključivo u privatnom vlasništvu, a u Francuskoj i Italiji većinom u vlasništvu države. U Britaniji vojna industrija je privata, vodoravno povezana i visoko racionalizirana dok je u Njemačkoj također privata ali uspravno povezana i u stanju početne racionalizacije. Godišnja proizvodnja vojne industrije EU iznosi manje od polovice američke, a nacionalna proizvodnja zasebne britanske ili francuske vojne industrije iznosi tek otkrile 10 posto od američke. Jezgra vojne industrije EU smještena je u Francuskoj, Velikoj Britaniji i Njemačkoj. U tim zemljama proizvodi se otkrile 80 posto novih sredstava vojne tehnike i ostvaruje otkrile 90 posto svih znanstvenih istraživanja na području vojnih tehnologija u EU. Nacionalna vojna industrija u spomenutim zemljama uglavnom se sastoji od malog broja velikih proizvođača, koji su nositelji ugovora sklopljenih s predstavnicima ministarstva obrane, i velikog broja malih poduzeća, koja su visoko specijalizirana za određene djelatnosti. Kako u većini slučajeva spomenuta poduzeća poslove najčešće ugovaraju na temelju nacionalnih natječaja, vojna industrija EU pati od iznimno visokog stupnja duplikacije proizvodnje različitih sredstava koja se uz neznatne razlike razvijaju i proizvode u zemljama članicama. Spomenuta duplikacija već duže vremena predstavlja najveći problem vojne industrije u EU jer dovodi do začaranog kruga u kojem se u uvjetima smanjenja proračuna, smanjenja narudžbi i zadržavanja konkurenčne cijene proizvodi više nego li je potrebno (godine 1993. vojna industrija EU razvijala je 125 različitih tipova vojnih proizvoda dok je američka razvijala 53).

U nabavama vojne tehnike vlade zemalja EU koriste različite načine ugovaranja s proizvođačima, pri čemu se ističu tri najznačajnija. Prvi koji primjenjuje Francuska, i koji se prije svega oslanja na domaću proizvodnju, drugi, u kojem se traži najjeftinija ponuda među domaćim ponuđačima i onima iz zemalja saveznica (koji se primjenjuje u Velikoj Britaniji) i treći, koji predstavlja kombinaciju prethodna dva načina, a koji primjenjuje velika većina zemalja članica EU. Tržišna načela nabave vojne tehnike koji se favoriziraju kod spomenutog drugog načina ugovaranja i koji su zastupljeni kod trećeg, u praksi nisu doveli do stvaranja tržišta vojne industrije u EU, i u pravilu dovode do kupovine vojne tehnike u SAD (Međudržavna trgovina vojnom tehnikom unutar same EU u razdoblju od godine 1988. do godine 1992. iznosi otkrile 3-4 posto od ukupne trgovine vojnom tehnikom zemalja članica EU). Politika favoriziranja domaćih proizvođača vojne industrije u zemljama članicama EU ima duboke korijene. Osim tradicionalnih sigurnosnih i socijalnih razloga, koji proizlaze iz velikog broja zaposlenih u nacionalnim vojnim industrijama (vojna industrija u Francuskoj zaposljava otkrile 200 tisuća ljudi odnosno 7 posto svih industrijskih radnika), preživljavanju nacionalnih vojnih industrija u EU pridonose i specifični nacionalni zahtjevi vojnih stručnjaka koji se odnose na značajke vojnih proizvoda koji se nabavljaju. Čak i za slučaj dogovora zajedničkog razvoja nekog vojnog proizvoda, kao što je to npr. u slučaju europskog lovca Eurofighter, nacionalni interesi i toliko prednjače gospodarskim da se izgradnja spomenutih zrakoplova namjerava obaviti na četiri zemljopisno odvojena proizvodna mesta, što će zbog potrebe prevožanja proizvedenih dijelova ukupnu cijenu zrakoplova povećati za otkrile 15-20 posto.

nike i ostale pristaše slobodne konkurenčne utakmice, te brojne slojeve "gubitnika", koji osjećaju da su bolje živjeli u komunizmu. Većina pučanstva u spomenutim zemljama zanemariće će stvarno značenje i dalekosežnost društvenih promjena. Vjerujući u dobronamernost domaće formalne politike i politike Zapada, oni u čestom broju slučajeva ne će iskazati interes za određivanje svojih dugoročnih interesa. Njihovom nesnalaženju i političkoj dezorientiranosti najviše će pridonijeti mediji koji će se prvi naći pod nadzorom neformalne moći, kako domaće tako i one sa Zapada. Medijsko osvajanje "istoka" provest će se klasičnom uporabom "meke sile" putem koje će se osvajanje "istoka" izvesti putem djelovanja predstavnika različitih nacionalnih, stranih i transnacionalnih udruga i interesnih organizacija. Nakon desetljeća jednostranačja i vladavine netržišnog sustava vrijednosti, pučanstvo bivših komunističkih zemalja, nenaviklo na potrebu racionalnog ponašanja i jasnog određivanja vlastitih interesa, pod utjecajem "meke sile" još će se više raslojiti i politički dezorientirati. Primjer Mađarske koja će nakon nepunih osam godina od početka privatizacije privatizirati (i to putem странog kapitala) veći dio privrede nego li neke od zemalja EU (godine 1996. 70 posto mađarskog bruto društvenog proizvoda proizvodilo se u privatnim poduzećima), na najbolji način pokazuje nekritičnost kojom će u konkretnom slučaju Mađari, a slično tome i većina drugih naroda europskog "istoka" početi ispunjavati zahtjeve Zapada glede gospodarskog i političkog preustroja kao imperativnog uvjeta za članstvom u zapadnim političkim i vojnim udrugama. U nepunih nekoliko godina od stjecanja nezavisnosti Češke, Poljske i Mađarske strani kapital će postati većinski vlasnik ili suvlasnik najvjednijih gospodarskih i finansijskih poduzeća u spomenutim zemljama. Zahvaljujući ulaganjima sa Zapada gospodarstva spomenutih zemalja će se kratkoročno stabilizirati i time postati svojevrsni

primjer ostalim zemljama europskog "istoka". Istodobno, zbog postojanja krhkých politických koalicíí, nesposobní za donošenie jediných odlučujučích mjer gospodarských reform, gospodarstva spomenutih zemalja ne će se moći suštinski i razvojno preoblikovati, te će kao takva propustiti jedinstvenu priliku za dugoročnu preobrazbu. Komplicirana koalicijska aritmetika natjerat će ih na favoriziranje kratkoročnih i zanemarivanje dugoročnih ciljeva. Samim tim za razliku od npr. azijskih tigrova, zemlje europskog "istoka" ne će se moći orijentirati na dugoročni razvoj i ulaganje u proizvodnju određenih proizvoda ili gospodarskih grana. Kao posljedica toga one ne će moći iskoristiti prednosti serijske proizvodnje, zahvaljujući kojoj npr. azijski tigrovi (J. Koreja, Hong Kong, Singapur), koji imaju tek nešto malo više pučanstva od zemalja europskog "istoka", u svjetskoj trgovini sudjeluju s 9 posto, a zemlje europskog "istoka" s približno 2,5 posto. Nemajući osnovne preduvjete za izlazak na svjetsko tržište "istočna" gospodarstva počet će se spontano razvijati kao interno tržište EU namijenjena za proizvodnju prije svega radno, energetski i ekološki zahtjevnih proizvoda.

Usprkos koristima koje će Zapad imati od spomenute gospodarske suradnje s "istokom" neke zemlje EU, prije svega one koje zbog svojih unutarnjih prilika i geopolitičkog položaja ne će biti spremne ulagati u zemlje europskog "istoka", povezivanje Istoka sa Zapadom proglašit će nepotrebним. U svojim raščlambama one će pokazati kako bi ulazak zemalja "istoka" u EU mogao više koristiti zemljama "istoka" nego li "zapada", jer bi se za slučaj njegova ostvarenja BDP zemalja "istoka" povećao za otprilike 1,5 posto, a BDP EU za otprilike 0,1 posto (prikazivanje rezultata namjerno je izvedeno u udjelima BDP jer se zbog velike razlike u iznosima BDP "istoka" i "zapada" prividno skriva činjenica o novčanim iznosima koji su na strani EU, koja sa svim zemljama "istoka", s iznimkom Rusije, bilježi pozitivnu vanjskotrgovinsku bilancu.). Prikazivanje i usporedba standarda pučanstva u zemljama "istoka" i "zapada" usporedbom gospodarskih pokazatelja kao što su BDP, ili BDP po glavi stanovnika, koji bi trebali biti najpouzdaniji pokazatelji ukupnog ekonomskog blagostanja, za slučajevne tranzicijskih gospodarstava "istoka" pokazuje se posve nepouzdano, što se može vidjeti iz npr. usporebice BDP po glavi stanovnika Češke i Slovenije. Prema službenom podatuču Česi bi sa svojim nominalnim BDP po glavi stanovnika od približno 11.574 USD trebali imati isti životni standard kao Slovenci, čiji nominalni BDP po glavi stanovnika iznosi približno 11.633 USD, no u stvarnosti to nije tako jer su prosječne plaće

zaposlenih u Sloveniji u godini 1997. bile 2,8 puta veće od onih u Češkoj. Za razliku od Slovenije u kojoj ulazak stranog kapitala nije bio tako masovan, privatizacija putem najčešće stranog kapitala u Češkoj, Mađarskoj i Poljskoj, je dovela do ekonomske optimalizacije u obliku smanjenja broja zaposlenih, ugovaranja poslova s malim profitom, i pojave proizvodnje većine bruto društvenog proizvoda od strane manjine zaposlenih. Stvarne rezultate privatizacije gospodarstva u zemljama "istoka" najjednostavnije je procijeniti putem usporedbe kumulativnog podataka o BDP po glavi stanovnika i stvarnih prihoda pučanstva. Utvrđivanjem

stupnja razlike između BDP po glavi stanovnika, koji u sebi krije ukupni privredni potencijal neke zemlje (koji se u većini zemalja "istoka" nalaze u posjedu stranaca i malog broja domaćih uspješnih kapitalista), i stvarnih prihoda pučanstva u obliku plaća, mirovinu i ostalih prihoda, moguće je utvrditi stvarne socijalne posljedice privatizacije u zemljama "istoka".

Većina zaposlenih na "istoku" radi u neprofitabilnim ili od države potpomaganim poduzećima i kao takva od ulaska u EU teško može imati koristi. Oni danas u većini svoje prihode temelje na postojanju sive ekonomije i nedovoljno strogih pravnih propisa, te će se

Zahvaljujući izvozu plina Rusija kao jedina postkomunistička europska zemlja ima pozitivnu trgovinsku bilancu s EU i EMU

Značajke nacionalnih vojnih industrija: SAD, nekih zemalja EU, OECD-a i zemalja u razvoju godine 1994.

ZEMLJA	Broj poduzeća	Udeo u ukupnoj prodaji	Promet u milijardama USD
SAD	43	60,2	89,3
Zapadna Europa	38 od čega	31,5	46,6
Francuska	11	11,3	16,7
Velika Britanija	11	10,5	15,6
Njemačka	8	5,0	7,4
Italija	2	1,8	2,7
Švedska	3	1,2	1,8
Švicarska	2	1,0	1,4
Španjolska	1	0,7	1,0
Ostale zemlje OECD	11 od čega	5,5	8,2
Japan	9	5,1	7,5
Kanada	2	0,5	0,7
Zemlje u razvoju	8 od čega	2,8	4,1
Izrael	5	1,7	2,5
Indija	2	0,6	0,9
Južna Afrika	1	0,4	0,6
UKUPNO	100	100	148,1

ulaskom u EU zasigurno naći u još nepovoljnijem položaju. Za njih, kao i za većinu nesposobne i neobrazovane birokracije iz istočnih zemalja, EU sa svojih više od osamnaest milijuna nezaposlenih i strogim kriterijima znanja i radnih navika teško može biti povoljno rješenje, izuzevši u slučaju krajnje besperspektivnosti i stvarne nemogućnosti razvoja osloncem na vlastite snage. Primjer bivše istočne Njemačke u koju će zapadni dijelovi Njemačke u roku od svega nekoliko godina investirati više od 150 milijardi maraka, pri čemu će se standard prošječnih građana tek neznatno povećati, a stopa nezaposlenosti narasti s komunističkih nekoliko posto na današnjih otprilike 15 posto (što je više od trenutačno 5,6 posto u Češkoj, 10,6 posto u Mađarskoj, ili

10,8 posto u Poljskoj) u tom je smislu više nego li ilustrativan. Ulazak u transnacionalnu zajednicu s tržišnim silama kao imperativnim pokretačima njihovog razvoja i mjerila usjećnosti, za siromašnije zemlje članice i njihovo siromašnije pučanstvo krije u sebi brojne opasnosti o kojima svaki pojedinac mora voditi računa. Za ono pučanstvo bivših komunističkih zemalja koje nema tržišnog kapitala (znanje, financije, nekretnine i sl.) i kojima danas osnovnu zaštitu pružaju mehanizmi državne socijalne zaštite, gubljenje suvereniteta nacionalne države (u kojoj snagom njihove brojnosti njihovi glasovi na izborima mogu imati presudno značenje) i pristupanje u veću zajednicu drukčijeg socijalnog profila može rezultirati trajnim frustracijama. Najbolji primjer i potvrdu spomenutoj tvrdnji predstavlja danas vidljivo jačanje desnih snaga u istočnim dijelovima Njemačke.

Kratkoročno gledano ulazak u EU u zemljama "istoka" može biti koristan samo mladim i obrazovanim ljudima, koji su izučeni za rad s informatičkim tehnologijama i sposobni su se na velikom tržištu EU izboriti za poboljšanje svoga sadašnjega društvenog položaja, i onima koji su u procesu privatizacije došli do kapitala. Dugoročne prognoze opravdanosti ulaska zemalja "istoka" u EU danas je teško dati i to prije svega zbog same EU čiji je daljnji razvoj također neizvjestan. Za Hrvatsku kao jednu od najrazvijenijih zemalja tzv. europskog "istoka", koja po svojim objektivnim gospodarskim i političkim kriterijima ispunjava većinu kriterija za članstvo u EU, ulazak u EU prije svega je određen izvanjskim utjecajima na koje ona sama kratkoročno teško može utjecati. Bez konačnog rješenja kriza

u Bosni i na Kosovu nerazumno je očekivati kako bi hrvatske istočne granice mogle postati istočne granice EU. Tvrđne pojedinih stranih ili domaćih dužnosnika o tome kako bi se mogućnosti Hrvatske za ulazak u EU bitno povećale putem prisajanja na političke ili gospodarske ustupke ili promjene koje od Hrvatske zahtijeva Zapad nisu utemeljene na stvarnim geostrategijskim činjenicama. Ukoliko nova paneuropska zajednica, koja već danas u obliku EMU, predstavlja drugu gospodarsku silu svijeta, u borbi s drugim velikim silama izgubi bitku u Bosni i na Kosovu, ona će u globalnim razmjerima biti osuđena na trajnu

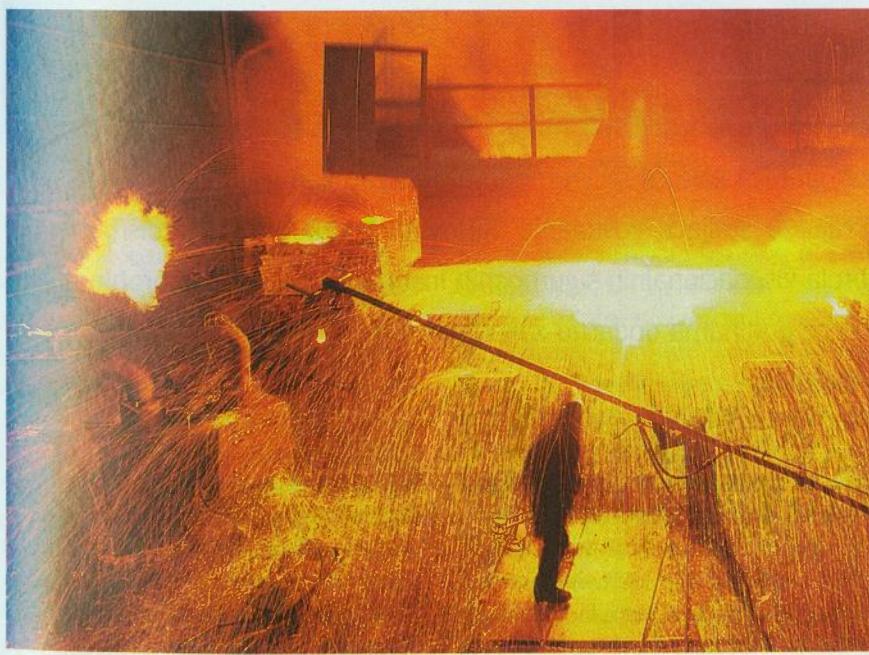
Usporedba udjela različitih tipova vojnih programa u navedenim zemljama u %

ZEMLJA	NACIONALNI PROGRAM	MULTINACIONALNI PROGRAM	UVOD GOTOVOG PROIZVODA
Francuska	81	15	4
Velika Britanija	80,6	10,5	8,9
Njemačka	10	75	15
Italija	30	50	20
Španjolska	55	12	33
Švedska	70	15	15

regionalnog pristupa tj. ulazak u Zapadni Balkan), doveo i do oživljavanja stanja (kroz pristup Partnerstvu za mir i NATO-u) u kome bi se Hrvati ponovo morali boriti za tuđe interese, ovoga puta pod utjecajem demokratski izražene volje većine u EU. S druge strane, za slučaj uspjeha EMU i stvaranja snažne europske države, Hrvatsku će se vrlo brzo pozvati u takvu EU, ne zbog njezinog ispunjenja danas "popularnih" zahtjeva Zapada, već zbog logike održanja i širenja takve zajednice koja će kao takva biti sposobna obračunati s drugim velikim silama i rješiti političke probleme na svojim granicama.

Literatura:

1. Leuropeen, 29. travnja 1998., "Euroscope"
2. Business Central Europe, svibanj 1998., "Montly update"
3. Business Week, 27. travanj 1998., "Special Report-Euro"
4. Financial Times, veljača 1998., Niall Ferguson "History against Europe"
5. Institut for Security Studies of WEU, Ocasional papers
4. siječanj 1998., Katia G. Vlachos, "Safeguarding European Competitiveness"
6. Jane's Defence Weekly, 17. prosinac 1997., Nick Cook, "As Europe seeks to consolidate, the USA pursues a global vision"
7. Foreign Affairs, rujan/listopad 1997., Tony Judth, "The Social Question Redivivus"
8. Europe in Washington, zima 1997., "Central Europe Moves Faster"
9. Economist, 12. travnja 1997., "Eastern promise"
10. Foreign Affairs, rujan/listopad 1997., Zbigniew Brzezinski, "A Geostrategy for Euroasia"
11. Foreign Affairs, rujan/listopad 1997., Peter F. Drucker, "The Global Economy and the Nation State?"
12. Foreign Affairs, srpanj/kolovoz 1997., C. Fred Bergsten, "The Dollar and the Euro"
13. Aussenpolitik, Vol 46, No 3, 1995., Paul J.J. Welfens, "The EU and Eastern Central European Countries: Problems and Options of Integrations"
14. Aussenpolitik, Vol 48, No 1, 1997., Michael Hennes, "The Future of Europe: Monetary or Politically Union"
15. Aussenpolitik, Vol 48, No 4, 1997., Juergen Elvert, "The European Question and its Impact on Britain's View of Germany since Reunification"
16. Aussenpolitik, Vol 48, No 1, 1997., Gerhard Wettig, "Trends and Problems in Europe"
17. Aussenpolitik, Vol 47, No 4, 1996., Michael Howard, "Europe - Land of Peace or Land of War?"
18. International Defense Review, studeni 1994., Edward Foster, "Eurocorps' Quest for Identity"
19. Military Technology, studeni 1993., Peter Almquist, "Defence Industry in the East: The Drive to Survive"

Energetski, radno i ekološki zahtjevna tehnologija kao budućnost gospodarstva srednje i istočne Europe

STVARNOST ILI FIKCIJA?

Kolektivna sigurnost i vojna suradnja u Evropi

Novi geostrategijski uvjeti, novi prioriteti razvoja i pojava novih tipova sigurnosnih ugroza doveli su do značajnih promjena i načina djelovanja europskih sigurnosnih institucija u devedesetim godinama.

Spomenute promjene, koje će izbrisati sigurnosnu granicu između Zapada i Istoka Europe, ne će dovesti do brisanja gospodarskih i civilizacijskih granica koje će se vremenom pokazati kao glavni izvor sigurnosne nestabilnosti u Evropi na kraju 20. stoljeća. Postojanje sigurnosnog vakuma u središnjoj i istočnoj Europi, te postojanje velikog broja višenacionalnih sigurnosnih institucija, sigurnosne probleme istočne i srednje Europe u devedesetim će godinama dodatno zakomplikirati i povećati u odnosu na one poslije Versajskog i hladnoratovskog razdoblja

Darko BANDULA

Povijesne promjene na istoku Europe na prijelazu u posljednje desetljeće 20. stoljeća dovele su do posvemašnje preobrazbe dotađasnijih sigurnosnih institucija

kako na zapadu tako i na istoku Europe. Raspad Sovjetskog Saveza i uspostava novih suverenih država rezultirali su stanjem u kojem su se dotadašnje sigurnosne institucije Istoka vrlo brzo raspale, a zapadne našle u svojevrsnom vakuumu. Novi geostrategijski uvjeti, novi prioriteti razvoja i pojava novih tipova sigurnosnih ugroza doveli su do

značajnih promjena i načina djelovanja europskih sigurnosnih institucija u devedesetim godinama. Spomenute promjene, koje će izbrisati sigurnosnu granicu između Zapada i Istoka Europe, ne će dovesti do brisanja gospodarskih i civilizacijskih granica koje će se vremenom pokazati kao glavni izvor sigurnosne nestabilnosti u Evropi na kraju 20.

Slika lijevo: Prvi put nakon II. svjetskog rata u lipnju 1944. njemačke postrojbe prolaze ispod Slavoluka pobjede u Parizu

stoljeća. Postojanje sigurnosnog vakuma u središnjoj i istočnoj Europi, te postojanje velikog broja višenacionalnih sigurnosnih institucija, sigurnosne probleme istočne i srednje Europe u devedesetim će godinama dodatno zatkomplicirati i povećati u odnosu na one poslije Versajskog i hladnoratovskog razdoblja. Preobrazba Konferencije za sigurnost i suradnju u Europi (Conference on Security and Cooperation in Europe - CSCE) u Organizaciju za sigurnost i suradnju u Europi (OESE) (Organization for Security and Cooperation in Europe - OSCE), osnivanje Sjevernoatlanskog vijeća za suradnju (North Atlantic Council for Cooperation - NACC), i programa Partnerstvo za mir (Partnership for Peace - PFP) od strane NATO saveza, osnivanje Zajednice nezavisnih država (ZND), te utvrđivanje Zajedničke van-

nute nestabilnosti, povratak u "Europu" ne ovisi toliko o njima samima koliko o spremnosti ostalih zapadnoeuropskih zemalja i SAD za promjenom dosadašnje geopolitičke i gospodarske slike Europe na kraju 20 stoljeća.

Europske institucije kolektivne sigurnosti

Osnivanje i razvitak mehanizama kolektivne sigurnosti europskih zemalja nakon II. svjetskog rata započinje godine 1946. potpisivanjem ugovora o obrambenom savezništvu između Velike Britanije i Francuske u Dunkirku. Spomenuti ugovor godine 1948. bit će proširen na zemlje Beneluxa u obliku tzv. Bruxellskog sporazuma. Godine 1954. taj će se sporazum dodatno proširiti i doći će do osnutka Zapadnoeuropske unije (WEU), čiji će prvi članovi postati Belgija, Francuska, Velika Britanija, Nizozemska, Italija i Luxembourg. Novo osnovana zajednica prvenstveno će biti

ESDI i "Zajednička obrambena politika" (Common Defense Policy - CDP). U razvitu konceptu obrane i zaštite svojih nacionalnih interesa zapadnoeuropske zemlje nakon II. svjetskog rata snažno će se usmjeriti na suradnju sa SAD i s Kanadom s kojima će Velika Britanija, Belgija, Island, Norveška, Italija, Portugal, Danska, Luksemburg, Nizozemska i Francuska godine 1949. uspostaviti Sjevernoatlanski obrambeni savez (North Atlantic Treaty Organization - NATO). U preambuli sporazuma o osnutku NATO saveza njegove će članice izraziti spremnost na "obranu slobode i civilizacijskih vrijednosti utemeljenih na načelima demokracije, slobode pojedinca i vladavine zakona". Promocija stabilnosti u regiji i ujedinjenje obrambenih potencijala zemalja članica u spomenutoj preambuli će se istaknuti kao jedni od najvažnijih preduvjeta za očuvanje mira i sigurnosti u regiji.

Kao odgovor na uspostavu sigurnosnih saveza na Zapadu godine 1955. dolazi do stvaranja sigurnosnog saveza na Istoču u obliku osnutka zajednice zemalja potpisnika Varšavskog ugovora, čije će članice postati Sovjetski Savez i europske komunističke zemlje s iznimkom današnjih zemalja bivših članica SFRJ (godine 1968. iz saveza će se povući Albanija, a godine 1990. bivša Demokratska Republika Njemačka). S ciljem gospodarske suradnje zemlje članice "Varšavskog ugovora" osnovat će "Vijeće za medusobnu gospodarsku suradnju" koje će se raspasti 1. siječnja 1991. odnosno nekoliko mjeseci prije raspada samog "Varšavskog ugovora" do kojeg će doći 1. srpnja 1991. Postojanje i djelovanje međusobno oprečnih sigurnosnih sustava na Zapadu i Istoču Europe iskrstalizirat će počet-

kom sedamdesetih godina zamisao o potrebi institucionalne suradnje između spomenutih sustava. Formalno ostvarenje spomenute zamisli nastupit će godine 1973. osnutkom "Konferencije za sigurnost i suradnju u Europi" (Conference on Security and Cooperation in Europe - CSCE). Na inicijativu SAD spomenuta konferencija će se u devedesetim godinama transformirati u "Organizaciju za sigurnost i suradnju u Europi" (OSCE) koja danas sa svojih više od 50 zemalja članica predstavlja krovnu euroatlansku sigurnosnu instituciju. Transformacija CSCE u OSCE, osim promjene imena, dovest će do značajnih promjena u zadaćama i namjeni institucije koja će se osim obrambenih sve više

"Okrugli stol" u Istočnom Berlinu godine 1989.

ske i sigurnosne politike EU (Common Foreign and Security policy - CFSP) dovest će do institucionalnog suprotstavljanja interesa pojedinih zemalja članica spomenutih organizacija u pogledu daljnog razvoja i modaliteta jačanja mehanizama europske kolektivne sigurnosti. Osobito odlučujući utjecaj na sigurnosnu sliku Europe na kraju stoljeća ima odnos SAD, kao jedine svjetske supersile (koju francuski ministar vanjskih poslova naziva i hipersilom), i spomenutih institucija, pri čemu učinkovitost spomenutih institucija omogućuje smanjenje uključenosti SAD u rješavanje sigurnosnih problema u Europi i obratno, njihova neučinkovitost ih povećava. Za zemlje srednje i istočne Europe kao objekte spome-

usmjerenja na rješavanje gospodarskih odnosa između zemalja članica i kao takva će predstavljati ključno uporište za osnivanje Europske zajednice (European Community - EC) odnosno Europske unije (European Union - EU). Zamišljena isprva kao gospodarska zajednica, EU će se tijekom vremena institucionalno nadograditi i proširivati svoje zadaće i ciljeve, od početnih usmjerenih na zaštitu gospodarskih interesa svojih članica pa sve do sigurnosnih, sadržanih u najnovijim dokumentima EU i WEU kao što su "Zajednička vanjska i sigurnosna politika" (Common Foreign and Security Policy - CFSP), "Europska sigurnost i obrambeni identitet" (European Security and Defense Identity -

usmjeravati na rješavanje političkih problema u novo primljenim državama, bivšim članicama "istočnog bloka" i nasljednicama bivše SFRJ. U sklopu toga klasične zadaće smanjenja vojnih efektiva i uspostave regionalne vojne ravnoteže i podjele u pojedinim evropskim regijama, OSCE će provoditi izvođenjem kombiniranih mjera političko-gospodarskih pritiska ka spram svojih novih članica.

Nestanak sigurnosnih institucija na Istoku i raspad Sovjetskog Saveza u prosincu godine 1991. dovest će do naglog pogoršanja sigurnosnog stanja na velikom području Europe i Azije. Zabrinutost Zapada i osobito NATO saveza nad tadašnjim stanjem bit će uvjetovana činjenicom nezaustavljivog oživljavanja povijesnih sporova između tada oslobođenih naroda i postojanja gotovo dvije tisuće nuklearnih bojnih glava koje će se naći izvan izravnog nadzora Moskve. Birajući između rješavanja sADBINE oružja za masovno razaranje (Weapons of Mass Destruction - WMD), koje će se zateći izvan granica Rusije, i problema etničkih i drugih sukoba, do kojeg će doći na upravo "oslobođenim" područjima, SAD će kao svoj prioritet odabrati rješavanje problema WMD. Kao posljedica toga bivše područje Sovjetskog Saveza i ono izvan EU na početku devedesetih godina zahvatit će najveći poslijeratni val regionalnih ratova i sukoba. Osobito razoran bit će sukob na jugoistoku Europe, na području bivše SFRJ, na kojem će srpski ekspanzionisti potpomognuti snagama tada prisutnog srpsko-pravoslavnog imperializma i zapadnog pragmatizma započeti etničko čišćenje na području bivše Jugoslavije. U kasnijem razdoblju na ratnu scenu jugoistoka Europe (prvo u BiH, a kasnije i na Kosovu, te središnjoj Aziji kao npr. u Čečeniji) izlaze i islamisti čime sukob postaje globalan i poprima *Huntingtonova obilježja*.

Srpsko ratovanje, kao produžena ruka zapadnog pragmatizma, za "višenacionalnu i demokratsku Jugoslaviju" Zapad će smatrati legitimnim i ne će mu se ozbiljnije suprotstaviti sve do trenutka kad će se, pod utjecajem televizijskih slika razaranja Vukovara i Dubrovnika, mišljenje javnog mnijenja na Zapadu okrenuti u korist branitelja, Hrvata. SAD koje će u nastalom euroazijskom sigurnosnom vakuumu početkom devedesetih

godina više voditi skrb o stanju u Rusiji i sudbinu ruskog oružja za masovno razaranje (WMD), nakon stabilizacije stanja u Rusiji i rješenja problema spomenutog oružja iskoristit će nesposobnost EU za rješenje sukoba na području bivše SFRJ i izvesti svoje povijesno strategijsko pozicioniranje u Bosni i Hercegovini. Dolazak američkih postrojbi na granice EU omogućit će stabilizacija stanja u Zajednici nezavisnih država, koju će kao novu sigurnosnu i gospodarsku instituciju u prosincu 1991. osnovati Rusija, Ukrajina i Bjelorusija.

Švicarska vojska u srcu Europe i izvan euroatlantskih integracija

Promjena sigurnosne slike Europe i svijeta nakon raspada "istočnog bloka" dovest će do potrebe funkcionalne i organizacijske transformacije NATO saveza, koja će biti glavna tema saveza već na zasjedanju saveza u Londonu godine 1990. Tada usvojenom Londonskom deklaracijom savez će potvrditi dotadašnje značenje u obrani svojih hladnoračovskih granica i ukazati na neophodnost proširenja njegovog utjecaja na Istok. Pod okriljem Londonske i kasnije Rimske deklaracije NATO će provesti smanjenje nuklearnog oružja u Europi, izmjeniti svoju dotadašnju strategiju postojanja, promijeniti ustroj pojedinih stožera i postrojbi, uspostaviti novi koncept višenacionalnih postrojbi, započeti suradnju s UN u operacijama očuvanja i nametanja mira, te razviti novi koncept upravljanja kriznim situacijama. U oživotvorenju spomenutih ciljeva NATO i EU/WEU tijekom posljednjih nekoliko godina u znatnoj će mjeri proširiti svoje prvtne zadaće i područje svojeg djelovanja, koje će se uspostavom novih institucija i mehanizama poput Sjevernoatlanskog vijeća za suradnju (NACC) i programa Partnerstva za mir (PfP) proširiti na svekoliko područje Euroazije (od istočnih granica EU pa sve do Kineskog zida). Programi proširenja djelovanja NATO saveza na Istok obuhvatit će sve zemlje Euroazije s iznimkom većine nasljednica bivše SFRJ. Za razliku od NATO saveza koji će se zah-

valjujući spomenutim programima sve više pretvoriti u glavnu euroazijsku političku organizaciju, EU/WEU se neće pokazati toliko voljnim za prijam novih članica s nekadašnjeg evropskog Istoka, a pogotovo Azije. U svojim strateškim nastupanjima EU/WEU će se ograničiti na područje srednje i istočne Europe, pri čemu će se pokazati isključive spram zemalja članica ZND, Albanije i većine zemalja nasljednica bivše SFRJ.

Današnji NATO

Nastojeci zadovoljiti zadaće i ciljeve sadržane u osnivačkoj preambuli NATO saveza, zemlje članice saveza u posljednjem su desetljeću učinile mnogo na njegovoj organizacijskoj i funkcionalnoj transformaciji. Budućnost saveza i opseg njegovih novih zadaća

Eurocorps kao jezgra buduće

danasa su predmet mnogih rasprava koje se u načelu vode na dvije različito obuhvatne razine. Na prvoj i široj razini teoretičari i vojni analitičari vode rasprave o smislu postojanja i ciljevima saveza pri čemu se polazi od činjenica nepostojanja stvarne vojne ugroze, bilo spram pojedinačnih zemalja članica ili saveza u cjelini. U sklopu toga ističu se problemi i izazovi koji se kriju u proširenju zadaća saveza i osobito posljedica koja se u svezi toga mogu očekivati imajući pritom na umu Londonsku deklaraciju i novi Strategijski koncept saveza postavljen na sastanku saveza u Rimu godine 1991. U stvarnosti nova strategija saveza oblikovat će se postupno i usporedno sa stje-

canjem operativnog iskustva u ratu i sukobima koji su se vodili na području bivše SFRJ. Spomenuto područje pokazat će se kao jedinstveni i najvažniji "laboratorij" saveza za uvježbavanje novih zadaća i vođenja borbe sa suvremenim tipovima ugroza, koje su karakteristične za posthladnoratovsko razdoblje u kojem su potencijalni protivnici saveza manje transparentni i u kojem prevladavaju sukobi niskog intenziteta uvjetovani nacionalnim, religijskim, civilizacijskim i drugim proturječnostima koje postoje između sukobljenih strana. Osim toga kao pitanja od posebnog značenja analizirat će se koristi i opasnosti od mogućeg proširenja saveza na Istok pri čemu će se osim klasičnih sigurnosnih varijabli sve više razmatrati i one gospodarske.

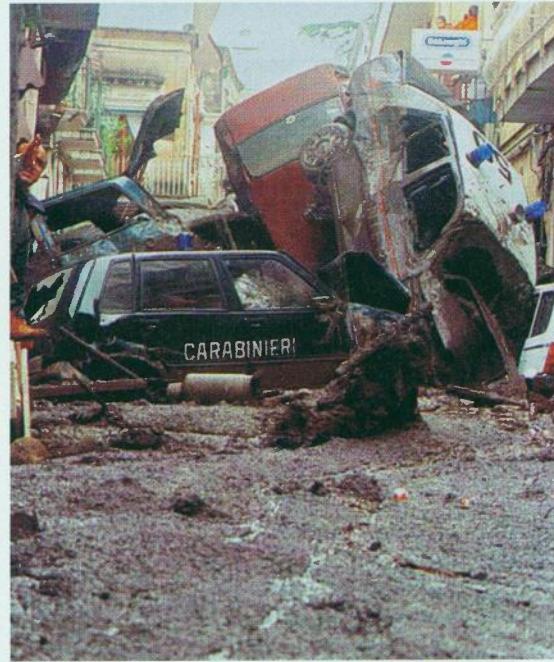
Na drugoj razini koja je više operativna i birokratska, zemlje članice odnosno njihovi

ujedinjene europske vojne sile

predstavnici bave se formalnim pitanjima saveza. Proširenje programa Sjevernoatlanskog vijeća za suradnju (NACC), programa Partnerstvo za mir (PfP) ili proširenje samog saveza na Istok predstavljaju glavne teme o kojima se vode rasprave, u kojima se nastoji postići koordinacija s političkim odlukama pojedinih utjecajnijih zemalja članica. U uvjetima nepostojanja stvarne izvanjske ugroze nastojanje zaštite nacionalnih interesa pojedinih zemalja članica postaje sve češći problem. U pozadini tog problema vode se brojne rasprave počevši od mogućeg proširenja saveza s novim članicama pa sve do postavljanja pojedinih visokih zapovjednika ili dužnosnika na

čelna mesta saveza. Velika pozornost posvećuje se i problemima uspostave europskog sustava sigurnosti, koji se oslanja na procese zapadnoeuroorskoga gospodarskog i monetarnog ujedinjenja, te daljnog razvoja transatlantskih odnosa između EU i Sjeverne Amerike. Spomenuta pitanja u posljednje se vrijeme razmatraju u okviru programa određivanja novog Europskog sigurnosnog i obrambenog identiteta (European Security and Defense Identity - ESDI), Zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU (CFSP) ili Zajedničke obrambene politike zapadnoeuropske unije (CDP). Za razliku od nekada, kad je NATO predstavljao jedini stvarni čimbenik zapadnoeuropske sigurnosti, u najnovijim raščlambama o europskoj sigurnosti sve se više ističe značenje WEU koja predstavlja sve značajniji oslonac zapadnoeuropske sigurnosti. U skladu s tim značajne predmete rasprave među članicama predstavljaju odnosi između NATO saveza i WEU te koncept Združenih snaga za posebne zadaće (Combined Joint Task Force - CJTF), koji je ponajprije namijenjen za uspostavu višenamenskih multinacionalnih snaga za zadaće očuvanja ili nametanja mira na područjima izvan teritorija zemalja članica saveza. Spomenuti koncept, koji je razvijen na temelju iskustva saveza stečenog tijekom njegova djelovanja na području bivše SFRJ (dostava humanitarne pomoći, izvođenje pomorske

Posljedice elementarne nepogode u čijem otklanjanju je neizbjegan angažman pripadnika oružanih snaga

blokade Jadrana, djelovanje kopnenih postrojbi u Bosni i Hercegovini, Makedoniji i Albaniji, provođenje rezolucije UN o zabrani letenja iznad Bosne i Hercegovine i dr.), podrazumijeva djelovanje spomenutih snaga pod zapovjedništvom NATO ili WEU pri čemu su snage

koje zadaće provode sastavljene od višenacionalnih postrojbi zemalja članica saveza i euroazijskih zemalja uključenih u program PfP. S ciljem što učinkovitijeg provođenja novih zadaća članice NATO saveza postigle su u prosincu 1997. dogovor o prihvatanju novoga zapovjednog ustroja. Spomenuti dogovor, koji je postignut nakon dugotrajnog usklađivanja, promijenit će dotadašnji "hladnoratovski" ustroj koji je najvećim dijelom bio prilagođen doktrini obrane teritorija saveza putem strategijske obrane njegovih najistočnijih članica. Za razliku od tadašnjeg ustroja saveza koji je bio jednonamjenski (obraća istočnih granica saveza na svim frontovima) i u okviru kojega su pojedine članice u mirnodopskom razdoblju u potpunosti raspolažale sa svojim oružanim snagama novi ustroj je višenamjenski, s manjim vojnim potencijalom pri čemu se jedan dio vojnih snaga zemalja članica, u vidu visokopokretljivih i višenamenskih postrojbi, neprekidno nalazi na raspoloženju savezu. Novim ustrojem NATO savez je ukinuo jedan od tri glavna zapovjedništva saveza (Zapovjedništvo saveza za britanski kanal) i smanjio broj podređenih fiksnih zapovjedništva saveza sa 65 na 20. Kompromis oko prihvatanja francuskog prijedloga o izboru zapovjednika Južnog zapovjedništva NATO saveza iz redova europskih članica, koji bi se na tom mjestu povremeno izmjenjivali, SAD nisu prihvatile

zbog strategijskog značenja Južnog zapovjedništva (nadzor nad operacijama saveza na Srednjem istoku i području Euroazije), što Francuska, uz obrazloženje kako je NATO savez danas više američki nego li je bio godine 1967. kad ga je Francuska napustila, nije mogla prihvatiti. Osim spomenutog spora koji je rezultirao potvrdom daljnog američko-francuskog političkog razmimoilaženja, problemi zapovjedništva saveza nad područjem Grčke i Turske ili nad Gibraltarem uspješno su razriješeni na zadovoljstvo svih zemalja članica.

Odluke Ministarskog savjeta NATO saveza s Madridskog sastanka godine 1997. kojima savez na priključenje poziva Češku, Mađarsku i Poljsku kristalizirale su tri glavna proble-

ma saveza s kojima se on mora suočiti prije najavljenog proširenja. Prvi od tih problema predstavlja potpisivanje odgovarajućeg sporazuma s Rusijom, drugi postizanje sporazuma i konsenzusa među sadašnjim članicama glede daljnog proširenja i imena zemalja koje će se

pozvati, te treći u obliku osiguranja dobrih odnosa i nastavka suradnje sa zemljama koje nisu pozvane na priključenje ili su već prije uključene u prvi krug proširenja. Odnose s Rusijom NATO smatra prioritetnim i stoga u spomenutom pozivu s Madridskog sastanka nema vremenskih rokova čime se Moskvi ostavlja prostor za prilagodbu i pregovore o novim odnosima. U pregovorima s Rusijom NATO savez je spreman na kompromise o svim pitanjima izuzevši o onima koje je američka administracija definirala kao bezuvjetne, a kod kojih:

1. Nema kompromisa u svezi odgađanja procesa proširenja NATO saveza.
2. Nema kompromisa po pitanjima unutarnjeg ustroja NATO saveza.
3. Nema kompromisa po pitanju dugoročnog isključenja bilo koje europske i euroazijske zemlje iz procesa proširenja NATO saveza.

4. Nema kompromisa po pitanju mogućih prijedloga o uspostavi djelomičnog ili ograničenog članstva za nove članice.

5. Nema kompromisa glede mogućnosti izvanjskog utjecaja na procese donošenja odluka u NATO savezu.

S ciljem postizanja sporazuma s Rusijom u okviru navedenih uvjeta, SAD su se posljednjih godina zauzele za ulazak Rusije u članstvo Skupine sedam najrazvijenijih industrijskih zemalja svijeta, Svjetsku trgovinsku organizaciju i Pariški klub. U skladu s tim nekadašnji imperativno negativni stav Rusije spram bilo kakvog proširenja NATO saveza na Istok u posljednje je vrijeme ublažen u obliku izjave ruskog ministra vanjskih poslova Primakova, koji je nakon Madridskog sastanka NATO saveza izjavio kako bi se odnosi Rusija-SAD mogli pogoršati u slučaju proširenja NATO saveza ne neke od bivših republika Sovjetskog Saveza (čime je posredno dano na znanje kako se Rusija neće suprotstavljati proširenju Saveza na zemlje "istoka" koje nisu bile sastavni dijelovi Sovjetskog Saveza).

S ciljem uspostave jasnih odnosa s Rusijom NATO je početkom 1997. potpisao s Moskvom Temeljni sporazum (NATO-Russia Founding Act) u okviru kojeg se obvezao na nerazmještjanje nuklearnog oružja i stalnih borbenih postrojbi saveza na području novih članica. Osim toga, tijekom pregovora SAD-Rusija u Helsinkiju u travnju 1997., predsjednici Clinton i Jelcin složili su se oko prijedloga

za daljnje smanjenje nuklearnih potencijala obiju zemalja koje će se provesti na temelju Sporazuma o smanjenju strategijskog naoružanja START-III.

SAD omogućilo je njihov stabilan gospodarski i politički rast i razvoj u okviru kojega su SAD, kao glavna članica NATO saveza, s jedne strane pružale jamstvo sigurnosti, a s druge strane putem svoje vodeće uloge poništavale destruktivnu multipolarnost Europe, koja se tijekom povijesti dokazala kao njezino najopasnije obilježje. Francuska, Velika Britanija i Njemačka koje su se nakon gospodarskog oporavka u pedesetim godinama ponovno razvile u regionalne sile oprečnost svojih interesa teško bi mogle razriješiti bez američkog utjecaja koji se u obliku jasnoga američkog vodstva pokazao odlučujućim tijekom većine kriza u koje je Sjevernoatlanski savez prolazio tijekom cijelokupnog hladnoratovskog razdoblja i kasnije. Primjer nesposobnosti rješenja spomenutih oprečnosti najzornije pokazuje slučaj sukoba na području bivše SFRJ u kojem se zbog složenog načina odlučivanja i favoriziranja nacionalnih interesa pojedinih članica EU/WEU nisu uspjeli poduzeti odgovarajuće političke i vojne mjere za sprječavanje i zaustavljanje sukoba u fazama kada se on razvijao i još uvjek nije rezultirao velikim ljudskim i materijalnim gubicima.

Potpisivanjem Maastrichtskog sporazuma godine 1993. i jačanje gospodarskih i političkih integracija unutar EU dovelo je posljednjih godina do stvaranja zajedničke opće vanjske i sigurnosne politike EU (CFSP). U sklopu toga EU posljednjih godina provodi preobrazbu WEU s ciljem preuzimanja nove uloge u kojoj ona predstavlja glavni obrambeni stup NATO saveza u Europi. Provodenje spomenute zamisli odvija se na temelju odobrenja Vijeća ministara EU, kojemu su u pripremi dokumentata na usluzi Povjerenstvo stalnih predstavnika (Committee of Permanent Representatives) i Europsko vijeće (Council of Europe). Osim spomenutih tijela, pitanjima sigurnosti u EU se bave i nadnacionalne institucije EU, kao što su Komisija EU i Europski parlament. Od godine 1995. EU se sastoji od 15 punopravnih članova od kojih su četiri (Irska, Austrija, Finska i Švedska) tradicionalno neutralni. Tako veliki udio (25 posto) neutralnih zemalja u članstvu EU ima za posljedicu otežano provođenje zajedničke vanjske i sigurnosne politike (CFSP), te jačanje zavisnosti zajednice o NATO savezu i SAD kao njegovom najznačajnijem članu. Proširenje EU prima-

Euroatlantske sigurnosne organizacije

Država	OSCE Partnerstvo za mir	Vijeće Europe	NATO	WEU	ZND
SAD	X	X	X		
Rusija	X	X	X	G	X
Kanada	X	X	X		
Velika Britanija	X	X	X	X	
Njemačka	X	X	X	X	X
Francuska	X	X	X	X	X
Belgija	X	X	X	X	X
Luxembourg	X	X	X	X	X
Nizozemska	X	X	X	X	X
Danska	X	X	X	X	X
Norveška	X	X	X	X	PČ
Španjolska	X	X	X	X	X
Portugal	X	X	X	X	X
Island	X	X	X	X	PČ
Italija	X	X	X	X	X
Grčka	X	X	X	X	X
Turska	X	X	X	X	PČ
Finska	X	X	X		P
Švedska	X	X	X		P
Austrija	X	X	X		P
Irska	X		X		
Švicarska	X		X		
Slovenija	X	X	X	PP	
Hrvatska	X		X		
SRJ	M				
Lihtenštajn	X		X		
San Marino	X		X		
Monako	X				
Malta	X		X		
Vatikan	X				
Bosna i Hercegovina	X				
Makedonija	X	X	X		
Česka	X	X	X	PP	
Mađarska	X	X	X	PP	
Poljska	X	X	X	PP	
Slovačka	X	X	X	PP	
Bugarska	X	X	X	PP	
Rumunjska	X	X	X	PP	
Albanija	X	X	X		
Estonija	X	X	X	PP	
Latvija	X	X	X	PP	
Litva	X	X	X	PP	
Ukrajina	X	X	X	G	X
Bjelorusija	X	X	X	G	X
Armenija	X	X			X
Tadžikistan	X	X			X
Moldova	X	X		G	X
Azarske Republike	X	X			X
Gruzija	X	X			X
Kazahstan	X	X			X
Turkmenistan	X	X			X
Kirgistan	X	X			X
Uzbekistan	X	X			X

G - Gost

P - Promatrač

PČ - Pridruženi član

PP - Pridruženi partner

M - Članstvo u mirovanju

WEU

Poslijeratno sigurnosno i gospodarsko povezivanje zapadnoevropskih zemalja sa

njem novih članica određeno je uvjetima za pristupanje koji su propisani na sastanku EU godine 1993. u Kopenhagenu. U skladu s tim uvjetima većina zemalja srednje i istočne Europe (Bugarska, Češka, Mađarska, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Slovenija) potpisale su s EU pridružene sporazume, a sa Slovenijom, Češkom, Mađarskom i Poljskom započeti su pregovori o članstvu u EU. S Rusijom, Ukrajinom i Moldovom EU ima potpisane sporazume o partnerstvu i suradnji. U sklopu preobrazbe i jačanja WEU kao obrambene snage EU njezino je sjedište iz Londona preseljeno u Bruxelles, a zemlje članice su na sastanku u Maastrichtu u prosincu 1991. pozvalе ostale zemlje članice EU na pristupanje WEU. Stvaranjem formalnih mogućnosti za pristupanje WEU u statusu "promatrača", "pridruženog člana" ili "pridruženog partnera" WEU je uspio pomiriti političke interese zemalja članica EU i NATO saveza tako da većina njihovih članica danas ima odgovarajuće formalne odnose s WEU (Irska i Danska imaju status promatrača, Island, Norveška i Turska kao članice NATO saveza imaju status pridruženih članova, a bivše komunističke zemlje Europe izvan ZND-a, s iznimkom Albanije i većine zemalja naslijednica bivše SFRJ, imaju status pridruženog partnera).

Organizacija za europsku sigurnost i suradnju - OESE (OSCE)

Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OSCE) je nastala iz Konferencije za europsku sigurnost i suradnju koja je godine 1973. osnovana kao kompromisno rješenje zahtjeva što su ih glede osnivanja tijela za nadzor sigurnosti u Europi predložili bivši SSSR i NATO. Od tadašnjeg početka pa sve do danas osnovnu zadaću OSCE-a predstavlja provođenje mjera za međusobno izbalansirano smanjenje vojnih snaga (Mutual and Balanced Force Reduction - MBFR) u Europi. Zahvaljujući rezultatima pregovora Istoka i Zapada o razoružanju, koji su vođeni tijekom 1973. i 1974. zemlje članice OSCE-a (njih 35) potpisale su 1975. Završni ugovor u Helsinkiju (Helsinki Final Act) koji predstavlja temelj uspostavi novih sigurnosnih odnosa između svih zemalja potpisnika. Od tada pa do danas broj članica OSCE-a je sa 35 narastao na više od 50 čime je ta organizacija postala najraširenija euroatlantska institucija za rješavanje problema sigurnosti. Najznačajnije tijelo za donošenje odluka u OSCE-u predstavlja Vijeće ministara (Council of Ministers) u koji su uključeni ministri vanjskih poslova zemalja članica. Drugo po razini tijelo za odlučivanje u OSCE-u predstavlja Povjerenstvo visokih dužnosnika (Committee of Senior Officials).

Povijesni razvitak organizacija za kolektivnu sigurnost u Europi

1947.	Obrambeni sporazum Velike Britanije i Francuske iz Dunkirka
1948.	Briselski sporazum (Velika Britanija, Francuska, Benelux)
1949.	Osnivanje NATO saveza sa 12 članica (Belgiјa, Island, Norveška, Kanada, Italija, Portugal, Danska, Velika Britanija, Francuska, Luxembourg, Nizozemska, SAD)
1952.	NATO savezu pristupaju Grčka i Turska
1954.	Osniva se Zapadnoeuropska unija (WEU) s članicama: Belgiјa, Francuska, Luxembourg, Italija, Velika Britanija, Nizozemska
1955.	NATO savezu pristupa Njemačka
1955.	Osniva se zajednica zemalja potpisnika Varšavskog ugovora s članicama: Albanija, Demokratska Republika Njemačka, Poljska, Bugarska, Čehoslovačka, Mađarska, Rumunjska, SSSR
1968.	Albanija se povlači iz "Varšavskog ugovora"
1973.	Osnutak Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji (CSCE)
1982.	NATO savezu pristupa Španjolska
1990.	Ujedinjenje Njemačke (automatsko proširenje teritorije NATO saveza i WEU)
1991.	Raspad zajednice zemalja potpisnika Varšavskog ugovora
1991.	NATO osniva Vijeće za Sjevernoatlantsku suradnju (NACC)
1991.	Grčka pristupa WEU, Island, Norveška i Turska postaju pridruženi članovi WEU, Danska i Irski postaju promatrači u WEU
1992.	WEU osniva Forum za konzultacije za zemlje srednje i istočne Europe
1994.	NATO osniva program Partnerstvo za mir

Smanjenje obrambenih potencijala NATO saveza u 1997. u odnosu na 1988. u %

	SAD	Europske članice NATO
Smanjenje troškova za obranu	30	20
Smanjenje broja djelatnih vojnih osoba	34	20
Smanjenje broja ratnih zrakoplova	43	20
Smanjenje broja borbenih brodova	40	15

Proračunska sredstva i djelatni sastav članica NATO saveza

ZAPOVJEDNIŠTVO ZA SJEVER (NRC)		
Velika Britanija	33.2	210
Njemačka	33.6	350
Francuska	37.2	370
Belgiјa	3.3	43
Nizozemska	8.0	57
Danska	3.2	33
Norveška	3.7	34
UKUPNO NRC	122.2	1097
ZAPOVJEDNIŠTVO ZA JUG (SRC)		
Španjolska	6.9	197
Portugal	1.7	55
Italija	20.1	325
Grčka	3.5	162
Turska	6.8	629
UKUPNO SRC	38.9	1368
UKUPNO EUROPA	161.1	2465
SAD	250.0	1452

Stalno povjerenstvo organizacije, koje se bavi svakodnevnim operativnim poslovima, osnovano je godine 1993. u Beču, a tajništvo organizacije se nalazi u Pragu. **Prednosti OSCE-a nad ostalim europskim sigurnosnim institucijama u sigurnosnoj i obavještajnoj domeni** proizlaze iz njegove sveeuropske proširenosti i njegove prihvaćenosti od strane Rusije zahvaljujući kojoj je za razliku od WEU ili NATO u mogućnosti prikupljati obavještajne i druge podatke o gotovo svim europskim zemljama kako Zapada tako i Istoka.

Snažniji institucionalni razvoj OSCE-a temeljen na izraženoj spremnosti članica za provođenjem Završnog ugovora iz Helsinkija formalno je započeo potpisivanjem Pariške povelje (Charter of Paris) godine 1990. no u stvarnosti njegovo je oživotvorene intenzivirano tek nakon prvoga parlamentarnog zasedanja OSCE-a godine 1993., osnutka Ureda za demokratske institucije i ljudska prava (Office for Democratic Institution and Human Rights), institucije Visokog povjerenika za nacionalne manjine (High Commissioner on National Minorities), i Ureda za sprječavanje sukoba (Conflict Prevention Centre). Forum OSCE-a za suradnju na području sigurnosti (OSCE Forum for Security Cooperation) koji je osnovan godine 1992. predstavlja danas jedinu paneuropsku instituciju za dijalog, pregovore i nadzor dogovorenog u svezi razoružanja i vojnih pitanja. Spomenuti forum održava povremene sjednice i djeluje na poticanju i razvoju mjera povjerenja i izgradnje sigurnosti (Confidence and Security-Building Measures - CSBMs), izmjeni vojnih podataka, suradnji na sprječavanju trgovine oružjem za masovno razaranje, te poticanju mjera regionalne suradnje. U okviru programa poticanja Mjera povjerenja i izgradnje sigurnosti (CSBMs) OSCE provodi obavještajne zadaće koje obuhvaćaju izmjenu vojnih podataka (podaci o ljudskim potencijalima, ustroju i izučenosti postrojbama, sastavu i kakvoći oružnih i bojnih sustava, obrambenoj politici, vojnoj doktrini i proračunskim sredstvima) s ciljem smanjenja vjerojatnosti izbjiganja sukoba. Dosadašnje operativno djelovanje OSCE-a u obliku prevencije i otkrivanja stvarnih činjenica nastalih sukoba putem slanja reporterskih misija na područje bivše SFRJ, Mađarske, Ukrajine, Albanije, Bugarske, Makedonije, Rumunjske, Češčenije i dr. ili nadgledanja regularnosti izbora u pojedinim zemljama, pokazuje njegovu primarnu usredotočenost na područje europskog Istoka. Djelujući kao produžena ruka nacionalne politike utjecajnih članica, OSCE svojim obavještajnim djelovanjem u zemljama Istoka provodi usuglašenu politiku SAD, EU, i djelomično Rusije. Kao posljedica toga u svim

slučajevima nepostojanja konsenzusa između EU, SAD i Rusije (kao što je to danas npr. u slučaju Kosova), OSCE se pokazuje nesposobnim kako za prevencijom tako i za rješenje postojećih sukoba. Njegovo glavno djelovanje očituje se stoga više u prisiljavanju manjih zemalja na političke i gospodarske ustupke te smanjenje njihove suverenosti putem priključenja različitim regionalnim udrugama u skladu s preporukama SAD i EU.

Zajednica nezavisnih država (ZND)

Zajednica nezavisnih država osnovana je u prosincu 1991. kao nasljednica zajednice zemalja Varšavskog ugovora koja se raspala početkom srpnja iste godine. Osnivači i prve članice ZND-a su Rusija, Bjelorusija i Ukrajina. Na njihov poziv za članstvom u ZND-a, upućen svim bivšim republikama Sovjetskog Saveza, a danas nezavisnim državama, odazvale su se Moldova, Azerbajdžan, Armenija, Kirgistan, Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadžikistan i Gruzija. Osim baltičkih republika: Litve, Latvije i Estonije, koje se nisu odazvale spomenutom pozivu i koje nisu članice ZND-a, u početku se članstvu u zajednici opirala i Gruzija, koja je zajednici pristupila tek godine 1993. i to zbog unutarnjih sigurnosnih problema. Osnutkom ZND-a Rusija, kao njezina glavna članica, ostvarila je povećanje svojeg dotad posrnuologa međunarodnog ugleda i uspostavila mehanizme za očuvanje svojih gospodarskih interesa i nazročnosti izvan svojih granica na području istočne Europe i srednje Azije. Glavno sjedište ZND-a nalazi se u Bjelorusiji u Minsku. Sastanci na razinama predsjednika država i ministara ZND-a, na kojima se razmatraju politička, gospodarska i vojna pitanja, održavaju se povremeno u zemljama članicama. Osnutkom ZND-a savojni potencijal njegovih članica u početku je postao vojni potencijal snaga ZND-a, no kasnije godine 1992. nakon uspostave nezavisnih vojnih snaga novoosnovanih država, koje su odbile prihvatići vrhovno zapovjedništvo združenog stožera ZND-a, Rusija je odustala i uspostavila svoj vlastiti vojni ustroj. Problemima sigurnosti na području zemalja članica bavi se Vijeće ZND-a za vojna pitanja čiji su članovi ministri obrane zemalja članica. Slično djelovanju svojih kolega u NATO savezu oni se bave pitanjima usuglašenog djelovanja i poboljšanja obrambenih mogućnosti zemalja članica, stvaranja kolektivnog sustava si-

gurnosti i povećanja postojeće vojne suradnje. Prema ruskom videnju iz godine 1993., glavni kratkoročni i dugoročni vojni cilj ZND-a predstavlja osnutak zajedničkih višenacionalnih postrojbi svih zemalja članica. Nastojeći sprječiti dublje vojno povezivanje zemalja članica ZND-a godine 1991. NATO savez je osnovao Sjeverno atlantsko vijeće za suradnju (NACC) koje je pozvalo na suradnju sve novo osnovane države, republike nekadašnjeg Sovjetskog Saveza, i bivše članice zajednice potpisnika Varšavskog ugovora. Njihovo pristupanje NACC i kasnije programu Partnerstvo za mir (PfP) smanjiti će vjerojatnost ostvarenja spomenutog ruskog cilja o stvaranju međunarodno utjecajnih višenacionalnih postrojbi pod zapovjedništvom ZND-a. Gospodarski nedovoljno snažna i rastrzana unutarnjim problemima Rusija se neće pokazati dovoljno privlačnom i umjesto jačanja integracija u okviru ZND-a članice ZND-a sve će se više priklanjati euroatlantskim integracijama čime će značenje ZND-a kao sigurnosne institucije

Njemački, danski i poljski vojnik na prvim poslijeratnim trilateralnim vojnim vježbama godine 1994.

vremenom sve više slabiti. Za razliku od slabljenja zajedništva po pitanjima sigurnosti, podudarnosti interesa članice ZND-a pokazat će na gospodarskim pitanjima. U skladu s tim na temelju zaključaka Vijeća ZND-a iz godine 1994., u čijem su sastavu bili predsjednici svih 12 zemalja članica, osnovano je Vijeće za međudržavnu suradnju zemalja članica ZND-a koje se bavi pitanjima poticanja gospodarske suradnje između zemalja članica i ima za cilj stvaranje Euroazijskog zajedničkog tržišta. Činjenica da su se gospodarstva bivših republika Sovjetskog Saveza najčešće razvijala monokulturno i bez potrebe postojanja odgovarajuće prometne infrastrukture, koja bi omogućila njihovo povezivanje s područjem izvan tadašnjeg Sovjetskog Saveza, predstavlja ne samo danas, već i u bliskoj budućnosti, dovoljno jaki razlog za postojanje ZND-a kao

zajedničkog interesa kako Rusije tako i nekih od novoosnovanih država Euroazije.

Razvoj mehanizama euroatlanske sigurnosti u svjetlu širenja NATO saveza

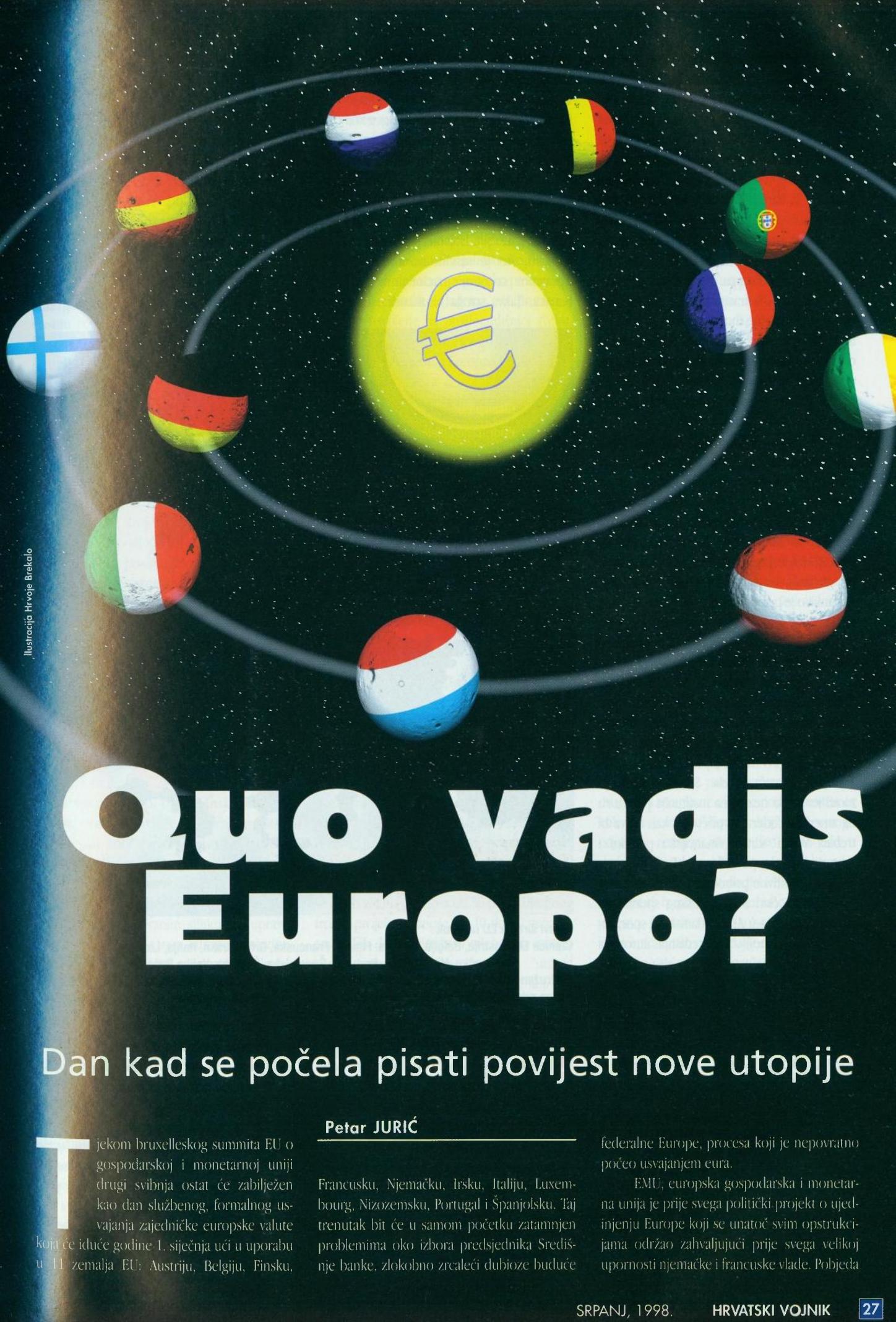
Budući oblici euroatlanske sigurnosti koje danas nije moguće točno predvidjeti ovisit će prije svega o brzini i smjerovima širenja NATO saveza, koji bez obzira na svoju novu političku protežnost još uvjek predstavlja najznačajniju vojnu instituciju na prostoru sjevernog Atlantika, Europe i Euroazije (od Vancouvera do Vladivostika). Proširenje NATO saveza, njegov odnos sa zemljama spomenutog područja na koje se neće proširiti, te odnos s ostalim prije spomenutim sigurnosnim institucijama odlučujuće će djelovati na buduću sigurnosnu sliku Europe. Ovisno o rješenju spomenutih odnosa i stanju globalne sigurnosti, danas se kao najvjerojatnije mogućnosti daljnog razvoja kolektivne sigurnosti u

Europi nameću četiri scenarija:

1. NATO se proširuje samo na države srednje i istočne Europe (današnji NATO sa 16 članica + 1 - 11 novih članica),
2. NATO se proširuje na sve države srednje i istočne Europe + Rusiju i europske članice članice ZND (današnji NATO sa 16 članica + Rusija + 1 - 14 novih članica),
3. NATO se proširuje na sve članice programa Partnerstvo za mir (današnji NATO sa 16 članica + 25 i više novih članica),
4. Pitanja europske sigurnosti rješavaju se primarno putem dogovora članica OSCE-a pri čemu odlučujući ulogu imaju odnosi između SAD (NATO) i Rusija (ZND).

Literatura:

1. The International Institut for Strategic Studies, Strategic Survey 1997/1998
2. National Defense University, veljača 1998., Report on NDU 1998 European Symposium: "NATO 2010: A strategic Vision"
3. National Defense University, veljača 1998, R. Kugler, T. Vanderbeek, "Where is NATO's Defense Posture Headed"
4. Aussenpolitik, No 1, 1997, Gerhard Wettig, "Trends and Problems in Europe"
5. ZIRAL, 1997, R. Vukadinović, "Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti, od Jadrana do Baltika"
6. National Defense University, siječanj 1995., S.R. Sloan, "NATO's Future: Beyond Collective Defense"
7. National Defense University, siječanj 1995., S. Nelson Drew, "NATO from Berlin to Bosnia"
8. National Defense University, kolovoz 1993, Simon, D.N. Nelson, W. Bodie, J. McCharter, "European Security Toward The Year 2000"

Quo vadis Europo?

Dan kad se počela pisati povijest nove utopije

Petar JURIĆ

Tjekom bruxelleskog sumitta EU o gospodarskoj i monetarnoj uniji drugi svibnja ostat će zabilježen kao dan službenog, formalnog usvajanja zajedničke europske valute koju će iduće godine 1. siječnja ući u uporabu u 11 zemalja EU: Austriju, Belgiju, Finsku,

Francusku, Njemačku, Irsku, Italiju, Luxembourg, Nizozemsku, Portugal i Španjolsku. Taj trenutak bit će u samom početku zatamnjen problemima oko izbora predsjednika Središnje banke, zlokobno zrcaleći dubioze buduće

federalne Europe, procesa koji je nepovratno počeо usvajanjem eura.

EMU, europska gospodarska i monetarna unija je prije svega politički projekt o ujedinjenju Europe koji se unatoč svim opstrukcijama održao zahvaljujući prije svega velikoj upornosti njemačke i francuske vlade. Pobjeda

je tim zanimljivija jer je EMU rođena u desetljeću u kojem je globalizacija finansijskih tržišta snažno umanjila kontrolu vlada nad protokom kapitala i gospodarskom politikom.

Zajedničko europsko tržište stvorilo je potrebu za jedinstvenom valutom, euro je pak stvorio potrebu za jedinstvenom središnjom bankom. Ta banka će prije ili kasnije postaviti pitanje jedinstvenih europskih vlasti koje će je kontrolirati. Nadalje, za tu vlast će se postaviti pitanje legitimnosti koje će moći rješavati samo federalna Europa. Upravo euro postaje ta poveznica koja trasira put od zajedničkog tržišta do federalne Europe.

Bruxelleskim summitom donesena je i odluka o stvaranju Europske središnje banke, prve federalne ustanove na starom kontinentu što bi trebao biti i početak stvaranja Europe kao super-države, pandana SAD-u.

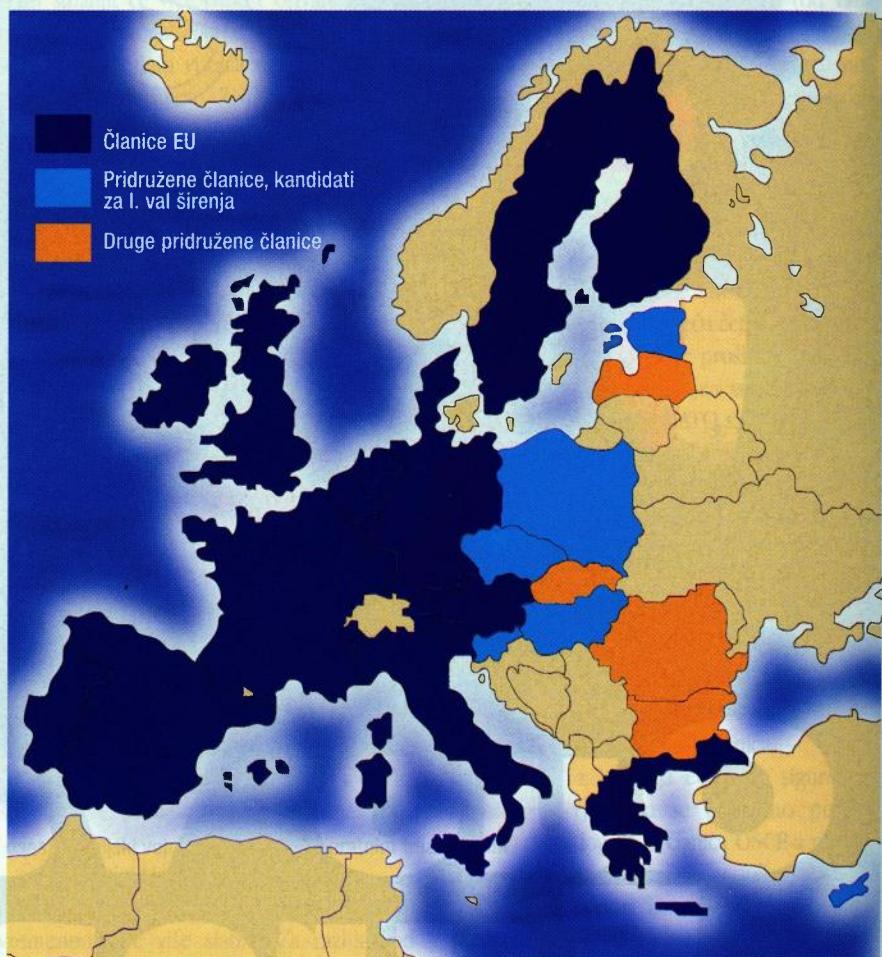
Već sad se uočavaju reakcije koje prate Europsku središnju banku - obični francuski građani je doživljavaju kao monstruma i to iz nekoliko razloga: zato što je nadnacionalna i što joj je središte u Njemačkoj te će kao takva najviše od koristi biti Nijemcima. Poznat osjećaj koji je pratio narode bivše Jugoslavije pri gledanju na središnju banku Jugoslavije. Zanimljivo je također da narodi 11 zemalja koji su usvojili zajedničku valutu euro još nisu postali svjesni da im je time nepovratno otuđen važan dio nacionalnog suvereniteta.

Pokušajmo sagledati neke scenarije. Kako će reagirati Europska središnja banka (koja pripada svima i nikome) ako recimo izostane uspješan razvoj nacionalnih ekonomija, ako se javi inflacija ili poraste nezaposlenost, poveća deficit... Središnja banka je zamišljena kao nezavisna institucija po uzoru na američke federalne pričuve i kao takva bi trebala voditi zdravu finansijsku politiku i oduprjeti se svim političkim pritiscima i promjenama kolektivne psihologije. Tu nezavisnost jamči sedmi član Maastrichtskog sporazuma nedavno preuzet u Amsterdamskom sporazu-mu u kojem stoji: "Ni središnja europska banka ni bilo koja nacionalna središnja banka, ni bilo koji član njihovih izvršnih organa ne mogu tražiti ni prihvataći instrukcije europskih institucija i organa vlada zemalja članica ili bilo kojeg drugog tijela. I suprotno, ovi se obvezuju da poštaju isto načelo i ne pokušavaju utjecati na članove europskog bankarskog sustava u izvršenju njegove misije."

Središnja europska banka, tj. 19 ključnih osoba raspoređenih u izvršnom i upravnom savjetu jednostavnom većinom donosit će odluke o pričuvama, cirkulaciji i paritetu eura, čime će izravno utjecati ne samo na materijalnu bazu gotovo 300 milijuna zapadnih Europljana, već i na stabilnost svjetske ekonomije u cjelini. Već iz ove činjenice može

se nazrijeti da je riječ o fantastičnoj koncentraciji vlasti koja će samo djelomice biti ublažena sugestijama ministara financija i šefova država ili vlada jedanaestorice koji će se odnositi na najopćenitije finansijske orientacije korisnika eura, dok će banka u cijelosti ostati suverena u svim praktičnim operacijama sa zajedničkom valutom. U upravnom savjetu središnje europske banke nalazit će se samo bankari, a ne i predstavnici političkog svijeta ili javnosti, što je sasvim normalan slučaj u upravnim savjetima nacionalnih središnjih banaka. Takva stroga birokratska, bankarska

da li su nestali ostali modusi podjela. Očito pred europskim političarima su i nove dileme - suočavanje s problemima zajedničkih institucija, kao što su slabiji europski parlament s vijećem građana i vijećem država, učinkovita europska vlada te europski ustav. Postavlja se pitanje u kojоj mjeri su javnosti nacionalnih država upoznate sa svim dilemama oko nacionalnog i europskog suvereniteta. Za jedanaest zemalja koje su prihvatile zajedničku europsku valutu, euro, ta dilema je isčezla. Prihvatanjem euro bespovratno su se odrekli temeljnog obilježja svoga nacionalnog suv-

Valovi širenja EU na Istok

Članice EU: Austrija, Belgija, Danska, Finska, Francuska, Grčka, Irska, Italija, Luxembourg, Njemačka, Nizozemska, Portugal, Španjolska, Švedska, Velika Britanija

Pridružene članice, kandidati za I. val širenja: Cipar, Češka, Estonija, Madarska, Poljska, Slovenija

Druge pridružene članice: Bugarska, Letonija, Litva, Rumunjska, Slovačka

struktura u menadžmentu jedne tako moćne nadnacionalne institucije kao što je europska središnja banka trebala bi postati predmet intenzivnog razmišljanja političkih elita jedanaestorice kao i onih koji za strateški cilj imaju pristup euroatlantskim integracijama.

Također postavlja se pitanje u kojоj će mjeri europska središnja banka imati stabilno političko okruženje kako bi njezina nezavisnost pokazala svu uspješnost na globalnom slobodnom tržištu. Padom Berlinskog zida i nestankom čelične zavjese koja je Europu dijelila na dva ideološki suprostavljena bloka

ereniteta. Srećom, Hrvatska ima još dovoljno vremena da verificira svoje strateške interese i sagleda sve dubioze suvremenih integracijskih procesa te da u svijetu globalnih odnosa i slobodnog tržišta pronađe i neke druge moduse (ili čak da postane svjetionikom u globalizacijskom mraku koji je na pomolu) koji će joj omogućiti da sačuva svoj teško stečeni nacionalni suverenitet i time opovrgne paradigmu da je kraj XX. stoljeća ujedno i kraj nacionalnih država, za koje neki s ushićenjem kažu da im je još jedino mjesto u ropotarnici povijesti.

Put prema ograničenom suverenitetu do njegovoga konačnog gubitka

Što je Europa? Europa je prije svega različitost koje su tako brojne da ih ljubomorno čuvamo (u jeku globalizacije koja je u punom zamahu toga čemo postati još svjesniji). U toj činjenici se zasigurno krije i temeljna, po nekim i prva definicija Europe. Najopćenitija osobina svih Euroljana bez sumnje je nijihova želja da se razlikuju jedni od drugih, da budu drukčiji od susjeda, da svaki njeguje vlastitu posebnost. Ta prva definicija Europe, koliko god zvučalo paradoksalno bit će upravo strateška prednost globalnih odnosa snaga i procesa globalizacije čije se posljedice tek naziru. Uništiti tu višestoljetnu posebnost Europe ne znači ništa drugo do li izbiti strateški adut u njezinom svekolikom globalnom pozicioniranju. Upravo je to ona spoznaja koje su europski političari XIX. stoljeća bili duboko svjesni i na kojoj se temeljio posebni dinamizam koji svoje stvarne začetke ima u smjeliu duhu i odlučnosti koji će potkraj XV. stoljeća, velikim povijesnim otkrićima označiti civilizacijsku prekretnicu tadašnjeg svijeta. Sva suština biti Europe, geo okvirima omeđen skup proturječnosti i po podrijetlu vrlo raznorodnih i u vrlo nejednakim doziranjima izmiješanih vrijednosti. To je ujedno i uzajamno dijalektičko djelovanje nevelikog broja dominantnih načela, religijskih intuicija, temeljnih opredjeljenja koja određuju značenje ne samo razvoja umjetnosti, znanosti, političkih režima i moralnih sudova, nego i svekolike ekonomije, svega materijalnog života europskih naroda. Upravo uvođenje eura, te nove virtualne podjele ili novčane zavjese, po mnogim kritičarima, koji nema stratešku dalekovidnost (ne čudi jer je izšao iz kruga bankara i političkih umova koji se povinju trenutačnim globalnim, još nedefiniranim ali i namjerno iskonstruiranim silnicama) upravo krnji, uže gledano samu Europu i njezinu geopolitičku budućnost euroazijskog kompleksa - od Atlantika do Vladivostoka - po Zbigniewu Brzezinskom velike šahovske ploče, na kojoj će se neminovno odigrati "završno" odmjeravanje snaga velesila i jedine svjetske hiper sile - SAD-a.

Važnost euroazijskog prostora mnogima je još nesaglediva i ne uviđaju njegovu važnost u geopolitičkom i geostrateškom smislu. Događanja na terenu kako po konferencijskim dvoranama tako i u kriznim žarištima (npr. kosovska kriza) upravo govore u prilog njegove važnosti. Jedna takva konferencija upravo je održana početkom svibnja u Sankt Petersburgu pod radnim nazivom Euroazijska konferencija o prometu na kojoj su sudjelo-

vale 27 zemlje iz Europe i Azije. U radu konferencije sudjelovalo je i izaslanstvo SAD-a, te predstavnici više međunarodnih organizacija: Europskog parlamenta, Međunarodne banke za obnovu i razvoj UN-a, Europske banke za obnovu i razvoj, Europske konferencije ministara prometa, Eurochambera itd. Hrvatsko izaslanstvo na konferenciji predvodio je ministar mr. Željko Lužavec i veleposlanik RH u Ruskoj Federaciji Hidajet Biščević. U radu radne skupine o razvitku infrastrukture, ministar Lužavec prikazao je projekt prometnog povezivanja Baltika i Jadrana, te prometne koridore usvojene na prošlogodišnjoj sveeuropskoj konferenciji u Helsinkiju. Njima se preko povezuje srednja Europa s Jadrantom, ali imaju značajnu ulogu u interkontinentalnom prometnom povezivanju europskog i azijskog prostora.

Sljedeći primjer je također znakovit i na svoj način govori o iznimnoj važnosti ovog prostora. Tijekom lipnja Republika Hrvatska i Nordijska investicijska banka (Nordic Investment Bank - NIB) potpisali su okvirni Ugovor o suradnji čime NIB otvara vlastite izvore financiranja Hrvatskoj putem zajmova za investicijske projekte, za što je alocirano ukupno dvije milijarde ECU-a. NIB je međunarodna finansijska institucija u vlasništvu pet nordijskih zemalja - Danske, Finske, Islanda, Norveške i Švedske - koja sklapanjem okvirnog ugovora s Republikom Hrvatskom želi pridonijeti jačanju gospodarske suradnje između nordijskih država i Republike Hrvatske putem financiranja investicijskih projekata od zajedničkog interesa. Zajmoprinci zajmova Nordijske investicijske banke mogu biti Vlada Republike Hrvatske, tvrtke u većinskom državnom vlasništvu uz državno jamstvo kao i privatne hrvatske tvrtke. Investicijski zajmovi su dugoročni - 15 od 20 godina otplate uz državno jamstvo i u pravilu se odobravaju do iznosa od 50 posto ukupnog troška projekta i iznose od 10 do 30 milijuna američkih dolara. Sredstva odobrenih investicijskih zajmova su nevezana (tzv. "united loans") i njima se može pokriti bilo koji dio projekta, uključujući lokalne troškove.

Imajući u vidu velike potrebe za finansiranjem gradnje autopista, rekonstrukcijom Hrvatskih željeznica te potporom poljoprivrede i ostalim sektorima, Ministarstvo financija sklapanje tog ugovora smatra iznimno korisnim budući da se njime hrvatskoj državi omogućava pristup novom finansijskom izvoru, a posebice stoga što se sredstva daju i privatnom sektoru, pod povoljnim uvjetima i s ciljem pozitivnog utjecaja na opći gospodarski razvitak Republike Hrvatske.

U ime hrvatske Vlade Ugovor je potpisao mr. Borislav Škegro, potpredsjednik Vlade

Republike Hrvatske i ministar financija, a u ime NIB-a Eivind Dingstad, viši potpredsjednik za međunarodno kreditiranje i Nils Lindstedt, potpredsjednik za međunarodno kreditiranje srednje i istočne Europe te baltičkih zemalja.

Na tragu nove utopije ili različitost kao sudbina

Pad berlinskog zida obilježio je početak novog razdoblja za Europu. Da li su padom Berlinskog zida uistinu nestale sve razlike (političke, vojne i gospodarske) koje su dijelile i razdvajale Europu dubokim ponorom na njezin zapadni i istočni ideološki pol. Nestankom tih sintetičkih podjela neće li se možda pojavit nove koje su dosad bile u drugom planu. Riječ je o onim osobitostima koje čine samu bit Europe. Upravo te osobitosti isključuju mogućnost opstanka nove utopije koja se nadvila nad europske narode.

Uz te podjele, zasigurno su ostale i one tipa na istok-zapad samo što se njihova graniča pomaknula na istok ponudom Poljskoj, Mađarskoj i Češkoj da se pridruže NATO-u i EU. Ta mogućnost je uskraćena nizu drugih zemalja što samo predstavlja jednu razinu problema. No sigurno je da je ta podjela bila kristalno jasna.

Većina europskih zemalja dijeli neke osnovne vrijednosti koje proistječu uglavnom iz grčke i židovsko-kršćanske tradicije. Ali i unutar te tradicije postoje izražene razlike. Npr. povijesno važan raskol između zapadnog kršćanstva s ishodištem u Rimu, s jedne strane, i istočnog pravoslavnog kršćanstva s druge. Na temelju te vjerske podjele nastat će kulturni jazovi u Europi koji nisu strogo određeni zemljopisno kao što je to bilo u slučaju blokovske podjele označene željenzom zavjesom. Višeslojnost podjela Europe ogleda se u vrsti muzike koju slušamo, hrani koju jedemo ili pak vrsti alkoholnog pića koje konzumiramo što se nadalje oslanja na meteo značajke europskog prostora. Jedna od najčešćih paradigmi je ona gastronomска s poznatim rascjepom - krumpir protiv maslinovog ulja. Sjevernjaci jedu krumpire, a južnjaci koriste maslinovo ulje. Ta kulinarska podjela nije ni malo bezazlena i ogleda se u različitim pristupima prema radu, birokraciji i vlasti. Sličan fenomen može se pratiti i kroz liniju alkoholnih pića.

U svojoj raznolikosti kulturna zona srednje Europe koju se može lako identificirati pomijeće tradicionalnu podjelu Europe na istok i zapad, a narodi koji u nju spadaju češće imaju više zajedničkog jedni s drugima, no bilo s kime s istoka ili zapada. Prije svega dijele sličnu političku sudbinu koja ih je uvek

Kako se to radi u praksi

Sljedeći primjer (pokušaj potpunog isčešnjuća nacionalne države) doista zorno oslikava protežnost tog procesa i to upravo na našem primjeru. Prijeteće izvješće OEES-a (OSCE) o tome kako Hrvatska ne ispunjava svoje obveze upravo je primjer uplitnja u unutrašnje poslove jedne suverene države. Riječ je o zahtjevu za pokretanje "sveobuhvatnih demokratskih reformi na važnim područjima hrvatskog zakonodavstva, sudstva i medija". Na prvom mjestu su žurne izmjene Izbornog zakona čiji bi "nedostaci, zamjećeni na prvim izborima onemogućili provođenje poštenih i fer izbora", upozorava OEES. Kao službeni podnositelj dokumenta u zagлавju navedeno je Tajništvo Centra za preventiju sukoba OEES-a. Sljedećim točkama dokumenta obuhvaćeni su već standardni zahtjevi međunarodne zajednice kao što su povratak srpskih izbjeglica, raščlambu stambenog fonda na bivšim okupiranim područjima, odnos prema ljudskim pravima i pravima majnina, djelovanje sudova i državne uprave na lokalnoj razini, raščlambu slobode medija u Hrvatskoj, pitanje opće amnestije i procesa pomirenja, razminiranje te integracija Podunavlja. No, za razliku od prijašnjih OEES-ovih upozorenja Vladu RH, ovo se kvalitativno razlikuje i navješta promjenu strategije. Zasigurno, može se pretpostaviti da OEES-ove raščlame ukazuju da njihove prijašnje inicijative i zahtjevi nisu našli na valjan odziv hrvatskih vlasti i to iz razloga što su trošili veliku energiju na niz parcijalnih "problema" koje vide u Hrvatskoj kooperativnosti, tj. procesu premještanja suverene vlasti sa Zagreba na Bruxelles. Cilj EU-a ili i SAD-a i dalje ostaje isti - regionalni koncept. Njegovo ispunjenje, očito će se najbrže ostvariti promjenom Izbornog zakona (kroz parlament) kojim bi se oporbi omogućila sigurna pobjeda na sljedećim parlamentarnim izborima koji bi po njihovim procjenama (čitaj planovima) trebali biti ubrzo raspisani. Na žalost ta nastojanja imaju punu potporu najvećeg dijela hrvatske oporbe.

Zašto je to tako? Prisjetimo se nekih događanja s kraja prošle godine. Prema Ustavu Republike Hrvatske proglašenom 22. prosinca 1990. Hrvatska je jedinstvena i nedjeljiva demokratska i socijalna država. Uz uspješan završetak procesa mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja, sljedeći aktualni trenutak dalje jačanja hrvatske državnosti je donošenje izglasavanjem potkraj prošle godine većinom glasova Odluke o utvrđivanju novoga Ustavnog zakona o izmjenama i dopunama Ustava Republike Hrvatske. Postupak promjene hrvatskog Ustava predložio je Predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman. Predložene promjene Ustava sadrže tri temeljne skupine promjena. Prva se odnosi na brisanje odredbi koje su bile ili morale biti donesene, jer je prigodom donošenja Ustava godine 1990. Republika Hrvatska formalnoopravno još bila u sastavu bivše SFRJ. Druga skupina promjena odnosi se na preciziranje određenih ustavnopravnih pojmovi koji su se mogli različito tumačiti. Treća skupina je iznimno bitna ustavnopravna dopuna hrvatskog Ustava, a odnosi se na zabranu pokretanja postupka udrživanja Republike Hrvatske u savez s drugim državama koji bi doveli ili mogli dovesti do obnovljavanja jugoslavenskog državnog zajedništva, odnosno neke balkanske državne sveze u bilo kojem obliku. Ako se samo prisjetimo kakva je napetost kod većine hrvatske oporbe stvorena upravo oko ove treće skupine promjena - otvoreno protivilje njezinom donošenju - postaje nam jasan zahtjev OEES-a, tj. SAD i EU o izmjeni Izbornog zakona te ostvarenju regionalnog koncepta sa središtem u Bruxellesu, za razliku od prije u Beogradu. Slijed operacije OEES-a mogao bi se svesti na sljedeće: izmjena izbornog zakona - oporba osvaja vlast i dovodi do ustavnih promjena (vrši reviziju postojećih) koje će konačno omogućiti zaživljavanje regionalnog koncepta Zapadni Balkan i/ili SECI. Da se operacija odvija na nekoliko razina upućuje i sljedeće: poziv američke vlade čelnicima nekih oporbenih stranaka da dođu na političke razgovore u SAD u srpanju ove godine. Golema većina hrvatske javnosti i nekih oporbenih stranaka pravilno su shvatili prave namjere poziva oporbenim čelnicima, tumačeći ih kao poziv na političke instrukcije o pitanjima koja se tiču unutarnjopolitičkih odnosa u Hrvatskoj. Taj odložak po mnogo čemu je znakovit, čak tragikomičan i sasvim mu odgovara naziv - odlazak u globalnu maglu. Predstavnici oporbe još uvjek nisu dobili službeni poziv, niti im je poznat sadržaj razgovora, a ni s kim će razgovarati. Treba istaknuti da se slična pojava zbila potkraj 1996. i početkom 1997. kad je val "promjena" zahvatilo čitav prostor od Baltika do Jadrana. Riječ je o (tijekom 1996.) zahuktaloj zagrebačkoj krizi; parlamentarnoj krizi u SRJ - Koaliciji zajedno oporbenih stranaka koje su također bile pozvane na političke instrukcije u Washington, krizi i prosvjedima vezanim za Radio 101, (tijekom 1997.) kruhu finansijskih piramida u Albaniji pod dirigentskom policom Georgea Sorosa i njegovog Otvorenog društva gdje se nalazi današnja klica kosovske krize u funkciji ovlađavanja geopolitičkim prostorom Euroazije, tj. jadransko-baltičkim geopolitičkim "vratima" te prometnim koridorima.

Podsjetimo se: prema The Independentu (od 3. studenog 1996.) pod naslovom

"Vjetrovi promjena na istoku" novinar Tony Barber donosi raščlambu rezultata i uvjeta održavanja izbora u Rumunjskoj, Bugarskoj, Albaniji, BiH, Litvi, Češkoj, Poljskoj, Mađarskoj i SRJ i zaključuje da će političke promjene mirnim putem, odnosno izborima, postati uobičajeni obrazac u regiji.

Odgovor američkog veleposlanika William Montgomery na oštре kritike odlaska nekih oporbenih prvaka u SAD je da je to "redovita praksa među demokratskim zemljama da političke stranke odlaze u takve posjete, te da nije riječ o diplomatskom presedanu", s čime će se složiti i autor teksta. Za veleposlanika Montgomerya to je "normalna politička praksa", dodali bi, nakon koje slijedi smjena vlasti nasilnim putem - baršunasto ili u krvi. Imajmo na umu da je riječ o dugogodišnjoj vanjskopolitičkoj praksi SAD-a koja svoje iskustvo cri iz Vijetnama, Čilea, Bugarske i niza zemalja od Baltika do Jadrana, Jugoistočne Azije, itd.

Da Hrvatska nije usamljeni slučaj i da američka vanjska politika strogo prati "os" Jadran-Baltik potvrda je i nedavni zahtjev State Departmenta slovačkoj vlasti da revidira novi kontroverzni izborni zakon koji bi, prema američkoj ocjeni, mogao utjecati na to da rujanski opći izbori ne budu slobodni i pošteni. Već viđeno. I u Slovačkoj se kao krunki dokaz "nedemokratičnosti" vlasti navodi ispitivanje javnog mnenja koje navodno pokazuje da potpora birača vlasti slovačkog premijera Vladimira Mečiara jeko zaostaje za potporom ujedinjenoj oporbi.

O kakvim je "demokratskim" promjenama riječ i otkrivanju pozadine američkog poziva oporbenim čelnicima na sastanak u Washington mogli smo nedavno čitati na stranicama jednog tzv. nezavisnog hrvatskog tjednika u članku pod naslovom "SAD želi svrgnuti HDZ po modelu koji je Montgomery proveo u Bugarskoj". U dotičnom članku čitatelji su mogli biti upoznati s novim američkim planom za "zbornu detronizaciju HDZ-a, ističući da SAD i EU namjeravaju javno pomoći hrvatskim oporbenim strankama da na demokratski način skinu HDZ s vlasti te su čak angažirane dvije neprofitne američke organizacije, IRI (International Republican Institute) i NDI (National Democratic Institute) čiji su predstavnici u Zagrebu već obavili preliminare razgovore s većinom čelnika oporbenih stranaka". Iz teksta je vidljivo da je za Hrvatsku namijenjen bugarski model prema kojem SAD žele provesti promjenu vlasti u Hrvatskoj.

Na novinarsko pitanje o tome da komentira nedavne napise u novinama kako je, u vrijeme dok je bio veleposlanik u Bugarskoj, pridonio rušenju tamošnje vlasti, Montgomery je rekao da je on iz Bugarske otišao godinu dana prije izbora na kojima je promjenjena vlasta. "No ako bolje promotrite što se dogodilo u Bugarskoj, vidjet ćete da je do promjene vlasti došlo zato što je tamošnje gospodarstvo doživjelo potpuni kolaps. Zbog loših usmjerenih kredita, jedna za drugom banka je propadala i zato je pala i bugarska vlast", rekao je Montgomery. Odgovor je svakako zanimljiv jer je on "oslobadajući" samo za veleposlanika Montgomerya, ali ne i za američku vlast. Ako je tako, a sigurno je, što i sam veleposlanik zna reći, da on kao američki službenik samo provodi američku vanjsku politiku, zaključiti je da su onda svi njezini službenici (koji su se u to vrijeme našli u Bugarskoj) kao i predstavnici američke neprofitne organizacije IRU zdušno radili na ostvarenju postavljenog cilja.

Kako je doista riječ o Bugarskom modelu koji je već na djelu može se naslutiti u sljedećem. Na upit o tome po kojem su ključni birane stranke kojima će biti upućen poziv za posjet i zašto među njima nije i Hrvatska stranka prava, kao parlamentarna stranka, veleposlanik Montgomery je odgovorio da je izbor bio težak, jer je trebalo pomiriti dva standarda. Skupnim posjetom, ponovio je, bit će omogućena viša razina razgovora nego pojedinačnim, no istodobno "skupina nije smjela biti prevelika, jer bi to onemogućilo iskazivanje vlastitih stajališta pojedinim strankama iz skupine". "Nismo imali namjeru naštetiti ugledu bilo koje hrvatske stranke, već smo nastojali izabrati stranke s najvećom potporom u parlamentu", pojasnio je Montgomery.

U veleposlanikovom odgovoru nazire se velika sličnost s metodama koje je IRU rabio u Bugarskoj.

Poziv oporbi od vlade SAD-a za nas ne treba biti nešto novo i izazivati čudjenje. Nekako u sjeni je ostalo proslodgišnji posjet hrvatskih sindikalnih čelnika SAD-u također na "instrukcije" o sindikalnom radu. Početkom ove godine (sindikalni prosvjedi u veljači) i ovi nedavni školskih sindikata samo govore da je posjet bio i te kako svrhovit. Prema tome - posjet djela oporbenih stranaka SAD-u na instrukcije trebao bi rezultirati stvaranjem organizirane političke snage koja bi uz pomoć OEES-a trebala osvojiti većinu u parlamentu i pokrenuti ustavne promjene koje bi napokon omogućile ulazak Hrvatske u Zapadni Balkan i/ili SECI te onda i pristup euroatlantskim integracijama.

Da je riječ o širokom spektru aktivnosti govor i američki program IVP (Program za međunarodne posjetitelje) američke agencije za informiranje (USIA) zahvaljujući kojem se u ovoj godini planira u SAD dovesti 16 osoba iz Hrvatske.

U sklopu tog programa studijskih posjeta, u Sjedinjenim Državama dosad je boravilo i

175 sadašnjih i bivših šefova država iz cijelog svijeta, oko 1.500 članova vlada, te mnoge druge istaknute osobe javnog života i poslovnog svijeta.

Među onima koji su na taj način posjetili SAD su i današnji britanski premijer Tony Blair, u vrijeme dok je bio oporbeni čelnik, kao i Margaret Thatcher i Boutros Ghali.

S područja bivše Jugoslavije, kako se doznaće u USIA, u Washington će ove godine doći i tridesetak osoba iz BiH, a tijekom ljeta dolaze, uz srpski posjet hrvatskih političara, i predstavnici srpskih političkih stranaka, nevladinih i studentskih organizacija.

Jedan od nedavnih većih projekata na području bivše Jugoslavije bilo je dovodenje "vlade u sjeni" BiH u travnju prošle godine u kojoj je bio i današnji premijer Republike Srpske Milorad Dodik.

Pozive za dolazak u SAD, u sklopu Programa za međunarodne posjetitelje, upućuju američka veleposlanstva osobama koje su sadašnji ili potencijalni čelnici vlada, onima koje djeluju u politici, medijima, obrazovanju, umjetnosti, ekonomiji te na drugim poljima. Kandidate biraju i pozive za posjet Sjedinjenim Državama upućuju američka veleposlanstva i nitko ne može sam podnasiti molbe za sudjelovanje u tim programima.

Programi se mogu organizirati pojedinačno ili skupno, a skupni projekti mogu biti usmjereni na određene teme, primjerice funkciranje američke ekonomije ili izbornog sustava. Takvi skupni projekti okupljaju ljudi sličnih profesionalnih interesa iz određene zemlje, područja ili svijeta. Programom IVP upravlja Ured za obrazovnu i kulturna pitanja američke informativne agencije USIA.

Kao svojevrsni zaključak nameće se sljedeće. I ostale zemlje srednje i istočne Europe ne bi se smjele zavaravati iluzijom kako su one ipak nešto drugo i da EU pristupaju kao državni entiteti. Kad to kažem, mislim na sljedeće - ovaj prostor je i onako poznat kao društveno-politički i ekonomski laboratorijski te ako se model pokaže moguć on će se primjeniti i na ostale dijelove Europe u izgradnji Europe regija.

Europske unije prati i preseljenje glavnog grada Njemačke dalje na istok, u Berlin, u središte nove Europe. Iz Berlina najblizi glavni grad je Prag, a Varšava će biti bliže nego Bruxelles. Uz današnje suvremene komunikacije to ne znači ništa, ali u kulturnom i naravno političkom smislu to će imati i te kakvu važnost. U Parizu i Londonu se već sad pribavljaju da će širenje EU pomaknuti središte kojem gravitiraju europske zemlje prema istoku (središnjoj Europi), od čega će najviše koristi imati Njemačka. Član Europske komisije Hans Van den Broek pokušava relativizirati taj proces postavljajući pitanje što znači središte EU kojemu se gravitira: "Logično je da se središte EU širenjem na istok pomiče u tom smjeru. Pitanje je da li će ono imati i političkih konotacija i političkih posljedica. Ne mogu to predvidjeti, ali iskreno ja to ne očekujem. Mi smo se vrlo namjerno, primjerice odlučili, ne samo za širenje Unije na istok već također i za daljnje pojačavanje njezine sjeverne protežnosti na Baltik, a istodobno razvijamo i obnovljenu politiku prema Sredozemlju koju smo nazvali Proces Barcelona. U EU se uistinu pokušava ustavoviti izjednačenost, uravnotežena situacija u kojoj ni sjever ni jug, ni istok ni zapad ne će imati osjećaj da su zapostavljeni ni na koji način."

Zemlje poput Portugala koji spada u južni krug EU-a pokazuju strahove i to iz prvog reda običnih ljudi koji se pitaju da li širenje Unije znači i veću konkureniju, suočavanje s mogućim povećanjem nezaposlenosti, kao i manje novaca iz Bruxellesa jer se prioritet

Europe pretvore u sukobe. U nekim njezinim dijelovima to se nije moglo spriječiti (Bosna, Češenija, Gorski Karabah). Tim više strah je veći jer i u samoj zapadnoj Europi postoje dugogodišnja kritna žarišta poput Sjeverne Irske, Baskije, Korzike, problemi s manjinama (npr. mađarska manjina u Slovačkoj i Rumunjskoj) u srednjoj i jugoistočnoj Europi.

Tijekom hladnog rata razlike među pojedinim zemljama bile su u drugom planu. Nadvladavanje tih dubioza, stvaranje novog europskog identiteta, bruxelleska administracija vidi prije svega uz pomoć medija kao neformalnog načina odgoja širokih narodnih slojeva buduće ujedinjene Europe.

Euro kao začetak novoga europskog identiteta

U pokušaju daljnog definiranja europskog identiteta otici ćemo korak dalje. U grubo, postoje dvije definicije europskog identiteta; politička i potrošačka. Prema nekim okvir za europski identitet je - čvrsta vjera u ulogu pojedinca te u socijalnu koheziju i u solidarnost i u državi koja nije ni prejaka ni preslab, te poštivanje ljudskih prava i tolerancija. Među njima su i pravna država, odnosno načela da se država u svojem djelovanju mora zasnovati na pravu te da svi ljudi moraju biti tretirani jednako. Naprijed rečeno predstavlja klasičnu definiciju europskog identiteta kako ju vidi glavni tajnik Vijeća Europe. Usaditi u ljude europski osjećaj znači ulaganje velikog truda i novca. Dio te kampanje podrazumijeva

Njemački kancelar Helmut Kohl i francuski predsjednik Jacques Chirac zahvaljujući čijoj je upornosti zaživio EMU. Nakon sastanka u Cardiffu Kohl je javno i glasno osudio tzv. europsku superdržavu koja bi različitim nacionalnim državama oduzimala sve više kompetencija, a na kraju i suverenost

Europe seli na Istok. Neki čak u tome vide izvor mogućih napetosti.

Dio namjera gospodarskog baš kao i političkog okupljanja Europe je u sprječavanju mogućnosti da se kulturne razlike diljem

i nametanje državnih simbola Europe kao što su zastava, grb, himna i prije svega uvođenje jedinstvene valute. Nadalje neki ispravno primjećuju da fokusiranje na demokraciju, ljudska prava koje su uistinu važne ne predstavlja

KRATKA POVIJEST HRVATSKIH INTEGRACIJA

U okovima integracija

Neupitno je da su Austro-Ugarsko Carstvo, I. i II. Jugoslavija bile suvremene integracije primjerene svom vremenu. Svaka na svoj način bila su i tamicice hrvatskog (i drugih) naroda. No što je s današnjim euroatlanskim integracijama (čistilište za njih predstavljaju SECI i/ili Zapadni Balkan) koje su toliko medijski eksplorirane i nametnute kao nešto što ne podliježe kritičkom osvrtu. Ako su prijašnje bile pakao, jesu li možda ove najnovije riječi? Prigodom jednog nedovognog obraćanja javnosti, dr. Mario Nobile, hrvatski veleposlanik pri OSCE-u u Beču, rekao je sljedeće: "Mislim da je naše fokusiranje na Bruxelles u ovom trenutku predimenzionirano, naime, Bruxelles i članstvo u NATO-u i EU jesu naš konačni cilj, ali i u idealnim uvjetima i za zemlje koje su u tom pogledu puno bliže, dalek je. Naime, postoji čitav niz zadaća i unutrašnjih usuglašavanja koja se moraju dogoditi u svakoj od tih zemalja. U tom pogledu OSCE i Vijeće Europe su na neki način čistilište prema tim konačnim ciljevima, prema tom tzv. raju kojem težimo..."

O kakvim je usuglašavanju riječ? Ponajprije tu se podrazumjeva stvaranje građanskog društva, školovanje birokrata kako bi se pretvorili u odgovornu administraciju, te obrazovanje i ustrojavanje pravosudnih organa koji će u cijelosti biti neovisni od političara. Prema nekim mišljenjima to će biti jedna od najzahvatljivijih zadaća s kojima će se suočiti tranzicijske zemlje na svom putu u EU. Uz prevladani jaz koji je bio čisto ideološke naravi, a nestao je rušenjem celične zavjesa, sljedeći jaz koji će tranzicijske zemlje morati premostiti je onaj iz područja pravne regulative. On obuhvaća 1200 ukoričenih stranica koje čine registar propisa EU. Radi se samo o naslovima svake pojedine direktive EU ili naknadnih izmjena koje se odnose na te direktive. Registrum propisa obuhvaćen je cjelokupni život EU: od propisa kojim se regulira promet lijekova, pitanje ekologije do direktive kojom se uređuje pravo građana EU da glasuju za Europski parlament. Prema tvrdnjama nekih, kompletne zbirke propisa EU obuhvaća zastrašujućih 80.000 stranica. Tranzicijske zemlje, kandidati za ulazak u EU, prije nego što se pridruže u proksi moraju primijeniti svaki od tih propisa ili im u suprotnom ostaje tek prijelazni aranžman. Prijehvaćanje pravila koja vrijede u klubu EU zemalja je obvezno i doista ne posoji srednji ili neki treći put.

U hrvatskoj politici iz tog razloga bi se doista trebalo pojasniti što su to suvremene integracije. Definiranje suvremenih integracija kako one (jedino) predstavljaju povratak u neku novu Jugoslaviju uvelike zamagljuje pravu bit procesa koji je za suverene nacionalne države mnogo pogubniji. Prava prijetnja dolazi upravo iz euroatlanskih integracijskih procesa koji naše prostore u sklopu EU vide samo u regionalnom pristupu: Zapadni Balkan i/ili SECI koji doslovno predstavljaju regionalni koncept ili oživljavanje duha novog srednjovjekovlja. Ako je I. faza tog procesa bilo ustrojavanje nacionalnih država, II. faza predstavlja njihovu daljnju fragmentaciju po regionalnom načelu. Krizno stanje na Kosovu samo je jedan od derivata ili nedjelomčno ostvarenje I. faze. Za ostvarenje tog cilja na političkoj sceni se profiliraju političke stranke koje daju potporu političkim shankama s regionalnim konceptom. Raslojavanja se provode i drugim načinima: strateškim određivanjima geoprometnih smjerova koji se pojavljuju kao razdjelnica u nacionalnom biću kao i npr. ponovnim potenciranjem i preispitivanjem jezičnog standarda u korist pojedinih narječja.

Zaista je iluzorno očekivati da će EU ili federalna Europa koja uvođenjem euroa dobiva svoje konkretnе oblike tolerirati postojanje nacionalnih država. Obnavljanje bivše SFRJ je također nemoguć proces, no njega europska administracija vješto koristi kako bi se stvorio začaran krug prijetnji - ako Hrvatska ne bude ispunjavala preuzete obveze preostaje joj samo put prema novoj Jugoslaviji ili na Balkan, kao da joj ona i američka diplomacija nisu svojim regionalnim inicijativama već namijenile tu sudbinu koja se opredmjećuje u falangi interesa - zapadni Balkan ili SECI - suvremenom obliku satrapija. Da ironija bude veća, hrvatski veleposlanik Janko Vranyczany-Dobrinović također prijeti Hrvatskoj: "Hrvatskoj još nije jasno kako za nju osim Europe nema druge budućnosti." Na upit što bi mogla biti alternativa Evropi, Vranyczany je odgovorio: "Može se poput Miloševića privjesiti Rusiju ili Kini, ili može praviti veliko balkansko tržište, ali onda nismo ni trebali izlaziti iz Jugoslavije."

Izlaskom iz Jugoslavije postigli smo i te kako važan cilj - postali međunarodno priznat subjekt. Još više od toga, ne uzimajući u obzir našu veličinu i broj stanovnika (ulazak Hrvatske u četvrtfinale Svjetskog nogometnog prvenstva), došli u položaj da odgovorno i s punim pravom iskoristimo svu važnost koja proizilazi iz našeg geostrategijskog i geo-

prometnog položaja koja će imati ključnu ulogu u globalnom pozicioniranju država i народа XXI. stoljeća. Upravo to je onaj ključ koji omogućava preživljavanje u globalnoj paradigmi - tu se misli naroda i država koji će svojom sigurnošću i odgovornom politikom biti jamac opstojnosti novih geopolitičkih konstanti - jedna od njih je i Euroazija. Vrijednost položaja neke zemlje bit će nezaobilazan čimbenik u toj igri. Ako je tako, a nemamo razloga dvojiti da nije, na višoj razini nam postaje jasan ključni zahtjev SAD-a za multietničkim društvom (zahtjev za povratak Srbu kao remetilačkog čimbenika) kojim bi se određeni prostor mogao po potrebi destabilizirati i na taj način geopolitički prostor (u ovom slučaju Euroazije) s ostalim sličnim prostorima držati ili ostvarivati nad njim nadzor ako se ne može njim dominirati u cijelosti. Inzistiranje na multietničkom načelu (povratak izbjeglih Srbu) u hrvatskom Podunavlju i na ostalim područjima oslobođenim Bljeskom i Olujom nije ništa drugo do instaliranja remetilačkog čimbenika koji bi se po potrebi mogao aktivirati na tom ključnom geoprometnom i geoenergetskom koridoru (Luka Ploče - kanal Sava - Dunav te dalji smjer u dio euroazijskog prostora - srednju Europu) koji uz Bechtelovu cestu kroz BiH i važnost piranskog zaljeva predstavlja klauzulu SECI inicijative pisane nevidljivom tintom. Trenutačna kosovska kriza, igra oko Crne Gore, te mogućnost preljevanja albanskog problema u Makedoniju i Grčku predstavlja sljedeću nevidljivu klauzulu inicijative SECI.

Kao prvo, po čemu bi i Rusija i Kina bile manje vrijedne države ako u svojim bilateralnim odnosima omogućuju partnerske odnose iz kojih proizlazi ostvarenje interesa u korist objiju strana. Štoviše, današnji proces globalizacije slobodnog protoka ljudi, ideja, dobara, finansijskih sredstava i sl. omogućuje takve odnose. Pa zar i zemlje EU i SAD-a i te kako ne vode računa i o ruskom, kineskom, afričkom, balkanskom i drugim tržištima i koliko znamo ni malo ih ne smatramo nevažnim. Zaboravlja se sljedeće: hrvatska brodogradnja koja je na početku Domovinskog rata bila na izdusu i kao takva u bescjenje trebala biti prodana zapadnim vlasnicima spašena je upravo ugovornim poslovima s Rusijom i Kinom koji su nastavljeni i u poslijeratnom razdoblju. Hidrojet Bišćević, veleposlanik RH u Ruskoj Federaciji za razliku od nekih drugih razumije igru "četiri strane svijeta" ili igru globalizma (za razliku od onih koji se svim srcem zaklinju u taj isti globalizam) kad kaže: "Naši strategijski ciljevi i orijentacija prema tržištima srednje i zapadne Europe, prema EU i zemljama CEFTA-e nisu, po mojem mišljenju protutjeci jednoj komplementarnoj otvorenosti i k ruskom tržištu. Potrebno se oslobititi svojevrsne ideologizacije gospodarstva. Vodeće zemlje EU-a i sve članice CEFTA-e imaju i te kako razvijene gospodarske odnose, trgovinu i razvojne projekte s Rusijom (i na taj način velikim dijelom rješavaju problem nezaposlenosti u svojim zemljama, op. a.)." Pravi hrvatski globalist, spreman za natjecanje i osvajanje novih tržišta, prvo bi, naravno analitički, učio turizam kao golemi, neistraženi i još neiskorišteni potencijal u svjetlu novih, upravo globalističkih paradigmi i prestrukturirao ga za to golemo, globalno tržište u kojem je svaki gost bez obzira s koje strane svijeta dolazi poslovni partner koji daje, ali i traži. No zadrižimo se još na tim "bezvrijednim tržištima". Projektom gradnje usporednog naftovoda od Omisija preko Mađarske, Slovačke i Ukrajine do ruskih polja (pregovori su u fazi dovršetka feasibility studija u svakoj zemlji) Hrvatska, uz veliku gospodarsku korist, postaje ključni igrač na jedinima od euroazijskih vrata (ukupno ih je šest). Važnost tog geostrategijskog pozicioniranja prelazi svu uskogrudost zapadne politike (SAD-a i EU-a) formaliziranu u igri "mrkve i batine", pri čemu se prikriva stara spoznaja ovjekovječena u drevnoj arapskoj izreci da batina ima dva kraja. Veleposlanik Bišćević pojasniti će i pojam "ruske pristnosti": "Podsjetio bih da pitanje suksesije, uz proces povrata izbjeglica i neka druga pitanja, danas najviše koriste upravo naši zapadni partneri (kurzivirao a.) kao instrument prindubne asocijativnosti ili nekakvog neointegralizma, odnosno tog razvikanog 'Daytonlanda'." Zašto inzistiranje na povratku srpskih optanata. Paradoksalno, iz vrlo jednostavnog razloga. Kao što su prije bili "sigurnosni" element od strane beogradskog režima, sada bi to isto trebalo postati od washingtonske administracije koji bi se od te iste administracije trebali aktivirati na jedinim od vrata euroazijskog prostora - prostora nesagledivog ljudskog potencijala i strateških energetskih resursa, a to znači da vode koja će u XXI. stoljeću uz već standardne razloge (naftu i plin) predstavljati treći opravdani razlog za pokretanje ratnih sukoba, masovna preseljavanja stanovništva itd. Već u toj činjenici nazire se pravi razlog ruskog sasvim drukčijeg pristupa povratku izbjeglica za razliku od administracije SAD-a i EU-a. Štoviše, ono predstavlja ključni sigurnosni problem Europe i šire euroazijskog prostora. Razumijevanje tog problema zrcali se i u pismenom pozivu predsjednika Borisa Jelčića upućenog proljetosom Predsjedniku dr. Franji Tuđmanu za službeni posjet Rusiji koji bi, po rječima veleposlanika Bišćevića, "u okolnostima još neusuglašenog pogleda međunarodne zajednice na trajno uređenje novog modela stabilnosti i suradnje u našem dijelu Europe taj susret na najvišoj razini bio od posebnog značenja. U okolnostima, pak, kad je Moskva danas zasigurno jedna od najživljih diplomatskih stanica svijeta, kad je posjećuju svi najvažniji svjetski državnici, Predsjednikov

posjet ima posebnu dimenziju." "Uvjeren sam da razgovor Tuđman - Željčić znatno nadilaze isključivo bilateralnu narav hrvatsko-ruskih odnosa. Po prirodi stvari, riječ je i o dijalogu koji u većoj mjeri može utjecati na ukupni značaj budućih odnosa u ovom dijelu Europe, a time i na europske odnose općenito", kaže veleposlanik Bišćević, apelirajući na najširi hrvatsku političku javnost u cilju vrijednovanja tog dijalogu i sadržaja zajedničkih političkih i drugih dokumenata. To nikako nije bez razloga jer bez suglasja velikih sila taj prostor i dalje ostaje prostor determiniranog kaosa kontroliranog daytonskim dubiozama. Nova kakovča, a nju je ruski ministar vanjskih poslova Jevgenij Primakov jasno naznačio tijekom posjeta Republiči Hrvatskoj, a i širem području. Moskva je tu jasna - osim suglasja velikih sila čiji se raznorodni interesi prelамaju nad ovim prostorom, trajno rješenje za stabilnost, sigurnost i suradnju mora se temeljiti i na poštivanju interesa i ciljeva samih zainteresiranih zemalja.

Kao drugo, zar i regionalna inicijativa EU - zapadni Balkan i američka - SECI ne podržumjevoju nešto što bi se najblaže moglo okarakterizirati kao, osim onog suvremena satrapija u njihovoj inicijativi, balkansko.

Kao treće, zar nije primarni interes Hrvatske koji ju je vodio iz SFRJ bilo stvaranje samostalne i suverene države, a ne samo tek jedan prizor u globalnom igrokazu civilizacije u kojem bi se hrvatski narod trebao ponovno povezati s nekom novom nadnacionalnom zajednicu, danas zvanom EU.

U svoj kaotičnosti međunarodne politike poslijе II. svjetskog rata samoupravna Jugoslavija bit će tek politički, ekonomski, vojni i društveni eksperiment sa svojim nadnacionalnim institucijama u blokovskom okruženju. Usporedba institucija bivše države s institucijama ujedinjene Europe čiji smo stvaranja svjedoči, ne smiju nas ni malo ostaviti ravnodušnjima. U tom smislu i paket nedavnih pritisaka te navodna neispunjena međunarodnih obveza kao i pokušaji da se previri međunarodna zajednica treba promatrati kao kontinuitet međunarodne politike koja je dala zeleno svjetlo za oružanu agresiju. Kako ti ciljevi nisu ispunjeni oružanim putem, u II. fazi se to pokušava metodama specijalnog rata, samo što se stožer tih operacija ne nalazi više u Beogradu već u Bruxellesu i Washingtonu.

Te to ostvari bio je ulazak u EU. Još od prvih dana istraživanja javnog mišljenja u istočnoj Europi potpora o ideji Europe je iznimno visoka. Odgovor za takav odziv je mišljenje da je EU svojevrsni raj. No realnost što je u stvari EU tim istim zemljama, kako se približava mogućnost njihovog pristupa postaje sve šokantnija jer javnost slabo razumije praktične probleme ulaska u EU što su udaljeniji od nje. Rumunji su dvostruko više proeuropski orijentirani od Čeha čija se zemlja nalazi u prvom krugu pristupa.

Integracijsko-dezintegracijski procesi

U Europi smo tijekom 90-tih bili svjedoči odvijanja dvaju potpuno suprotnih procesa - čvršće integracije zemalja EU, te raspada SSSR-a, Čehoslovačke i Jugoslavije te stvaranja novih suverenih država. Taj bljesak slobode po vizija-

raspoloženja koji i te kako imaju interesa gvoriti o Europi i regijama potiskujući na taj način nacionalnu državu. Za njega postoji prirodni slijed spontano formiranih osjećaja pripadnosti ili identiteta kao što je prvo pripadnost obitelji, zatim selu ili gradskoj zajednici i na kraju osjećanje pripadnosti zemlji. Klaus jednostrano ne razumije osjećanje pripadnosti cijelinama koje su veće od nacionalne države. On pojašnjava i samu bit europskog jedinstva i zamku koju po svaku cijenu treba izbjegći: "Potpuno sam siguran da kamen temeljac europske integracije mora biti nacionalna država. Također, protivim se ideji da umjesto toga kameni temelji postanu regije kao što to neki žele." Otto von Habsburg, član dinastije koja je svojedobno vladala mnogim europskim narodima dijeli isto

Plantaže maslina - jedna od podjela koja čini bit Europe je ona gastronomска - krumpir protiv masline

ju isključivo europske vrijednosti.

Za druge pojma europskog identiteta mnogo je svjetovniji i povezan s prizemnjim aspektima života - ujednačavanje ranije vrlo različitih stilova života - kupovati iste proizvode, gledati iste filmove, jesti istu hranu. Upravo 90-te godine obilježene su nastojanjima onih izvan EU-a da prihvaćanjem vrijednosti europskog identiteta (odbacujući niz svojih osobitosti) postanu članovima te iste Unije. Nezaobilazan moto gotovo svake baršunaste revolucije u istočnoeuropskim zemljama bio je Europa sad!, a jedini način da

ma europskih birokrata morao bi se zamijeniti novim, euroatlanskim, integracijskim procesima i povinovanjem novoj nadnacionalnoj i državnoj instituciji u Bruxellesu. Narodi bivše Jugoslavije s obzirom na aktualne regionalne inicijative u njemu mogu vidjeti samo novi Beograd.

Bivši češki premijer Vaclav Klaus je poprilično jasan kad kaže da ne razumije identitet koji je širi od identiteta njegove države. Po njegovom mišljenju ti su identiteti umjetno stvoreni i vjerojatno u interesu europskih birokrata i političara kozmopolitskog

mišljenje kad kaže: "...Na posljeku Velika Britanija, Njemačka ili Španjolska, dijelovi su te zajedničke Europe, pa je domoljublje prema vlastitoj zemlji također bitan uvjet europskog domoljublja."

Smjer daljnjih konflikata je za očekivati upravo između nacionalnog s jedne i regionalnog te u konačnici europskog identiteta s druge strane. Prema eurobirokratima i zagrženim Europejcima upravo bi regionalni identitet trebao predstavljati prijelazno rješenje k uspostavi i usvajanju europskog identiteta. I dok neke zemlje istočne i srednje Europe pris-

tupaju EU i općenito euroatlantskim integracijama kao državni entiteti, pristup Hrvatske uvjetuje se kroz regionalno načelo zapadnog Balkana (inicijativa EU) i/ili SECI (inicijativa SAD) koji predstavljaju svojevrsni entitet na regionalnom načelu. Upravo je to onaj trenutak koji se zanemaruje u širokoj hrvatskoj javnosti kad se kao strateški cilj ističe pristup euroatlantskim integracijama. Da je stvaranje europskog identiteta u punom zamahu je i primjer hrvatske organizacije mlađih Europoljana koja se bavi organiziranjem tribina na kojima se raspravlja o glavnim zadaćama hrvatske vanjske politike, kao što je ulazak u NATO i euroatlantske organizacije.

Podsetimo se: u Dagens Nyheter od 24.

Kosovska kriza - događaj u funkciji borbe za euroazijski prostor i ovladavanje njegovim neizmernim potencijalima. Kosovska kriza nam omogućava spoznaju SECI-a i u geostrateškom kontekstu (posredno nastupanje NATO-a u njegovoj europskoj geostrategiji) te njegovo stacioniranje na ključnim geopolitičkim vratima euroazijskog prostora u igru uvodi i druge igrače iz reda velesila kao što je Rusija te udaljena Kina. Upravo na primjeru kosovske krize one jasno daju do znanja da ni jedan problem na tlu euroazije nije rješiv bez njihove prisutnosti

9. 1996. visoki opunomoćenik EU za provođenje civilnih odredaba Daytonskog sporazuma Carl Bildt "zalaže se za ponovnu 'integraciju' prostora 'južno od Slovenije i sjeverno od Grčke'" te smatra da taj prostor mora dobiti "zajedničku infrastrukturu, zajedničko tržište i mora se podložiti zajedničkoj 'demokratizaciji'". I kako se može vidjeti Bildt je najavio baš nešto što ima veliku sličnost s balkanskim federacijom ili novom jugoslavenskom integracijom, te se nužnim postavlja pitanje - ako to nije u skladu s mišljenjima i idejama Europe - zašto nitko u EU ili u 'nacionalnim' europskim vladama nije demantirao ili korigirao tadašnju Bildtovu izjavu?

Nadalje, ako Bildtova izjava predstavlja stvarnu političku crtu Europe i Bruxellesa (današnja događanja potvrđuju ispravnost tog razmišljanja) - onda bi to značilo ništa drugo nego diktat i protektorat nad narodima bivše Jugoslavije. Prostor koji Bildt (kao tadašnji glasnogovornik ideje Europa regija) smatra nužnim integrirati u neku novu Jugoslaviju karakterizira povijesna, kulturna i civilizacijska granica, koja je starija od gotovo svih europskih granica (granica rimskog cara Teodozija iz 4. stoljeća između Zapadnog Rimskog Carstva i Bizanta, ali i između Istoka i Zapada. Očito je jedno, da europska politika i europski 'visoki opunomoćenik' poslije svega što se to dogodiće na ovom prostoru još ne shvaćaju ili ne žele

shvatiti - to bi moglo da značilo da su sve žrtve ginule uzalud i da se moramo vratiti u stanje u kojem je tragedija počela. Povijesna zadaća hrvatske vanjske politike je da u cilju svoje opstojnosti, ali i te iste Europe (jer njoj pripada u svakom pogledu) sprječi takve opasne namjere kreatora nekoga novog kaa-sa.

Uloga medija

Obrazovanje, formalno kroz školovanje ili neformalno kroz medije temeljno je sredstvo za izgradnju regionalnih osjećaja na putu konačnog usvajanja europskog identiteta.

U zemljama EU značajna su sredstva uložena u promociju europskog identiteta s nizom programa kojima je cilj uspostavljanje veza između školaraca širom Europe. Žarište je usmjereni upravo na mlade jer su istraživanja pokazala da se djeca i mlađi ljudi u većoj mjeri osjećaju građanima Europe nego što je to slučaj s njihovim roditeljima. Poznato je da i Soros veliki dio svojih novčanih sredstava odvaja za odgoj i obrazovanje te mnoge znanstvene programe koji se financiraju kroz Otvoreno društvo. Na njegovom primjeru je zamjetna velika pozornost koju njegovo Otvoreno društvo posvećuje vrtićima te općenito mlađima, koristeći za svoje ofenzivno

nastupanje sve institucionalne slabosti i propuste dotične države.

Europska administracija koristi se istim metodama. I ona je svjesna da se navike starih teško mijenjaju. Prijetnju im također predstavljaju i tzv. državotvorni mediji koji po njihovom mišljenju ustraju na nacionalnim stereotipima i koji se sasvim krajnje negativno odnose prema europskoj administraciji u sastavu EU. Upravo taj rat protiv nacionalnih medija, tzv. državotvornih i neslobodnih je na djelu u Republici Hrvatskoj predviđen OESS-om, predstavnicima EU kao i činovnikom američke administracije, veleposlanikom Williamom Montgomeryem.

Zastranjenja u uspostavi europskog identiteta idu znatno dalje - čak do pokušaja stvaranja esperanto identiteta čiji bi sastavni dijelovi bili brojni elementi europske kulture. Na sreću, za veliku većinu europskih građana to ne znači mnogo i što je još važnije nema utjecaja na njihov svakodnevni život. Euro inženjering računa da bi možda neki praktični primjeri iz života EU (olakšano putovanje preko granice, bolja borba protiv kriminala itd.) uspjeli približiti javnosti privrženost europskom identitetu. Pitanje je da li bi čak i takva kampanja zasnovana na činjenicama pri-donijela proširenju osjećaja pripadnosti Evrope, jer ne smijemo zaboraviti i da su bivše višenacionalne zemlje poput SFRJ-a, Čehoslovačke i SSSR-a proklamirale slična načela koja su se ipak izrodila u nešto drugo: administraciju otuđenu od naroda, nejednakost, policijski teror do fizičke likvidacije, progone, izrabljivanje... Iskustva Hrvata, ali i drugih naroda koji su u svojoj dugoj povijesti prošli kroz niz takvih utopija trebalo bi i drugima poslužiti kao primjer. Pametan, za razliku od budale, trebalo bi nastojati nešto naučiti i iz tuđeg iskustva.

Imaju li nacionalne države budućnost?

Mačevi krvnika, ratovi, sljepilo ključnih ljudi ... zatirali su mnoge narode. Rijetki su se uspijevali sačuvati od gotovog izumiranja.

Nasuprot onima koji u nacionalnoj državi u eri neoliberalizma vide nešto nazadnjacko, postoje oni koji su kao žestoki protivnici europskih integracija i te kako spremni braniti ideju nacionalne države i opravdano tvrdeći (što je povijest i pokazala) da se višestoljetna snaga europskih zemalja može upravo objasniti time što Europa nikad nije bila ujedinjeni imperij za razliku od nekih drugih dijelova svijeta koji su tvorili Carstava i velesile. Strukturalni ustroj tih Carstava, i uz početni probitak, koji se ogledao u centralizaciji, neučinkovitoj birokratizaciji prožetoj

korupcijom vrlo brzo je vodio njihovom slomu. Protivnici nacionalne države kad je optužuju i stavljaju na stup srama uz to što je smatraju zastarjelom i neprimjerenoj trećem tisućljeću optužuju je za uzroke I. i II. svjetskog rata što nikako nije istina. Nadalje, spočitavaju joj da proizlazi iz nacionalizma, iz ideje o homogenom društvu s autoritarnim vodom i temelji se na povijesti i ideologiji...

Pod natupanjem globalizacije kao nove ideologije vlade nacionalnih država postupno gube nadzor nad svojim gospodarstvom te mehanizme državnog upravljanja počinju sve više prepustati međunarodnim bankama, valutnim tržištima i multinacionalnim kompanijama koje raspolažu imetakom daleko većim od mnogih zemalja. Vlade gube moć i na drugim razinama prepustači također pokrajine sve više strukturi vlasti u Bruxellesu. Već sad je prisutno tzv. dvovlašće - u nekim područjima političke odluke se donose na razini EU, a politika se na nacionalnoj razini odvija kao da Unija ne postoji. Riječ je o iluziji i opasnom presedanu. Mediji u zemljama EU-a to nikako ne će nazvati iluzijom i dati joj obilježe presevana kojim je usurpirana vlast od strane eurobirokracije. Što više, mediji potpomognuti od strane neformalne moći nikako ne će dovesti u pitanje tu iluziju sugerirajući da čak i to dvovlašće može funkcionirati. Stvarnost je ipak drukčija. Za eurobirokraciju ta iluzija je jednostavno stvar igre i sredstvo koje opravdava krajnji cilj.

No, to nas ne sprječava da postavimo neka pitanja: je li to tranzicijsko stanje EU ili ipak trajni proces koji nikada ne će dosegnuti kritični prag europske privrženosti i od Europe stvoriti Europske Sjedinjene Države - ESD. Čak i da se to u dalekoj budućnosti ostvari (što je malo vjerojatno) čitava Europa kao tranzicijsko područje, kao međufaza do konačnog stasanja Europe, do tog trenutka, postaje područje determiniranog kaosa. I sljedeće pitanje - zaista kome je to u interesu.

Višeslojnost, koja bi se slobodno mogla zamijeniti i rječju dubioza sadržana je u sljedećem. EU se već sada na više načina ponaša kao nacionalna država: ima svoju putovnicu, himnu, parlament, zastavu. I uz sve to ona se od nacionalne države razlikuje u jed-

nom bitnom aspektu - upravno ustrojstvo Europske unije nije stvoreno po uzoru na državni model. Na europskoj razini nije jednostavno promjeniti vladu kao što je to moguće npr. u Njemačkoj, Velikoj Britaniji, Francuskoj ili bilo kojoj drugoj nacionalnoj državi. Tajna upravnog ustroja EU je da ono ima vladu koju nije moguće svrći.

Bruxelleska administracija je duboko svjesna problema koji u procesu stvaranja jedinstvene Europe mora pod hitno rješiti - strah od Bruxellesa i nepovjerenje prema tom središtu EU-a. Za ostvarenje tog cilja ne će

Registrom propisa obuhvaćen je cijelokupni život EU: od propisa kojim se regulira promet lijekova, pitanje ekologije do direktive kojom se uređuje pravo građana EU da glasuju za Europski parlament. Tranzicijske zemlje, kandidati za ulazak u EU, prije nego što se pridruže u praksi moraju primijeniti svaki od tih propisa ili im u suprotnom ostaje tek prijelazni aranžman

birati sredstva i pitati za cijenu. U ovoj činjenici se nazire prava prijetnja nacionalnoj državi.

Bruxelles kao središte moći određuje sveobuhvatni niz propisa i standarda tako da više od polovice zakona koje donose parlamenti pojedinih država sad korijene ima u Bruxellesu što je dramatični pomak sjedišta suverene vlasti. To je onaj strah koji osjeća bivši češki premijer. Na njemu se temelji i

spontana reakcija koja je vidljiva iz istraživanja javnog mnenja u zemljama prvog kruga prisupnika EU (npr. u Češkoj). Ta činjenica trebala bi nužno biti prisutna i hrvatskoj svekolikoj javnosti iz bar dva temeljna razloga: iskustva života u bivšoj Jugoslaviji sa središtem moći u Beogradu i zbog regionalnog pristupa (u kojem Vaclav Klaus na širem europskom prostoru također vidi prijetnju) zapadnog Balkana i/ili SECI-a.

Nje je tek nedavno! postao svjestan i njemački kancelar Helmut Kohl koji će nakon sastanka predsjednika EU-vlada ili država u

Cardiffu javno i glasno osudio tzv. "europsku superdržavu" koja bi bila različitim nacionalnim državama oduzimala sve više kompetencija, a na kraju još i suverenost. Ugledni The Washington Post napisat će: "Za 16 godina na vlasti kancelar Helmut Kohl svoj je ugled kod kuće i u inozemstvu zaslužio svojom tvrdokornom odlučnošću da izgradi Sjedinjene Europske države. No dok se trudi oživjeti militaru kampanju za osvajanje petog mandata, Kohl manje zvuči poput vizionarskog državnika, a više poput uskogrudnog nacionalista (čovjekom iz provincije koji širi nacionalističke predrasude). U drevnoj tradiciji političara koji se okreće protiv vlastite prošlosti, Kohl se sad ruga zamisli o kontinentalnoj nadržavi te napada one koji bi institucijama EU dali više suvereniteta. Na ovotjednom sastanku europskih vođa u Cardiffu, Kohl je zatražio oštro smanjenje svote od 13 milijardi dolara, koju Njemačka svake godine izdvaja za EU, a što iznosi gotovo 70 posto ukupnog proračuna EU. Braneći ono što kritičari zovu izdajom federalističke stvari, Kohl je izjavio da EU mora priznati teškoće s kojima se europski građani suočavaju, a koje su rezultat stvaranja zajedničke valute i planiranog proširenja 15-članog EU-a na organizaciju s 20 ili više članica. No čini se da se korijen preokreta u Kohlovoj

politici prema Europi također može naći u promjeni raspoloženja njemačkih glasača, koji su postali skeptičniji prema federalističkoj viziji Europe te glasnije izražavaju potrebu da se zaštititi državni interes." Uz Kohla se i socijaldemokratski kandidat za kancelara Gerhard Schröder u Frankfurtu izjasnio protiv bruxelleskog centralizma...

Cardiff i frankfurtska rasprava nas Hrvate

ŠTO JE TO SLOBODNO TRŽIŠTE?

Pojam slobodnog tržišta u razdoblju tehnološke globalizacije koja nezaustavljivo osvaja svijet, postaje teorijska osnovica društvenog razvoja do te mjeru da se kao model ekonomsko-socijalnih odnosa sveobuhvatno primjenjuje na sve četiri strane svijeta.

Riječ je o obliku tržišnog gospodarstva koje se pojavilo u specifičnim povijesnim okolnostima u Engleskoj 19. stoljeća i nekim drugim anglosaksonskim zemljama. Slobodno tržište je ponajprije duboko ukorijenjeno u dugo tradici individualizma, u vlasničkom sustavu, zakonodavstvu te poljodjelstvu i kao takvo bilo je izraz jedinstvene kulturne i pravne tradicije. Nerazumijevanje tog posebnog oblika kapitalizma u sklopu uskog povijesnog konteksta u kojem se razvio može samo dovesti do nesagledivih posljedica. Pogotovo je to važno ako se u obzir uzmu globalističke nakane niza američkih političara, intelektualaca i gospodarstvenika kad tu sasvim specifičnu vrstu tržišnog gospodarstva žele nakalemiti u drugačije povijesne okolnosti u kojima nema spomenutih kulturnih i povijesnih tradicija. Drugi još važniji razlog za uzbunu su golemi troškovi socijalne disklokacije u tržištima oslobođenim državne regulative.

U prošlosti gospodarska aktivnost bila je omeđena potrebom održanja socijalne kohezije i djelovala je u tržištu koja su bila ukorijenjena u specifično društvo i kao takva podložna brojnim ograničenjima i propisima. Eksperiment globalnog tržišta prvi put je pokušan u viktorijanskoj Engleskoj, a zatim ponovljen u novim uvjetima u SAD-u i Velikoj Britaniji u drugoj polovici ovog stoljeća, pri čemu je težio razaranju tih socijalnih tržišta. Nadalje, njihovim potiskivanjem ustoličuje se slobodno tržište koje djeluje neovisno o društvenim potrebama potičući na taj način socijalnu pa i političku nestabilnost.

Propašću komunizma neoliberalistička škola riješila se posljednje ozbiljne konkurenčije (nacionalne države nastale iz tog procesa /propast komunizma/ u očima globalista vide se kao nusprodukt koji u ekonomsko-političkom smislu mora biti saniran do kraja XX. stoljeća) i nametnula je slobodno tržište kao vrhunac spontanog društveno-ekonomskog razvojnog procesa koji ukida državu i omogućuje rješavanje svih problema današnjice - od ekonomskih kriza do ekoloških katastrofa.

Zanimljivo je vidjeti kako na taj projekt gleda Njemačka. "Industrijski forum BDI (Bundesverband der Deutschen Industrie - Savezno udruženje njemačke industrije) skicira je viziju društva koje srčano prihvata konkurenčiju, nagrađuje rezultate i otvoreno je za nove i nepoznate stvari. Novi radni svijet, u kojem su najvažnije sirovine, informacije i znanje, osigurat će rast i nova radna mjesta.

No, suvremeno društvo, sposobno ka konkurenčiji, ne će nastati samo od sebe. Iskoristavanje velikih mogućnosti budućnosti zahtjeva postavljanje smjernica već danas. Naime, i dalje se čini da su Nijemci loše pripremljeni za izazove informatičkog društva, utemeljenog na znanju. Državni je aparat predimenzioniran, obrazovni sustav nedjelovan i zastario. Prepoznao socijalna država slabu inicijativu pojedinca i pokroviteljski se odnosi prema građanima. Hitno potreban oslobodilački udar bit će uspješan samo ako stanovništvo počne mijenjati uvriježen pogled na stvari. Revolucija mora početi u glavama.

Javnost sumnjičavo reagira čak i na najmanje reformske korake - bilo u poreznom sustavu ili u sustavu socijalnog osiguranja. Politika govori o bolnim rezovima i o stezanju pojasa. Stoga vopće nije čudno što su novosti neomiljene poput kura mršavljenja. Među stanovništvom vlada strah za radno mjesto i za budućnost socijalne sigurnosti. Stoga odjekuje glasan poziv za državom koja će to osigurati. Prema BDI-u takvo je stajalište kobno. Naime, država ne može ukloniti nezaposlenost niti može osigurati blagostanje, koje omogućuje dugoročno financiranje socijalnih sustava. Štovise, nužno je oslobadanje snaga tržišta. Tako će Njemačka ponovno ostvariti punu zaposlenost. U suvremenom društву pojedinač mora ponovno snositi veću osobnu odgovornost i pokazati inicijativu. Općeg državnog zbrinjavanja ne će biti. Državni socijalni sustavi posredovat će samo u istinskim nevoljama. (...) Tele-radna mjesta nude sasvim nove mogućnosti individualnog oblikovanja života između slobodnog vremena i rada, kao i između obitelji i rada. Radnici kao puki primatelji uputa bit će prošlost. Odnos mnogih Nijemaca prema tehničkom napretku skeptičan je do neprijateljski. (...) Država je obvezna postaviti okvirne uvjete. Pritom su od presudne važnosti reforme u sektoru obrazovanja i u poreznom i socijalnom sustavu. No, projekt budućnosti bit će uspješan samo ako stanovništvo postane spremno za novosti."

Uzimajući u obzir njemački primjer i stanje u globalnoj intelektualnoj eliti, rijetki su oni među današnjim socijalnim misiocima koji bi u potrazi za najboljim putevima razvoja doveli u pitanje opću primjenjivost slobodnog tržišta. Oni koji se usude dovesti u pitanje valjanost slobodnog tržišta kao globalnog načela podvrgavaju se srednjovjekovnim metodama torture i proglašavaju se hereficiima. Promišljanja tih rijetkih intelektualaca koji

dolaze upravo iz zapadnog intelektualnog kruga (kao npr. iz Velike Britanije) smatraju globalno slobodno tržište neostvarljivim kao održiv uspješan društveni sustav, smatrajući ga zapravo utopijom, jednako kao što je bio komunizam.

Najveća prijetnja slobodnog globalnog tržišta krije se u utopijskom promišljanju da se nedvojbeno veća učinkovitost slobodnog tržišta može kupiti niskom cijenom socijalnih troškova. Obmana leži u iluziji o spontanoj samoregulaciji svekolikih procesa koji moraju ukloniti unutrašnju nestabilnost prije nego što ona ozbiljno ugrozi socijalnu i političku koheziju zemalja u kojima se pokušava primjeniti. U stvarnom procesu globalizacije (koji je po nekim već završio) naprijed pomenuto utopijsko promišljanje globalista je i temeljni instrument koji treba ostvariti generalnu utopiju - nestanak nacionalnih država. Krize, bune, nestabilnosti širokih razmjera samo su popratna pojava istog procesa. Da nije riječ samo o pukom uopćavanju, kao ilustrativni primjer mogu nam poslužiti zemlje jugoistočne Azije te val krvavih pobuna inciranih od MMF-a da indonezijska vlada poveća cijenu benzina. Na stotine ubijenih, sukobi studenata, naroda s vladinim snagama te vrhunac - ostvaka predsjednika Suharta - samo su jedna od epizoda koje će se sve učestalije pojavljivati diljem svijeta.

Samo kratki osvrt na niz tranzicijskih zemalja u kojima je proces globalizacije završen upućuje na stravičnu sliku budućnosti - tržišta s tipom polukriminalne razmjene i niza potencijalnih nestabilnosti. S druge strane stupanj ulaska i kapitala u te iste zemlje trebao bi upućivati na suprotno. Proces o kojem govorim na neki način, upravo zahvaljujući ratu vodenom na ovom prostoru, zaobišao je u ranim devedesetim Republiku Hrvatsku. Ta vremenska zadrška sada se želi anulirati upravo orkestriranim djelovanjem OEŠ-a, Haškog suda, Forumom 21, Komisijom članak 11. koju neformalno predvodi američki veleposlanik William Montgomeri, tj. nizom standara koji se nameću za pristup u još jednu pseudo-tvorevinu poznatu kao euroatlanske integracije, itd. Slobodno tržište i niz pseudo-standarda (sloboda medija, ljudska prava, itd.) koji bi trebali biti njihova prethodnica po promišljanju neoliberalista svijet bi trebalo ustrojiti na sliku i priliku zapadne kulture i civilizacije. No često se zaboravlja da se pojmom Zapad u posljednje vrijeme suzio - obični ljudi pod njim podrazumijevaju savez, koaliciju sila koje su postojale za vrijeme hladnog rata, odnosno dijelovane zapadne Europe (sadašnja EU) i Sjeverne Amerike. Razvoj događaja poslije rušenja Berlinskog zida tu paradigmu će učiniti zastarjelom. Već tu se krije sustavna pogreška koja u sveopćem globalnom kaosu samo još više usložnjava stvari. Neoliberali globalizaciju prije svega shvaćaju kao neizbjegljivo širenje slobodnog tržišta što je u najmanju ruku zabluda. Globalizacija, za koju već sad možemo ustvrditi da je civilizacijski proces (kakav je prije bio fašizam, komunizam i ostale velike svjetske ideje prije njih) prije svega predstavlja neizbjegljivo širenje novih tehnologija koje će u konačnici potaknuti nastanak različitih vrsta kapitalizama. Sljedeći primjeri su iznimno ilustrativni:

- Radikalni hindusi počeli su paliti dostavljačke kamione Coca-Cola i Pepsi-Cola u znak protesta protiv američkih sankcija nametnutih Indiji nakon nuklearnih testova. Policija je upozorila Svjetski hinduški forum (VHP), ekstremno krilo vladajuće stranke BJP, na izgrede koje izazivaju njegovi pristaše. Pet je članova VHP-a također uhićeno. Lokalni su dužnosnici izjavili da su tvrtke Coca-Cola i Pepsi-Cola zatražile policijsku zaštitu za svoja vozila i svoje pogone.

- Peking se nuda da će Sjedinjene Američke Države "ukloniti umjetne zapreke izvozu svoje tehnologije u Kinu", što bi - poduprto odgovarajućim kreditima - u znatnoj mjeri moglo pridonijeti i smanjivanju američkog trgovinskog deficitia s Kinom. Od 1979. kinesko-američka trgovina je godišnje rasla po prosječnoj stopi od 18 posto, rekao je Li, a opravdano je očekivati da će tijekom iduće tri godine kineski uvoz iz SAD-a premašiti šestu milijardi dolara. Istaknuvši kako je to dobra prilika za američke izvoznike, kineski je veleposlanik izrazio nadu i da će njihovi proizvodi na kineskom tržištu biti konkurentniji nego što su danas, podsjećajući neizravno američku stranu da se Kina uvijek može obratiti i europskim ili drugim izvoznicima.

- Predsjednik grčkog parlamenta je zatražio da socijalistička vlada "obuzda" govorljivog američkog veleposlanika u Ateni Nicholasa Burns-a zbog njegovih izjava. Burns, bivši glasnogovornik State Departmenta, na svom je nedavnom putovanju po unutrašnjosti pozivao Grke da bolje organiziraju borbu protiv terorizma, stanu na kraj kradu autorskih prava i liberaliziraju gospodarstvo. Njegova su izjave izazvale ljutite reakcije grčkih medija i oporbenih stranaka. "Gopodin Burns mora biti pozvan u ministarstvo vanjskih poslova", rekao je predsjednik Donjeg doma parlamenta Apostolos Kaklamanis. "Njega treba obuzdati", istaknuo je. Također je rekao da "veleposlanik ne obavlja primjereni svoju dužnost".

- Prema izvješću atenske policije (8. travnja ove godine) ispred poslovnice američke banke "Citibank" u središtu Atene eksplodirala je bomba prouzročivši veliku materijalnu štetu, dok ljudskih žrtava nije bilo. Odgovornost za taj niz bombaških napada preuzeo

je grčka geriška skupina "17. studeni". U priopćenju na osam stranica, poslonom atenskom dnevniku *Eleftherotypia*, "17. studeni" je preuzeo odgovornost za nedavne bombaške napadaje na banku Citibank, restoran McDonald's i dvije prodavaonice automobila u kojima se prodaju isključivo američka vozila. "Odlučili smo napasti američki imperialistički nacionalizam zbog pokušaja narušavanja grčkog suvereniteta", stoji u priopćenju geriške skupine "17. studeni" koja SAD optužuje za profugrčko djelovanje na Egejskom moru i na Cipru i podupiranje turskih nastojanja na tim područjima.

• Sredinom lipnja slovenska vlada donijela je odluku o povećanju carinskih pristojbi za uvoz pšenice iz Mađarske i povećala otkupnu cijenu pšenice ovogodišnjeg roda za domaće proizvođače za dva posto u odnosu na prošlu godinu. Kako je nakon sjednice vlade rekao ministar za ekonomske odnose Marjan Senjur, umjesto dosadašnje preferencijalne stope za uvezenu mađarsku pšenicu po protokolu 6 članica CEFEVE, uvedena je redovna carinska stopa od 5,3 posto plus 17,2 tovara prelevrmana za uvezeno žito iz Mađarske.

Taj malo širi spektar primjera nastalih u okruženju globalizacije među koje spada i kineski na primjeru novih tehnologije i njihovo prodiranje u različite kulture (poput kineske i drugih kultura u Aziji ili Afrički te Južnoj Americi ili pravoslavne u dijelovima bivšeg istočnog bloka) prirodno i logično je očekivati da će novi oblici političkog i gospodarskog života biti mnogo više u skladu s njihovim izvornim kulturama i navikama, nego s tradicijama tzv. zapadnog svijeta. Japan usprios industrijalizaciji i pribavljanju globalne tehnologije nije postao zapadnojčka kultura. No da ne bi bilo zabune. To nije automatski proces već predstavlja smisleni čin odgojno-obrazovnih mjeri i institucija koje nadziru taj proces. Pojednostavljena razmišljanja koja je nedavno iznio hrvatski veleposlanik Darko Bekić svodeći problem globalizacije na granicu na Sutli i tzv. domaće tajkune u najmanju ruku je neozbiljan. Slična razmišljanja u Hrvatskoj su evoluirala do razine gdje su neki također jednostrano pristupili problemu označavajući problem globalizacije na našem primjeru tzv. samoizolacijom ili nesuvišlim podjelama na europejce i neeuropejce (ognjištare) ili globaliste i anti-globaliste pridružujući na taj način novu lepezu podjela hrvatskom narodu uz već onu standardnu na fašiste i nefasciste, necivilizirane i civilizirane itd. A da bi podsjetili neke naše veleumnike kako se ponašaju pravi globalisti i kako štite svoje nacionalne interese upotrijebit ćemo njima doista omiljenu temu - proširenje NATO-a (na tri zemlje srednje Europe) i važnost nacionalne vojne industrije. Kad je prošli mjesec američki Senat odobrio proširenje NATO-a, među predstavniciima američke vojne industrije zavladalo je kolektivno oduševljenje. Vojna industrija, koja je u vrijeme hladnog rata proživljavala svoje zlatno doba, od sredine osamdesetih bilježi pad narudžbi. Prošle je godine, primjerice, Pentagon odobrio ugovore vrijedne 116 milijardi dolara, što je samo 45 posto vrijednosti ugovora odobrenih 1985. Širenje NATO-a je upravo idealna prigoda za američku vojnu industriju da prekine negativan trend stalnog pada narudžbi, pa ne čudi da su vodeći proizvođači već otvorili svoje urede diljem bivšeg sovjetskog bloka. "Konkurenčija je fantastična", izjavio je Jaromír Novotny, zamjenik češkog ministra obrane. "Vojni proračuni u Europi i SAD-u su dramatično smanjeni. Proizvođači su se sad usmjerili na NATO. Francuski veleposlanik lobira, isto čine američki i britanski veleposlanik. Ponekad tri veleposlanika lobiraju za isti ugovor."

Primjer Japana, a i niza drugih uspješnih država u globalnim razmjerima govori sasvim nešta drugo. Još jedan ilustrativan primjer, pored uz kineski i japanski također je znakovit. Rusija nakon nekoliko godina euforičnog eksperimentiranja s ekonomskim neoliberalizmom vratila se svojim povijesnim dvostručnostima u odnosu prema Europi - nije postala ni zapadna ni protuzapadna. Postala je ono što je uvijek bila (jer nikad nije bila sasvim europska) - euroazijska sila.

Srž problema, sama bit globalizacije, koja svoje korijene ima u individualizmu anglosaksonskog tipa cijeni posebnost (iz nje i proizilazi konkurenčija, borba i zatvaranje svake vrste monopola i jednoobraznosti /poput one u fašizmu i komunizmu/ koja vodi samo nazadovanju). No da igra nije tako transparentna (u duhu je borbe, natjecanja), njezina narav je napadacka (vidi eksperiment svjetsko nogometno prvenstvo koje je upravo u tijeku) i vodi se po pravilima slobodnog tržišta. Onaj tko odluči ići kraćim putem do cilja održući se svoje posebnosti gubitnik je. Pobjedit će oni koji je uspiju sačuvati. Poslijе te globalne utakmice, kriznog stanja, svijet će jedno vrijeme ostati pošteđen novih paradigma - do nekog novog znanstvenog i tehnološkog otkrića koje će znatno promijeniti smjer doljnje povijesti.

mora podsjetiti na našu blisku prošlost koja neodoljivo podsjeća na već vidjeno financiranje državnog proračuna u bivšoj Jugoslaviji kao i na beogradski centralizam (uočiti slične motive i retoriku sudionika u diobi zajedničkog EU kolača s onom iz vremena bivše Jugoslavije).

Skupovi u Cardiffu i Frankfurtu govore o jakim nacionalnim interesima i različitim opcijama za njihovo rješenje. Istdobro, EU centristi svih zemalja traže još veću koncentraciju moći na nadnacionalnoj razini u Bruxellesu.

Oba njemačka političara svoju retoriku prilagodila su predizbornom vremenu, no njihovi istupi govore da predaja dijela njemačkog suvereniteta i novca neće ići, poglavito ne tako lako kako priželjkuju integralni Europski.

No kako je EMU i euro već stvarnost i to "nepovratna" pred probuđenim nacionalnim duhom Njemačke, ali i ostalih naroda Europe koji su bezglavo upali u zamku nove utopije stoje veliki izazovi kako bi se oslobođili njezinih okova. Naša borba i bijeg iz slične utopije zvane SFRJ nije bila baršunasta što je njima i te kako poznato.

Moć povijesti i sjećanja

Političari zapadne Europe u odnosu prema narodima srednje i istočne Europe

trebali bi konačno shvatiti da njihov stav prema vlastitoj nacionalnoj državi nije njihov trenutačni hir nastao nakon 50-godišnjeg komunističkog mraka, kad je taj isti ideološki model kolapsirao te im omogućio stvaranje nacionalnog suvereniteta kojeg bi se oni trebali odreći radi nove utopije koja je na pomolu. Ironija je tim veća da upravo narodi naprijed spomenutog dijela Europe kad su ponovno uspjeli oživjeti svoj nacionalni identitet te ga nastoje učvrstiti, sad uz pomoć Bruxellesa trebaju ga razvodniti priključenjem Europskoj uniji. Bruxelleska birokracija uspjela je uzdrmati staro uvjerenje da nacionalna kultura i nacionalni suverenitet moraju biti jedno te isto te ako se taj proces nastavi EU će uistinu pridonijeti odumirajući nacionalne države. Prema mišljenju istih bit će to prva stuba k izgradnji regionalnog identiteta ili Europe regija...

Ipak birokrati EU-a moramo razuvjeriti u njihovom naumu razdvajanja nacionalnog suvereniteta i nacionalne kulture. U zbirci stihova hrvatskog pjesnika Vladimira Nazora Hrvatski kraljevi, objavljene godine 1931. mogu se naći sljedeći stihovi: "Rekoše: Vi ste uvjek bili roblje/A pov'jest vaša nalik je na groblje/Na kome niti pravog krsta nema:/Ponegdje ploča, bez imena, n'jema;/I korov svuda! Uza sve su pute/Otaca vaših kosti razasute!/U rodnu tlu mrtvaca san ne držemlj:/Pognjojili su kao đubre zemlju/I nesestate ih pustih ... bez pomena/Svu prošlost vašu zastrla je sjena,/I ovio je mrak!"/Da, to nam kažu./A sve u meni nato kliče: Lažu!/I ako nema raka, spomenika,/Ja ipak znam što bje i kako bje.../Propao nije ni duh im ni lik:/Pognjojili su tlo iz koga nikoh,/Njivu što gradim, putove što svikoh: - Njih mrtvih ja sam živi spomenik!.../Prolazi, sja, kroz maglu drevnih dana,/Povorka c'jela kraljeva i bana!... Pjesnik u pogовору će reći: "Nepotpuni i nedotjerani, nastali su godine 1903. u Zadru gdje se tvrdilo, a htjelo se i dokazati, da su Hrvati gotovo bez svoje starije povijesti i bez svojih predaja na kopnu i moru, i dok se kod nas - uza svu plahovitost, zajedljivost i gorčinu što smo ih i onda pokazivali u koječemu, a ponajviše u svojim stranačkim borbama - nadalje i sve jače vjerovali i isticalo da smo i mi oduvijek dobroćudni Slaveni, žrtveni bijeli golubovi i jaganci božji koji će svojom ustrpljivošću i svojim trpljenjem otkupiti jednom svijet. Dok su nam jedni poricali gotovo svu povijest ili bar tanjili i mrsili, pa i kidali i one niti što nas još vežu o svoju prošlost, kod nas se krojile drame, kalupili romani i gradili stihovi u kojima su naši drevni banovi i kraljevi znali samo stradati, a od puke pravednosti i dobrote."

CIKLUSI MOĆI - USPONI I PADOVI IMPERIJA (V. dio)

Rim - izazov barbarima

U devet desetljeća postaurelijevskoga razdoblju od trideset i četiri cara samo su trojica umrla prirodnom smrću. U takvim okolnostima stalnoga kaosa državne su granice sve teže odolijevale sve snažnijem pritisku barbarских plemena. Na Eufratu se pojavio novi neprijatelj Rimljana, obnovljena perzijska država, a preko Rajne i Dunava sve snažnije počinju prodirati germanska plemena. Plan religijske obnove Carstva u kojoj je štovanje sunčanoga boga Mitre proglašeno državnom vjerom nije uspjelo obnoviti poganski Rim jer je kršćanstvo u cijelom Carstvu već bilo duboko pustilo korijene. Pod pritiskom unutarnjih promjena, izopačena vlast je sve više tonula u neizbjegni potop, sve dok se Carstvo na kraju nije razdijelilo na dvije polovice

Matija IVANIĆ

Utisučljetnom procesu u kojem se smjenjuju različiti ciklusi moći, na povjesnoj pozornici najčešće su vidljivi njihovi pojavnii oblici u strukturama različitih državnih ustrojstava, a u starom vijeku svu svoju raskoš i veličinu doživjeli su u organizaciji rimskoga imperija koji je s obzirom na tadašnji poznati svijet uglavnom vladao cjelinom toga prostora, a svojom organizacijom i moći podredio svekoliko mnoštvo naroda s kojima je dolazio u različite doticaje. Stari je Rim tako ostao uzorom svim kasnijim imperatorima koji su pokušavali urediti svijet prema svojim načelima ali nikad ne dostignuši taj starovječki ideal. Današnji se pak svijet suočava sa sličnim prijeporima - mali narodi pokušavaju sačuvati određenu količinu slobode, dok na drugoj strani protiv sebe imaju golemu moć američkoga imperija koji pokušava zagospodariti cijelokupnim planetom. Još do prije nekog vremena glavne izvozne vrijednosti te državne organizacije - ljudska prava, demokracija, sloboda medija, gospodarski napredak i određena socijalna sigurnost najširih slojeva bijahu vrlo primamljivi mamci potlačenim narodima koji su stenjali pod pritiskom otvorenoga komunističkog totalitarizma. Urušavanjem tog zločinačkog poretka mnogi su pohrili u krilo ponuđenoj slobodi.

Korporacija kao transcendentalno jedinstvo

Što su pak dobili, najbolje svjedoči stanje u većini današnjih postkomunističkih država. No, ako se vratimo na ponude današnjega svjetskog carstva lako je uočljiv njegov cilj koji se nažalost ni malo ne razlikuje od onoga što su ga nudili oci znanstvenoga socijalizma. Za razliku od njihova, ovaj je samo mnogo tankočutniji. U konačnici jednostran, unison i totalitaran. Prema su se i jedni i drugi svojedobno, ali i na različitim razinama služili pjesničkom maštom, transcendentalnim filozofijama ili orientalnim misticizmom, današnji globalistički naraštaj stiže iz krugova uspiješnih karijera u korporacijama koje proizvode elektroničke krubove, sapun, majonezu i aspirine. Za njih je svjetska korporacija "transcendentalno jedinstvo", vizija svijeta bez granica najvažniji proizvod koji moraju prodati navješćujući rat svakom suverenitetu. Bez obzira na sve moguće vizije koje nude modernom potrošaču, neki analitičari globaliste ipak drže ljudima što su izronili iz 18. stoljeća. Naime, njihova teza o trajnoj prednosti međunarodnoga poslovanja je uvođenje tzv. racionalnosti u međunarodne i međuljuske odnose razaznaje se još u enciklopedističkim redcima čija religija bijaše racionalizam. Razum, dakle, može nadvladati samo ako uništi mit i predrasude, a po globalistima najopsaniji mit modernoga čovjeka su nacionalne predrasude i strah. Moderna inačica tog dvostoljetnoga zova "Uništimo bestidnicu!" odgovara upravo paroli koju globalisti pokušavaju sad već praktično provoditi po svim zemljama bišega komunističkoga svijeta, a glasi "moramo izvaditi otvorene zube nacionalističkom čudovištu." Kao što je onima u 18. stoljeću Katolička crkva bila simbol mračnjaštva i otpora tzv. racionalnim promjenama, tako je za njihove sljedbenike dva stoljeća kasnije neprijatelj uz Katoličku crkvu postao i "iracionalni nacionalizam." Oni drže da je svjetska korporacija idealan instrument integracije cijele zemlje jer je ona jedina ljudska integracija koja se uspjela oslobođiti stega nacionalizma, onda se otud sredinom devedesetih u javnosti počinju spominjati ideje o svjetskoj državi, svjetskom sudu za ratne zločine itd.

Korporacija kao diktatorska organizacija

Kako bi izgledali odnosi u takvoj svjetskoj državi najbolje je posvjedočio jedan od šefova koji je vodio strateško planiranje internacionalne

skupine General Electrica koji tvrdi da je moderna korporacija "zapravo diktatorska organizacija". Visoki službenik takve organizacije dvanaest sati provodi u demokratskom uređenju, a to vrijeme pretežno prospava, dok drugih dvanaest sati živi u "potpuno autokratskom društvu." Kolika je sklonost takvih udružaba totalitarizmu pokazuje među inim i slučaj američke kompanije ITT koja je održavala srdačne odnose s Hitlerom i Göringom. Služba za komunikacije te korporacije neposredno je pomagala nacistički ratni stroj tijekom cijelog rata, dok su se tijekom hladnoga rukovoditelji te iste udružbe bavili domoljubnom špijunažom za potrebe vlade

SAD-a. Inače, svjetske korporacije da bi prodile u pojedine države

Rimski brončani novac s prikazom Asklepijeve zmje. Asklepijev kult uveden je u Rimu godine 293. prije Krista

stvaraju iluziju o internacionalnom vlasništvu produjući male količine dionica široko raštrkanim stranim vlasnicima. Tako nijedan strani vlasnik

ne može imati dostatno dionica da se suprotstavi kontrolirajućem interesu koji provodi rukovodstvo preko svojih veza s nekolicinom institucionaliziranih vevelasnika dionica. Neki analitičari to komentiraju velikim prednostima takve politike jer širi mit o internacionalnom vlasništvu, dok nadzor ostaje u rukama glavnih vlasnika dionica.

Izbori u Rimu u republikansko doba. Slika na novcu iz 2. stoljeća prije Krista. Građanin odjeven u togu prima od voditelja izbora glasački listić, a građanin zdesna ubacuje svoj listić u izbornu kutiju

Ideološka i nacionalna čistoča kapitala

U tom slučaju eventualni vlasnik dionica iz Moldave ili Hrvatske najvjerojatnije se ne bi pojavio na godišnjem sastanku ili, ne daj Bože, kojim slučajem pokušao stvarati kakve neprilike. Ako veći dio njegova bogatstva leži u dionicama svjetskih divova, onda će on biti zainteresiran za stvaranje profita u cijelom svijetu, a ne za djelatnost kompanije u njegovoj zemlji, zaključuju ispravno globalisti. Na taj pak način globalna korporacija uporabljuje svoje dionice za borbu protiv "nacionalizma uperenoga protiv stranaca" kod dobrostojećega dijela pučanstva u svakoj državi u kojoj namjerava poslovati. Inače kad su u pitanju stranci na čelu, ili većinski paket dioni-

ca američkih korporacija uglavnom drže Amerikanci. Ovdje kapital, ideološka i nacionalna čistoča išli su zajedno. Što je bila veća spremnost Pentagona i CIA-e da ruše ili podižu vlade u nerazvijenim zemljama, to je bila bolja klima investiranja za američke korporacije. Uporaba američke vojne sile osiguravala je uspostavu pravila unutar kojih je mogao djelovati američki bussines. Američka je vlada bila i savjetnik organizatorima raznih državnih udara kao što je to primjerice bilo u Boliviji, Brazilu, Čileu, Grčkoj, Indoneziji itd. Nakon uspješno provedenoga udara generali bi otvarali svoje zemlje američkim ulagačima dajući im najpogodnije uvjete. Tako zapravo gdje god je diljem svijeta podignuta američka zastava uselile su se i američke korporacije, pa je stoga logično zaključio i objektivni američki promatrač da je "izgradnja svjetskoga vojnog carstva bila dobar bussines." Američka se vlada i danas koristi svojim glasom u međunarodnim organizacijama za pomoći i financiranje, kao što je Svjetska banka u nastojanju da se javni novac uporabi za subvencioniranje američkoga svjetskoga bussinosa. Tako je mnogo puta utvrđen opetovan slučaj kad su "vezani" aranžmani prisiljavali siromašne zemlje da svojim inozemnim novcem kupuju američke proizvode. Zanimljivo je da su tako latinoameričke zemlje dotacijama za pomoći narodnom zdravlju morale od nekih američkih tvrki kupovati lijekove po mnogo višim cijenama nego što su bile na tržištu u SAD-u. Za neposlušne vlade rađeni su pak posebni

programi gospodarskoga kaosa koji je imao za cilj izvođenje državnoga udara. Tu su uključene metode tzv. koncentriranoga gospodarskog pritiska obustavom kredita i pomoći te potporom domaćim protivnicima režima. U slučaju protiv Čilea godine 1971. "nova igra" je uključivala obustavu kredita Ex

Im Bank o kojima je ovisio uvoz iz SAD-a životno važnih proizvoda, provedba pritiska na multilateralne institucije poput Svjetske banke i Međuameričke banke za razvoj da ne odobravaju dalje pozajmice Čileu, nagovaranje privatnih banaka da obustave kredite i okončavanje programa pomoći, osim vojne pomoći koja je skokovito počela rasti.

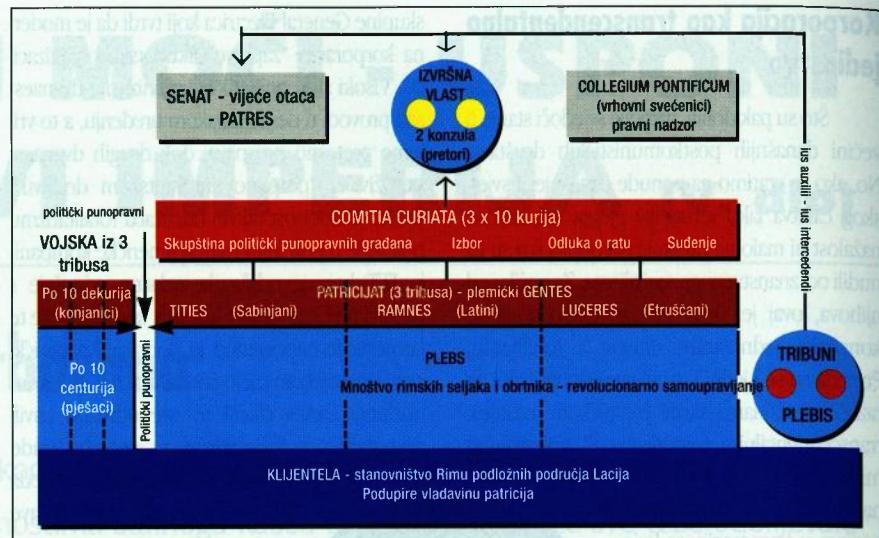
Dodir nevidljive ruke

Takve su činidbe pojednično nevidljive, najznatniji dio javnosti ih uopće ne vidi, ali udružene činile su one skladnu kampanju za rušenje vlade čija se unutrašnja politika oštro kosila s gospodarskim probitcima američkih korporacija. Ono što trenutačno još nije izboreno na

političkoj pozornici u samim Sjedinjenim Državama su cezarske ovlasti za predsjednika države koji bi mogao bez prethodnoga odobrenja Kongresa mijenjati vanjskotrgovinsku politiku i sam potpisivati različite sporazume. Inače, ta kampanja koja bi vlasti trebala osigurati provedbu agresivne i vrlo često protuslovne vanjske gospodarske politike, rabeći po potrebi sad liberalizam, pa opet protekcionizam, odvela bi SAD na rub vrlo visoke centralizacije s jakom centraliziranim izvršnom vlasti i relativno slabim Kongresom koji bi vjerojatno s vremenom igrao samo dekorativnu ulogu. No, premda je u trenutku agresivna kampanja preko različitih medija i trenutačna premoć globalistički nastrojenih korporacija ipak ni one nisu neranjive. Zapravo one nailaze na veliki otpor najmanje tri sebi protivna ideološka pokreta. Prvi i sve širi je onaj koji ne priznaje cilj neograničenoga, neplaniranoga gospodarskog rasta i zahtjeva nova kvalitativna mjerila za razlikovanje društvenoga razvoja od protudruštvenoga rasta. Dok je neograničeni rast proizvodnje osnovni zakon oligopoličkoga kapitalizma i razlog postojanju korporacija, pristaše gospodarstva nultoga rasta ne priznaju stalno rastuću akumulaciju i zapravo pitaju je li učinkovitost definirana kao količina proizvoda odgovarajuće mjerilo ljudskoga razvoja. Drugi pokret je povezan s prvim. Njegovi su pristaše protivnici potrošnje, a težište stavljuju na problem svjetskoga siromaštva, razložno pitajući je li rast zapadnjaka tipa moguć i pravedan za siromašne zemlje. U treću skupinu protivnika globalizma spada cijeli niz skupina nepovezanih ljudi u pokretu protiv piramidalnih struktura moći, a otpori protiv takvoga svijeta se osjećaju od Katoličke crkve do različitih svećilišta. Naravno, uz njih su i cijele skupine manjih ili većih naroda koji se u svakom trenutku kad osjeće da se počeo narušavati njihov nacionalni interes okreću protiv te globalne tajkunizacije. Najsjećajniji primjer takvoga ponašanja je i najava promjene u kursu politike njemačkoga savezno-ga kancelara Helmuta Kohla koja je počela uzmicati pred sve zlokobnjom centralizacijom Europske unije. Naime EU se počela nametati sve manje, kako to zgodno kažu globalisti, internacionalisti i sve više anacionalno. Točno onako kako su to definirali globalni korporacijski ideolozi. No moć svake centralizacije počivala je ujek na manipulaciji, unisonosti i uniformnosti, a vijek njezine trajnosti redovito je ovisio o onima koji su mogli sami odlučivati o svojoj sudbini.

Rimsko Carstvo - uzor globalistima

Narodi koji su znali sačuvati svoju samosvest, suverenost, samostojnost i vlastiti politički identitet nadživjeli su i slavno Rimsko Carstvo, taj uzor mnogih globalista, koji ipak još nisu uspjeli

Ustrojstvo rimske države u republikansko doba

dosegnuti. Stoga su potpuno nepotrebna strahovanja jednoga dijela domaće javnosti od moguće opće dominacije jednoznačne politike koja kadšto ne preza ni od najbeskrupuloznijih metoda kako bi se domogla svoga cilja. Svijet je doista mnogo širi i znatno raznovrsniji od predložaka koje nam danas servira jedna Coca - Cola, IBM ili tvornica pilećih krilaca. Naime, i stari se Rim na kraju raspao premda je imao izvrsnu organizaciju države koja je počivala na tri podesta jaka stupnja: 1. Rimski općini koju su činili 4 gradska i 35 seoskih kotara čije je pučanstvo uživalo sva prava, 2. Italci saveznici u koje su spadali pokoreni gradovi u Italiji s kojima je Rim sklopio različite ugovore. Nekima je dao široku samoupravu i rimsko privatno pravo, ali javna politička prava im je uskratio. Drugi su pak gradovi živjeli po svojim zakonima kao da su sasvim slobodni, samo što je Rim vodio zajedničku vanjsku politiku i od njih tražio ugovorenu vojničku pomoć i 3. Provincija čije je domaće pučanstvo bilo obespravljeno.

U Rimu su se nakon Trećega punskoga rata promijenile društvene okolnosti. U državnim službama koje nisu bile plaćane nadio se u uglavnom bogati koji će kasnije stvoriti činovničku aristokraciju nazivajući se nobiles. Budući da se državni službenici nisu mogli baviti novčarskim poslom, sloj novčarske aristokracije tzv. vitezovi bijahu u isti mah i vojni dobavljači. Oni su najviše poticali rimsku imperijalnu politiku i ratove. U provincijama su na namjesničkim mjestima sjedili prokonzuli i pretori. Premda nisu dobivali plaću, u Rim bi se redovito vraćali s golemlim blagom koje su izvlačili u svojim provincijama. Osim toga iz provincija su pritjecale u državnu riznicu tako velike svote da su svi rimski građani i italci saveznici mogli biti oslobođeni poreza. Ubiranje poreza davalо se u zakup samo viteškom staležu. Oni su pak najbezdušnije gulili provincijalce. U samom Rimu su doduše postojali posebni sudovi za takve pljačkaše, ali budući da su ih držali povlašteni pripadnici plemenitih,

krivce gotovo nikad nije stigla zaslужena kazna, a Rimljani su držali svoje provincije kao područje koje služi poglavito za pljačkanje. U provincije bi inače bili pretvarani zauzeti krajevi s poraženim narodima. I dok je aristokracija sjedila u senatu, priprosti je narod imao svoj komicij. Propali pak italski seljaci su nagrnuli u Rim. Oni, nazvani proletarcima, činili su glavni dio rimske svjetine. U narodnoj skupštini odlučivali su svojim glasovima o sudbini cijele države. Sve su poslove obavljali robovi, pa je svjetina pretežno živila besposleno, ali se vrlo brzo priklonila potukljivosti jer su gornji slojevi trebali njezine glasove koje su po potrebi kupovali. Većinu tih rimskih građana u to vrijeme mogao je bilo tko kupiti, a kupovali su ih novcem, priređivanjem igara u cirkusu i dijeljenjem kruha. U to je vrijeme i drukčije vojno ustrojstvo. Vojnici se više ne postavljaju u bojne redove po imovini, već po starosti. U prvim se postrojima bore mlađi, a u zadnjim stariji. U konjaništvu pak mogu služiti samo oni bogatiji. Pješaštvo je razdijeljeno na legije, a svaka ima po 5 tisuća ljudi. Legije su se dijelile u manje postrojbe tzv. manipule. Među manipulima bijahu razmaci pa je stoga bojna pruga bila nalik šahovskoj ploči. Vojnici bijahu naoružani oklopom, štitom, kratkim mačem i kopljem za bacanje. Vojska je imala i bojne sparave za osvajanje tvrđava. Vojnici pobedniku podijelio bi senat naslov imperatora, koji bi on nosio samo za vrijeme svoga triumfa, tj. svečanoga ulaska u Rim. Imperator je na sebi imao purpurnu togu, a na glavi lovor-vijenac.

Pax Romana

Velike vojne uspjehe Rimljani mogu zahvaliti izvrsnoj vojničkoj organizaciji pa se tako i moglo događati da su u velikim ratovima na kraju ipak pobijedivali i onda kad je njihov neprijatelj imao i puno bolje vojvode, kao što je bio slučaj s Hanibalom od kojeg su o ratnom

umijeću još štošta naučili. Što se pak tiče samoga života, nakon što su pokorili Grčku i helenističke zemalje Rimljani počinju usvajati elemente helenističke tradicije, pa oni obrazovani uuglom znaju i grčki jezik. Na taj su način grčka vjera i određeni istočnjački kultovi prodrli u Rim koji će uskoro i usvojiti neke od njih. Nakon pobjede u Drugom građanskom ratu kad je Julije Cezar potpuno potukao protivnike postao je jedinim gospodarem države. Po zakonu narodne skupštine preuzeo je sve najviše službe i časti. Uz konzulat dobio je i doživotnu diktaturu, a izbor za tribuna osigurao mu je nepovredivost osobe. Kako bi preuzeo vlast i nad provincijama imenovan je prokonzulom, a kao pobednički vođa doživotno je zadržao naslov imperatora. Vrhovnim svećenikom bijaše još otprije, pa se tako u njegovim rukama skupila sva vladarska moć. No to nije potrajalio dugo jer ga je ubila skupina senatora na čelu s Brutom i Kasijem, koji su se pobjojali prevelike koncentracije moći u jednim rukama i eventualne marginalizacije senata. No stanje koje je tada zavladelo u Rimu ne bijaše povoljno za urotnike koji pred razjarenom svjetinom, što ju je podignuo Antonije pobjegoše u Makedoniju. Senat pak povjeri Oktaviju da povede rat protiv Antonija kojeg najprije potuće, ali kasnije s njim sklopi sporazum. Kad se na posljetku Oktavijan riješio Antonija koji je s egiptskom kraljicom Kleopatrom pokušao razdijeliti dio rimskih posjeda koje je dobio, Oktavijan umaršira u Egipt i odmah ga stavi pod svoju vlast. Dosta mudar da ne ponovi

Cezarovu pogrešku, svakoga je uvjeravao da republika i dalje živi. Redovito je sazivao senat, a uz to mu i dao da upravlja nekim provincijama. Nije htio obnašati diktatorsku vlast, pa se stoga odrekao i svoga imena, a senat ga je nazvao Augustom (uzvišenim). Kao vrhovni zapovjednik pobedničke vojske zadržao je naslov imperatora. Budući da nije htio biti ni kralj ni diktator, a odrekao se i konzulata, August u očima svih postade "prvak" među građanima pa mu senat podijelio taj naslov s pravom da o svemu prvi kaže svoju riječ. Augustove nasljednike zbog nedostatka sinova vrlo često nasljeđuju posinci ili rođaci. U takvim okolnostima kad nije bilo razrađeno pravilo o nasljeđivanju prijestolja vrlo često se i carska garda odnosno pretorijanci miješaju u obaranje i postavljanje cara. Za Tiberiju je narodna skupština izgubila svaku važnost jer se zakonodavstvo unaprijed razvijalo samo na temelju carskih odredaba, a izbor činovnika prenesen je

na senat. Za cara Trajana rimska država je osvojila Daciju, Armeniju, Mezopotamiju i Arabiju i time dosegnula svoj prostorni vrhunac. Granice imperija bijahu na Eufratu, Rajni i Dunavu dok se ona u Africi protezala Saharom. Carevima poslije njega glavna zadaća bijaše održavanje mira na tom području. Takozvani Pax Romana trajaše u unutrašnjosti granica dvije stotine godine. Nisu ga smetale niti prekidale granične vojne koje su sve više izbijale na nemirnoj sjevernoj granici oko koje su se stalno motala brojna barbarska plemena.

Židovski ustank, razaranje Jeruzalema i uskršnje Izraela

Nakon što je u prvom stoljeću za cara Vespazijana u Palestini buknuo židovski ustank koji je kravovo ugušen, poglavito nakon što je

Sjevernoafrička obalna cesta od Dougge do Kartage s ruševinama trijumfalnog luka što ga je kasnije podigao Septimiye Sever. Popločena cesta bila je duga 250 km

potpuno razoren Jeruzalem s hramom, Židovi se raspršile po cijelom carstvu. Snaga njihove nacionalne svijesti i želja za državom bijahu jači od svih asimilacija, imperialnih progona i različitih prijetnji novim svjetskim poredcima. Devetnaest stoljeća nakon razaranja Jeruzalema Židovi su uspjeli uskrsnuti vlastitu državu Izrael na teritoriju svoje povijesne obećane zemlje s koje su bili tako dugo potpuno protjerani. U carstvu toga vremena nacionalne se razlike pokušavaju svoditi na minimum. Sve pučanstvo bijahu rimski građani koji su znali latinski jezik, a Galija, Španjolska i Dacija potpuno su romanizirane. Pokorene skupine su se manje protivile rimskoj vlasti, neki su im se čak rado i podrivali. Takava je politika brisala granice posebnih domovina: ljudi su, kako navode tadašnji izvori, pripadali cijelom svijetu. Svi su bili "svjetski građani". Slične kozmopolitske pojave počele su još u državi Aleksandra Makedonskog, ali su nakon nekog vremena redovito završavale

u krvavim pobunama. Predaja tom rimskom kozmopolitizmu životno je stajala mnoge povijesne narode koji su u takvom okruženju izgubili svoju povijesnu i životnu bitku. Carstvo je pak dodatno poljuljano različitim gospodarskim krizama i lomovima. U gradovima se uz sav sjaj i rasko ugnijezdila bijeda i siromaštvo, a pokvarenost i sve veće siromašnje bijahu uzrokom opadanju brakova i pučanstva, pa je zbog toga vojska bila u stalnoj oskudici ljudstva labaveći obranu na granicama. Zbog nereguliranog nasljeđivanja prijestolja, a kad je senat k tome izgubio i ugled, o tom važnom pitanju više nije imao tko donositi temeljne odluke. Zato su legije u provincijama dizale careve po svojoj volji, a ponekad se znalo dogoditi da na prijestolju istodobno sjedi i po nekoliko vladara.

Kraj "sunačanog" Carstva

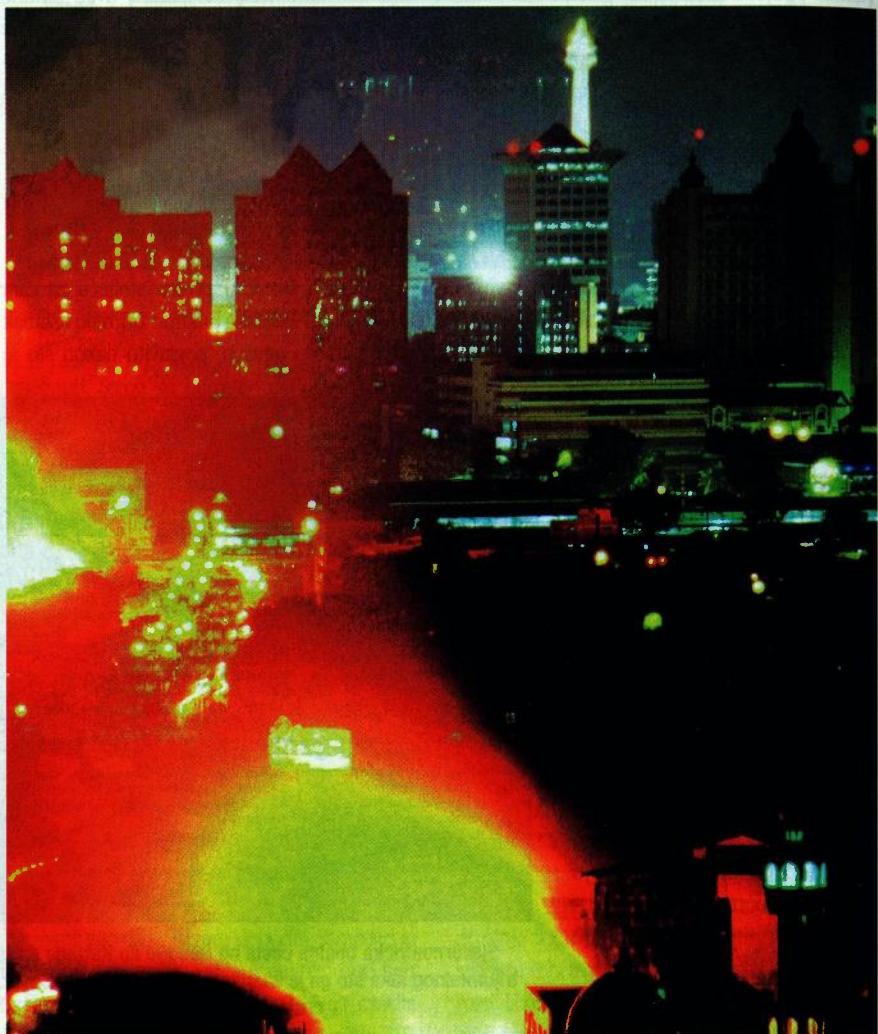
U devet desetljeća postaurelijskoga razdoblju od trideset i četiri cara samo su trojica umrla prirodnom smrću. U takvim okolnostima stalnoga kaosa državne su granice sve teže odolijevaleti sve snažnijem pritisku barbarskih plemena. Na Eufratu se pojавio novi neprijatelj Rimljana, obnovljena perzijska država, a preko Rajne i Dunava sve snažnije počinju prodirati germanska plemena. Plan religijske obnove Carstva u kojou je štovanje sunčanoga boga Mitre proglašeno državnom vjerom nije uspjelo obnoviti poganski Rim jer je kršćanstvo u cijelom Carstvu već bilo duboko pustilo korijene. Pod pritiskom unutarnjih promjena, izopćena vlast je sve više tonula u neizbjježni potop, sve dok se Carstvo na kraju nije razdijelilo na dvije polovice. Zapadno rimsko carstvo su ubrzo nakon toga srušili prodori i komešanja ponosnih barbarskih plemena u petom stoljeću, a prihvativši kršćansku vjeru novi su narodi krenuli u izgradnju vlastitih država. Na razvalinama Zapadnoga carstva rođeni su moderni europski narodi, a od Rimljana ostalo nam samo kulturnopovijesni spomenici kao nijemi svjedoci nekoć snažnoga državotvornoga antičkoga naroda. Istočno carstvo ili Bizant održat će se nakon svega još punih tisuću godina, pa premda s vrsnim kulturnim, političkim i vojnim postignućima, više nisu uspjeli obnoviti sjaj negdašnjeg Rima, a u kasnijem razdoblju svoga razvitka Bizant će uspješno oblikovati vlastiti kulturnocivilizacijski prostor sa središtem u Konstantinopolisu, novim središtem svjetskoga carstva.

NACIONALNA DRŽAVA

- jamac sigurnosti, slobode i prava čovjeka

Jednostavnijem prodoru na nova, obećavajuća tržišta u Europi, Aziji i Latinskoj Americi, pomogla bi nova utopija koja će se prodavati pod floskulama blagostanja, a provoditi pritiscima. Doista, to se uspješno provodi. Novostvorene nacionane države češće se hvale dobiti koju ostvare strani ulagači, nego svojom vlastitom. Bitno da dolazi strani kapital, da postoji računica stranih ulagača, pojedinaca i institucija, a dobit koja ostaje u vlastitoj državi nije sporna. Za nju ne pitaju nikakva međunarodna tijela, ona nije nikakav uvjet ni predmet kritike nekoga međunarodnog izvješća. Hrvatskoj, svejedno, prijete sankcijama, iako je njezin uvoz veći od izvoza

Ivana ARAPOVIĆ

Kaos u indonezijskom gladu Jakarti nastao tzv. učinkom MMF-a i Svjetske banke, koji su od Indonezije tražili smanjenje subvencija u poljoprivredi te povišenje troškova života što je u konačnici (uz krvave nemire) rezultiralo rušenjem predsjednika Suharta. Prema najnovijem propočenju najmanje 20 milijuna Indonežana bi moglo ostati bez posla, a gotovo 50 milijuna, ili svaki četvrti stanovnik te države, suočeno je sa siromaštvom zbog gospodarske krize i suše koje vladaju zemljom. Prema propočenju Svjetske banke nezaposlenost prošle godine je u ovo doba iznosila svega nešto više od pet posto

Tko demokratskoj Hrvatskoj nudi "demokraciju ili izolaciju"?

Ako Hrvatska danas ponovno mora "izabrati između demokracije i izolacije", iako je to učinila 1991. plativi cijenu demokracije hrvatskim životima, znači li to da je na prvu crtu obrane danas stao - Milan Đukić?! Za demokratsku, suvremenu, europsku Hrvatsku?

Kako se traži da se puno hrvatskoga - patnji, hrabrosti, uspjeha i pobjeda - zaboravi, kod nekih su se javile zablude koje povijest ispravlja: ranih se 90-tih junaštvo, patnjom i žrtvom stvarala upravo demokratska i europska država - Hrvatska. I stvorena je. Isto je tako

potrebno stvoriti jasnú, jednoznačnu i nediskriminirajuću definiciju "demokracije".

Bez obzira na predznak ispred velikih imena od znanja i struke, mnogi, kad govore o putovima dugoročnog razvoja Hrvatske, o integracijama, konkretno - o Europskoj uniji (EU), o stranom kapitalu, o otvaranju i medijskim slobodama, o imidžu na međunarodnoj sceni, ne znaju zapravo o čemu govore. Iz redova Socijaldemokratske partije (SDP), od "Europljana, pa tek onda Hrvata", kako se iz redova SDP-a neki združeno deklariraju, čuju se zagovaranja EU-a zbog "očuvanja identiteta"². Takav lažan motiv dovodi u pitanje iskrenost SDP-a, jer hrvatski identitet ima nacionalni

dnedavno se Hrvatskoj naimeće (umjetni) izbor - ili demokracija ili izolacija. "Plaše" je "tvrdim izvješćima", "jasnjim", "opasnjim" i inim međunarodnim pritiscima, sankcijama i sličnim nedoličnim ucjenama. Sad u nas ima "europejaca" i "protueuropejaca", gdje su ti drugi prepreka dolasku najvećeg sinonima blagostanja poslije integracija - stranog kapitala. Istina je ipak drukčija. Hrvatskoj se prijeti izolacijom kako bi se izolirala od sebe same: od svog suvereniteta i identiteta, od svojih vojnih i mirnodopskih pobjeda, od svog nacionalnog bogatstva, tradicije, kulture, itd.

predznak - hrvatski. Danas bi Hrvatsku vodili "Europljani, pa tek onda Hrvati", a nedavno ti isti su se deklarirali Jugoslovenima i komunistima, no nikako Hrvatima. Čudan kompromis danas; stavit će oni i Hrvatsku ako treba za mamac u svoje biračke kutije, iako samo kao podznak.

Helmut Kohl je još godine 1996. u svom govoru u Luvainu razotkrio kontekst identiteta kakav zagovara SDP. Za Kohla je "Europska integracija u biti (je) pitanje rata i mira u 21. stoljeću... Nemamo želju vratiti se starom modelu nacionalnih država... Nacionalizam nosi golemu prijetnju našem kontinentu"⁵. Jasno je iz toga kako Hrvatska ne treba slušati lekcije o europskim integracijama od SDP-a i u SDP-ovskom ili sličnom kontekstu, koji je već demantiran od predvodnika takvih integracija.

Oporbenjačka "europska kampanja" u borbi za - vlast

Da je oporba iskrena u svojim "europskim" nakanama, ona oporba koja nikad ništa nije zagovarala osim utopija i praznih fraza, već bi na državnički stol bila podastrijela dokumentaciju o nacionalnom planu prijelaza u integracije, studije uloge Hrvatske u integracijama, raščlambe dobiti i gubitka za pojedinačne sektore u Hrvatskoj, dokumentaciju o posljedicama ulaska u te integracije, o preciznim koracima u pripremi Hrvatske, o odrazu integracija na hrvatska bogatstva, kulturu, tradiciju, identitet, itd., kako se to inače radi u europskim zemljama. Od oporbe ni toliko. Kako, onda, očekivati da ona pronade hrvatske interese u integracijama, europskim ili nekim drugim?

Zašto nam onda takva oporba pridružuje o integracijama? Integracije se i te kako razmatraju u krugovima onih koji donose konačne odluke. Razmatraju se i izvan tih krugova, među onima koji su shvatili poruku Predsjednika dr. Tuđmana - da budemo budni nad Hrvatskom... Nikakvo dobro, pa bilo i u integracijama, Hrvatskoj ne može donijeti, primjerice, SDP s gospodarskim programom na 19 stranica, kakav je pred TV kamerama uručen ministru privatizacije Kovaču! Posebice zbog aktualnih svjetskih procesa, za koje se navodno zalaže i SDP, poslovi su u privatizaciji složeniji i senzibilniji. (Ministar Kovač je slično komentirao SDP-ovu skromnu ponudu.)

Dok je oporba prividno pokrenula "europsku kampanju", iskreno se založila jedino za nove izborne zakone, za prijevremene izbore, histerična u želji za vlašću. (Tu se ne misli na cijelu hrvatsku oporbu, već isključivo na onu koja se zalaže za posebničke i tude interese, a nikako za opće hrvatske interese, koja dakle ne obnaša funkciju oporbe i koja se

predstavlja većinskom.) Uslijed prigovora što iz oporbe, što iz onih krugova međunarodne zajednice koje ta oporba informira, zazivajući socijalne nemire na ulici, hrvatska Vlada ima trasirati mirnodopski put razvoja u dosljednom radnom prostoru. Dakle, uslijed povika s ulice, čiju su rezonancu zabilježila i izvješća međunarodnih tijela, treba razlučiti uvezene sintagme blagostanja od domaćih, te iz njih polučiti dobit za Hrvatsku, što pretpostavlja razotkrivanje floskula koje se serviraju u ime demokracije i razvoja.

Može se dopustiti u gospodarstvu da je u nekim stadijima razvoja uvoz veći od izvoza, no kad je riječ o nacionalnoj politici i strategiji, to je pogubno. Hrvatski se narod izborio za svoju politiku čiji je početak i kraj suverena, slobodna i sretna Hrvatska. Izborio se tako i za svoju vlastitu filozofiju, bilo u sigurnosnim, političkim, gospodarskim ili socijalnim pitanjima. A filozofija je filozofija samo kad je izvorna, originalna, vlastita, iza koje stoje neovisno mišljenje i odlučnost. Tu dakle uvoz ne smije biti veći od izvoza. Tu zapravo nema trgovine.

Nacionalna država - jedini zaštitnik od globalizma

Nije jasno zašto Hrvatska kao suverena nacionalna država - koja želi svoju vlastitu politiku i strategiju, autentičnu filozofiju razvoja, s dovoljno sluha za međunarodne interese - predstavlja izvor i uzrok svih problema mnogim unutarnjim i vanjskim čimbenicima. Kad je riječ o shvaćanju države u Europi, stječe se dojam da se javlja potreba za jačanjem nacionalne države kao jedinog zaštitnika pred navalom globalizacije. Radi se o neznanju i neshvaćanju hrvatskog unutarnjeg i vanjskog okružja, ili o nedobronamernim nakanama: u Hrvatskoj su sve prisutniji medijski napadaji upravo na nacionalnu državu. Kao da netko ne želi da ona zaštiti svoje građane, da dobit luči Hrvati...

U Europi se za državu predviđa dominirajuća uloga, iako se država smatra neučinkovitim gospodarskim čimbenikom. Prema Tony Judt (Foreign Affairs), država je "jedina zaštita građana od snaga globalnog tržišta i nevladinih igraca". "Jedina ustanova koja se može učinkovito postaviti između tih snaga i nezaštićenih pojedinaca je nacionalna država. Takve države su sve što može stati između svojih građana i neograničenih, nereprezentativnih, nelegitimnih mogućnosti tržišta i neosjetljivog, neresponsivnog supranacionalnog administratora kojeg je tužna ilustracija Bruxelles".⁶

U vrijeme azijske krize, u uvjerenju da su krize izvor povoljnih prilika, Europa se priprema pomoći istočnoj Aziji da uzmakne pred "amerikanizacijom", što je navodno u interesu

i vlada istočne Azije. Smatra se da je danas "trenutak (poslovnih) prilika za europska poduzeća, jednako kao za američka", a da "uplanjanje države može pomoći u stvaranju povoljnijeg okružja". Uloga se države, dakle, pojačava kad je u pitanju pronađenje izlaza iz kriza međunarodnih razmjera.

Država u Europi ima svoje mjesto i u najosjetljivijem području: u obrani. Tako Alain Richard, francuski ministar obrane, ne popušta pred zahtjevima za privatizacijom najvećeg francuskog vojnog poduzeća Aérospatiale. On će zadovoljiti europske zahtjeve za restrukturiranjem tako što će "do kraja ove godine razdvojiti komercijalno i obrambeno poslovanje". Kakva pregovaračka ustrajnost! Biti ili ne biti.

Jamči sigurnosti, slobode i prava čovjeka je dobro organizirana nacionalna država, s učinkovitom birokracijom, koja će osigurati razvoj sukladno vlastitim potrebama i mogućnostima, dakle, prema vlastitim programima.

Kanadski i francuski mediji promiču nacionalni suverenitet

Čak i najutjecajniji kanadski mediji potiskuju iz prospektka napretka pokazatelje kao što su stopa rasta, državni deficit, štednja, itd. Nedavno je kanadski ministar finansija Paul Martin pretrpio kritike u sljedećem tonu: "Tko brine za to što kanadsko gospodarstvo raste po stopi od 4 posto, kad se taj rast mjeri u znatno devalviranim dolarima? Što vrijedi kad Meksiko, nakon pogrešnih odluka o devalvaciji, bilježi rast u devalviranim pesosima od 7 posto? Plaća Meksikanaca i vrijednost meksičkog tržišta vrijednosnih papira preplovili su kad se izraze u američkim dolarama. Jesu li to 'uspjesi' kojim se ponose ministri finansija i vojska ekonomista pri birokracijskim udruženjima kao što su Međunarodni monetarni fond (MMF) i Organizacija za gospodarsku suradnju i razvoj (OECD)? Koga oni prave ludim?"⁷ CNN⁸ je proširio repertoar prigovora MMF-u i Svjetskoj banci čiji su krediti zemljama u razvoju mali ali politički pogubni za te zemlje; navodno su Svjetska banka i MMF od Indonezije tražili smanjenje subvencija u poljoprivredu i povišenje troškova života, što je dovelo do nemira te rušenja predsjednika Suharta. Iskazana oštRNA prema spomenutim udruženjima navodi na razmišljanje o zahtjevima koji se postavljaju Hrvatskoj, a poglavito o tome koliko je mjerodavno to što bi hrvatski društveni bruto proizvod pokazao izraženiji rast da nije bilo porasta vrijednosti američkog dolara. Iz oporbe se čuje: "kuna mora devalvirati".

Naime, Kanadani su frustrirani jer su prošle godine zabilježili suficit u platnoj bilanci, za razliku od SAD-a koje bilježe kako deficit

na tekućem računu tako i državni deficit, i unatoč tome Kanada ima stopu nezaposlenosti gotovo dvostruko veću nego SAD (u Kanadi ona iznosi 9 posto, a u SAD-u 4,6 posto). Dalje, prisutan je "odljev mozgova" u SAD - "odljev kapitala koji ne bilježe nikakve statističke mjere", te nezadovoljstvo investicijskom politikom, gdje su potencijalna investicijska sredstva zamijenjena potrošnjim.

Kanada, zemlja slobode mišljenja, objektivna i kompromisna, dopušta argumentirane kritike, čak i kad se one kose s politikom najveće sile. Objektivna rasprava popratila je i pregovarače 29 zemalja koji su se sastali u Parizu zbog određivanja koda ponašanja prema stranim ulagačima. Zemlje OECD-a pregovaraju o Multinacionalnom sporazumu o ulaganju (MAI) još od godine 1995., i konačni sporazum između tih 29 zemalja automatski bi obuhvatio novih 130 zemalja iz Svjetske trgovinske organizacije (WTO).

Kad je riječ o WTO-u i sličnim udruženjima, neki nasjedaju obećanjima o povlasticama koje će nastupiti "automatski, bezuvjetno i odmah", a ne kažu da članice WTO-a mogu automatski, bezuvjetno i odmah podleći i Sporazumu MAI i tko zna čemu još, pa da izvedu bar vjerodostojnu bilancu povlastica i gubitaka, da bar znaju gdje su ili u što ulaze. Ipak, sve se zna...

Multinacionalni sporazum o ulaganju (MAI) pretrpio je snažnu medijsku osudu u Kanadi, zbog straha da bi kanadski "nacionalni suverenitet bio izložen riziku" i da bi davanjem jednakih prava međunarodnim ulagačima u svojoj zemlji "bezlične međunarodne korporacije imale više moći nego (domaće) vlade". To je za Kanadu možda pretjerivanje, jer "za svaki dolar investiran u Kanadi, Kanadani investiraju 94 centa u inozemstvu". I poluće dobit. Za očekivati je da se Kanada pokaze kao jak borac za jednakopravnost - jer je budna za svoj nacionalni suverenitet, unatoč "drugom američkom stoljeću".

Mortimer B. Zuckerman (Foreign Affairs) otkriva pozadinu "američkog stoljeća". To su "kultura upravljanja", te "individualizam, pragmatizam i inovativnost", i sve je usmjereni na "nove tehnologije, obuku za korištenje high-tech dostignuća, povećanje kontrole kakvoće, poboljšanje informacijskih sustava radi prilagodbe ponude, cijena i outputa tržišnim uvjetima", gdje su "američka poduzeća prva prepoznala važnost računalske i informacijske tehnologije, te investirala u isto, zauz-

imajući udio od 40 posto u svjetskim investicijama u te tehnologije".¹⁰

Francuzi misle drugčije; za mnoge od njih to je "novi manifest svjetskog kapitalizma". Govoreći o Multinacionalnom sporazumu o ulaganju, Le monde diplomatique ga sverstava u jedan od brojnih sporazuma koji će se kasnije "predstaviti zemljama u razvoju, da ga uzmu ili ostave", koji "(apsolutna) prava rezervira međunarodnim poduzećima i ulaganjima (kupiti teritorij, prirodne resurse, telekomunikacije, itd., što naravski prepostavlja deregulaciju; op. a.), a države imaju preuzeti sve

novi manifest, s mnogo sličnosti s marksizmom, usmjeren protiv nacionalnih država.

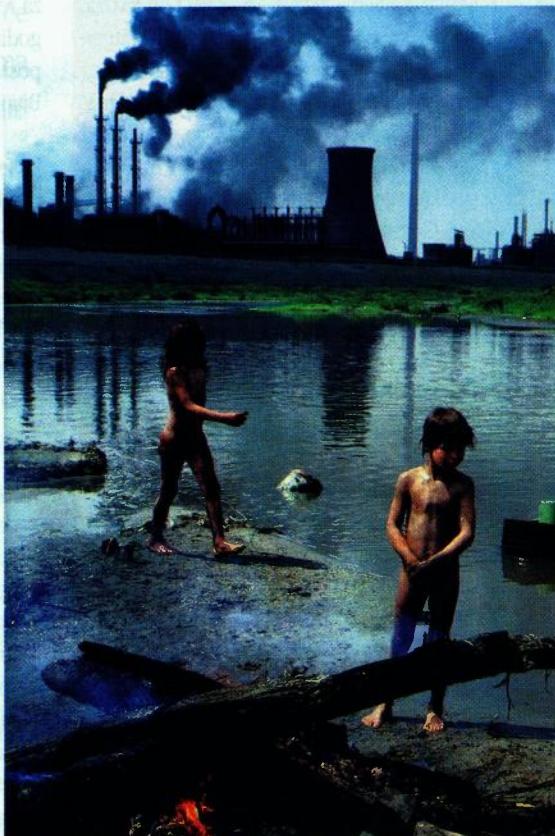
I u Europi se čuju slična strahovanja za nacionalni suverenitet. Ugledni je komentator Carl Gustav Ströh, kako navodi, pronašao u lijevo-liberalnom listu "Süddeutsche Zeitung" otvoreno pismo Engleza Fredericka Forsytha njemačkom socijaldemokratskom političaru Schröderu. "Amerikanci, Kanadani, Japanci - svima je dopuštena ljubav prema vlastitoj zemlji. Zašto se nama Europljanima priča da moramo rastopiti svoje nacije u jedan potpuri, kojim se vlada iz Bruxellesa?"? "Dirigiranost, planirano gospodarstvo, kao i vlade, koje nisu slobodno birane, smatra Forsyth, postoje danas samo još na Kubi, Sjevernoj Koreji i u Bruxellesu".¹¹

Bruxelles će, izgleda, dugo tražiti optimalnu kombinaciju i u teškim raspravama nastojati konsolidirati stavove i interes pojedinačnih država. No, fenomen su tu hrvatski socijaldemokrati koji ne progovaraju o suverenitetu nacionalne države, ali o tom prigovaraju domaćoj Vladi, što potvrđuje dvojbenost njihova "europskog" stila. Socijaldemokracija može biti u usponu u Europi, ali očito na račun borbe za suverenu nacionalnu državu.

Strani kapital bez granica, potraga za novim tržištima

Nova globalna solidarnost i novi univerzalizam rastaču nacionalne države i identitet naroda zahtjevima da kapital može i mora slobodno cirkulirati, bez carinskih, poreznih ili bilo kakvih drugih zapreka, dok tu privilegiju očito nemaju osobe tih država. Hrvatskoj uvode vize.

Slobodno (nekontrolirano) kretanje kapitala očito destabilizira demokraciju. Svugdje u svijetu potiče žustre rasprave. Godine 1972. američki je nobelovac Tobin predlagao - u ime stabilizacija - poreze na sve tržišne transakcije za koje bi se izdavala potvrda. Tobinov porez bi, po stopi od 0,1 posto, osigurao oko 166 milijardi dolara, što je po nekim procjenama¹² dostatno za pomoći na siromašnijim slojevima do kraja stoljeća. Umjesto pritisaka za privatizacijom, deregulacijom, te prigovora u svezi demokracije čiji sinonim postaju nevladine organizacije, čudno je da nije stvorena neka nevladina organizacija koja bi se zalagala za Tobinove poreze, ili neka koja bi bila obilježena ekološkim, socijalnim ili kulturnim, umjesto poduzetničkim pothvatima; koja bi činila pritiske na vlade, radi očuvanja bogatstva, a ne

Tehnološki krajolik koji su tranzicijske zemlje istočne i srednje Europe nasiljidle iz komunizma. Moramo postaviti pitanje kakva je budućnost tih zemalja ako se zna da procvat novih tehnologija u razvijenom svijetu traži odlagališta za svoje stare tehnologije. Hoće li se povijest ponoviti, samo sad s drugim predznakom?

obvezu (jamčiti puni procvat takvih investicija; op. a.)".¹³

Taj je sporazum, kad je "procurio" u javnosti, nazvan "političkom drakulom", i tako zaoštrio francuski stav protiv globalizacije čije su posljedice katastrofalne (izuzevši za manjinu), a u Kanadi je izazvao jaču buru od one koja se bila podigla prije deset godina zbog sporazuma o slobodnoj trgovini sa SAD-om. Sporazum MAI napadnut je i pred američkim Kongresom. Nitko nije voljan odustati od svoga nacionalnog suvereniteta. Neoliberalizam se nastoji infiltrirati kao politički program, no sve češće se prepoznaje kao utopija, kao teorija blagostanja koja ne može zaživjeti, kao program opće metodičke destrukcije, kao

rasprodaje.

Neoliberalizam je stvorio problem prekomjerne proizvodnje i započeo sve okrutniju borbu za nova tržišta. Analitičar Alan Tonelson izrazio je strah da će nova rastuća gospodarstva previše dodati globalnoj ponudi, a malo globalnoj potražnji. Dalje, procvat novih tehnologija u razvijenom svijetu traži odlagalista za stare tehnologije. Nova, rastuća gospodarstva, neisprljena i neiskorištena, puna su bogatih obećanja. Razvijaju se obećavajuća tržišta u Europi, Aziji i Latinskoj Americi.

Jednostavnijem prodoru na ta tržišta mogla bi nova utopija koja će se prodavati pod floskulama blagostanja, a provoditi pritiscima. Doista, to se uspješno provodi. Novostvorene nacionane države češće se hvale dobiti koju ostvare strani ulagači, nego svojom vlastitom. Bitno da dolazi strani kapital, da postoji računica stranih ulagača, pojedinaca i institucija, a dobit koja ostaje u vlastitoj državi nije sporna. Za nju ne pitaju nikakav uvjet ni predmet kritike nekoga međunarodnog izvješća. Hrvatskoj, svejedno, prijete sankcijama, iako je njezin uvoz veći od izvoza.

Primjerice, The European spominje "nacionalne ljubomore koje su proizvele nepotrebna duplicitacija i troškove"¹⁴ u vojnoj industriji. Paranoici će očekivati izazivanje novih, ili održavanje starih sukoba, kako bi se osiguralo tržište za viškove vojne industrije koja svoju prodaju mjeri u milijardama dolara. Sukobljene strane će primati pomoći svaka iz svoje interesne skupine zemalja, i tako omogućiti kupnju... Ili još gore, iz zemalja izvan onih s identificiranim problemom duplicitacija, čut će se kako će ih se i dalje držati izvan, po mogućnosti u kaosu, kako bi ta duplicitacija sanirala. Ni Amerika ne bi prigovorila takvim paranoicima, jer njezina "kultura upravljanja" predviđa i najgori i najbolji slučaj (the worst and the best case scenario).

Istina ipak ne mora biti tako strašna; ona je najvjerojatnije negdje između: u borbi za tržište. Novostvorene demokracije nemaju razlog prigovore uzeti previše k srcu. Hrvatska je neke prigovore već odbacila, no što je stajalo iza njih? Nedovoljna informiranost? Igra "trgovinske diplomacije"? EU računa na izvozne šanse svojih poduzeća s možebitnim proširenjem. "EU od povećane trgovine s državama srednje i istočne Europe već sada profitira, trgovski potencijal još ni izdaleka nije iscrpljen"¹⁵, rečeno je u studiji koju su izdali Bertelsmannova zaklada (Guetersloch) i münchenska Europska istraživačka skupina pri Centru za primijenjena politička istraživanja, na temelju rezultata dviju konferencija iz 1997. na kojima su sudjelovali stručnjaci iz povjerenstava EU-a i znanstvenici cijele Europe.

To je prigoda i za Hrvatsku da prepozna vlastite interese, koji se nedvojbeno mogu uskladiti s interesima EU-a koja još "nije u stanju razviti vlastitu gospodarsku dinamiku, i upućena je na dinamična tržišta srednje i istočne Europe", kako stoji u spomenutoj studiji. Svaki pothvat u svezi s hrvatskim neisprljjenim potencijalima mora jamčiti dobit Hrvatskoj prije svih drugih.

Ako tome dodamo procjene iz NATO-ve dokumentacije glede goleme strategijske geopolitičke važnosti područja na kojem se nalazi Hrvatska, ostaje nam raditi na pregovaračkom umijeću kakvo su razvile zemlje Zapada, recimo SAD. Tom je umijeću američki ugledni autor, John Luis Gaddis, pripisao i pobedu u hladnom ratu protiv bivšega SSSR-a. U zemljama u razvoju se pak dogada da predstavnici domaće vlade pregovaraju sa svojom vlastitom vladom i svojim narodom - da uvaže zahtjeve i udovolje interesima stranih država, umjesto da pregovaraju sa stranim državama, u kojima predstavljaju domaću vladu, kako bi se izborili za vlastite državne interese, te je i to jedna od zamki koju treba izbjegći.

Hrvatska iznad svega

Zašto Hrvatska nema medijsku kampanju za iznalaženje i potporu vlastitih interesa, za očuvanje nacionalnog suvereniteta, kakvu ima Kanada ili Francuska? Mediji su, uz financije, moćno oružje svugdje u svijetu. Hrvatskoj se prigovara oprez pred integracijama; zapravo, taj oprez se naziva "protueuropejstvom". Uglavnom oporba stoji iza lijepljenja takvih atributa - putem medija! Oporba ne bi dala potrebljno vrijeme za taktičnost pri donošenju strategijskih odluka, ni za pripremu provedbe tih odluka na način da se zaštite nacionalni interesi. Svu pozornost ona skreće na integracije, na nemoguće uvjete, protiv nacionalne države, odvraćajući tako Hrvatsku i od Bosne i Hercegovine, tj., osuđujući zaštitu interesa Hrvata u BiH. O BiH će povjesničari još dugo polemirizirati: dalekovidni velikani s početka stoljeća upozoravali su Austro-Ugarsku na konsolidaciju Hrvatske kao stup sigurnosti monarhije, što bi bilo sprječilo izbijanje I. svjetskog rata.

Ako je vjerovati izvorima koji neke svjetske procese imenuju "novim manifestom svjetskog kapitalizma" (neoliberalizma), te ako je u dijelu oporbe oživjela potreba za boljševizacijom gospodarskog i političkog života, jasno je zašto neki uporno žele strmoglavit Hrvatsku u svjetske procese, bez vlastita računa. Zbog neprežaljenih ideoloških sklonosti komunizmu. Zbog perverzne mržnje i neprihvatanja Hrvatske. Proleterima je propala komunistička Internacionala, pa bi sad

podupirali Internacionalu financijera iz političkih ureda...

No, Hrvatske ne bilo bez njezina naroda, te je ta buka sumnjive težine. Malobrojni neuromni proleteri ne prihvataju Hrvatsku, ali prihvataju tuđi novac i provode tuđu propagandu. Medijsku zbrku financiraju iz fonda s prešućenim imenom "ne ćemo hrvatsko" i zbunjuju javnost. Zato im nikad dosta slobode medija.

Hrvatska ima svoj vlastiti račun dobiti i njemu treba oprezno pristupiti. Treba ga pomno iznalaziti - u kontekstu općih nacionalnih interesa, te konzistentnosti unutarnje i vanjske politike, što je jedini jamac i međunarodnih interesa u ovom dijelu Europe.

Hrvatska država je pak iznad prelamanja svjetskih interesa kakva vode destabilizaciju i otuđenju temeljnoga prava na opstojnost. Ona je "iznad svega; iznad predrasuda o demokraciji i totalitarizmu". To je svojedobno izražavao i politički program Brune Bušića o "neutralnosti u odnosu na previranja velikih sila Istoka i Zapada, tj., iznad je ideološkog sukoba Istoka i Zapada, demokracije i totalitarizma; prepostavlja otvorenost, traži savezništvo samo na onoj strani na kojoj se stavljuju u izgled izravnji nacionalni probici."¹⁶

ivan.arapovic@zg.tel.hr

¹ Đukić: Hrvatska mora izabrati između izolacije i demokracije"; Vjesnik 13. svibnja;

² Slaven Letica u HTV Tjedniku, 22. 05. 1998.;

³ Citat prenesen iz teksta Michaela Elliota, "Politically Incorrect", Newsweek, 07. 04. 1997.;

⁴ Tony Judt, "The Social Question 'Redivivus'", Foreign Affairs, September/October 1997;

⁵ Martin Jacques, "Trade talks - Keeping in touch in the bad times will pay dividends for Europe when the economic tide turns", The European, 30 March - 5 April 1998;

⁶ Ian Martin, "Feeding time for Europe's arms contractors"; The European, 30 March - 5 April 1998;

⁷ Reuben Brenner, "Our economic doldrums", Editorial, Montreal Gazette, 8 January 1998;

⁸ CNN, 23. 06. 1998.

⁹ "MAI worth the effort", Editorial, Montreal Gazette, 14 February 1998;

¹⁰ Mortimer B. Zuckerman, "Debate: A Second American Century", Foreign Affairs, May/June 1998.

¹¹ Lori M. Wallach, "Le nouveau manifeste du capitalisme mondial", Le monde diplomatique, Février 1998;

¹² C. G. Ströhm, "Njemačka šutnja", Večernji list, 23. 05. 1998.;

¹³ Rapport sur le développement humain 1997, Economica, Paris, 1997;

¹⁴ Ian Martin, "Feeding time for Europe's arms contractors"; The European, 30 March - 5 April 1998;

¹⁵ "Novi polet s Istokom", Frankfurter Rudndschau, 26. 01. 1998 (Hina);

¹⁶ "Država i autoritet", Hrvatski list, SAD, 4/1982.

Nova zapovjedna struktura NATO-a

Marijan IVANČIĆ

Ministri obrana zemalja NATO-a suglasili su se o novoj zapovjednoj strukturi, postigavši znatan napredak u procesu pokrenutom 1994.

godine. Nova struktura će omogućiti djelotvorniji i jeftiniji odgovor zahtjevima vojnih potreba saveza u novom tisućjeću. Puno toga još treba biti učinjeno u provedbenoj fazi, a na pitanja kao što su ljudski potencijal, infrastruktura, komunikacije i potrebna sredstva bit će usmjerena posebna pozornost. Ovim člankom skreće se pozornost na pozadinu koja je dovela do tog sporazuma, te se daje pregled nove zapovjedne strukture NATO-a

skreće se pozornost na pozadinu koja je dovela do tog sporazuma, te se daje pregled nove zapovjedne strukture NATO-a

nakon 20-mjesečnog intenzivnog rada, Vojni komitet (Military Committee - MC) NATO-a predložio je novu zapovjednu strukturu ministrima obrane država članica saveza tijekom sastanka održanog 2. prosinca 1997. godine. Na održanom sastanku prisutni ministri su se u cijelosti suglasili s novom zapovjednom strukturom i to posebno vrstom, brojem i smještajem stožera. Preustroj će dovesti do smanje-

Regional Command - JSRC).

Nova zapovjedna struktura omogućiće NATO-u izvođenje čitave lepeza zadaća i misija učinkovitije i prilagodljivije, omogućujući prihvatljivije uloge sudjelujućim članicama. Posebno je važno što će omogućiti prihvatljivije sudjelovanje zemalja članica i integraciju novih zemalja članica u vojnu strukturu saveza. Ministri obrana zadužili su vojne vlasti NATO-a da razrade detaljni plan prijelaznog razdoblja prema novoj zapovjednoj strukturi,

Promjene zapovjedne strukture trebale bi omogućiti i olašano odvijanje multinacionalnih misija, bilo pod pokroviteljstvom NATO-a ili neke druge organizacije (npr. WEU)

nja od sadašnjih 65 stožera na 20 u novoj zapovjednoj strukturi. Sastojat će se od dva glavna stožera **strateškog zapovjedništva** (Strategic Command - SC), jednoga za područje Atlantika i drugog za područje Europe, s tri **regionalna stožera** (Regional Command - RC) podređena Strateškom stožeru Atlantik i dva pod zapovjedništvom Strateškog stožera Europa. Pod zapovjedništvom regionalnih stožera u Europi bit će **zapovjedništva sastavnica** (Component Commands - CC) i združeni podregionalni stožeri (**Joint Sub-**

te da ga predlože na razmatranje ministrima obrana zemalja članica u jesen ove godine.

Proces unutarnjeg preustroja

Proces unutarnjeg preustroja i primjene nove strateške koncepcije lakše su shvatljivi ako se prisjetimo prijašnjih temelja na kojima je počivala strateška koncepcija NATO-a. Washingtonskim sporazumom iz 1949., uteviljen je NATO, imajući pritom na umu jedan jedinstven i opći cilj postojanja saveza, a to je

obrana teritorija zemalja članica, tj. Zapadne Europe. U općem dijelu preambule sporazuma, koji su potpisale sve zemlje članice određen je popis ciljeva kojih se moraju pridržavati članice: "...promicanje stabilnosti i blagostanja na području Sjevernog Atlantika..." i "...zdrživanje napora za zajedničkom obranom...". Širi ciljevi saveza bili su postizanje mirovinskih i prijateljskih odnosa što je bilo moguće postići jedino utvrđivanjem povjerenja u zajedničke obrambene sposobnosti.

Člankom 9. utemeljen je Sjevernoatlanski savjet (NAC) sa zadaćom da ustroji Obrambeni komitet. Njegova zadaća bila je predlaganje mjera za provedbu članaka 3. i 5. Sporazuma (tj. zajedničke obrane i otpora oružanom napadaju). Komitet su činili ministri obrane zemalja članica saveza. Rezultat njihovog rada bilo je stvaranje prve obrambene strategije saveza objavljene u prosincu 1949. pod radnom oznakom DC 6, odnosno "Strateški koncept za obranu područja NATO-a". Spomenuta strategija činila je temelj postizanja najveće moguće suradnje oružanih snaga zemalja članica s ciljem efikasne obrane od mogućeg napadaja Sovjetskog Saveza. Reakcija NATO-a na promjene u Sovjetskom Savezu i promjene vojne ravnoteže 1950. bilo je usvajanje nove dopunjene strategije obrane saveza na zasjedanju Vojnog komiteta (MC) iste godine pod radnom oznakom MC 14.

Istim su dokumentom dane smjernice srednjoročnom planu razvoja oružanih snaga zemalja članica koje bi bile u mogućnosti poduprijeti strategiju obrane. U prosincu 1952. Savjet je donio dopunu smjernica plana pod radnom oznakom MC 14/1, davši pritom smjernice strateškog planiranja i koordinacije.

Sljedeća dopuna uslijedila je 1957. kad je Savjet prihvatio plan uporabe atomskog oružja koje se nalazi u arsenalima zemalja članica (SAD i Velike Britanije, Francuske) u cilju odgovora na veći napadaj protivnika - to je bila takozvana strategija masivne odmazde.

Do postizanja suglasnosti oko nove zapovjedne strukture postojale su četiri razine NATO zapovjedništava i 65 statickih stožera, pretežito multinacionalnih. Njihove zadaće bile su zapovijedanje nižim ustrojbennim razinama, tako da u slučaju napadaja snaga zemalja Varšavskog sporazuma NATO može prikupiti 115 divizija uz potporu mornaričkih i zrakoplovnih postrojbi, zapovijedajući svima kao sjedinjenom vojnom silom. Te postrojbe

moguće je bilo podijeliti na postrojbe A-1 (koje mogu biti potpuno pripravne u roku od 48 sati - potpuno opremljene i uvježbane), dok drugi dio spektra čine postrojbe tipa D-4 (koje mogu biti pripravne u roku od nekoliko mjeseci, uz potrebu uvježbavanja i opremanja prije uključivanja u akcije). Svaka od članica skrbila je za svoje postrojbe u finansijskom i organizacijskom pogledu. U vrijeme mira ili

vatio Savjet. Izvještaj opisuje plan obrane temeljen na odvraćanju; proteklo vrijeme je pokazao koliko je taj koncept bio djeletovan, jer su do donošenja novih smjernica prošle 33 godine. Izvještaj je isticao potrebu za odgovarajućom oružanom silom, stvorivši pritom klimu stabilnosti, sigurnosti i povjerenja u NATO, potrebnu za provođenje druge važne zadatice međusobnog dijaloga sa Sovjetskim

Nestanak osnovnog razloga postojanja NATO-a, raspod SSSR-a prije sedam godina, doveo je i do nestanka vojne p

istočnog bloka. Jedan od načina prilagođavanja NATO-a novim uvjetima je i promjena njegove zapovjedne struktu

rata njima je zapovijedao jedinstveni zapovjednik (Supreme Allied Commander Europe - SACEUR). Uspješnost opisanog sustava vidljiva je u činjenici kako je 90 posto kopnenih snaga NATO-a održavalo stupanj pripravnosti A-1, 70 posto borbenih zrakoplova i sve postrojbe naoružane protuzrakoplovnim raketnim sustavima održavale su razinu pripravnosti kraću od 12 sati, dok je glavnina ratnog brodovlja održavala razinu pripravnosti A-1.

Opisanu strategiju bilo je potrebno mijenjati jačanjem atomskih potencijala Sovjetskog Saveza, što je uslijedilo deset godina kasnije, 1967. (odmah nakon istupanja Francuske iz vojne strukture NATO-a). Naziv novog koncepta bio je MC 14/3 - elastični odgovor (uporabom cjelevitih nuklearnih potencijala, pritom razmatrajući mogući koncept preventivnog udara). Koncept se temeljio na planu odvraćanja od napadaja protivnika politikom zastrašivanja. Najbolji opis rečenog koncepta daje "Izvještaj Harmel" kojim su opisane buduće zadaće saveza, a koji je prih

Savezom. To je omogućilo sklapanje sporazuma o kontroli i smanjenju konvencionalnog i atomskog naoružanja u Europi.

Znakovite promjene koje su započele u jesen 1989. (pad Berlinskog zida, sjedinjenje Njemačke, raspuštanje Varšavskog ugovora i kasniji raspod Sovjetskog Saveza) dovele su do Londonske deklaracije kojom je istaknuta politička uloga NATO-a. Deklaracijom je postavljen širi temelj novog budućeg vojnog ustroja NATO-a temeljenog na zdrženoj vojnoj strukturi, uvodeći pritom neke korjenite promjene s obzirom na prošlost. Zadaća stvaranja novo-ustrojenog sustava dana je Skupini za stratešku recenziju u srpnju 1990. (samo mjesec dana nakon Londonskog summita), koja je pripremila prvu radnu verziju Novog strateškog koncepta već u kolovozu iste godine, a već u listopadu se razgovaralo o prvom konkretnom planu.

Plan nije predstavljao samo odgovor na promjene na sigurnosnom planu, već je bio i odgovor na političke promjene. Privučena

planiranim promjenama, Francuska se u veljači 1991. pridružuje radu skupine na stvaranju novog pristupa koji je na kraju prihvaćen. Ključni trenutak toga plana bila je promjena stava o potrebi stvaranja prilagodljivih i pokretljivih brojčano smanjenih oružanih snaga zemalja članica (uzeviši pritom u obzir prijašnje statične i monolitne OS), nestankom prijetnje oružanih snaga zemalja članica Varšavskog ugovora i Sovjetskog Saveza, t.j. njihovim raspuštanjem. Novostvorena situacija u kojoj su se našle mnoge od zemalja koje graniče sa zemljama članicama NATO-a suočene s ekonomskim, socijalnim i političkim problemima, koji bi mogli rezultirati stvaranjem kriznih situacija za sigurnost NATO-a, što je potvrđeno zaljevskim ratom i krizom na području bivše Jugoslavije.

Ključne smjernice širem pristupu sigurnosti dane su u **Rimskoj deklaraciji o miru i suradnji zemalja članica NATO-a**. Istom prigodom definirane su i smjernice novog ustroja OS NATO-a koje su već prije bile uočene u Londonskoj deklaraciji t.j. manje oružane snage, smanjenje razine pripravnosti, povećana fleksibilnost i pokretljivost, povećano oslanjanje na multinacionalne snage, povećana sposobnost popune oružanih snaga pričuvnim postrojbama i smanjenje atomskog arsenala na podstrateškoj razini. Nastavak spomenutog preustroja krenuo je u studenom 1991. najavom 80 postotnog smanjenja pričuve atomskog arsenala na podstrateškoj razini u razdoblju od 1991. do 1993. godine.

Novi strateški pristup prihvatio je Sjevernoatlantski savjet u odluci **C-M(91)88** donesenoj tijekom zasjedanja ministara obrane zemalja članica u prosincu 1997. Temeljem toga NATO može djelovati samostalno na području članica sukladno ovlastima iz članka 5., no svako djelovanje izvan tog područja traži političke ovlasti od međunarodne organizacije kao što je UN, tako da bi operacije suzbijanja kriznih situacija bilo moguće provesti jedino sukladno čl. 4. Sporazuma NATO i čl. 51. Povelje UN, opunomoćivši postrojbe NATO-a da provodu operacije suzbijanja kriznih situacija akcijama izvan područja zajedničke obrane koristeći se konceptom Združenih zajedničkih snaga (Combined Joint Task Force - CJTF).

U cilju poticanja boljih odnosa s članicama bivšeg protivničkog saveza NATO je osnovao **Sjevernoatlantski savjet za suradnju (North Atlantic Cooperation Council - NACC)** i projekt **Partnerstvo za mir (Partnership for Peace - PfP)**, vrlo korisne oblike poticanja demokratske suradnje NATO-a i poje-

dinih partnera zainteresiranih za zajednički rad u cilju pomoći novim demokratskim državama u tranziciji prema zapadnom modelu demokracije.

Razvoj nove zapovjedne strukture saveza predstavlja jedan od tri međusobno povezana područja unutarnjeg prilagodivanja NATO-a, a druga dva područja su provođenje koncepta **Združenih zajedničkih snaga (Combined Joint Task Force - CJTF)** i razvijetak **Europskog sigurnosno-obrambenog identiteta (European Security and Defence Identity - ESDI)** unutar saveza. Preustroj temeljen na smanjenju i preustroju vojnih snaga NATO-a poduzet posljednjih godina, nakon prestanka bipolarnosti, omogućit će savezu da se suprotstavi izazovima budućnosti.

Početke tega procesa moguće je pratiti od Londonske deklaracije iz lipnja 1990., kad su čelnici vlada i zemalja članica NATO-a pozvali na prilagodivanje primjereno promjenama koje mijenjaju zemljovid Europe. To je bila odlučujuća prekretnica u povijesti saveza, koja je dovela do Novog strateškog koncepta u studenom 1991., odražavajući širok pristup pitanju zajedničke sigurnosti. U siječnju 1994. čelnici vlada i zemalja članica pozvali su na daljnje preispitivanje političke i vojne strukture saveza, potaknuvši procese razvoja i primjene doktrine koji bi provedbom doveli do djelotvornijeg i prilagodljivijeg izvođenja zadaća saveza, uključujući i zadaće održavanja mira.

Sukladno narečenom u rujnu 1994. Vojni komitet prikazao je **Studiju dugoročnog razvoja NATO-a (Long Term Study - LTS)**, kako bi ispitao **Združenu vojnu strukturu (Integrated Military Structure - IMS)** i predložio "Prijeđlog promjena savezničkih vojnih i zapovjednih struktura, te zajedničke infrastrukture". Kako se rad na studiji brzo razvijao, ministri vanjskih poslova zemalja članica dali su dopunske smjernice od presudne važnosti tijekom sastanka održanog u lipnju 1996. u Berlinu, određujući lepezu misija NATO-a s kojima će se suočiti nova zapovjedna struktura.

U Berlinu su ministri vanjskih poslova najavili kako će bitan dio prilagodbe saveza biti izgradnja Europskog sigurnosno-obrambenog identiteta unutar NATO-a, omogućujući svim europskim saveznicima da izgrade suglasniji i djelotvorniji doprinos misijama i aktivnostima saveza, kao što su proširenje podjeli odgovornosti, samostalno reagiranje ovisno o posebnosti potrebe, i jačanje atlantskog savezništva. Ministri su također predložili daljnji razvoj sposobnosti saveza u provedbi novih zadaća i misija, koje se odnose na sprječavanje

oružanih sukoba, kontrolu kriznih situacija, te napora prema sprječavanju širenja oružja masovnog uništavanja i sredstava za njihov prijenos, zadržavajući pritom sposobnost zajedničke odbrane. To je potrebno ostvariti povećanjem doprinosa NATO-a sigurnosti i stabilnosti diljem euro-atlantske regije, širenjem i produbljivanjem suradnje među partnerima.

Te temeljne odrednice potrebne za rad Vojnog komiteta na unutarnjem prilagodivanju odlučene na zasjedanju šesnaestorice, utemeljile su nadu kako će se Španjolska i Francuska odlučiti pristupiti novoj zapovjednoj strukturi, što se pokazalo točnim jer je Španjolska u studenom 1997. objavila namjeru skorog pristupanja novoj zapovjednoj strukturi, dok je Francuska koja cijelovito sudjeluje u radu Vojnog komiteta na unutarnjem preustroju, naznačila kako nije u mogućnosti sudjelovati cijelovito u integriranoj strukturi NATO-a (zbog osobnih razloga), pritom pokazavši pozitivan stav prema nastavku procesa unutarnjeg preustroja.

Nastojeći premostiti prazninu nastalu povlačenjem Grčke iz zapovjedne strukture NATO-a nakon turske intervencije na Cipru 1974., za obje države je predviđena nova uloga u zapovjednoj strukturi nakon završetka hladnog rata.

Smanjenje oružanih snaga nastavljeno je 1995. smanjenjem kopnenih savezničkih postrojbi smještenih na teritoriju Republike Njemačke za dvije trećine, tako da su od 12 divizija (4 američke, 3 britanske, 3 francuske, 1 belgijske i 1 kanadske) ostale samo jedna britanska i 2 američke.

Sukladno novom strateškom sustavu 65 posto ukupnih postrojbi održavalo bi razinu pripravnosti od 30 dana, dok bi glavnu obrambeno-udarnu snagu zadržavale postrojbe za brze akcije. No, upravljanje tako teorijski osmišljenim postrojbama nije bilo moguće postojećom starom i statičkom zapovjednom strukturonom, već je tražilo ustrojavanje nove elastičnije i pokretljivije zapovjedne strukture. Primjer je provedba zadaća Vance - Owenovog plana 1993. pod vodstvom NATO-a sukladno sustavu CJTF postrojbi.

Nova zapovjedna struktura NATO-a

Kao sastavni dio procesa preustroja NATO-a na poboljšanje sposobnosti izvođenja zadaća i misija potrebno je bilo postići tri temeljna cilja. Poglavitno je bilo potrebno osigurati vojnu učinkovitost saveza, očuvati transatlantsku sponu te razvijati koncepciju

Europskog sigurnosno-obrambenog identiteta unutar saveza. Nadalje, sve misije moraju biti provedene s jedinstvene višenamjenske platforme koja omogućuje izvođenje višestrukih djelovanja.

Prevladavajući imperativ pri razvoju nove strukture bio je usmjeren prema budućim misijama. Morao je osigurati kompatibilnost NATO-u kako bi se mogao suočiti sa širokom lepezom zadaća i misija, od tradicionalne zadaće zajedničke obrane do novih zadaća u promjenjenim okolnostima, uključujući zadaće koje nisu obuhvaćene člankom 5. Atlantske povelje (kao na primjer

zdrženih zajedničkih snaga sposobljenih za zapovijedanje kopnenim postrojbama razine brigade ili divizije u suradnji sa zrakoplovnim i mornaričkim komponentama slične veličine. Uvidajući kako testiranja koncepta CJTF još nisu završena, predložena struktura mora biti sposobna suočiti se sa zadaćama stožera Zdrženih zajedničkih snaga u uvjetima nuklearne opasnosti, te osigurati sposobljavanje osoblja za obnašanje dužnosti u stožerima Zdrženih zajedničkih snaga NATO-a i Zapadnoeuropske zajednice (West European Union - WEU).

Postavljena su dva jednakov vrijedna zaht-

NATO-a omogućujući prikladno uključivanje novih partnera. U tom kontekstu utvrđeno je da priključenje Republike Češke, Mađarske i Poljske ne će zahtijevati stvaranje dopunskih stožera NATO-a.

Novi stožeri

Broj i smještaj stožera strateških zapovjedništva (SC), regionalnih zapovjedništava (RC), zapovjedništava sastavnih komponenti (CC) i združenih podregionalnih stožera (JSRC) u novoj vojno-zapovjednoj strukturi prikazan je na priloženom dijagramu.

STRATEŠKO ZAPOVJEDNIŠTVO ATLANTIK (STRATEGIC COMMAND ATLANTIC)

smješteno je u Norfolku, Virginia, SAD. Zadaća tog zapovjedništva je cijelokupno planiranje, usmjeravanje i provedba svih vojnih aktivnosti / pitanja NATO-a u području zapovijedanja. U sklopu SCA, regionalna zapovjedništva izravno su odgovorna za planiranje i provedbu svih savezničkih zadaća i pitanja, uključivo pritom i delegiranje odgovornosti u području odgovornosti SCA (Area of Responsibility - AOR). Podređena su mu sljedeća regionalna zapovjedništva:

- **Regionalno zapovjedništvo Zapad (RC West)** u Norfolku, zaduženo je za zapadni dio Atlantika.

- **Regionalno zapovjedništvo Istok (RC East)** u Northwoodu, Ujedinjeno Kraljevstvo, zaduženo je za sjeveroistočni i istočni dio Atlantika, uključivši Island, a ujedno je združen sa Zapovjedništvom sastavne mornaričke komponente Strateškog zapovjedništva Europa.

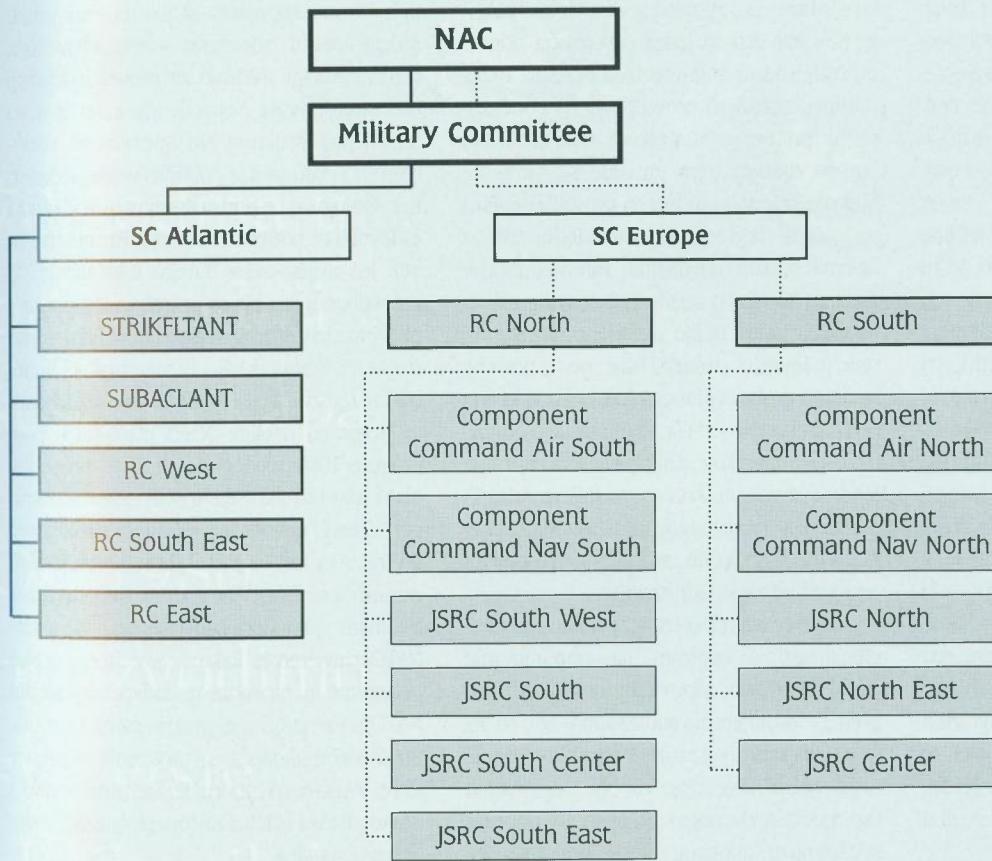
- Regionalno zapovjedništvo Jugoistok (RC SouthEast) u Lisabonu, Portugal, usredotočeno na jugoistočni dio Atlantika, uključivši kopreno područje Portugala.

- **Zapovjedništvo udarne flote Atlantik (HQ STRIKFLTANT)**, izravno je podređeno Strateškom zapovjedništvu Atlantik, osigurava odmah dostupne mornaričke snage i Zapovjedništvo združenih zajedničkih snaga za potrebe saveza, a i šire.

- **Zapovjedništvo podmorničkih snaga Atlantik (HQ SUBACLANT)** osigurava koordinirane sposobnosti podmorničke

NOVA ZAPOVJEDNA STRUKTURA NATO-a

(objašnjenje kratica nalazi se u tekstu)

zadaće održavanja mira). Nadalje, moraju biti uzeti u obzir prilagodljivost, djelotvornost snaga, kohezija saveza, multinacionalnost te isplativost.

Nova struktura mora sadržavati i ESDI i potrebe CJTF. Najmanji temeljni zahtjev pri planiranju bilo je načelo koje bi omogućilo da bar dva stožera Zdrženih zajedničkih snaga (CJTF HQs) zajednički budu sposobna samostalno izvesti operacije velikih razmjera. To treba dopuniti sposobnošću da se formira niz manjih kopnenih ili mornaričkih stožera,

java novoj zapovjednoj strukturi. Prvi je počaći odnose i jednakost među partnerima, u sklopu programa Partnerstvo za mir, sa zapovjednom strukturom radi brzog uklapanja partnerskih oružanih snaga u NATO operacije. Drugi zahtjev ocrtava sposobnost zapovijedanja europski vođenim operacijama pod zapovjedništvom WEU.

Nova struktura mora imati sposobnost razvoja i prilagođivanja novim zemljama članicama na načelu potreba, od slučaja do slučaja, bez zahtjeva za cijelokupnim preustrojem

borbe i izravnu vezu sa Strateškim zapovjedništvom Europa radi međusobne koordinacije obaju strateških zapovjedništava.

STRATEŠKO ZAPOVJEDNIŠTVO EUROPY (STRATEGIC COMMAND EUROPE - SCE) smješteno je u Monsu, Belgija, odgovorno je za cijelovito planiranje, usmjeravanje i provedbu svih savezničkih vojnih aktivnosti/pitanja unutar područja odgovornosti. Podređena su mu dva regionalna zapovjedništva:

- **Regionalno zapovjedništvo Sjever (RC NORTH)** smješteno u Brunssumu, Nizozemska, zapovijeda sjevernim djelom područja odgovornosti SCE. Izravno je odgovorno Strateškom zapovjedništvu Europa za planiranje i izvođenje svih vojnih aktivnosti/pitanja saveza, uključivši i prenošenje odgovornosti, u sjevernom području odgovornosti i izvan njega. Sljedeća podređena zapovjedništva odgovaraju izravno Zapovjedniku RZ Sjever: — Zapovjedništvo sastavne komponente zrak Sjever (Component Command Air North) u Ramsteinu, Njemačka i Zapovjedništvo sastavne komponente mornarica Sjever (Component Command Nav North) smještene u Northwoodu, Ujedinjeno Kraljevstvo, te tri združena podregionalna zapovjedništva - a) Središte (Center) smješteno u Heidelbergu, Njemačka, b) Sjeveroistok (NorthEast) smješteno u Karupu, Danska i c) Sjever (North) smješteno u Stavangeru, Norveška.

- **Regionalno zapovjedništvo Jug (RC South)** smješteno je u Napulju, Italija, zapovijeda južnim područjem NATO-a. Obavlja slične zadaće RZ Sjever i sadrži sljedeća podređena zapovjedništva: dva zapovjedništva sastavnih komponenti, zrak i more, smještene u Napulju, Italiji, kao i četiri združena podregionalna zapovjedništva: a) Jug-središte (SouthCenter) sa sjedištem u Larissi, Grčka; b) Jugoistok (SouthEast) sa sjedištem u Izmiru, Turska; c) Jugozapad (SouthWest) sa sjedištem u Madridu, Španjolska i d) Jug (South) sa sjedištem u Veroni, Italija.

Novi pristup zapovijedanju i kontroli

NATO je razvio novi pristup međuzavisnosti kako bi artikuliralo dinamiku različitih razina zapovijedanja unutar nove zapovjedne strukture, obvezno koordinirajući sve uloga i misijama saveza. Novo načelo predstavlja prilagodljiviji pristup vođenja misija saveza s multifunkcionalnom zapovjednom strukturon u novom sigurnosnom okružju. Ti novi pristupi između ostalog obuhvaćaju:

- zapovjedni odnos međusobnog podupiranja jedan je od ključnih oslonaca načela međuzavisnosti, dopuštajući Sjeverno-atlantskom vijeću, Vojnom komitetu kao i svim razinama zapovijedanja veću prilagodljivost u prijenosu odlučujućih informacija i nastavku svih vojnih aktivnosti saveza. Nadalje, značajke nove zapovjedne strukture povezuje dva strateška zapovjedništva na višoj razini nego ikad dosad. To povećava prilagodljivost NATO-a, a iznad svega njegovu obranu;

- provedba aktivnosti i djelovanja na područnim razinama, što bi također uzelo u obzir međuvisnost regija. Rad na novoj zapovjednoj strukturi istaknuo je potrebu područno razmještenih stožera, koji bi bili u mogućnosti da svojim oružanim snagama poduprnu među/unutar regionalna pojačanja;

- prilagodljivijim pristupom primjenjenim u odnosu na zapovjedne i kontrolne funkcije (C^2) kao što su granice područja odgovornosti, uskladivanje smjera i razvoja snaga pritom olakšavajući provedbu vježbi i operacija. Na primjer, u Strateškom zapovjedništvu Europa tijekom mira provode se samo C^2 funkcije koje su potrebne za provedbu zadaća na razini regionalnih zapovjedništava i dnevnih zadaća regionalnih zapovjedništava. Tijekom izvođenja operacija u miru angažirano će biti samo trajno zaposleno osoblje i/ili prije utemeljeni stožeri. Dakle, nema potrebe za trajno postavljenim granicama ispod razine područnih zapovjedništava u području odgovornosti Strateškog zapovjedništva Europa. Slično tome Strateško zapovjedništvo Atlantik u području svoje odgovornosti nema podregionalnu zapovjednu razinu s pripadajućim regionalnim zapovjedništвима.

Povećana pozornost prema multinacionalnosti s obzirom na popunjavanje osobljem novih zapovjedništava, vodit će prema ravnomjernom sudjelovanju svih nacija članica na strateškoj razini. Međusobno preplitanje nacija koje čine osoblje regionalnih zapovjedništava moglo bi povećati početnu sposobnosti nijihovog brzog pojačanja, te proširiti sudjelovanje na razini združenih podregionalnih stožera, koje će omogućiti jednoliko predstavljanje susjednih nacija u združenim podregionalnim stožerima.

Združene zajedničke snage i Europski sigurnosno-obrambeni identitet

Temeljeći se na postojećem konceptu Združenih zajedničkih snaga pretpostavlja se kako je nova zapovjedna struktura u mogućnosti poduprijeti zahtjeve združenih

zajedničkih snaga. Današnji rad na planiranju objašnjava obrise misija Zapadnoeuropske unije, angažmane Europskog zapovjedništva i može zadovoljiti mogućnost izvođenja operacije pod vodstvom Zapadnoeuropske unije. To je moguće ostvariti brzim stvaranjem zapovjedništva združenih zajedničkih snaga, trajnim planiranjem i C^2 sposobnostima unutar nove zapovjedne strukture. Rečeno može poduprijeti ad hoc odluke Savjeta glede vodstva Zapadnoeuropske unije u možebitnim operacijama, temeljeći se pritom od slučaja do slučaja na sposobnostima i sredstvima NATO-a. Rad na razvoju CJTF pristupu je trajan i isprobao tijekom vježbe "Jaka odlučnost" u ožujku 1998.

Slijedeći stupanj razvoja

Nova zapovjedna struktura čini veliku reorganizaciju združene vojne strukture, dajući NATO-u sredstvo za provedbu cijelog niza uloga i misija. Nema dvojbe kako će nova zapovjedna struktura biti operativnija, djelotvorna i postojana iz političko-vojne perspektive. Omogućit će pridruživanje novih članica i zadovoljitiće potrebe proširenja Partnerstva za mir. Još uvjek treba mnogo toga učiniti. U provedbenoj fazi bit će potrebno suočiti se s pitanjima kao što su personalni resursi, infrastruktura, komunikacije, te materijalna i finansijska sredstva. Vojni komitet glavnog stožera razmotrit će detaljni Nacrt plana razvoja u proljeće 1998., vodeći do detaljne provedbe plana koji teži aktiviranju svih zapovjedništava predviđenih novom zapovjednom strukturon do trenutka kad će NATO slavit 50. obljetnicu osnutka u ožujku 1999. godine. General Klaus Naumann predsjedavajući Vojnog komiteta NATO-a uvjeren je kako će sve što je dosad postignuto u provedbi te zadaće ospozobiti NATO da se suoči s nepoznanicama i izazovima sljedećeg stoljeća, uz proširenje interesne sfere NATO-a na područje Sjeverne Afrike i Bliskog Istoka ističući pritom globalizaciju sigurnosnih pitanja.

Literatura:

1. Nato Handbook 1997.
2. NATO's new military command structure - NATO Review, br. 1, 1998.
3. Towards a European Security Model for the 21st Century - NATO Review, br.6, 1997.
4. Defense Reform Initiative Report - William S.Choen, 1997.
5. Colin Mc Innes -Security & Strategy in the New Europe, 1992.
6. Ivica Kinder - Institucionalna struktura i status NATO-a , 1997.
7. NATO's New Command Structure - Strategic Policy Issues, 1997.

70 godina u
proizvodnji
šešira i kapa

Od 1980
proizvodimo
sve vrste
službenih kapa

SESIR

D.O.O. ZA PROIZVODNJU I TRGOVINU
ŠEŠIRA, KAPA I ODJEĆE

10000 ZAGREB, Ilica 29, tel: 01 422 256, fax: 434 633

EH 101

Pojavom potrebe zamjene starog vrtoleta Sea King, počelo se razmišljati o razvoju vrtoleta nove generacije, koji bi koristeći se znanjima o novim tehnologijama uz približno istu veličinu mogao postići znatno veću efikasnost i izvoditi više zadaća uz manje troškove uporabe. Danas, kada vrtolet EH 101 u raznim inačicama ulazi u uporabu, možemo reći da su očekivanja nadmašena, ali da je prava zadaća dokazivanja uspjeha konstruktorskog tima još uvijek pred tim vrlo sposobnim strojem

Saša SOVEC

Uvrijeme očite i stalne potencijalne opasnosti od neprijatelja, u neprekidnoj međublokovskoj napetosti, započet je projekt vrtoleta **EH 101**, ponajprije namijenjenog za protupodmorničku borbu i transport. Osim što su britanska i talijanska ratna mornarica stajale iza razvojnog programa i planiranih početnih narudžbi, sve ostalo vezano uz EH 101 dugo bilo vrlo neizvjesno, no tijekom vremena i velikih uloženih sretstava, napokon su proizvedeni prvi serijski vrtoleti koji će ući u uporabu u znatno više inačica nego što se ranije moglo očekivati.

Američka procjena potkraj 1986. upozoravala je na čak 375 operativnih sovjetskih podmornica, od kojih su 64 bile podmornice naoružane balističkim projektilima s nuklearnim bojnim glavama, dok su ostale poglavito bile napadajne podmornice koje bi u slučaju

sukoba s NATO savezom predstavljale veliku opasnost konvojima koji bi dovozili pomoć iz SAD-a u Europu. Iako je zapadna javnost na tadašnju sovjetsku tehniku gledala kao inferiornu, podmornice su uglavnom bile brže i mogle su zaroniti na veću dubinu no zapadne, a povrh svega bilo ih je više.

S potencijalnom opasnosti "najezde s istoka" nisu bile suočene samo zapadnoeuropske mornarice, već i sve mornarice zemalja članica NATO saveza. U slučaju poduzimanja kakvih većih ratnih operacija veliku bi ulogu bi imale SAD s borbenim skupinama nosača zrakoplova, koji bi bili temelj gotovo svake pomorske ili pomorsko desantne operacije. Temeljem tako planiranih operacija nametnula se velika potreba za usmjerenjem svih zapadnoeuropskih mornarica prema protupodmorničkoj borbi i zaštiti ratnih brodova i konvoja od napadaja iz zraka

kao težišnim zadaćama.

Središnju ulogu u takvom potencijalnom budućem ratu imala bi upravo britanska Kraljevska mornarica (Royal Navy-RN) u kojoj su tada temeljni protupodmornički brodovi bile fregate Tipa 22 klase *Broadsword* (vidi članak u Hrvatskom vojniku br. 11), a ukupno je u tri niza izgrađeno 14 brodova. Naslijedilo ih je 16 fregata Tipa 23 klase *Duke* (Hrvatski vojnik br. 28). HMS *Norfolk* primljena je u flotu u lipnju 1990., s temeljnom namjenom djelovanja u okružju prijetnje visokog rizika u području Sjevernog Atlantika protiv podmornica, ostalih ratnih brodova i zrakoplova bivšeg SSSR-a. U službi britanske mornarice bili su i razarači Tipa 42 (kojome su pripadali HMS *Sheffield* i HMS *Coventry* potopljeni tijekom operacija u južnom Atlanskom oceanu 1982.) s ukrcanim vrtoletom Westland Lynx HAS Mk 3 koji je mogao obnašati samo

GKN Westland

Prvi serijski EH 101 napravljen za RN službeno je predstavljen prije dvije godine, a ove godine će ući u operativnu upotrebu. RN namjerava nabaviti 44 EH 101

ograničene protupodmorničke zadaće. Veći brodovi morali su se također oslanjati na Lynx, premda je vremenom stanje poboljšano s ukravljanjem sposobnijeg vrtoleta (Westland Sea King HAS Mk 6) na fregate tipa 22 drugog i trećeg niza, koji su nadalje predstavljali temeljno zrakoplovno protupodmorničko sredstvo.

Tijekom 1969. Westland Sea King HAS Mk 1 (po licenci građen Sikorsky SH-3) ušao je u naoružanje britanske mornarice u svojoj temeljnoj inačici, s ugrađenim turbovratilnim motorima Rolls-Royce Gnome i električnim, oružnim i ostalim sustavima razvijenim u Velikoj Britaniji. Westland je tijekom godina i dalje razvijao Sea King u sve sposobniju letjelicu što se očituje u inačici Sea King HAS Mk 6 koja je ušla u upotrebu tijekom 1989. i sjeđinila sva dotadašnja poboljšanja kao što je radar Sea Searcher smješten u kućištu na gornj

jem dijelu trupa, kompozitne krakove glavnog rotora, ojačanu transmisiju, sustav AQS-902G-DS za digitalnu obradbu i prikaz podataka sonara i sustav za električnu potporu Orange Reaper. Uvažujući sva napravljena poboljšanja može se primijetiti kako je Sea King ipak vrtolet razvijan na temelju spoznaja i tehnologije pedesetih godina, pa ako britanska Kraljevska mornarica ima namjeru najbolje iskoristiti potencijale svojih novih protupodmorničkih brodova, kao primarno istaknula se potreba za potpuno novim vrtoletom za ukrcaj na ratne brodove.

Zamjena za Sea King

Planiranje nabave novog vrtoleta radi zamjene Sea Kinga započelo je još 1977., kada je britansko Ministarstvo obrane izdalo zahtjev za mornaričku nabavu (Naval Staff

Requirement) **SR(N)6646** za zamjenu vrtoleta Sea King (Sea King Replacement-SKR). Od samog početka računalo se na poduzeće Westland kao glavnog ugovaratelja za istraživanje, razvoj i izgradnju nove konstrukcije, iako se priželjkivalo kako će projekt poprimiti razmjere paneuropske suradnje. U srpnju 1978. sastali su se ministri obrane Velike Britanije, Francuske, Italije i Njemačke u svrhu ustanovljavanja zajedničkog interesa razvoja nekoliko novih vrtoleta vojnih namjena, od kojih bi jedan bio protupodmornički. Osnovano je Povjerenstvo za određivanje smjernica razvoja koje je trebalo razraditi detalje i nadgledati projekte koji su već započeli, a u sklopu postojeće studije objedinjavanja zajedničkih interesa, Westland je početkom 1978. začeo razradbu projekta **WG.34** namijenjenog zamjeni vrtoleta Sea King. Kasnije iste godine potpisana je ugovor o zajedničkom razvoju i

GKN Westland

Razvoj EH 101 pokrenut je kako bi se našla zamjena za mornaričke vrtolete Westland Lynx (gore) i Sea King (desno iduća strana)

izradbi vrtoleta s talijanskim poduzećem Agusta. Britanski i talijanski ugovaratelji bili su povezani Sporazumom o razumijevanju (Memorandum of Understanding-MoU) potpisanim tijekom 1975. između poduzeća Westland, Agusta, MBB, iz čega je proistekla studija koja je trebala ubočiti projekt ministarstava obrana s posebnim naglaskom na zahtjeve britanske i talijanske mornarice (koje su rabile Sea King), koja je kao rezultat dovela do četiri glavna zaključka:

1. Nova letjelica treba biti sposobna za samostalno djelovanje na velikoj udaljenosti od baze ili matičnog broda.
2. Velika samostalnost treba biti postignuta uporabom sonarnih plutača umjesto uranjućeg sonara (koje su već bile uvedene u uporabu na vrtoletima Sea King britanske mornarice).
3. Uvođenje u uporabu automatske obradbe podataka kako bi se iskoristile sve mogućnosti svih senzora (radar, detektor magnetskih anomalija-MAD, itd.).
4. Veća nosivost korisnog tereta (samim

tim i ukupna težina vrtoleta) nego kod Sea King HAS Mk 2 (tada u uporabi britanske mornarice) kako bi mogao nositi svu težinu predviđenih senzora, avionike i naoružanja, a zadržale se tražene letne mogućnosti.

Kao mogući odgovor na postavljene zahtjeve nametnuto se projekt Westland WG.34, koji je imao i nekoliko paradoksa, od kojih je prvi bio u činjenici da je trebao biti čak neznatno manji nego Sea King, duljine trupa 17,34 m za razliku od 17,42 m dugog Sea Kinga. Drugi paradoks je bio i u predviđenoj najvećoj poletnoj težini (Maximum Take-Off Weight, MTOW) WG.34 od 10.886 kg, nekih 1587 kg više no kod Sea Kinga. Tročlanu posadu trebali su činiti pilot, tehničar i operator sustava, a u sklopu napredne konstrukcije nalazio bi se uvlačeće podvozje i unutrašnji spremnik naoružanja. Glavni dio projekta WG.34 kao protupodmorničkog vrtoleta bila bi upravo avionika koja je uključivala daljnji razvoj akustičnog sustava AQS-901, koji je tada bio ugrađen u protupodmornički zrakoplov RAF-a Nimrod MR Mk 2, radara Sea Spray s

vrtoleta Lynx, sasvim nove opreme za elektroničku potporu, novog sustava za kodiranje radioveze, sustava za prijenos podataka JTIDS. Predviđena je ugradnja sustava američke proizvodnje: teglijenog detektora magnetskih anomalija (MAD) ASQ-81 i digitalnog sustava za obradbu podataka kako bi se malobrojnoj posadi omogućilo praćenje podataka i rukovanje svim senzorskim i ostalim sustavima. WG.34 je u temeljnoj inačici projekta bio predviđen kao dvomotorni, no kasnije je odlučeno da se zbog potrebe povećanja protežnosti pridoda i treći turbovratilni motor smješten na središnjoj osi vrtoleta. Bili su predviđeni motori u snage između 1117 kW (1500 KS) i 1341 kW (1800 KS) svaki, poput motora Turboméca Makila (inačice Rolls-Royce Gem), Allison PLT-27 ili General Electric GE-T700. Westland je ubrzo našao ugovarače za nabavu pojedinih komponenata novog vrtoleta. Marconi Avionics (tada dio GEC-Marconi Electronics) preuzeo je opremanje već spomenutim akustičnim sustavom baziranim na iskustvima s sustavom AQS-901 isporučenim

britanskim i australskim zračnim snagama. Poduzeće Smiths Industries u suradnji s poduzećem Louis Newmark odabrano je za razvoj automatskog stabilizatora i četverokanalnog autopilota za povećanje sigurnosti elektroničkog sustava za nadzor letnih komandi, a razvoj glavnog računalnog sustava Argus M700 preuzeo je poduzeće Ferranti. Iako je WG.34 bio razvijan kao vojni projekt, uvidjelo se da ima veliki potencijal kao komercijalni vrtlolet, te je odlučeno da se u budućnosti razvije i civilna inačica.

Britansko ministarstvo obrane je u rujnu 1979. dodijelilo poduzeću General Electric ugovor vrijedan pet milijuna dolara za isporuku devet turbovratilnih motora GE T700 snage 1192 kW (1600 KS) za ugradnju na zemaljsku pokušnu konstrukciju i za pokušne leteće modele za ispitivanje WG.34A. Istaknuto je kako se spomenuti motori rabe samo u pokušne svrhe, te je bilo vrlo neizvjesno hoće li biti izabrani za pogon serijskih vrtoleta, jer već su u to vrijeme Rolls-Royce i Turbomeca imali u razvoju motor RTM-321 snage 2500 KS upravo za taj vrtoljet.

Utemeljenje konzorcija "European Helicopter Industries"

Tijekom zrakoplovne izložbe u Parizu 1979. poduzeća Westland Helicopters i Construzioni Agusta objavili su utemeljenje zajedničke kompanije sa zajedničkim kapitalom i jednakim udjelom obje strane, kako bi omogućili daljnji razvoj projekta vrtoleta za zamjenu Sea Kinga. Razlike između talijanskih zahtjeva koji su predviđali vrtoljet koji bi ponajprije djelovao iz baze na obali i Westlandovog projekta dovele su do osnivanja novog poduzeća za daljnju razradbu projekta. European Helicopter Industries Limited sa sjedištem u Londonu i formalno je preuzela razvoj programa novog vrtoleta, označenog kao EH 101. Uz protupodmorničku inačicu, počeo se planirati razvoj vojne višenamjenske transportne (s utevornom rampom straga) i civilne inačice sa 30 sjedala.

Valja spomenuti kako je poduzeće Agusta još davne 1964. razvijala vrtoljet **A 101G**, koji nakon dvadesetak godina ponovo pljeni pozornost jer ne samo oznakom već i izgledom zapanjujuće nalikuje sadašnjem EH

101. Projekt tog vrtoleta ispred svoga vremena bio je samo nakratko razmatran u pokušnoj postrojbi talijanskih zračnih snaga (RSV), godinama je ležao u ladići. Za pogon peterokrakog rotora A101G bila je previđena ugradnja tri turbovratilna motora Bristol Siddeley H.1200 Gnome, dok je klasična konstrukcija vrtoleta sa glavnim i repnim rotorom sjedinjavala veliki tovarni prostor i kabinu sa stražnjom utevornom rampom. Taj vrtoljet je također trebao biti izrađen u vojnoj i civilnoj inačici.

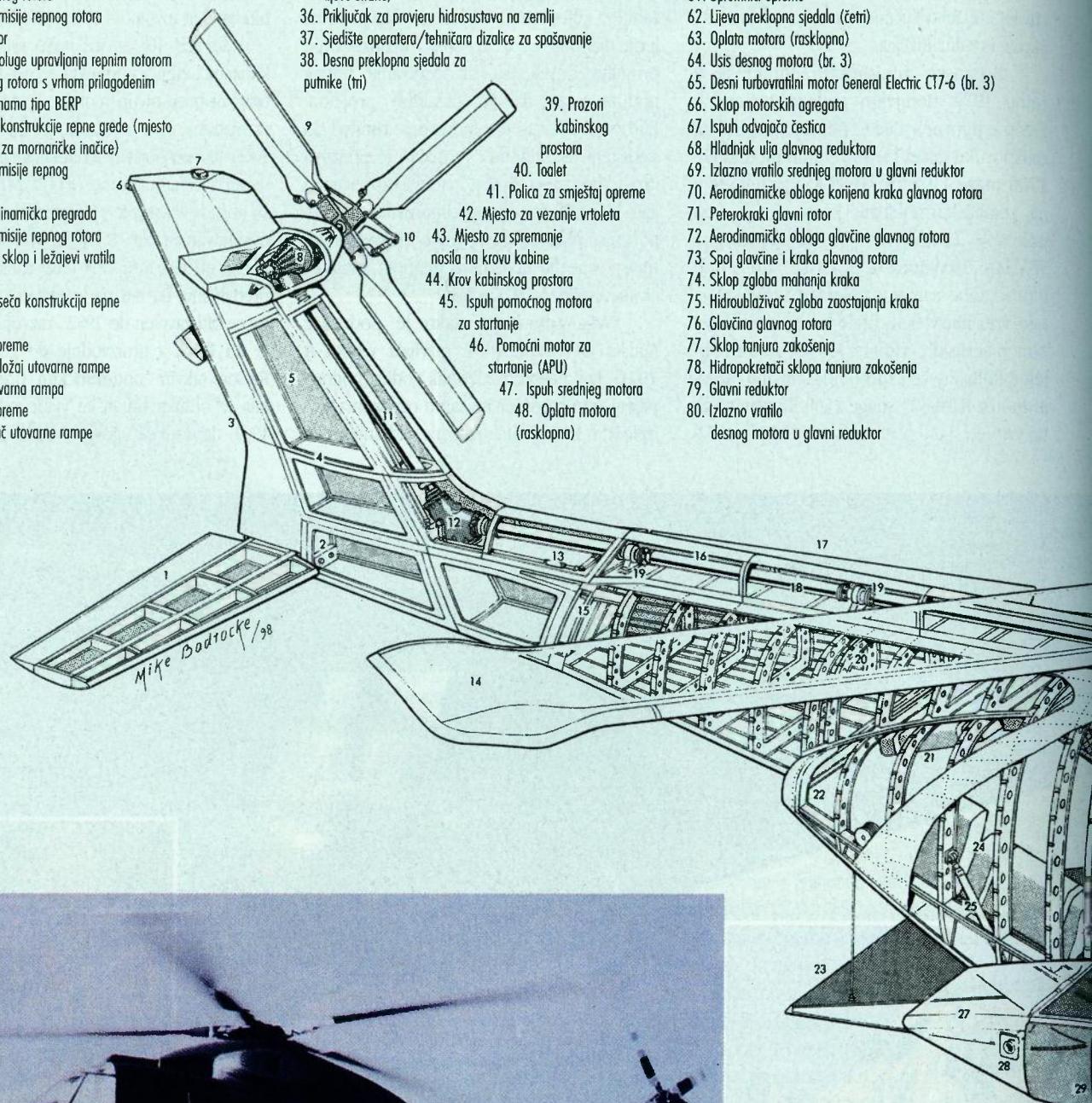
Za EH 101 se još neko vrijeme tražila konačna definicija projekta, jer još nije bio siguran ni broj, ni tip motora, te se nastavljalo razmatranje tog problema, jer se tijekom razvoja sustava pojavila tendencija rasta prazne i najveće poletne težine (ETOW/MTOW), koje su se tada zaustavile na oko 6824/13.000 kg, a osiguravao je oko 1,5 puta više korisne nosivosti no Sea King. EH Industries je objavila predviđanja da rad na konačnom definiranju ne će biti završen do 1982., razvoj konstrukcije do 1984., a proizvodnje do godine 1985. Razlog takvim optimističkim predviđanjima bila je odluka britanske vlade od 12. lipnja 1981. da dodijeli ugovor vrijedan 20 milijuna

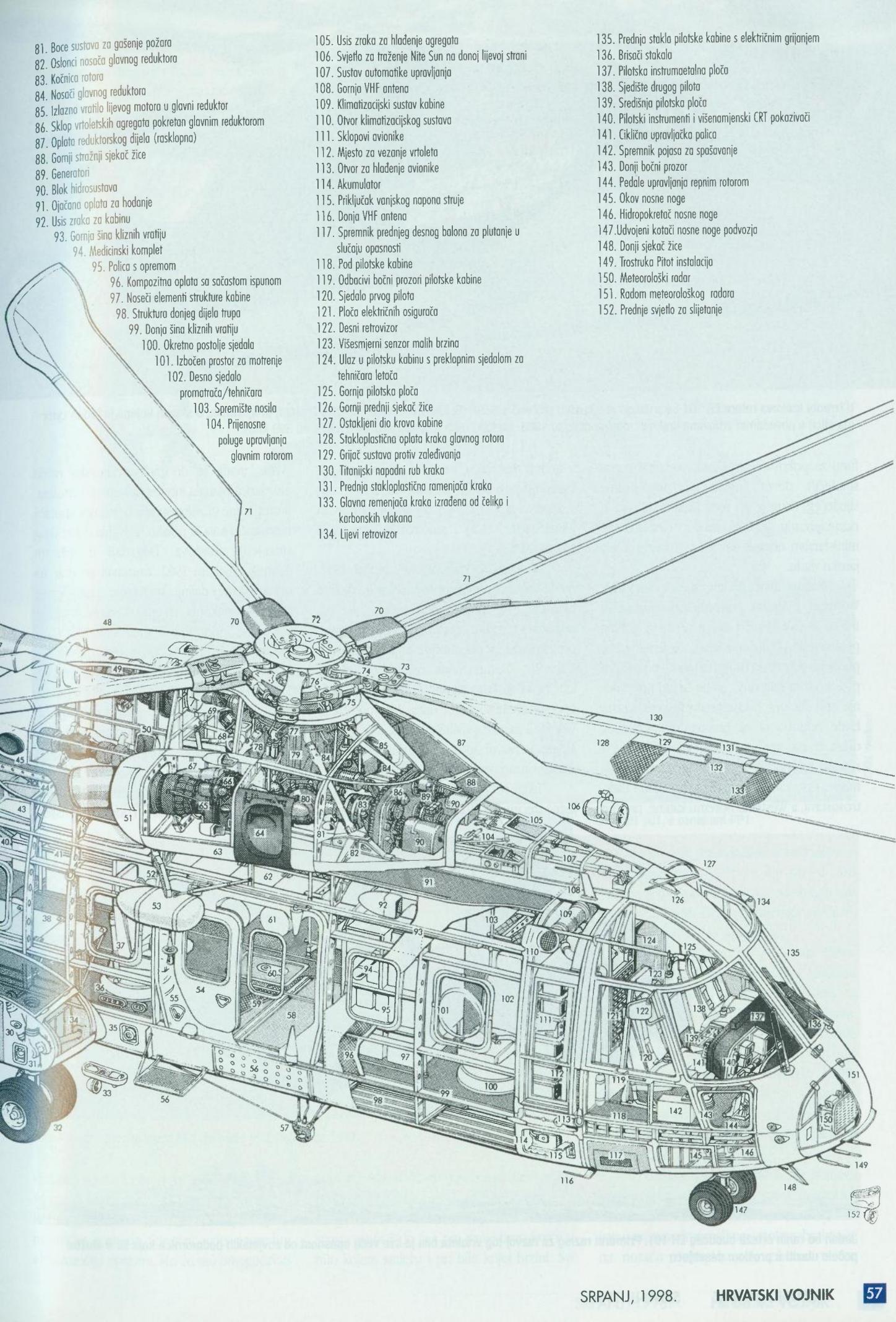
Presjek vrtoleta EH Industries EH 101 (inacica za traganje i spašavanje)

1. Horizontalni stabilizator kompozitne strukture
2. Nosač horizontalnog stabilizatora
3. Stražnji dio vertikalnog stabilizatora
4. Struktura kompozitnog vertikalnog stabilizatora
5. Vertikalni stabilizator izbočen s lijeve strane
6. Stražnje navigacijsko svjetlo
7. Protusudarna bljeskalica
8. Repni reduktor
9. Repni rotor s kompozitim krovovima
10. Glavčina repnog rotora
11. Vratilo transmisiye repnog rotora
12. Međureduktor
13. Prijenosne poluge upravljanja repnim rotatom
14. Krak glavnog rotora s vrhom prilagođenim velikim brzinama tipa BERP
15. Repni okovi konstrukcije repne grede (mjesto preklapanja za mornaričke inačice)
16. Oplata transmisiye repnog rotora
17. Repna aerodinamička pregrada
18. Vratilo transmisiye repnog rotora
19. Rastavljujući sklop i ležajevi vratila transmisiye
20. Polusamonoseća konstrukcija repne grede
21. Spremnici opreme
22. Zatvoren položaj utovarne rampe
23. Stražnja utovarna rampa
24. Spremnici opreme
25. Hidropokreć utovarne rampe

26. Spoj trupa i repne grede
27. Kompozitna gondola desne noge podvozja
28. Priklučak za zrak za pokretanje motora
29. Spremnik stražnjeg desnog balona za plutanje u slučaju opasnosti
30. Desno navigacijsko svjetlo
31. Mjesto za vezanje vrtoleta
32. Udvojeni kotači desne noge podvozja
33. Stražnje svjetlo za slijetanje
34. Spremnik pojaseva za spašavanje
35. Priklučak za punjenje goriva pod tlakom (ulivno grlo je s lijeve strane)
36. Priklučak za provjeru hidrosustava na zemlji
37. Sjedište operatera/tehničara dizalice za spašavanje
38. Desna preklapna sjedala za putnike (tri)
39. Prozori kabinskog prostora
40. Toalet
41. Polica za smještaj opreme
42. Mjesto za vezanje vrtoleta
43. Mjesto za spremanje nosila na krov kabine
44. Krov kabinskog prostora
45. Ispuh pomoćnog motora za startanje
46. Pomoći motor za startanje (APU)
47. Ispuh srednjeg motora
48. Oplata motora (rasklopna)
49. Srednji turbovratilni motor General Electric CT7-6 (br. 2)
50. Usis pomoćnog motora za startanje
51. Kućište desnog motora
52. Nosač dizalice za spašavanje
53. Dizalica za spašavanje
54. Desni izlaz za slučaj opasnosti
55. Klizna vrata kabine
56. Preklapajuća stuba
57. Sklop za nošenje podvjesnog tereta
58. Podni spremnici goriva (ukupno 3222 l)
59. Pod kabine
60. Poklopac pristupa spremniku goriva
61. Spremnici opreme
62. Lijeva preklapna sjedala (četri)
63. Oplata motora (rasklopna)
64. Usis desnog motora (br. 3)
65. Desni turbovratilni motor General Electric CT7-6 (br. 3)
66. Sklop motorskih agregata
67. Ispuh odvajača čestica
68. Hladnjak ulja glavnog reduktora
69. Izlazno vratilo srednjeg motora u glavni reduktor
70. Aerodinamičke obloge korijena kraka glavnog rotora
71. Peterokraki glavni rotor
72. Aerodinamička obloga glavčine glavnog rotora
73. Spoj glavčine i kraka glavnog rotora
74. Sklop zgloba mahanja kraka
75. Hidroublaživač zgloba zaostajanja kraka
76. Glavčina glavnog rotora
77. Sklop tanjura zakošenja
78. Hidropokrećač sklopa tanjura zakošenja
79. Glavni reduktor
80. Izlazno vratilo desnog motora u glavni reduktor

Prvotno predviđeni izgled vrtoleta EH 101 (na slici je maketa prikazana 1984.)

-
81. Boce sustava za gašenje požara
 82. Osninci nosiča glavnog reduktora
 83. Kočnica rotora
 84. Nosaci glavnog reduktora
 85. Izlazno vratilo lijevog motora u glavnim reduktorom
 86. Sklop vrtloletskih agregata pokretan glavnim reduktorom
 87. Oplota reduktorskog dijela (rasklopna)
 88. Gornji stražnji sjekić žice
 89. Generatori
 90. Blok hidrosustava
 91. Ojačana oplota za hodanje
 92. Usis zraka za kabinu
 93. Gornja šina kliznih vratiju
 94. Medicinski komplet
 95. Polica s opremom
 96. Kompozitna oplota sa sastavom ispunom
 97. Noseći elementi strukture kabine
 98. Struktura donjeg dijela trupa
 99. Donja šina kliznih vratiju
 100. Okretno postolje sjedala
 101. Izbočen prostor za motrenje
 102. Desno sjedalo promatrača/tehnicičara
 103. Spremiste nosila
 104. Prijenosne poluge upravljanja glavnim rotorom
 105. Usis zraka za hlađenje agregata
 106. Svjetlo za traženje Nite Sun na donoj lijevoj strani
 107. Sustav automatske upravljanja
 108. Gornja VHF antena
 109. Klimatizacijski sustav kabine
 110. Otvor klimatizacijskog sustava
 111. Sklopovi avionike
 112. Mjesto za vezanje vrtoleta
 113. Otvor za hlađenje avionike
 114. Akumulator
 115. Priklučak vanjskog napona struje
 116. Donja VHF antena
 117. Spremnik prednjeg desnog balona za plutanje u slučaju opasnosti
 118. Pod pilotske kabine
 119. Odbacivi bočni prozori pilotske kabine
 120. Sjedalo prvog pilota
 121. Ploča električnih osigurača
 122. Desni retrovizor
 123. Višesmjerni senzori malih brzina
 124. Ulaz u pilotsku kabinu s preklopnim sjedalom za tehničara letača
 125. Gornja pilotska ploča
 126. Gornji prednji sjekić žice
 127. Ostakljeni dio krova kabine
 128. Stakloplastična oplota kraka glavnog rotora
 129. Grijač sustava protiv zaledavanja
 130. Tritanjski napadni rub kraka
 131. Prednja stakloplastična ramenjača kraka
 132. Glavna remenjača kraka izrađena od čelika i karbonskih vlakana
 133. Lijevi retrovizor
 134. Lijevi retrovizor
 135. Prednja stakla pilotske kabine s električnim grijanjem
 136. Brisači stakala
 137. Pilotska instrumenatalna ploča
 138. Sjedište drugog pilota
 139. Središnja pilotska ploča
 140. Pilotski instrumenti i višenamjenski CRT pokazivači
 141. Ciklično upravljačka palica
 142. Spremnik pojasa za spašavanje
 143. Donji bočni prozor
 144. Pedale upravljanja repnim rotorom
 145. Okov nosne noge
 146. Hidropokretač nosne noge
 147. Udvajeni kotač nosne noge podvozja
 148. Donji sjekić žice
 149. Trostruka Pitot instalacija
 150. Meteorološki radar
 151. Radom meteorološkog radara
 152. Prednje svjetlo za slijetanje

U izradbi krakova rotora EH 101 iskorišteno je iskustvo stečeno s BERP (British Experimental Rotor Project) programom, u sklopu kojega je jedan Lynx (na slici) s povećanim vrhovima krakova rotora postigao 1986. svjetski rekord brzine leta za vrtotele od 399 km/h

funti za pokrivanje troškova za daljnji razvoj sljedećih devet mjeseci i potpisivanje sljedećeg, drugog po redu Memoranduma o razumijevanju, koji je omogućio britanskom ministarstvu obrane da djeluje i zastupa talijansku vladu.

Nakon dvije godine tijesne suradnje, Westland i Agusta predviđeli su potražnju tržišta za čak 750 EH 101 u prvih 15 godina proizvodnje. Odlučeno je da će izrada biti podijeljena između dva suradnika s po jednim pogonom za sklapanje, ali ne će biti proizvodnje istih dijelova. Bilo je predviđeno da Agusta bude odgovorna za proizvodnju stražnjeg dijela trupa, repnog dijela, glave glavnog i repnog rotora, krakova repnog rotora, transmisije, sustava upravljanja, hidrauličnih i elektronskih komponenti, a Westland opremu kabine, prednji

i srednji dio trupa, krakove glavnog rotora, ugradnju pogonskih skupina, trup, podvozje, sustava za gorivo, uređaj za plutanje, sustav za klimatizaciju (ECS) i automatski upravljački sustav (AFCS).

Na pariškoj zrakoplovnoj izložbi 1981. među mnogobrojnim predloženim modelima EH 101, uz protupodmorničku bile su prikazane i inačice naoružane protubrodskim projektilima Exocet, inačice za višenamjenski transport, komercijalna putnička, VIP, te inačica za opskrbu naftnih platformi. Posao je opet podijeljen na dva dijela i to poduzeću Westland za razvoj civilnih inačica, a poduzeću Agusta za razvoj opće vojne inačice sa stražnjim utovarnim vratima.

Tada se pretpostavljalo kako bi oko jedne trećine EH 101 bilo proizvedeno u vojne

svrhe, mada je do tada Kraljevska ratna mornarica iskazala interes za samo 60 vrtotele. Razlog tome bila je rasprava o daljnjoj uporabi mornarice, koja je polako dovodila do velikog smanjenja fondova. Događaji u južnom Atlantiku tijekom 1982. zaustavili su (bar neko vrijeme) daljnje smanjenje snaga, jer se posebno istaknula vrijednost uloge vrtoteleta Sea King, pridonijevši time ugledu i produžetku vijeka, a posebno potrebi za njegovom dostoјnjom i učinkovitijom zamjenom. Tijekom studenog 1982. završila je faza definiranja projekta EH 101, povodom čega je tadašnji britanski ministar obrane John Nott izjavio da program pokazuje "obećavajući napredak". Istodobno je i službeno započeo rad na projektu komercijalne, tj. civilne inačice. G. Nott je u Donjem domu britanskog

Jedan od ranih crteža budućeg EH 101. Primarni razlog za razvoj tog vrtoteleta bila je sve veća opasnost od sovjetskih podmornica koje su u službu počele ulaziti u prošlom desetljeću

parlamenta izložio stav o novom vrtloetu: "Najvažniji dio fregata tipa 23 namijenjenih protupodmorničkom djelovanju bit će upravo nova protupodmornička vrtloetna platforma sa suvremenom opremom, namijenjena zamjeni Sea Kinga. Usprkos tome što će biti teži od postojećeg Sea Kinga, bit će i mnogo pokretljiviji, a imat će i mogućnost sigurnog

izvođenje nekih zadaća protupodmorničkog zrakoplova Nimrod i čini novi vrtloet protupodmorničkom platformom velikih mogućnosti. Ujedinjavat će mogućnost da otkrije i napadne (i uništi) neprijateljske podmornice na velikoj udaljenosti od baze ili matičnog broda, što ga čini potpuno samostalnim u izvođenju namijenjenih zadaća." EH 101

borbeni sustavi ugrađeni u letjelicu povezani preko sabirnice podataka MIL-STD-1553B sa protupodmorničkom opremom, radarom Blue Kestrel, GEC-Marconi AQS-903 sustavom za obradbu akustičnih signala i sustavom za električku potporu Racal Orange Reaper.

Postalo je jasno da će razvoj i ispitivanja EH 101 zahtijevati izradbu 10 letjelica i to ne

GKN Westland

Prvi EH 101, s oznakom PP1

prototipova, već predserijskih konstrukcija u tri osnovne inačice. PP0 će biti prvi u nizu (namijenjen izvođenju pokusa na zemlji),iza koje će uslijediti devet primjeraka namijenjenih izvođenju letnih ispitivanja.

Prvi let planiran je sredinom 1986., nakon čega bi trebalo uslijediti oko 3300 sati pokušnih letova i oko 2000 sati naleta za dokazivanje mogućnosti vrtloeta i dobivanje potrebnih potvrda o sigurnosti nove konstrukcije. Pogonske skupine trebali bi činiti turbovratilni motori **General Electric T700-GE-401/CT7** (za civilnu inačicu), s opcijom zamjene u budućnosti, a cijeli proračun vojnog projekta dosegao bi svotu od oko 450 milijuna funti.

Početkom 1984. američko Ministarstvo obrane uputio je američku ratnu mornaricu (US Navy) da razmotri korištenje EH 101 u svojstvu protupodmorničkog vrtloeta baziranog na nosaču zrakoplova, za obranu u tzv.

Prvi let razvojnog vrtloeta PP1 uslijedio je 9. listopada 1987.

djelovanja s malih brodova tijekom vrlo lošeg vremena. Odlifikovat će ga znatno veća nosivost korisnog tereta i moći će nositi protupodmornička torpeda Stingray, vrlo naprednu električku opremu, što će mu omogućavati

je projektiran u skladu posebnosti djelovanja s brodova veličine 3500 tonske fregate, s mogućnošću polijetanja i slijetanja čak i pri stanju mora 5 do 6, s tim da se brod kreće u bilo kojem smjeru i pri bilo kojoj brzini. Svi

GKN Westland

Letjelica PP4, namijenjena za ispitivanje avionike za britansku protupodmorničku inačicu Merlin

"unutarnjoj zoni obrane" borbene skupine nosača zrakoplova. Za tu namjenu bio je planiran daljnji razvoj već postojećeg vrtoleta **Sikorsky SH-60B LAMPS Mk III** u inačici SH-60F (za to su Amerikanci predviđeli 18,7 milijuna dolara), ali je nakon revizije proračuna za obranu razvoj SH-60F zamrznut, te je raspisan natječaj kako bi se dobila jeftinija, a kvalitetnija rješenja. Nakon nekog vremena razmatranja mogućnosti ugovor je u svibnju 1985. ipak dodijeljen poduzeću Sikorsky za 175 vrtoleta SH-60F Ocean Hawk, dok je usporedo s tim u Rimu tijekom veljače potpisani i formalni ugovor o razvoju EH 101, te treći u nizu Memorandum o razumijevanju predstavnika britanske vlade, poduzeća EHI, Westland i Agusta.

Rad na Agustinom probnom stolu EH 101 (helicopter system bench) namijenjenom za provjeru sustava vrtoleta EH 101 se nastavlja u čeličnoj konstrukciji koja zamjenjuje gotovo cijeli trup i repnu gredu, s tri motora GE-T700, rotorom, transmisijom, električnim, hidro, gorivnim i sustavima za upravljanje letnim komandama. Konstrukcija je provjeravana na otpornost vibracijskim, udarnim, tlačnim i temperaturnim osjetilima bilježeći 500-tinjak vrijednosti.

Slučaj Westland

Na zrakoplovnoj izložbi u Parizu 1985. prvi put je izložen drvena maketa u prirodnoj veličini, te je obznanjeno da je prvi let EH 101 ponovo pomaknut prema kraju 1986., te da je do tada naručeno 50 primjeraka za Talijansku ratnu mornaricu (Marina Militare, MM) i 40 za britansku Kraljevsku mornaricu (Royal Navy).

Letjelica PP9, predserijski primjerak civilne višenamjenske inačice za vrijeme ispitivanja u sjevernoj Italiji. Ta je inačica poslužila i za izradbu verzije EH101 namijenjene akcijama traženja i spašavanja

Finansijski kolaps pred kojim je tada stajao koncern Westland naravno nije nimalo dobrodošao projektu, a pitanje budućeg vlasnika izazvalo žučne rasprave, pa čak i ostavke ministara. Dioničari Westlanda željeli su spajanje s kompanijom United Technologies (vlasnici poduzeća Sikorsky) i talijanskim Fiatom, koji bi preuzeo kontrolu nad kompanijom, dok je britansko Ministarstvo obrane poduprlo

GKN Westland

ponudu europskih konkurenata o čemu je trebalo odlučiti britansko Ministarstvo za trgovinu i industriju. Na sastanku povjerenstva Donjem domu kojem su bili prisutni predstavnici svih strana, sazvanog da se istraži takozvana afera Westland, ministar za nabavu vojne opreme Norman Lamont objavio je da cijena razvoja EH 101 dosije alarmantnih 650 milijuna funti i da bi do vremena početka proizvodnje mogla narasti i do 1,5 milijarde funti. Skrenuo je, također pozornost da se razmatraju načini dorade konstrukcije da zadovolji potrebe britanskih marinaca i kopnene vojske za novim transportnim vrtlotem, ne bi li time smanjili svekolike troškove.

Na sljedećoj međunarodnoj zrakoplovnoj izložbi 1986. u Farnboroughu bio je ponovo prikazana već viđena drvena maketa i još jednom je obznanjen pomak prvog polijetanja, ovog puta prema početku 1987. Prvi predserijski vrtlolet **PP1** (c/n 50001) bio je gotovo završen u Westlandovoj tvornici u Yeovilu tijekom rujna 1986., u vrijeme kada su britanska poduzeća isporučile sve dijelove Agusta u Cascina Costu (u blizini Milana) za dovršetak **PP2** (c/n 50002). Poduzeće Alfa Romeo je isporučilo poboljšane motore GE T700 iz treće poboljšane serije T700-T6A, koje je razvijala s GE i FiatAvio, a zatim su u Yeovil stigli ostali dijelovi za dovršetak PP1 izrađivani u Italiji (isporučen je repni dio i modul stabilizatora, te treći primjerak glavnog reduktora, prva dva su ostala u Cascini Costi na istraživanjima). Westland je dovršio razvoj petrokrakog rotora, usavršivši način izradbe kompozitnih krakova već iz devetog pokušaja (predviđano ih je 15-20), čime je omogućeno testiranje prvog kompleta krakova, dok je drugi ugrađen na PP1.

Tamnoplavo obojen i tek završen PP1 napokon je predstavljen 7. travnja 1987. na svečanosti u Yeovilu i, iako nije imao niti jedan radom (kućište antena električnih sustava) ili koji prepoznatljiv dio vojne opreme, pozornost su privlačili lopatasti vrhovi krakova nosećeg rotora. Najprepoznatljivija i najnovija tehnologija izradbe i oblika krakova proizšila je iz Westlandovog **BERP (British Experimental Rotor Project)** programa, povećanih vrhova krakova rotora razvijenih za vrtlolet Lynx, kojim je u kolovozu 1986. postignut svjetski rekord brzine za vrtloet 399 km/h, što je daleko najveći skok u brzini vrtoleta do tada. EH 101 ipak ima ponešto manju najveću brzinu od 308 km/h i krstareću brzinu 295 km/h, što je ipak znatno više u odnosu na ostale vrtlete današnjice. EHI je nakon toga dobio novu naručbu, jer je britansko Kraljevsko zrakoplovstvo prihvatiло EH 101 kao zamjenu za transportne vrtlete Wessex i Puma, što je napokon povećalo broj naručenih primjeraka

(približno) 50 za RN, 30 za ITN (od predviđenih 42) i dodatnih 25 za RAF s opcijom da prvi 10 bude namijenjeno za daljnju uporabu u razvojnom programu.

Početkom 1987. kanadsko Ministarstvo za nacionalnu obranu (Canadian Department of National Defence DND) izdalo je natječaj za novi vrtloet koji bi djelovao s paluba ratnih brodova (New Shipborne Aircraft NSA) za zamjenu 41 primjerka još 1967. licencno izrađenih vrtoleta CHSS-2 (kasnije označenih CH-124A) Sikorsky Sea King za protupodmornička djelovanja. Program nabave 50 novih protupodmorničkih vrtoleta izazvao je oštar dvoboja između EH 101 i Aérospatiale Super Puma za dobivanje ugovora vrijednog 2 milijarde kanadskih dolara. Još u ranom stupnju razvoja EH 101, Kanada je pozvana da se aktivno uključi u projekt, no tada još nije bilo sigurno hoće li se odlučiti za jeftiniju (i kratkoročniju) opciju osuvremenjivanja sve više zastarijevajućih Sea Kingova. Iako je glavni kanadski zahtjev za novi RFP uključivao aktivnu sonarnu opremu (uranajući sonar) umjesto pasivnog sonarnog sustava (sonarne plutače) koje je RN predviđela za ugradnju, ono najbitnije što su Kanađani zahtijevali EH 101 je već imao - samostalnost u otkrivanju i napadanju podmornica. Najbitniji uvjet pri mogućoj nabavi bio je da velik dio dijelova vrtoleta bude proizveden u kanadskim proizvodnim pogonima, zbog čega je osnovano poduzeće EH Industries (Canada) koje bi raspoređivalo proizvodnju na više već postojećih kanadskih poduzeća. Očekivane naznake Kanađana o uključivanju u program i nabave dalo je nov polet cijekoplupnom programu razvoja, ali i marketinga, pa je uslijedilo predstavljanje novog vrtoleta indijskoj vlasti koja je planirala nabavu novog transportnog vrtoleta. Dobra marketinška nastojanja i velika očekivanja bila su nagrađena sasvim određenom odlukom kanadske vlade o uključivanju u program i nabavi 50 (broj će još varirati od 28 do 45) protupodmorničkih vrtoleta namijenjenih zamjeni Sea Kinga.

Napokon, 9. listopada 1987. uslijedio je dugi očekivani prvi let PP1 (sada s oznakama RN i brojem 641 ZF). Nedugo zatim 26. studenog iste godine poletio je i Agustin PP2 čijem su posebno pripremljenom letu bili prisutni novinari i gosti. Tijekom prvi 45 sati naleta PP1 (s ugrađenim Louis Newmark AFCS-om) je letio pri punoj težini (predviđeno za mornaričku inačicu) i postigao brzinu 258 km/h, 45° bočnog nagiba i visinu 3048 m. Za potrebe opremanja novih predse-

rijskih civilnih i općih vojnih inačica EH 101, tijekom veljače 1988. naručeno je 14 novih (uključujući i dva pričuvna) turbovratilnih motora General Electric CT7-6/6A, koji su također trebali pokretati jedan Agustin mornarički primjerak (što je odlučeno naknadno), dok bi ostala četiri bila opremljena motorima GE T700 prema prvobitnom zahtjevu vojske.

Merlin za britansku mornaricu

Tijekom proljeća 1988. RN je potvrdila da će EH 101 dobiti službeni naziv **Merlin HAS Mk 1**, dok je za transportnu inačicu RAF-a namijenjeno ime **Grifon**. Poslovni odnosi s Kanadom su napredovali uplatom 31,25 milijuna kanadskih dolara u lipnju 1988. u svezi s ugovorom o završnom definiranju projekta,

Zajednička fotografija sve tri inačice EH 101. U prvom planu je mornarička inačica (Merlin HM.1, ZH821), u sredini civilna inačica (Heliliner, G-OIOI), te na kraju višenamjenska vojna inačica (I-LIOI).

koji je sadržavao detalje o tehničkim mogućnostima, vijeku trajanja, izradbenim troškovima dijelova koji će se proizvoditi u Kanadi, a koji su (tada) iznosili oko 78 posto ugovorene vrijednosti. Odlučeno je da proizvodna linija bude smještena u Halifaxu u pogonima poduzeća IMP Group, a ako za pogonske skupine budu odabrani motori CT7, sastavljat će se u Winnipegu u poznatoj tvornici

GKN Westland

EH 101 Merlin za vrijeme desetodnevnih ispitivanja na fregati HMS *Northumberland*, kada je izveo 104 spuštanja na palubu fregate

ci Standard Aero.

Dana 30. rujna 1988. poletio je **PP3** predserijski civilni primjerak, registriran civilnom registracijom G-EHIL, koja je kasnije zamjenjena vojnom oznakom 647 ZF pri uključenju u program pokusnog nošenja naoružanja. Važna razlika PP3 u odnosu na prethodne je opremanje tog EH 101 potpuno digitalnim automatskim upravljačkim sustavom (AFCS) SEP 20 poduzeća Smith Industries, te sustavom aktivnog ublažavanja vibracija (Active Control of Structural Response, ACSR), koji su zajedno razvile poduzeća Westland i Moog, a koji ublažuje vibracije cjelokupne strukture vrtoleta namjernim izazivanjem vibracija koje poništavaju one strukturalne čime produžuju vrtoletu radni vijek. U međuvremenu PP1 obavlja intenzivne letne testove ispitivanja upravljivosti i povećavanja letnih mogućnosti (u nedostatku ACSR-a opremljen dodatnim ublaživačem vibracija na glavi glavnog rotora), dok se s PP2 izvode dinamička ispitivanja u letu. Tijekom listopada 1988. PP1 je premješten u Genou, odakle je zatim preletio u Cascinu Costu i pridružio se talijanskom PP2 u zajedničkom programu letnih ispitivanja, tako su u sljedećih 18 mjeseci prva dva predserijska vrtoleta (kasnije se pridružio i PP6) letjeli na višim temperaturama i drugaćijim klimatskim uvjetima nego do tada u Velikoj

Britaniji. Nakon završene te faze programa ispitivanja PP1 je vraćen preletom Alpa u Yeovil.

Razvoj radara **Ferranti Blue Kestrel** za pretraživanje morske površine namijenjenog ugradnji u Merlinu je došao do trenutka kada su u studenom 1988. Westlandu isporučena prva dva razvojna kompleta, tzv. B-model, od

Bedfordovom Sea Kingu Mk 4X (oznake ZB506). Blue Kestrel 5000 razvijen je iz radara Sea Spray ugrađivanog u mornaričke Lynxove, sada proizveden u poduzeću GEC-Marconi Avionics. Radar je male težine, radi u I frekvenčijskom opsegu i osigurava motrenje s pokrivanjem područja 360° za pretraživanje morske površine, za otkrivanja ciljeva (brodova i pod-

GKN Westland

Drugi razvojni predserijski EH 101, napravljen za talijansku mornaricu, u lebdenju

kojih je jedan testiran na probnom stolu, dok je drugi ugrađen na posebno za tu prigodu preuređen Sea King HAS.2 (oznake XZ570), koji je proveo čak 424 sata u pokusima radara i ostale elektroničke opreme. Prototip A-modela već bio testiran dvije godine ranije na RAE

mornica), određivanje elemenata za gađanje raketskim naoružanjem s brodova s kojih se ne vidi cilj, te posredno vođenje brodskog projektila, tj. ciljanja preko njegovog vidljivog horizonta, kao i traganje i spašavanje, te navigacijske potrebe.

Sljedeći završen i izvan numeričkog slijeda označen Agustin **PP6** je poletio 26. travnja 1989. godine. Taj je primjerak namijenjen pokušnim ispitnim programima talijanske mornarice, a u međuvremenu Westland je završio i primjerak **PP4** (ZF644) koji je poletio 15. srpnja 1989. (namijenjen navigacijskim probama nad morskom površinom i daljnjoj doradi automatskog upravljačkog sustava AFCS). PP4 bio je prvi britanski mornarički EH 101 potpuno opremljen elektroničkim instrumentima i pokazivačima (EFIS-Electronic

1993), kao prvi predserijski vojni transportni model s posebno konstruiranom repnom gredom, koja omogućava ugradnju stražnje utovarne rampe, ali bez mogućnosti preklapanja repa i krakova glavnog rotora mornaričkih inačica. Maketu tog EH 101 rabila je ranije te godine britanska vojska na poligonu Salisbury Plain za razvoj inačice Grifon.

Godine 1990. isporučen je **PP8** (G-OIOI) Westlandova civilna inačica s 30 putničkih sjedala, što je prvi put poletio 24. travnja 1990. i s kojim je započela serija navi-

RTM322 snage 1724 kW (2312 KS) projektirani na temelju motora RTM321, dok je Italija odlučila ostati na predviđenim General Electricovim motorima snage 1278 kW (1714 KS).

Čak i u vrijeme preispitivanja potreba britanske obrane proračun programa EH 101 nije umanjen, a tijekom lipnja 1990. britansko Ministarstvo obrane potražuje moguće ponuđače koji bi bili glavni ugovaratelji za proizvodnju tog vrtloleta. Mada je vodeće poduzeće u cijelokupnom razvoju, još uvijek nije bilo sasvim sigurno da će Westland dobiti glavni ugovor o proizvodnji Merlin, pa je za potrebe ostvarivanja tog posla nastupilo udruživanje s poduzećem IBM (koje je imalo veliko iskustvo s razvojem programa LAMPS III za potrebe američke mornarice) koji bi imali uskladiti cijelokupne sustave vrtloeta. Glavna konkurenca udruzi Westland/IBM bila je ponuda također takо udruženih poduzeća British Aerospace i GEC-Marconi (Merlin Management), koji su nudili ugovor o proizvodnji 50 vrtloeta, te tehničku potporu i uskladivanje sustava u slijedeće tri godine. Na konačno rješenje trebala je utjecati odluka o ugradnji uranjujućeg sonara, što ukazuje na pomalo čudan obrat, imajući na umu zahtjeve još u definiranju projekta, kada ga nisu uključivali. Novi uranjujući sonar posebno za Merlinu trebala su razviti poduzeća Plessey Cormorant i Ferranti/Thomson-Sintra Flash u suradnji, kasnije spominjana kao Thomson Sintra Flash (Folding Lightweight Acoustic System for Helicopters - vrlo lagan sklopivi

Izgled kokpita EH 101

Flight Instruments System), sabirnicom podataka MIL-STD-1553B, radarskim visinomerom i standardnom komunikacijskom opremom koju rabi RN.

Dana 24. listopada 1989. poletio je sljedeći Westlandov **PP5** (ZF649), prvi napravljen potpuno u "Merlin standardu" (s potpunom protupodmorničkom opremom), s kojim su započele intenzivne probe fregatama Tipa 23. PP5 je opremljen svim sustavima predviđenim za Merlinu (kao što je radar Blue Kestrel i ujedinjenom avionikom koja je do sada samo odvojeno ispitivana na prethodnim predserijskim primjercima, posebice na PP4). O prvom letu PP5 pokušni pilot Colin Hauge je rekao da je to bio prvi let EH 101 kao borbenе letjelice.

Još jedno veliko poglavlje je završeno tijekom rujna 1989., kada je poduzeće GEC Avionics završila seriju letnih ispitivanja Merlinovog akustičnog sustava **AQS-903** koji su započele 28. srpnja iste godine sa Sea Kingom. Četvrti i posljednji 1989. završeni EH 101 poletio je 18. prosinca iste godine. Agustin **PP7** (registriran kao I-HIOI u studenom

Konzola operativnih sustava mornaričke inačice

gacijskih testova (ADF, DMA, ...), EFIS, te standardno civilno ispitivanje pouzdanosti AFCS. Vrlo važno poglavlje u povećanju kvalitete britanskih EH 101 otvorila je odluka donesena u lipnju 1990. da se na britanske vrtlolete Merlin ugrađuju motori Rolls-Royce/Turboméca

akustični sustav). Trebalо je proteći više od godine dana do trenutka kada će konačne odluke biti donijete.

(nastavit će se)

Višecijevni zrakoplovni topovi sustava **Gatling**

(II. dio)

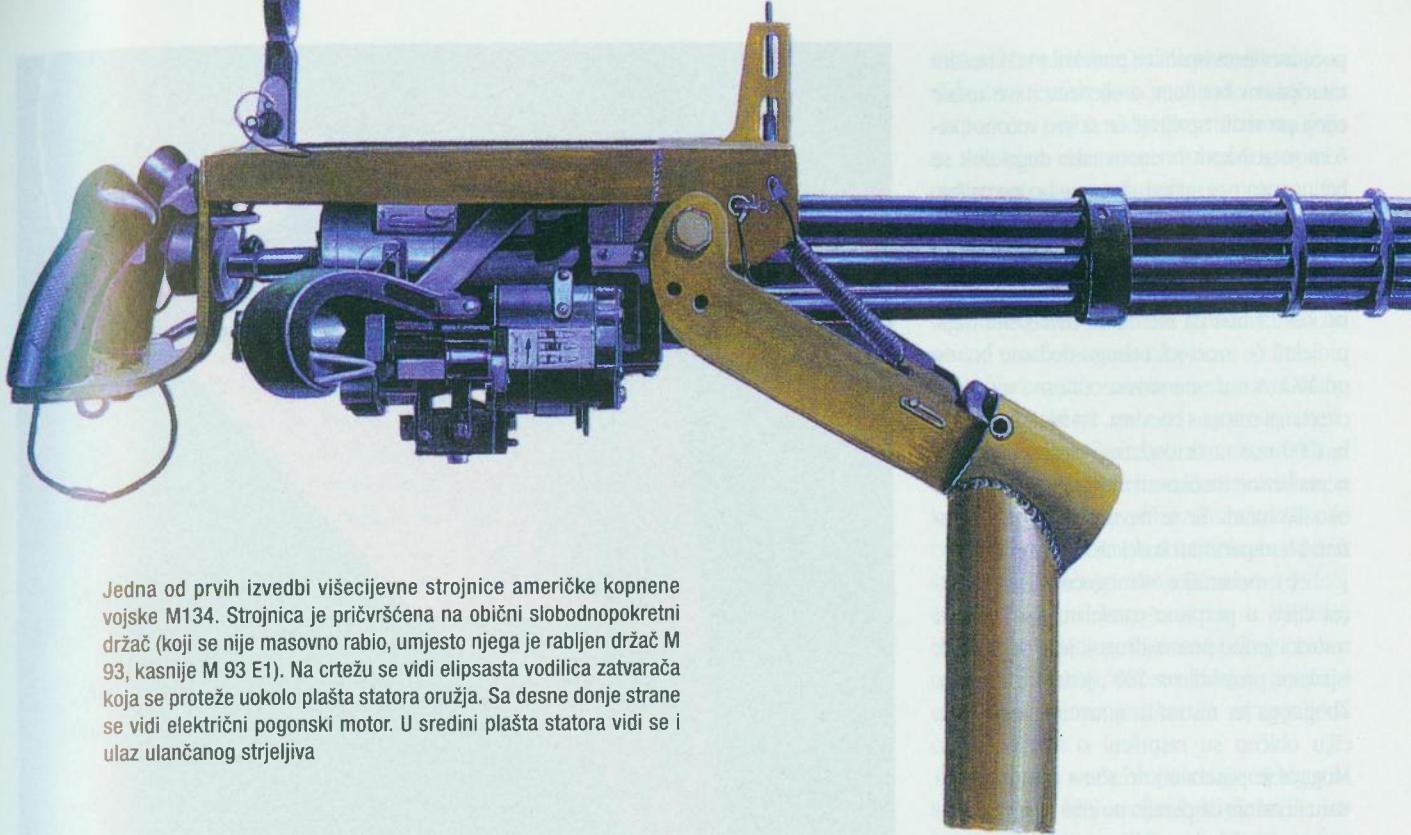
Višecijevna strojnica Minigun

Velimir SAVRETIĆ

Jedno od najpoznatijih streljačkih oružja zasnovanih na Gatlingovom sustavu je američka strojnica GAU-2/A (M134 Minigun) kalibra 7,62 mm, koja je nastala u trenutku kada se za naoružavanje američkih transportnih i borbenih vrtoleta u Vijetnamu tražilo pouzdanije oružje od tada rabljene strojnica M60.

Američki višenamjenski vrtoljet Sikorsky UH-60A Black Hawk s na lijevom i desnom boku postavljenim višecijevnim strojnicama M134 Minigun. Strojnice su postavljene na posebno izradene slobodnokretne držače (Pintle Mount) i mogu se uvući unutar trupa ili izvući tako da vire kroz prozore (to je ujedno i borbeni položaj pri djelovanju).

Jedna od prvih izvedbi višecijevne strojnica američke kopnene vojske M134. Strojnica je pričvršćena na obični slobodnopokretni držač (koji se nije masovno rabio, umjesto njega je rabljen držač M 93, kasnije M 93 E1). Na crtežu se vidi elipsasta vodilica zatvarača koja se proteže uokolo plašta statora oružja. Sa desne donje strane se vidi električni pogonski motor. U sredini plašta statora vidi se i ulaz ulančanog strjeljiva

Ovako približno izgleda radni ciklus jednog višecijevnog topa Gatling: označimo li početak jednog punog okretanja rotora odnosno jednog radnog ciklusa sa 0° naboј će se ubaciti ispred mirnog zatvarača u stražnjem položaju i zatvarač, krećući se prema naprijed, počet će gurati naboј u ležaj naboja u cijevi. Na oko 148° okretna će glava zupcima ući u ležaj naboja u cijevi i, okrećući se, na 162° zaključati zatvarač i cijev u kojoj je sada već naboј u svom položaju. Zatvarač će ostati zaključan s cijevi sve do 202° kada će početi okretnati okretnu glavu otključavajući tako zatvarač. Na 215° zatvarač će početi izvlačiti čahuru ili neispaljeni naboј izvlakačem vraćajući se prema stražnjem položaju.

Pri 148° udarna se igla otkoči, ili se ukopča električna struja, i počinje se napinjati da bi se odapela pri zaključanom zatvaraču odnosno 162° . Zbog odmaka između početka paljenja pripale i zapaljenja propelanta (Ignition Delay) od oko 5° pa i do 15° trajanja, projektil će se u cijevi početi kretati tek oko 167° odnosno 177° da bi izletio iz cijevi negdje oko 180° . Zatvarač ostaje zaključan sve do 202° , kako smo već prije rekli, a pri električnom paljenju pripale naboja već na 215° automatski se isključuje dovođenje električne struje udarnoj

igli i ostaje isključeno sve do 148° sljedećeg radnog ciklusa. Tako okretna glava zatvarača ostaje zaključana u cijevi oko 40° , a zbog

izbačen iz kućišta već kod 328° ili možda nešto kasnije. To u potpunosti ovisi o primjenjenom sustavu izbacivanja.

Opis rada nam pokazuje da je višecijevni top (ili strojnica) Gatling u radu potpuno stabilan, uravnotežen i bez naglih energetskih vrhova, što je inače ubičajeno u linearnim oružjima. Takav je rad višecijevnog oružja Gatling uzrokovani vanjskim pogonom s konstantnom snagom, ali se ipak ne može izbjegći povratni trzaj oružja uzrokovani izljetanjem projektila i plinova ispalje iz cijevi. Velika akceleracija nastaje jedino u trenutku zalijetanja rotora do pune brzine tj. do ravnomjerne brzine okretaja odnosno paljbe. Dalje od trenutka zalijetanja oružje radi potpuno mirno. Povratni trzaj tog višecijevnog topa vrlo je lako izračunati znamo li masu cijelog oružnog sustava, masu i brzinu plinova projektila i masu i brzinu plinova ispalje pa se, temeljem tih podataka, može točno izračunati koliko i kako povratni trzaj utječe na kretanje vozila, let zrakoplova ili vrtoleta ili pak kretanje broda.

Opterećenje cijevi i zatvarača smanjuje se toliko puta koliko je cijevi u oružnom sustavu tj. višecijevnom topu ili strojnici. No, rasipanje (disperzija) višecijevnog topa puno je veće od raspisanja jednocijevnog linearног oružja zbog:

a) promjene rotacijske brzine cijevi pri zaletu topa odnosno strojnice. Prva cijev pri

Taktičko-tehnički podatci za strojnici GAU-2B/A (M134 Minigun)

naboј:	7,62 mm x51 ¹⁾
sustav rada:	Gatling s vanjskim pogonom
sustav dovođenja strjeljiva:	ulančani ili slobodan
sustav paljbe:	automatski
masa strojnica:	ukupna 27,6 kg ²⁾
dužina strojnica:	801,6 mm
dužina cijevi:	559 mm
narez cijevi:	četiri utora udesno, potpuni okret u 254 mm
brzina kugle:	838,2 m/s (naboј AP M 61)
energija kugle:	3414 J
brzina paljbe:	maksimalna 6000 kugli u minuti
broj cijevi:	6
disperzija putanja kugli:	maksimalna 6 mrad
povratni udar strojnice:	12 kJ pri 6000 kugli/min, 3 kJ pri 3000 kugli/min
ciljnici:	različiti, u skladu s uporabom strojnice
struja stalnog pogona:	130 A pri 6000 okretnja/min
struja startanja:	260 A u trajanju 100 ms
napon napajanja:	28 V istosmjerno
iskoristivost strojnice:	200.000 hitaca prije kvara
vijek strojnice:	1,5 milijuna hitaca
proizvođač:	Lockheed Martin Armament Systems, Lakeside Avenue, Burlington, VT05401

1) masa strojnica je podijeljena ovako: sama strojnica (uređaj) 16,3 kg; pogonski motor 3,4 kg; adaptori trzaja 1,36 kg; šest cijevi 6,54 kg

2) naboј 7,62x51 AP M 61 ima energiju od 3413,5 J i sposoban je na udaljenosti od 10 m penetrirati običnu čeličnu ploču debljine 13,5 mm, na udaljenosti od 100 m 11,6 mm, na udaljenosti od 200 m 9,8 mm, i na udaljenosti od 300 m 8 mm

nužnosti opadanja tlaka plina ispalje do veličine atmosferskog tlaka i zbog mogućnosti odgođenog paljenja naboja.

Ispaljeni naboј ili neispaljeni naboј bit će

početku zaleta ispaliti će projektil s vrlo malom rotacijskom brzinom, a sljedeća i sve ostale cijevi po redu ispaljivati će sa sve većom i većom rotacijskom brzinom tako dugo dok se brzina topa ne ustali tj. do pune brzine paljbe. Višecijevni top Gatling kalibra 30 mm pri najvećoj radnoj brzini imat će brzinu rotora od oko 10 m/s, koja će se početkom paljbe mijenjati od 0,1 m/s pa sve do 10 m/s. Osim toga, projektili će imati još i drugu dodatnu brzinu od 10 m/s u desnu stranu odnosno u smjeru okretanja rotora s cijevima. Pri brzini projektila 1000 m/s ta će dodatna ali stalna komponenta brzine uzrokovati devijaciju od osi cijevi oko 10 mrad. Ta se devijacija može jednostavno kompenzirati korekcijom ciljne točke.

b) mehaničke nemogućnosti postavljanja cijevi u potpuno paralelan položaj s osi rotora i jedne prema drugoj, jer cijevi uvijek ispaljuju projektil na 180°, jedna za dugom. Zbog toga jer nisu u istoj ravni, pogotci na cilju obično su raspršeni o obliku kruga. Moguće je posebnim držacima cijevi odrediti veću ili manju disperziju po cilju ali i fokusirati putanju projektila približno u jednoj točki u točno određenoj udaljenosti od višecijevnog topa ili strojnice.

Sustav dovodenja strjeljiva zapravo dodaje ogromnu masu višecijevnom topu koji je sam barem šest puta lakši od ukupne mase topa zajedno sa uređajem za dovod i spremnikom streljiva. Na primjer višecijevni top GAU-8/A u zrakoplovu A-10 sa 1170 komada streljiva teži 1723 kg, dok je masa samoga topa oko 280 kg. Snaga za rad cijelog topovskog sustava kreće se oko 56,6 kW odnosno 56,6 kJ/s.

Na kraju još i specificirajmo prednosti i nedostatke višecijevnog topa ili strojnica Gatling.

Prednosti:

- golema količina ispaljenih projektila na cilj u jedinici vremena, čak do 166 projektila/s
- habanje cijevi smanjuje se toliko puta koliko cijevi rabi top ili strojnica
- prisilno hlađenje cijevi zrakom zbog velike brzine okretanja cijevi (nije nužno mijenjati cijevi tijekom neprekidne paljbe)
- vrlo jednostavan strojni sustav
- cijeli je oružni sustav male mase uspoređujući masu s energijom projektila u jedinici vremena

Nedostatci:

- za rad je nužan vanjski izvor energije
- sustav dovoda strjeljiva glomazan je i kompleksan, zahtijeva ponekad i dodatni vanjski pogon zbog udaljenosti spremnika od topa ili strojnica
- golema količina ispaljenih projektila/min zahtijeva istu količinu dovedenih naboja iz spremnika u minuti

"Vatrema zavjesa" nastala ispaljivanjem strojnica Minigun s jednog AC-47 za vrijeme vietnamskog rata

- velika disperzija ispaljenih projektila na cilju (ponekad se to čak baš i zahtijeva zbog sigurnijeg uništenja cilja)

- pomak točke udara projektila tijekom zaleta topa ili strojnice od točke udara projektila ispaljenih u stabilnoj radnoj brzini topa

moglo dovoljno brzo uništiti odnosno dezintegrirati pokretan cilj na zemlji. No, top M61 se zbog velike mase dosta teško mogao smjestiti u tadašnje vrtolete pa je odlučeno izraditi isto takvo oružje ali u pješačkom kalibru 7,62x51 mm. Ubrzo je uslijedila prva isporuka novih strojnica sustava Gatling, a njom su naoružani vrtoleti Bell Huey i borbeni vrtoleti AH-1 Cobra (nosio ju je i borbeni vrtolet Lockheed Cheyenne, koji nije ušao u serijsku proizvodnju). Kasnije su izrađeni raznoliki podyvesni sustavi kao i turele u kojima je postavljena ta višecijevna strojnica. USAF strojnici vodi pod imenom GAU-2/A dok je unutar kopnene vojske, Marinskog korpusa i US Navy nazivaju M134 Minigun 7,62 mm. Treba reći da je, istodobno kad i strojnici, tvrtka General Electric izradila i podyvesni spremnik SUU-11 B/A za američke zračne snage kao i vrlo sličan sustav za kopnenu vojsku pod nazivom XM-18 E 1. Tvrta Emerson Electric izradila je

Višecijevna strojnica GAU-2/A

Jedno od najpoznatijih strjeljačkih oružja zasnovanog na sustavu Gatling je i višecijevna strojnica **GAU-2/A (M134 Minigun)** kalibra 7,62 mm. Tijekom šezdesetih, zbog uspjeha višecijevnog topa Vulcan M61, tvrtka General Electric odlučila je izraditi isto takvu strojnici. Bilo je to nužno zbog traženja vojske da njime naoruža velik broj vrtoleta tada rabljenih u vietnamskom sukobu. Naime, obična strojnica M60 pokazala se neugodno nedjelotvornom jer se iz vrtoleta njome nije

zatvorenu turelu **M 28** ali i otvoren sustav **MiniTAT** danas zvan **FTS (Flexible Turret System)**. Tvrta McDonnel Douglas Helicopter izradila je bočni sustav montaže višecijevne strojnica M134 na bokovima vrtoleta.

Od vijetnamskog rata pa sve do danas ta je višecijevna strojnica ugrađivana u različite izvedbe turela, podvjesnih spremnika ili jednostavnih ovjesa, bočnih ovjesa ili samo na slobodnokretni nosač (Pintle Mount) unutar prostora vrtoleta. Strojnici kao vrlo uspješnu rabe sve četiri grane američke vojske ali i oružane snage drugih država poput Engleske, Italije itd. Rusija rabi svoje vlastite izvedbe sustava Gatling. Strojnica M134, za razliku od višecijevnih topovskih sustava Gatling rabi isključivo električni motor kao vanjski pogon.

znakovito dominirale tri višecijevne strojnice M134 Minigun postavljene na posebna postolja dok su im cijevi virile kroz dva prozora i jedan prozor na vratima. Ta posebna postolja bila su zapravo preuređeni podyjesni spremnici SUU-11 B/A i nazivala su se **MXU-470/A Minigun Module**. Zrakoplov bi cilj na zemlji napadao kružeći oko njega lijevom stranom tako dugo dok ga ne bi potupno dezintegrirao.

šaštvo ili motorizirane jedinice smještena je na slobodnokretnom nosaču, ali s dva rukohvata i otporcem paljbe na lijevom rukohvatu (oba su rukohvata okrenutog revolverskog tipa i s plastičnim odnosno gumenim koricama). Svi su slobodnokretni sustavi rađeni s po dvije ručice revolverskog tipa i otporcem na lijevoj ručici, dok je prije početka paljbe potrebno ukopati glavni električni prekidač koji je obično označen crvenom bojom.

Cijeli sustav strojnica je sustav Gatling gdje se opaljenje radi od cijevi do cijevi, okrećući cijevi velikom brzinom oko središnje osi cijelog sustava cijevi zajedno s rotorom, u kojem je postavljeno toliko zatvarača koliko je cijevi. Pri potpunom okretu tj. okretu od 360 stupnjeva opaljenje naboja je samo u jednoj cijevi dok je pri drugom okretu u sljedećoj cijevi i tako slijedom. Cijev se ispaljuje obično u gornjem položaju dok se u donjem položaju cijev puni odnosno izbacuje se ispaljena cahura iz cijevi.

U skladu s tim, broj okretaja cijelog sustava određuje broj ispaljenih kugli, koji je isti kao i broj okretaja, pa je zato vrlo lako imati željeni broj kugli ispaljenih u jednoj sekundi jednostavno regulirajući brzinu pogonskog elektromotora. Pri strojnici Minigun određen je najmanji broj okretaja motora, a to je 300 okr/min dok je najveći broj okretaja motora 6000 okr/min što je doista 100 kugli ispaljenih u jednoj sekundi. Veći broj okretaja od 6000 okr/min teško je izvoditi unutar strojnog sustava oružja jer je kritično punjenje sustava nabojima jednakako kao i cijeli tijek rada zatvarača, a posebno zaključavanje zatvarača s cijevi i ispaljivanje naboja. Naime, zbog odgođenog paljenja, kugla se može ispaliti u trenutku kada je zatvarač već otključan, a tada dolazi do uništenja cijelog oružnog sustava.

Pri strojnici Minigun opretereće cijevi je vrlo maleno jer je pri brzini okretaja 300

Opis strojnica

Višecijevna strojnica M134 Minigun kalibra 7,62x51 mm ili GAU-2/A u svemu su potpuno isti ali su način pričvršćenja kao i način rukovanja različiti. Recimo, izvedba za pje-

Na britanske vrtolete Westland Scout 1971. postavljena je strojnica M134 Minigun na slobodno okretno postolje M93. Strojnica je bila postavljena unutar trupa, ali se mogla izvući tako da cijevi vire izvan trupa. Na slici se vidi da je tada strojnica bila opremljena samo najobičnijim dnevnim cilnjikom

Naime, višecijevni topovski sustavi rabe kao vanjski pogon i hidraulični, turbinski sustav ili plinove ispale.

Američka kopnena vojska odlučila je 1986. poboljšati naoružanje vrtoleta **UH-60A Black Hawk**, odnosno postaviti višecijevne strojnice M134 Minigun. To je i urađeno na 30 tih vrtoleta u sastavu specijalnih snaga i to tako da je unutar lijevog i desnog prozora vrtoleta Special Mission Black Hawk postavljena po jedna višecijevna strojnica M134 Minigun na slobodnokretnom nosaču.

Poznata je uporaba strojnica M134 Minigun u dvomotornom zrakoplovu-topovnjači AC-47 nazvanom **Puff the Magic Dragon** ili **Dragonship**, koji je u Vijetnamu, potpuno novom taktikom, vrlo često rabljen za uništavanje otpornih točaka neprijatelja. Naime, lijevom su stranom zrakoplova

Izgled GAU-2B/A

Strojnica Minigun postavljena je i u podvjesne kontejnere. Na slici je kontejner SUU-11B/A, snimljen 1977. podvišen pod desno krilo talijanskog borbenog zrakoplova MB.339

okr/min, svaka cijev opterećena sa 0,83 kugle u jednoj sekundi. Pri brzini okretaja 1200 okr/min, što je isti broj ispaljenih kugli kao u strojnici MG 42 tj. 20 kugli u sekundi, svaka cijev strojnicy M134 Minigun oprterećena je sa svega 3,33 kugle u jednoj sekundi što pokazuje svu prednost tog oružja a da spominjemo još i vrlo učinkovito hlađenje cijevi, kao i praktičnu nemogućnost zastoja jer sustav Gatling izbacuje i one naboje koji su zatajili i tako ne dolazi do zastoja u radu, dok pri linearnoj strojnici zatajenjem jednog naboja staje automatski cijeli sustav strojnicy. Pri brzini paljbe 6000 kugli/min svaka cijev ispaljila svega 1000 kugli/min odnosno 16,67 kugli/sek, a s jednim djelovanjem na cilj poput pet strojnica MG 42!

Navedeni opis rada pokazuje da ta strojnica doslovno guta strnjivo i to goleme

količine pa je zato, s ciljem smanjivanja utroška strnjiva kojeg u oružnom sustavu nema baš mnogo, ograničena dužina paljbe i to obično na jednu do dvije sekunde pri punoj brzini strojnicy kada se u dvije sekunde ispalju nešto manje od 200 kugli. Naime, zbog potrebnog zaleta strojnog sustava strojnicy, koji traje 100 do 200 milisekundi, nikada se ne stigne ispaliti puni broj naboja pri najvećoj brzini rada strojnicy jer tu je brzinu startanjem iz mirovanja nužno postići. Ako je pogonski sustav elektromotora akumulator napona 28 V, on mora

Opis rada strojnog sustava paljbe strojnicy

M134 Minigun

Višecijevna strojnica M134 Minigun kalibra 7,62 x 51 mm sastoji se iz 4 dijela: sustav cijevi, kućište strojnicy, sustav rotora i sustav zatvarača.

Sustav cijevi sastoji se od 6 cijevi kalibra 7,62 mm, dužine 559 mm, a svaka se posebno učvršćuje u sustav rotora okretanjem oko osi 180°. Cijevi su između sebe postavljeni paralelno pospbičnim sustavima za pričvršćivanje kojih je ukupno četiri. Tim se sustavima za pričvršćivanje modu cijevi neznatno ukositi prema osi okretaja tako da je moguće dobiti sve ispaljene kugle točno u cilj. Naime, postoji određena disperzija ispaljenih kugli (nekoliko miliradijana) uzrokovana okretanjem cijevi suprotno od kazaljke na satu, gledajući sa strane strijelca, dok kugla putuje unutar cijevi.

Kućište strojnicy izliveno je iz jednog komada u kojem se okreće rotor. Unutar kućišta tj. unutar plasti urezan je i utor koji regulira rad svih šest zatvarača, od ulaza naboja u prostor zatvarača, ubacivanja naboja u ležaj naboja u cijevi, zaključavanja glave zatvarača u cijevi, ispaljivanja naboja, izbacivanja naboja iz ležaja u cijevi pa do izbacivanja naboja izvan kućišta strojnicy. Svih šest zatvarača vezani su stalno utorom pomoću valjčica na kugličnom ležaju koji klizi unutar utora i tako izvodi pomak zatvarača gore-dolje.

Sustav rotora glavni je dio strojnicy koji se okreće oko osi na kugličnim ležajima unutar kućišta. Pomoć prijenosnog zupčanika vezan je s vanjskim pogonom. U glavi rotora pričvršćeno je 6 cijevi. Šest validica zatvarača urezano je točno u osi svih šest cijevi. Unutar rotora ugrađeni su izboji odnosno zupci kojima se izvodi napinjanje odnosno otpuštanje napete udarne igle unutar zatvarača.

Sustav zatvarača sastoji se od šest zatvarača s okrećućom glavom na kojoj su ispušti odnosno zupci koji služe za zaključavanje glave unutar početka ležaja naboja svake cijevi. Svaki zatvarač ima fiksni izvlakac. Udarna igla unutar zatvarača pokretana je oprugom jer je strnjivo 7,62 x 51 mm, za razliku od strnjiva 20 x 120 mm za šestcijevni top Vulcan, s običnim pripalom (primjer) osjetljivom na udar (strnjivo 20 x 120 mm ima električnu pripalu). Svi 6 zatvarača kreće se, svaki po svom vodećem utoru u rotoru, naprednatrag radeći potpuni ciklus opaljenja naboja, izbacivanja naboja i uvodenja naboja u cijev. Unutar vodećeg utora zatvarač se drži pomoću postranih utora sa svake strane zatvarača.

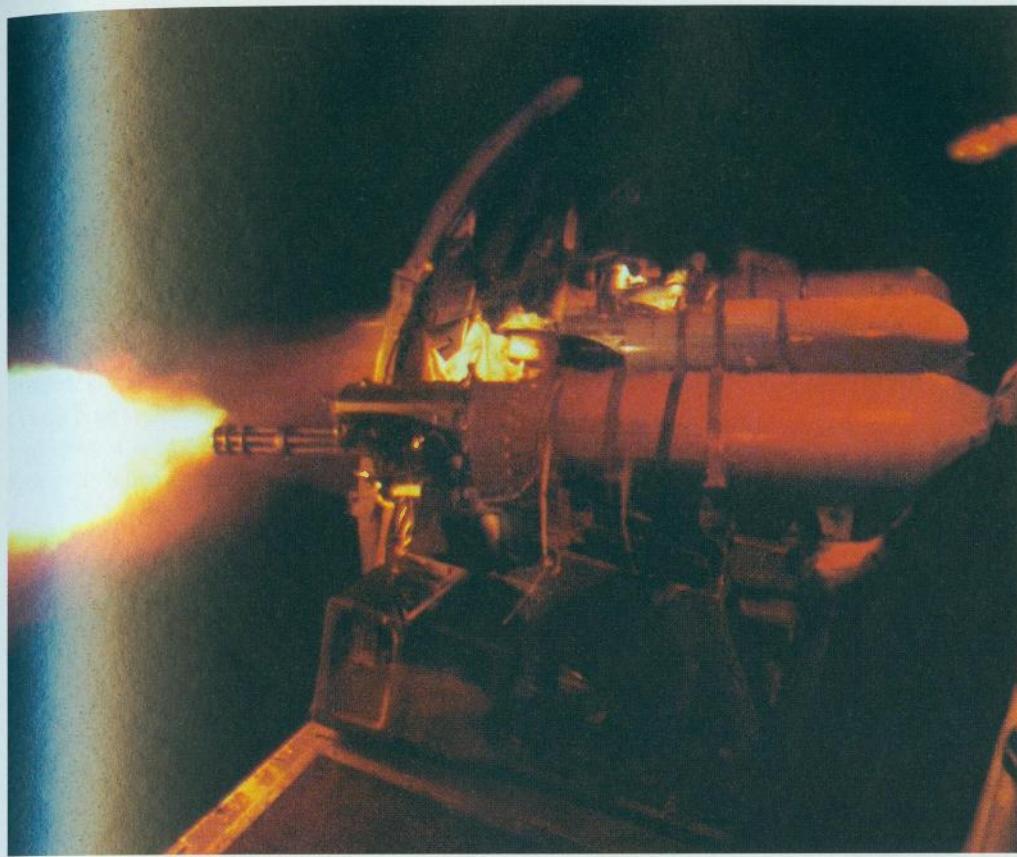
Višecijevna strojnica M134 Minigun ima, ako je postavljena na slobodnookretni nosač (Pintle Mount) na svom zadnjaku još dodana dva obrnuta okrenuta revolverska rukohvata. Na lijevom je rukohvatu otponac paljbe, tj. prekidač električne struje kojim se ukapča u rad cijeli sustav pogona strojnicy. Prije početka paljbe nužno je otklopiti poklopac glavnog prekidača struje, koji je crvene boje, da bi se struja ukopčala i strojnica bila spremna za paljbu. Cijeli se sustav vrati, gledano sprjeda prema cijevima, u desno. Pokretan električnim motorom rotor se počinje vrjeti a istodobno svih 6 zatvarača, prema položaju svojih valjčica unutar eliptičnog utora u plasti kućišta, uzimaju naboje, guraju ga u cijev, zaključavaju cijev (prije toga je zubom na rotoru napeta udarna igla) drugim zubom na rotoru otpuštaju udarnu iglu i tako opaljuju naboje, zaključavaju cijev okrećući obratno zupce glave zatvarača (glava zatvarača zaključava se i otključava unutar cijevi istim sustavom poput sustava puške M 16), izvlakacem izvlače ispaljeni naboje iz ležaja u cijevi i izbacuju ga iz tijela strojnicy. Pritom se cijev, koja je ispalila hitac, okreće točno puni krug, tj. do točke kada ponovno prima naboje ispred natrag povučenog zatvarača.

Prestankom pritiska na otponac strojnicy, a doista je to iskapčanje električnog motora iz strujnog kruga, istog se trenutno zatvara i dovod strnjiva. Preostalo strnjivo unutar rotora ispalju se i ispaljene čahure izbacuju iz kućišta strojnicy. U toj fazi zaustavljanja okretanja rotora s cijevima zatvarači normalno rade, ali se zaključavaju na praznu cijev pa se tako ujedno sprječava pregrijavanje ležaja naboja u cijevi.

Kod nekih višecijevnih topova to ne izgleda tako jer se, poslije prestanka rada električnog motora, cijeli sustav rotora s cijevima odmah zaustavlja i okreće suprotnim smjerom vraćajući neispaljene naboje u sustav dovoda strnjiva i istodobno postavljajući naboje u rotor u početni položaj ispred otvorenog zatvarača cijevi koja će početi prva s paljicom. Posebni elektro-hidraulički sustav pomoći senzora izvodi cijeli taj rad tijekom jedne sekunde, kada je top ponovno spremjan za paljbu.

U strojnici Minigun preostali se naboje, poslije prestanka rada električnog motora odnosno pogona rotora ispaljuju sve manjom i manjom brzinom jer se rotor zaustavi u sekundi ili dvije.

Okretenjem rotora u strojnici Minigun izbacuje se sve unutar sustava zatvarač - cijev, pa je tako taj sustav dr. Gatlinga pogodan za ispitivanje i popravak strojnicy bez ispaljivanja naboja. Naime, umjesto pravih naboja napajamo sustav strojnicy odnosno dovod strnjiva naboje bez praha (propelanta) i pripole (primera) koji se, prelazeći cijeli ciklus rada strojnicy, izbacuju nepromjenjeni i tada mogu ponovno biti uporabljeni. Takvo je ispitivanje potpuno isto kao da je ispitivanje pravim ostrim naboljima pa se jednostavno izvodi u ispitnom laboratoriju bez uporabe posebnih strijelista i mjera zaštite.

Noćno ispaljivanje instalacije Miniguna na zrakoplovu-topovnjači AC-47 za vrijeme vietnamskog rata

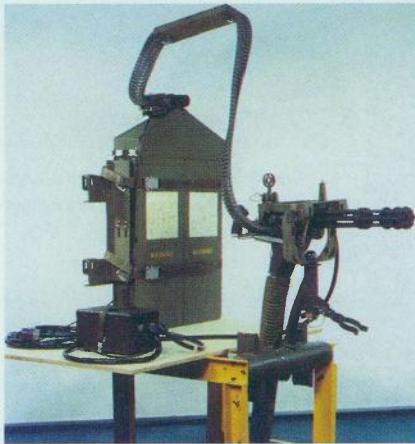
dati u startu struju čak do 260 A dok je za miran rad potrebno samo oko 130 A, pri brzini 6000 okr/min.

Električni se pogonski sustav obično izrađuje tako da je prijenosni sustav zupčanika s dvije brzine: 2000 okr/min i 4000 okr/min ili 3000 okr/min i 6000 okr/min. Pritiskom na otponac oružja, tj. prekidač struje motora, cijeli sustav počinje pucati odmah, odnosno već poslije nekoliko milisekundi kada je prva cijev napunjena nabojem i potom ispaljena.

Samo američke zračne snage rabe najveću brzinu paljbe od 6000 kugli/min dok ostale grane američke vojske, napose za naoružanje vrtoleta, rabe brzine ispod 4000 okr/min. Višecijevna strojnica, bez obzira koje izvedbe bila, ispaljuje sve naboje kalibra 7,62x51 koje ima u svom inventaru vojska SAD-a: to su kako M 61 AP, tako i M 59 i M 80 Ball kao i M 62 Tracer.

Spremni strjeljiva sadrže obično 4000 komada naboja 7,62x51, koji su ulančani tij. spojeni međusobno. Pri ulazu naboja u strojnici postavljen je uredaj za oslobođenje povezanih naboja, jer strojnica radi samo sa slobodnim nabojima. Zato je moguće rabiti i spremike s nepovezanim nabojima kao u običnim linearnim strojnicama, ali s povećanim potiskom opruge.

Ako je dovod strjeljiva, koje se lančano vodi iz spremnika, duži od 1,5 m ili je kut pri laza strjeljiva strojnici preoštar potrebno je

Instalacija Miniguna General Electric A/A49E-3 namijenjena za postavljanje na vrtrole

postaviti još i dodatni pogonski motor za ulančano strjeljivo, koji će ga vući prema strojnici. Nadam se da je čitatelju potpuno jasno kolika je količina strjeljiva u pitanju jer je, u dvije sekunde rada strojnice, potrebno u nju ubaciti oko 200 komada naboja 7,62 x 51 mm, što baš i nije lako. Naime, strojnica MG42, koja pripada skupini najbržih i najboljih strojnicika ikada izrađenih, u dvije sekunde rada uzima samo 40 naboja. To je točno pet puta manje! Još jedno, valja napomenuti da je jedina opasnost za to oružje nastanak odgođenog opaljenja naboja koje se ničim ne može sprječiti. Jedini siguran način sprječavanja odgođenog paljenja naboja uporaba je dobrog i novog str-

jeljiva pa se zato ne preporuča uporaba odležanog ili starog strjeljiva, pogotovo ne onoga sumnjivih proizvođača.

Važno je da pri toj strojnici postoji i poseban uredaj koji, prestankom pritiska na otponac paljbe, automatski zatvara dovod strjeljiva pa se tako preostalo strjeljivo unutar rotora ili ispalji, ili neispaljeno izbaci napolje iz strojnice u onom malom djeliću sekunde dok se okretanje rotora ne zaustavi.

Ako bi pak u vrtoletu ili nekakvom drugom vozilu postojao već jedan drugi izvor napona (poput 110 V, 400 Hz), tada je moguće promijeniti motor i postaviti onaj pogodan za taj napon. Tako se izbjegava dodatno nošenje teškog i glomaznog akumulatora unutar vozila, koji služi samo za pokretanje strojnice. Moguće je i unutar sustava napajanja električnog motora ugraditi elektronički izbornik brzine rada odnosno brzine paljbe pa je tako moguće imati brzinu paljbe ovog oružja od 300 hitaca/min pa sve do 6000 hitaca/min.

Današnji status

Višecijevna strojnica GAU-2/A ili M134 Minigun kalibra 7,62 x 51 mm ugrađena u odgovarajuće podvjesne spremnike, ili turele, ili postavljena na slobodnokretni nosač danas je u naoružanju USAF-a, američke kopnene vojske, Marinskog korpusa i američke mornarice, kao i u naoružanju nekih drugih zemalja unutar NATO-a ali i izvan njega. Strojnica se rabi za naoružanje vozila, brodova, zrakoplova i vrtoleta posebice tamo gdje je moguće opskrbiti je dostatnom količinom strjeljiva.

Na primjer, Velika Britanija je 1995. godine, zbog sudjelovanja njezinih snaga u sastavu snaga IFOR-a/SFOR-a u Bosni i Hercegovini, ugradila višecijevne strojničke sustave M134 Minigun u svoje vrtolete CH-47D Chinook. Ugrađena strojnica ima ciljnički sustav, dnevni-noćni sustav LC-40-100 NVG s dodatkom IR osvjetljivača, dok se paljba izvodi ili s oba boka vrtoleta ili kroz prozore sa strane. Strojnice su postavljene na slobodnokretnim nosačima.

KORVETE KLASE GÖTEBORG

Raznovrsnošću naoružanja i znalački odabranim propulzijskim sustavom, švedske korvete klase Göteborg pokazale su se kao idealni ratni brodovi za zatvoreno Baltičko more

Mislav BRLIĆ, Dario VULJANIĆ

Nastavljajući s izgradnjom snžno naoružanih malih ratnih brodova švedska ratna mornarica (**Marinen**) je u drugoj polovici osamdesetih i početkom devedesetih godina u flotu primila četiri korvete klase **Göteborg**.

Dovršetkom te klase zaokruženo je 25-godišnje razdoblje projektiranja i gradnje ratnih brodova tipa **Spica** u Švedskoj. Naime, korvete klase **Göteborg** predstavljaju četvrti i posljednji naraštaj brodova razvijenih iz obitelji brzih napadajnih brodova tipa Spica, a zamjenjeni su brze napadajne brodove klase **Spica** (tip **Spica I**).

Projektni zahtjevi

Baltičko more je izrazito nepovoljno okruženje za djelovanje bilo kojeg ratnog broda ili podmornnice, jer je gotovo u cijelosti okruženo kopnom, udaljenosti su kratke i relativno je plitko, a u zimskom razdoblju led jako ometa navigaciju. Plovila ne mogu ući u ili napustiti Baltičko more osim kroz dansko ili švedsko teritorijalno more. U ratnom stanju ni jedan ratni brod ne može ostati neotkriven dulje vrijeme, jer se cijeli Baltik nalazi unutar područja koje je lako nadzirati letjelicama smještenim na kopnu, s dodatnom prijetnjom podmornica, brzih napadajnih brodova i morskih mina.

Sredinom šezdesetih godina udarnu snagu švedske flote činili su krstarica **Göta Lejon** klase **Tre Kronor** (bile su izgradene dvije jedinice), razarači klase **Östergötland** (četiri), **Halland** (dva) i **Öland** (dva), te fregate klasa **Visby** (četiri), **Göteborg** (šest) i **Mjölner**. Izloženost tih plovnih jedinica na Baltiku navela je tada švedsku ratnu mornaricu

Brzi napadajni brod *Halmstad* klase *Norrköping* (tip Spica II) nakon modernizacije, naoružan protubrodskim projektilima sustava RBS 15

na odluku o napuštanju koncepta gradnje velikih ratnih plovnih jedinica zbog visokog rizika ratnog djelovanja u takvom području, te na gradnju velikog broja malih, višenamjenskih plovnih jedinica. Stvaranjem manjih, dobro raspoređenih snaga, mornarici je osigurano

zrakoplovima povjerenja je prva, izvanoobalna crta zaštite švedskog teritorija. Bliže obali, podmornice, također u suradnji sa zrakoplovima i vrtoljetima, imale bi potporu brzih površinskih brodova. Brzi brodovi djelovali bi naizmjenično iz različitih baza na obali koje osiguravaju brodovima skrovište i službe održavanja. Treća crta, obrana priobalja, osiguravala bi se protupodmorničkim i minolovnim jedinicama, gustim postavljanjem morskih mina položenih s minopolagača i ophodnih plovila te Obalnim topništvom (Kustartilleriet) koje među ostalim obuhvaća pokretne i nepokretne topničke obalne bitnice, kao i pokretne bitnice protubrodskih projektila.

U sklopu tog koncepta male brze plovne jedinice morale su ispunjavati strogo zadani uvjet: svaki brod pojedinačno svojom djelotvornošću te skupno u taktičkim zadaćama trebao je biti ravan operativnoj vrijednosti i borbenoj moći većih brodova koje su zamjenjeni.

Prethodnici

Brzi napadajni brodovi i korvete iz obitelji Spica pokazali su se idealnim za švedske uvjete. Za izradbu trupa brzih napadajnih brodova tipa Spica I klase **Spica**, a u zbog oštrih klimatskih uvjeta Baltičkog mora, izabran je projekt **TNC 42** njemačkog brodogradilišta Lürssen. Prva i treća jedinica tipa **Spica I** građena je u brodogradilištu Götaverken u Göteborgu, dok su preostale četiri građene u brodogradilištu Karlskronavarvet u Karlskroni, a sve su ušle u službu 1967. i 1968. Kako se zahtjevalo postizanje velikih brzina (40 čvorova) klasu **Spica** pokretale su tri plinske turbine

Korvetama klase *Göteborg* (tip Spica IV) su u švedskoj floti zamjenjeni brzi napadajni (torpedni) brodovi klase *Spica* (tip Spica I); na slici je druga jedinica *Sirius*

rano obavljanje temeljne zadaće: sprječavanje pomorske invazije na kopno. Novim konceptom postavljene su tri crte obrane unutar švedskog akvatorija. Podmornicama i napadajnim

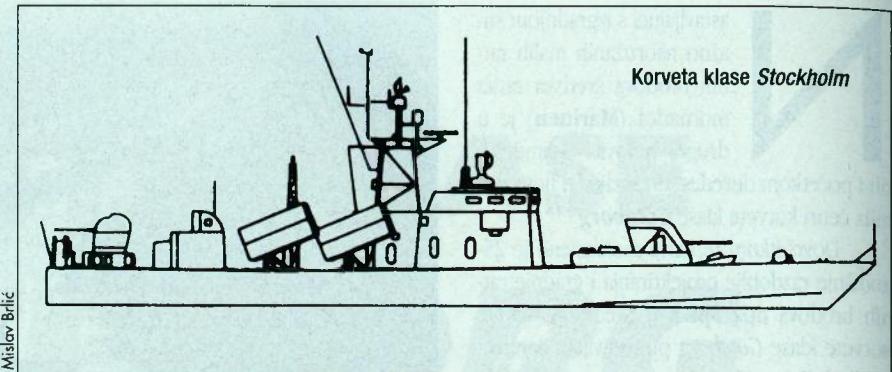
Klasa *Stockholm* (tip Spica III) ušla je u flotu 1985. Na pramčanoj palubi korvete *Malmö* vide se dvije torpedne cijevi kalibra 533,4 mm

Rolls-Royce Proteus 1274. Zbog pomanjkanja odgovarajućih protubrodskih projektila (Saab Rb 08A bili su preveliki) u doba njihove gradnje sredinom šezdesetih godina, klasa *Spica* bila je naoružana sa šest torpednih cijevi kalibra 533,4 mm za žicom vođena torpeda FFV Tp 61. Dvonomjenski top Bofors SAK 57 L/70 Mk 1 kalibra 57 mm (ugrađen je i na hrvatskim raketnim topovnjacima *Kralj Petar Krešimir IV* i *Šibenik*) rabio se za borbu protiv površinskih ciljeva i za obranu od napadaja iz zraka. U slučaju potrebe na mesta ležišta torpeda moglo su se ukrcati mine. Iako se tijekom osamdesetih predviđalo njihovo naoružanje protubrodskim projektilima sustava RBS 15, to nije ostvareno, a svi brodovi te klase povučeni su iz flote do početka devedesetih.

Usljedilo je 12 poboljšanih brzih napadajnih brodova tipa *Spica II* klase *Norrköping* građenih u brodogradilištu Karlskronavarvet, koji su ušli u službu između svibnja 1973. i siječnja 1976. i bili naoružani poput prethodnika, iako se predviđala mogućnost postavljanja protubrodskih projektila umjesto torpednih cijevi. Švedska Agencija za nabavu vojne opreme (Försvarstes Materielverk, FMV) je zbog toga željela nabaviti nove protubrodskе projektilе. Razmatrane su dvije mogućnosti: razvoj novih švedskih projektila RB 15 ili nabava američkih projektila Harpoon. Kako su, među ostalim, postojale finansijske zapreke u nabavi američkih projektila, odlučeno je brodove naoružati projektilima sustava RBS 15. Između 1980. i 1985. sve jedinice klase *Norrköping* preinačene su za nošenje protubrodskih projektila sustava RBS 15M. Njihovi su lansirni kontejneri zauzimali isti palubni prostor kao i torpedne cijevi kalibra 533,4 mm, a moguće je postavljanje različitih kombinacija projektila i torpeda. Ti se brodovi još nalaze u švedskoj floti (prve dvije jedinice, *Norrköping* i *Nynäsbanen*, su u pričuvu) u sklopu 21. squadrona brzih napadajnih brodova koji je dio 2. napadajne flote površinskih brodova s matičnom lukom Harsfjarden i 34. squadrona iz 3. napadajne flote s matičnom lukom Karlskrona.

Klasa Stockholm

Na temelju brzih napadajnih brodova klase *Norrköping* potkraj sedamdesetih godina započelo je projektiranje brodova tipa *Spica III* koji su trebali ponajprije biti naoružani sustavom RBS 15, no prema potrebi umjesto lansirnih kontejnera za projektila moglo su se postaviti torpedne cijevi. Tijekom projektiranja u švedskim teritorijalnim vodama uočena su djelovanja stranih, ponajprije tadašnjih sovjetskih podmornica što je istaknuto činjenicu kako švedska ratna mornarica

Prvotno planirani izgled klase Göteborg

Radi ispitivanja buduće klase Göteborg izrađen je i daljinski upravljani model

Göteborg tijekom ispitnih plovidbi bez lansirnih kontejnera i antena sustava za elektroničko ratovanje

nema dovoljno mogućnosti za uspješno vođenje protupodmorničke borbe. Stručnjaci Agencije za nabavu vojne opreme procijenili su kako je razvijanje vlastitog sonara finansijski i stručno neopravdano, te nije bilo drugog rješenja nego nabava sonara strane proizvodnje. Stoga dolazi do odstupanja od prvotno zamišljenog projekta i njegova preinacavanja kako bi se na brod mogla ugraditi protupodmornička oprema čime je odložen u početku utvrđen rok početka gradnje.

Kako bi se očuvala zaposlenost brodogradilišta Karlskronavret, prije bilo kakvih izgleda da će se preinaceni projekt završiti na vrijeme, u rujnu 1981. FMV naručuje dva broda tipa Spica III prema jednostavnjem projektu YA-81. Tako izgrađene brodove **Stockholm** (K 11) i **Malmö** (K 12) švedska ratna mornarica klasificirala je kao "obalne korvete". Usprkos tome što Švedani brodove klase **Stockholm** i **Göteborg** zbog namjene i raznovrsnosti naoružanja smatraju korvetama, moglo bi ih se svrstati i u velike brze napadajne brodove. Važna razlika po kojoj su se korvete klase **Stockholm** razlikovale od svojih prethodnika, iako su bile razvijene iz tipa Spica II, bila je i (prihvatljivija) manja brzina, veće izmjere te nadgradae koje je bilo pomaknuto s krme prema sredini broda kako bi se na krmi osiguralo dosta prostora za smještaj protuzračnog topa kalibra 40 mm te za opremu sonara promjenjive dubine.

Zahtjevi za odgovarajućom snagom udovoljeni su ugradnjom CODAG (COmbined Diesel And Gas) pogonske konfiguracije koju je činila jedna plinska turbina General Motors/Allison 570KF stalne snage 4410 kW (6000 KS) na središnjoj osovinici za najveću brzinu 32 čv i Dieselovi motori MTU 16V 396 TB93 snage 3080 kW (4200 KS) na bočnim osovinama za brzine do 20 čv. Lagana sklonost opasnom zaošijanju (zakretanju broda bokom) zbog valova u krmu koja je bila prisut-

Mislav Brlić

na na prethodnom brodovima ispravljena je prilagođenjem ravne V forme krmenog dijela trupa i postavljanja kormila izravno iza bočnih osovina.

Naoružanje klase **Stockholm** čini do osam kutijastih lansera za protubrodske projektili sustava RBS 15 (umjesto kojih je u različitim kombinacijama moguće postaviti četiri cijevi kalibra 400 mm za protupodmornička torpeda), dvije torpedne cijevi kalibra 533,4 mm, pramčani top Bofors SAK 57 L/70 Mk 2 kalibra 57 mm (tijekom ispitnih plovidbi je bio

mogla biti ugrađena u klasu **Stockholm** zbog podosta žurno osmišljenog projekta i naručene gradnje te klase.

U odnosu na klasu **Stockholm** trup je produljen za oko sedam metara kako bi se osiguralo više radnog prostora na krmenom dijelu palube za manipulaciju VDS sonarom te za smještaj vodomlaznih propulzora u krmi. Nadgradae je produljeno prema pramcu kako bi se osigurala zaštitna paluba za protupodmorničke bacače i lansere chaffova i IC mamaca. Od početka projektiranja brodske konstrukcije vodilo se računa i o smanjenju značajki zamjetljivosti, poput radarskog odraza, infracrvenog odraza te buke.

Kobilica prvog broda klase, **Göteborg** (K 21, bivši K 13), položena je 10. veljače 1986., a on u sastav švedske flote (Marinen Kustflottan) ulazi 15. veljače 1990. Gradnja druge i treće jedinice, **Gävle** (K 22, bivši K 14) i **Kalmar** (K 23, bivši K 15) započela je istodobno, u rujnu 1988., a primljeni su u

službu tijekom 1991. Posljednji izgrađeni brod nazvan **Sundsvall** (K 24, bivši K 16) ulazi u službu u travnju 1993. Zbog proračunskih ograničenja, otkazane su daljnje dvije jedinice koje su trebale nositi imena **Helsingborg** (K 25, bivši K 17) i **Härnösand** (K 26, bivši K 18).

Duljina korveta klase **Göteborg** preko svega je 57 metara (između okomica 50 m), širina 8 m i najveći gaj 2 m. Standardna istisnina im je 300 tona, puna 400 tona (u početku projekta bilo se predviđalo oko 360

tona, a zatim 380 tona), a to

postavljen Mk 1), krmeni top Bofors SAK 40 L/70 kalibra 40 mm i četiri protupodmornička bacača LLS-920. Korvete klase **Stockholm** su u službi 31. squadrona korveta što je dio 3. napadajne flotide površinskih brodova s bazom u Karlstroni.

Razvoj i gradnja klase **Göteborg**

Usپoredno s gradnjom klase **Stockholm** nastavljen je rad na razvoju izvornog projekta, sada označenog kao tip **Spica IV** (ili **KKV 90**), a ti su brodovi napokon naručeni tijekom prosinca 1985. kao korvete klase **Göteborg**. Istoču ih dodatna poboljšanja i dotjeranost, koja su samo djelomično

Trup korveta klase **Göteborg** ima neprekinutu gornju palubu, a njegov pramčani dio ima V-formu

povećanje istisnine za oko 20 posto u odnosu na klasu *Stockholm* ukazuje na znatne razlike u izmjerama te s time povezana mogućnost krcanja raznovrsnijeg naoružanja. Imaju ukupno 36 članova stalne posade, od kojih je po devet časnika i dočasnika, ali u slučaju kada služe kao zapovjedni brodovi flotila, na njih se ukrcava i zapovjednik flotile s još jednim časnikom i dva mornara tako da na korvetama za njih postoje još četiri pričuvna kreveta.

Svi brodovi klase *Göteborg* su u službi 20. squadrona korveta što je dio 2. napadajne flotile površinskih brodova (Ytattackflotilji) s bazom u Harsfjardenu u blizini Stockholma, no povremeno se dodjeljuju ispitnoj postrojbi švedske ratne mornarice u Göteborgu. Temeljne zadaće tih korveta su borba protiv površinskih brodova, polaganje mina, protupodmornička borba, eskortna služba, nadzor gospodarskog pojasa, a u slučaju potrebe čak i operacije spašavanja na moru.

Konstrukcija

U preliminarnoj fazi projekta izrađene su alternativne studije brodskog trupa koje su uključivale katamarane, hidrokrilne brodove i lebjelice, no napokon je kao rješenje s najmanjom cijenom izabran deplasmanski trup. Izbor vodomlazne propulzije imao je za nužnu posljedicu crtanje novih brodskih linija kako bi se kompenzirao pomak uzdužnog središta uzgona prema krmi zbog povećanja težina u strojarnicama i rezultirajućim trimom na krmi (zatega), osigurala paralelnost linije rotorske osovine vodomlaznih propulzora s vodnom crtom kada brod miruje (pritom je vodna crta neposredno ispod rotorskih lopatica za kormilarenje vodomlaznim propulzorima pri plovidbi), osiguralo slobodno strujanje vode ispred vodomlaznih propulzora pri vožnji krmom, ograničio vanjski kut nagiba pri okretanju, osigurala zaštitu vodomlaznih propulzora, itd.

Trup klase *Göteborg* ima neprekinutu gornju palubu, njegov pramčani dio ima V-formu, a krmeni dio formu sa zaobljenim uzvojem koja postupno prelazi u oštar zglob i ravno dno, dok je sama krma zrcalno kosa. Osam poprečnih pregrada dijeli trup u devet glavnih prostora (glezano od pramca prema krmi): 1. pramčani pik i prostor lančanika, 2. nastambu za posadu i prostor tankova goriva ispod njih, 4. kabine časnika i skladište strjeljiva za top kalibra 57 mm pod njima, 4. kuhinja, kabine časnika, časnica blagovaonica, kabina veze, skladište strjeljiva za top kalibra 40 mm, te pod njima smješteno skladište, tankovi goriva i pitke vode i pumpna postaja, 5. zapovjedno središte i nadzorna kabina strojarnice s prostorima za električnu opremu, 6. pramčana strojarnica, 7. krmena strojarnica, 8.

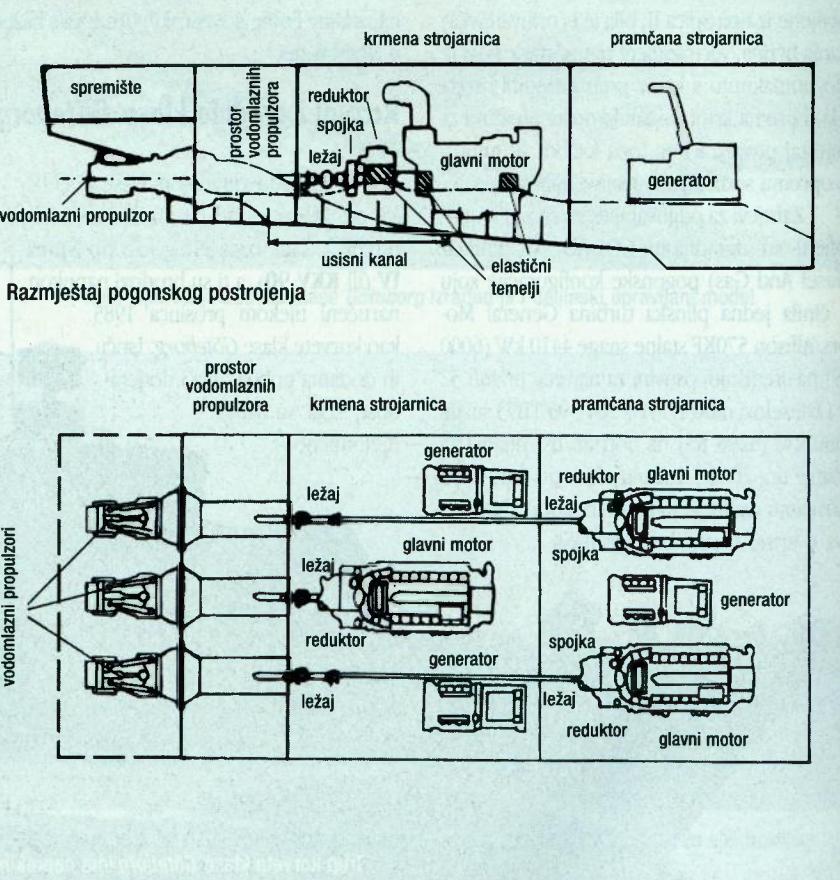
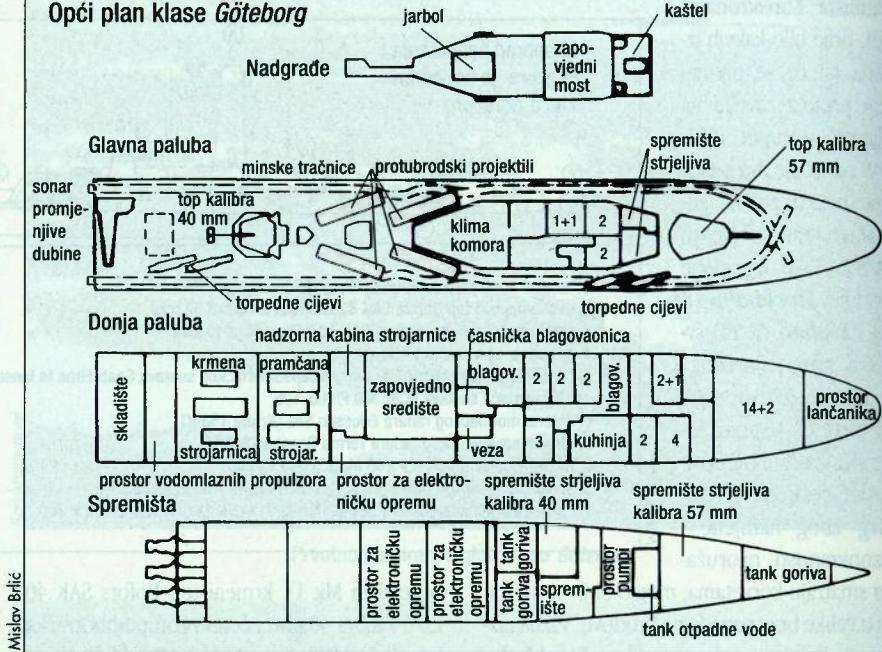
Značajke korveta klase *Göteborg*

Puna istisnina	400 tona
Standardna istisnina	300 tona
Duljina preko svega	57 metara
Duljina između okomica	50 m
Širina	8 m
Visina	4,4 m
Gaz	2 m
Najveća brzina	32 čvora
Doplov	500 Nm pri 30 čv
Posada	36 (7 časnika) + 4

prostor vodomlaznih propulzora, 9. krmeni pik i skladište. Brodovi klase *Göteborg* trebali bi dobiti i dva aktivna stabilizatora.

U nadgradu je smješteno skladište granata za protupodmorničke bacace, kabine časnika, prostor za električnu opremu i prostor klima komore. Čineći zasebnu cjelinu na vrh pramčanog dijela nadgrada postavljena je kormilarnica koja je struktorno potpuno odvojena od ostalog dijela nadgrada. Zapovjedno središte i kabina veze smješteni su na donjoj

Opći plan klase *Göteborg*

palubi u blizini središta gibanja broda kako bi se optimizirale operatorske značajke tijekom lošeg vremena.

Cijeli trup je čelične konstrukcije osim krmenog dijela iznad vodomlaznih propulzora koji je, zajedno s nadgradnjem i donjim dijelom jarbola, izveden od aluminija. Gornji dio jarbola iz stakloplastike je kvadratnog presjeka s temeljem od nehrđajućeg čelika. Uporabom stakloplastičnog jarbola poboljšale su se značajke antena sustava veze te smanjio učinak zrcaljenja i uklonila interferenciju između radarskih antena, antena sustava za elektroničku potporu i ometača te druge opreme smještene na vrhu jarbola. Trup u predjelu prostora za elektroničku opremu ispod zapovjednog središta ima dvostruku opлатu.

Zbog smanjenja radarskog odraza i zamjetljivosti vanjske, okomite stijenke nadgrađa, prikladno su nagnute (izbjegavanje kuteva od 90° i smanjenje reflektirajućih ploha). Infracrvena zamjetljivost smanjena je uporabom podvodnog ispuha glavnog motora, ubrizgivanjem morske vode u ispušne plinove pomoćnih motora, primjenom posebne kamuflažne boje te pomnim projektom ventilacijskih glijiva i drugih detalja.

Kako bi se sprječilo širenje požara trup je podijeljen u vatrootporne zone. Cijela korveta ima atomsko-biološko-kemijsku zaštitu koja omogućuje nesmetane životne uvjete dulje razdoblje, a ugrađen je i sustav za ispiranje vanjskih površina. Sustav automatske kompenzacije brodskog magnetizma (degausacija) čine tri aksijalna sustava električnih zavojnica upravljana mikroprecesorima temeljenima na magnetometru, što brzo daje odziv bilo kojoj promjeni topline, a tim je sustavom osigurana zaštita opremi podvrgnutoj elektromagnetskim pulsirajućim učincima koji mogu potpuno omesti rad radarskih, komunikacijskih i računalnih sustava.

Propulzija i pomoći strojevi

Najveći utjecaj pri izboru glavne pogonske skupine imala je cijena, a najmanje skupo rješenje bio je Dieselov motor koji pokreće brodski vijak. Problem je bio pojednostavljen nepostojanjem zahtjeva za velikom maksimalnom brzinom te manjom ophodnom brzinom, no tražilo se djelovanje broda uz što manju buku kako bi se dobili što bolji uvjeti rada

sonara te su stoga umjesto brodskih vijaka ugrađeni na klasi Stockholm, na klasi *Göteborg* ugrađeni vodomlazni propulzori.

Slijedom tih mjerila odabrana je glavna propulzija s tri četverotaktna Dieselova motora MTU 16V 396 TB94, od kojih svaki razvija snagu 2130 kW pri 1975 o/min kod neprekidnog, odnosno 2560 kW pri 2100 o/min kod preopterećenog pogona. Svaki motor ima 16 cilindara postavljenih pod kutem od 90° , zapremnu 63.300 ccm i masu 5200 kg (bez agregata). Motori preko jednostupanjskog reduktora pokreću tri vodomlazna propulzora KaMeWa 80-S62/6 do najveće brzine preko 32

hidroakustična buka, manji rizici od oštećenja propulzora, ne postoje krmeni privjesaci poput osovinskih skrokova te nema kavitacije i manji su rizici od opasnog zaošijanja.

Motori imaju odvojene kanale za usis zraka preko vodonepropusnih filtera što služe i kao dio atomsko-biološko-kemijske zaštite broda. Ispuhovodi se vode do izlaznih otvora na bokovima broda (za režim rada motora pri stajaju, praznom hodu i pri većim brzinama kada se zamjetljivost optimizira na hidroakustičku značajku zamjetljivosti) ili kroz dno broda (tijekom normalnih brzina i brzina kada se optimizira zamjetljivost za infracrvenu značajku zamjetljivosti).

Kako se vodomlazni propulzori mogu zakretati za 30° na svaku stranu, nije bilo potrebe za ugrađivanjem kormila, a potpuna odsutnost privjesaka na krmi pridonijela je smanjenju brodskog otpora. Provedenim ispitivanjima je dokazano kako je djelovljnost vodomlaznih propulzora samo 5 posto manja u odnosu na konvencionalne brodskе vijke, no tiši su za 20 dB, dok je upravljivost poboljšana za 50 posto u $^{\circ}/sec$ pri zakretanju broda u usporedbi s klasičnim kormilima. Podešavanjem lopatica vodomlaznih propulzora porivni pritisak je moguće skrenuti, odvratiti naprijed ili nazad, ili dovesti na srednji nulli porivni položaj. Uz to, pri

brzini tegljenja sonara ograničenoj na 20 čv, uporabom jednog ili dva motora glavni ispuhovod motora nalazi se iznad vodne crte, čime je dodatno smanjena podvodna buka.

Električna energija iz izlaznih značajki 440 Volti, 60 Hertz a 3 faze dobiva se iz tri skupine alternatora s Dieselovim pogonom snage 285 kW, koji preko transformatora i pretvarača osiguravaju bro-

dsku službu za potrošače koji zahtijevaju sljedeće rasponne napone i frekvencije: 220 V 3 faze 60 Hz, 220 V 3

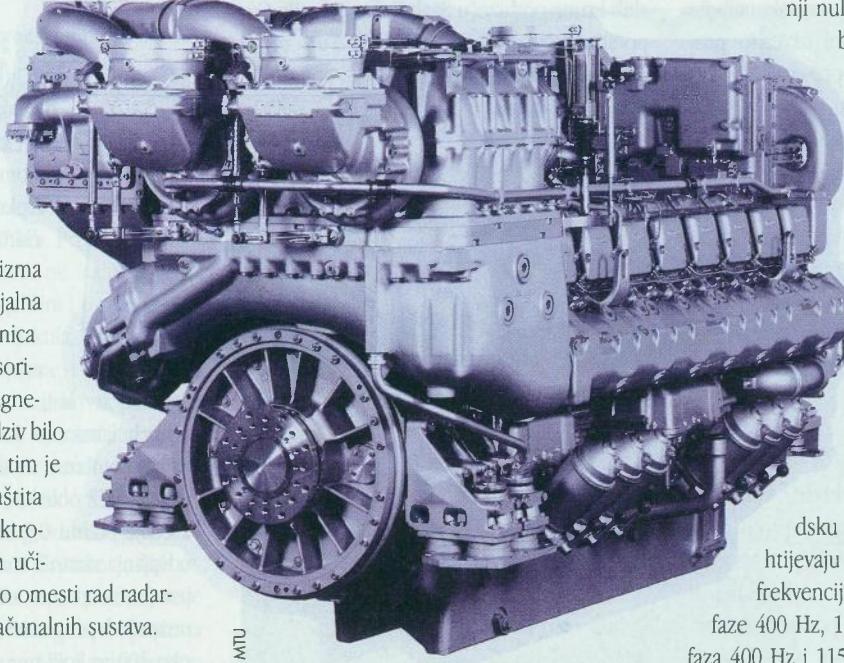
faza 400 Hz, 115 V 3 faze 400 Hz, 115 V 1 faza 400 Hz i 115 V 3 faze 50/60 Hz. Akumulatorske baterije kapaciteta 1000 Ah osiguravaju opskrbu istosmernom strujom napona 24 V. Električna energija se od glavne rasklopne ploče razvodi do sedam razvodnih ploča smještenih u različitim prostorima broda, čime je udovoljeno svim zahtjevima elektroopreme. Energetski uređaji smješteni su odvojeno od elektroničke opreme što je pridonijelo smanjenju elektromagnetske interferencije.

Iz središnje nadzorne prostorije strojar-

Korvete klase *Göteborg*

Ime i oznaka	Kobilica	Porinuće	Ulagak u flotu
<i>Göteborg</i> (K 21)	10. veljače 1986.	14. travnja 1989.	15. veljače 1990.
<i>Gävle</i> (K 22)	rujan 1988.	23. ožujka 1990.	1. veljače 1991.
<i>Kalmar</i> (K 23)	rujan 1988.	1. studenog 1990.	1. rujna 1991.
<i>Sundsvall</i> (K 24)	ožujak 1989.	29. studenog 1991.	7. srpnja 1993.

čvora. Kako bi se osigurao nesmetani rad i otklonili pomaci zbog vibracija i podvodnih šokova, svaki motor je spojen s reduktorem pomoću zupčane spojke i torzijsko fleksibilne spojke. Reduktori i osovine rotora vodomlaznih propulzora spojeni su preko fleksibilne spojke. I motori i reduktori su radi smanjenja

Dieselov motor MTU 16V 396 TB94
snage 2130 kW

unutrašnje brodskie i hidroakustične buke preko elastičnih temelja vezani s brodskom strukturu. Vodomlazna propulzija je izabrana nakon iscrpnog istraživačkog rada i provedenih ispitivanja kojima su pokazane brojne prednosti u odnosu na brodskie vijke, kao što su povećana upravljivost, manja

Unutrašnjost zapovjednog mosta

nice koja se nalazi u prednjoj strojarnici mogu se daljinski upravljati i nadzirati svi uređaji u strojarnici. Iz zapovjednog mosta može se upravljati motorima, rastavnim spojkama i podešivim lopaticama vodomlaznih propulzora i to posebno za svaku osovinsku liniju. Kormilarenje se obavlja električki iz zapovjednog mosta preko svjetlovoda koji vode do tri sinkronizirana vodomlazna propulzora, a kormilariti se može i uz pomoć autopilota koji je spojen sa zapovjednim sustavom. Primjerice, nakon što senzori otkriju protubrodski projektil, uključuje se alarm, sustav automatski najbrže moguće skreće brod kako bi izbjegao protivnički projektil dok se ne preuze me ručno upravljanje brodom.

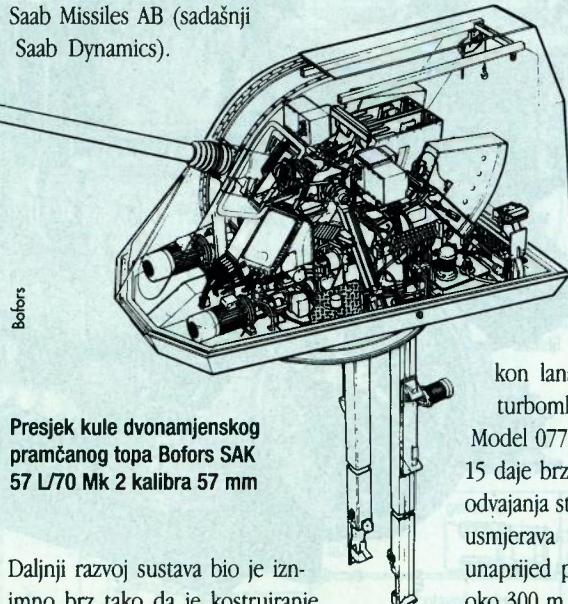
S obzirom na namjenu korveta klase *Göteborg* i područje djelovanja, zalihe goriva i s tim povezani doplov (500 Nm pri 30 čv) su na umjerenoj razini. Predviđeno je da se za vrijeme borbenih djelovanja ukraj goriva obavlja tijekom kratkih razdoblja ukraja strjeljiva ili preopremanja za alternativne zadaće.

Naoružanje

Naoružanje korveta klase *Göteborg* omogućuje im borbeno djelovanje protiv ciljeva u zraku topničkom paljicom, protiv površinskih ciljeva protubrodskim projektilima ili topovima i torpedima, protiv podmornica torpedima, protupodmorničkim bacacima ili dubinskim bombama, a moguće je i polagati morske mine. Najveći dio naoružanja koji se može razmjestiti u 12 različitih konfiguracija smješten je na krmenom dijelu glavne palube. Na taj se način relativno velika površina čistog palubnog prostora može rabiti za smještaj naoružanja, što može olakšati svaki alternativni raspored koji bi se mogao zahtijevati pri budućem remontu ili modernizaciji broda.

Brodovi klase *Göteborg* su naoružani s

osam protubrodskih projektila RB 15 sustava Saab Bofors RBS 15 (isti se sustav nalazi i u uporabi finske i hrvatske ratne mornarice). Razvoj tog sustava kao zamjene za starije protubrodskе projektile Saab Rb 08A započeo je početkom sedamdesetih godina. Kao polazište uzeta je samonavođena raketa zrak-zemlja Saab Rb 04E, tako da je projektil koji je umjesto raketnog dobio mlazni motor u početku označavan kao Rb 04 Turbo. U lipnju 1979. Agencija za nabavu vojne opreme dodjeljuje ugovor za razvoj vrijedan 600 milijuna švedskih kruna poduzeću Saab Bofors Missile Corporation koje od 1983. mijenja ime u Saab Missiles AB (sadašnji Saab Dynamics).

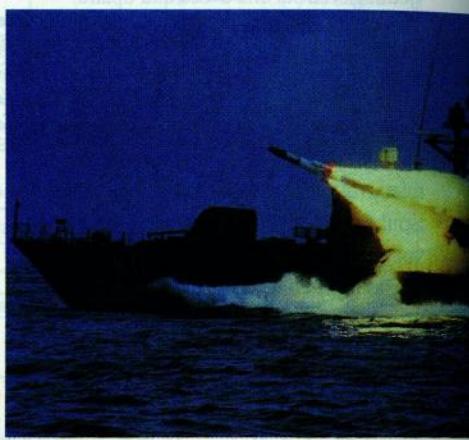

Presjek kule dvonamjenskog pramčanog topa Bofors SAK 57 L/70 Mk 2 kalibra 57 mm

Daljnji razvoj sustava bio je iznimno brz tako da je kostruiranje završeno sredinom 1980., prva lansiranja izvedena su u srpnju 1981. s brzog napadajnog broda *Piteå* klase *Norrköping*, razvoj sustava je potpuno završen 1984. i inačica RB 15M postala je operativna 1985.

Sustav RBS 15 (ukupne mase oko 14.600 kg) na klasi *Göteborg* sastoji se od samonavođenih projektila RB 15, lansirnih kontejnera (ukupno osam, svaki mase 750 kg i protežnosti 1 x 1 x 4,5 m, po dva na svakom postolju),

razvodne kutije napajanja, panela za nadzor lansiranja projektila, računala, pokazivača za uzetog smjera za lansiranje i komutacijskog uredaja lansera. Niskoleteći projektil RB 15M ima duljinu 4,35 m, promjera tijela 0,5 m, raspon krila 1,4 m (u sklopljenom stanju raspon je 0,85 m) i masu 780 kg (bez startnih raketa 620 kg) te domet 70 km. U nosu projektila nalazi se frekventno agilni radar za samonavodenje CelsiusTech (bivši Philips Elektronikindustrier AB, PEAB) 9GR400 koji radi u J opsegu (od 12 do 18 GHz) i vrlo je otporan na električno ometanje. Iza njega je dio s električnom opremom koja uključuje auto-pilot i radarski visinomjer (na tom su dijelu postavljene kanard površine, dvije upravljačke i dvije

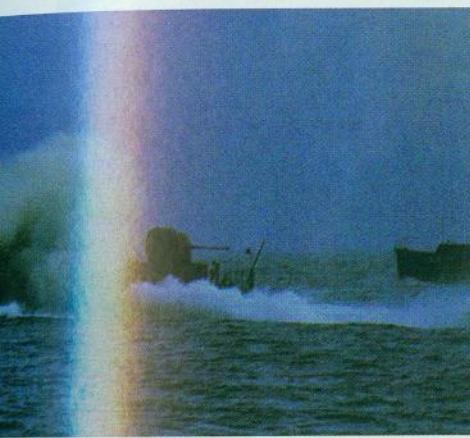
fiksne), a zatim slijedi središnji dio projektila s bojnom glavom poduzeća FFV mase 200 kg s oko 70 kg eksploziva i spremnikom goriva. Četiri sklopiva trokutasta krilca s upravljačkim površinama postavljena su na zadnjem dijelu projektila, a na njega se pričvršćuju i dva startna motora (booster) poduzeća ARC mase 82 kg koji se odbacuju 3 sekunde na

kon lansiranja kada se aktivira pogonski turbomlazni motor Microturbo TRI 60-2 Model 077 potiska 370 kp koji projektlu RB 15 daje brzinu 0,9 Macha. Nakon lansiranja i odvajanja startnih motora, projektil se penje i usmjerava prema cilju, zatim se spušta na unaprijed programiranu visinu krstarenja od oko 300 m koja mu omogućuje prelet otoka. Slijedi spuštanje na oko 20 m i uključivanje radara koji zatim zahvaća cilj, nakon čega se projektil ponovno spušta na visinu od oko 5 do 7 m i leti prema cilju u koji udara na visini od 2 do 4 metra.

Razvijene su i inačice RB 15F za lansiranje iz zraka, te RB 15K iz obalnih lansera koju rabe Švedska i Finska. U travnju 1994. odlučeno je kako će se švedski projektili modernizirati na standard RB 15M Mark 2 koji

uključuje zamjenu dijela hardwarea, novi software, preinake lansirnih kontejnera i drugih dijelova sustava te domet povećan na 210 km. U tijeku je i razvoj nove inačice sustava RBS 15M Mark 3 koja će uz ostalo imati nove ovalne lansirne kontejnere (duljine oko 4 m i širine 1 m) i sposobnost napadaja na kopnene ciljeve.

Pramčani top dvojne namjene Bofors SAK 57 L/70 Mk 2 kalibra 57 mm, smješten ispred kaštela, predstavlja daljnji razvoj spomenutog topa Mk 1 - zapravo se radi o istom mehanizmu smještenom u novoj kuli bez posade. Masa instalacije je 6,7 tona (oko 0,4 tone više od Mk 1), polje djelovanja

Ispitno lansiranje protubrodskog projektila sustava RBS 15 s korvete *Stockholm* (njime je naoružana i klasa *Göteborg*); startni motori projektila RB 15 rade 3 sekunde nakon čega se uključuje njegov turbomlazni motor

po smjeru je 360° , a po elevaciji od -10 do 77° , dok je domet topa do 17 km. Proizvođač tvrdi kako je top djelotvoran ne samo protiv uobičajenih ciljeva na površini i u zraku, već i protiv protubrodskih projektila, kao i za obalno bombardiranje. Cijev duljine 4 m (3990 mm, tj. 70 kalibara) na ustima ima skrivač plamena, u zatku je okomiti klinasti zatvarač, a opremljena je hidrauličnom kočnicom i opružnim povratnikom. Facetirano stakloplastično kućište smanjenog radarskog odraza (10 do 20 posto u odnosu na Mk 1) visoko je 2,6 m, široko 3,6 m i dugo oko 4 m, a stabilizirano je žiroskopnim sustavima. Pri izradbi mehanizma topa Mk 2 šire je nego na Mk 1 primjenjivan aluminij radi smanjivanja magnetnog potpisa. Ciljničke naprave ostale su na istom mjestu kao i na Mk 1, no na mjestu ciljatelja su elektronički uredaji za upravljanje paljbom. Umjesto dva punitelja, za punjenje topa služi hidraulični automatizirani sustav, koji nadzire jedno računalo u samoj kuli (drugo računalo služi pri upravljanju paljbom). Sustav punjenja dizalicama prima okvire sa strjeljivom iz potpalubnog spremnika. Okviri sa strjeljivom

ulaze u kasete s obje strane zatka (svaka je kasetu podijeljena u dva odjeljka sadržaja 10 naboja), a kasete se zatim kreću lijevo-desno kako bi napunile međuspremnike. Po završetku postupka punjenja - pri kojem cijev mora biti podignuta na najveću elevaciju - u kuli je 120 spremnih naboja, koji se ispaljuju brzinom 225 hitaca u minuti. Top može istodobno rabiti više vrsta strjeljiva kalibra 57 x 437 mm, mase 6,1 kg: prefragmen-

tirano

lom (koja kao i kod pramčanog topa na bokovima ima lansere raketa za osvjetljavanje). Polje djelovanja po smjeru moguće je u punom krugu, a po elevaciji od -9 do 85° . Djetvorni domet iznosi oko 6 km protiv površinskih, odnosno oko 4 km protiv ciljeva u zraku, dok je brzina paljbe oko 300 hitaca u minuti. Taj top je postavljen kao privremeno rješenje te bi ga bilo moguće zamijeniti protuzračnim raketnim sustavom (vjerojatno RBS 70 ili RBS 90, a u budućnosti možda i sustavom BALTIC). Predviđena je međutim uskoro ugradnja sustava Bofors Sea Trinity, također kalibra 40 mm, sa svojstvima bliskobrannog oružnog sustava (CIWS), a koji je već radi ispitivanja ugrađen na jednu od korveta klase *Göteborg*.

Kako bi se osigurao nesmetani rad i manipulacija

sonarom promjenjive dubine postavljenim na kraju krme, na desnom boku broda pri krmi smještene su dvije torpedne cijevi kalibra 400 mm, a još dvije su na pramčanom dijelu desnog boka. To odvojeno postavljanje torpednih cijevi omogućuje istodobno ispaljivanje dva torpeda bez međusobnog ometanja. Rabe se protupodmornička žicom vođena torpeda Bofors Underwater Systems (bivši FFV) Tp 431 s električnim pogonom

razorno s blizinskim upaljačem protiv ciljeva u zraku, razorno s udarnim upaljačem odloženog djelovanja kako bi detoniralo unutar površinskog cilja (teže je od ostalog za 0,4 kg), razorno opće namjene, odnosno odgovarajući niz vježbovnog strjeljiva. Spomenimo još kako posada topa broji tri člana: operator je u zapovjednom središtu broda, a dva člana u

Zapovjedno središte s radnim postajama sustava zapovijedanja, upravljanja i komunikacija 9LV Mark 3

potpalubnom spremniku strjeljivom nadopunuju sustav dizalica.

Naruci je protuzrakoplovni top Bofors SAK 40 L/70 kalibra 40 mm čija instalacija je pokrivena facetiranim stakloplastičnom kupo-

koja su posebno pogodna za napadaje na vrlo tihe podmornice u plitkim vodama. Imaju duljinu 2,8 m, masu 330 kg, najveću brzinu 35 čv, domet 20 km te bojnu glavu s 45 kg eksploziva, a u budućnosti bi ih trebala zamijeniti raketni sistem RBS 70.

jeniti nova inačica Tp 45 (druge oznake Tp 43X2) s novim tragačem. Umjesto lansirnih kontejnera sustava RBS 15 mogu se postaviti četiri torpedne cijevi kalibra 533,4 mm za žicom vodena torpeda Tp 613 dometa 30 km, bez ometanja prostora nužnog za poklopce strojarnica, provalke, ventilacijske gljive i drugu palubnu opremu.

Na pramčanom kaštelu postavljena su četiri devetocijevna bacača LLS-920 kalibra 100 mm protupodmorničkog sustava Saab Elma. Oni rabe protupodmorničke bombe FFV M 90 mase 4,2 kg i dometa 250 do 350 m. Predviđeno je da to oružje natjera protivničku podmornicu na izronjavanje, a da ju ne uništi, jer bi se kumulativnim mlazom bombe probijao vanjski (meki) trup podmornice. Iz tih se bacača mogu u slučaju potrebe lansirati i chaffovi.

Duž bokova broda, od zdenca na pramčanom dijelu palube do krme, su tračnice za polaganje mina (s njih se mogu ispuštati i dubinske bombe).

Elektronička oprema

Korvete klase *Göteborg* za motrenje zračnog prostora i površine rabe koherentni impulsno-dopplerski **radar** Ericsson Sea Giraffe 150HC. Najveći domet otkrivanja cilja veličine odraza $0,1 \text{ m}^2$ koji leti nisko iznad površine mora je oko 27 km, dok letjelicu odraza 4 m^2 može otkriti na udaljenosti od oko 63 km. Radar je vrlo otporan na ometanje i morski clutter, a posjeduje i mogućnost prikazivanja samo pokretnih ciljeva (MTI).

Njegov stabilizirani antenski sustav Celsius-Tech 9GAXYZ nalazi se na vrhu jarbola, a čini ga veća antena (protežnosti $2,4 \times 1 \text{ m}$) koja radi u G opsegu i manja koji radi I opseg. Ispod njega, na platformi s pramčane

strane jarbola smješena je antena navigacijskog radara Terma Scanter PN-612 danske proizvodnje koji radi u I opsegu

Potpuno integrirani distribuirani **sustav zapovjedanja, upravljanja i komunikacija** CelsiusTech 9LV Mark 3 omogućuje brzi odgovor potreban za borbeno djelovanje u slučaju neprijateljskog napada. Sastoji se od dvostrukе lokalne mreže koja povezuje sve brodskе senzore, oružne stave i višenamjenske radne postaje (konsole). Informacije i podatci prikazuju se na dva vodoravna pokazivača i šest radnih postaja SCL 85 koje su identične i s bilo

koje može se nadzirati bilo koji podsustav. Za vrijeme dok nema borbenih djelovanja može se istodobno s jedne radne

Topnički sustav Bofors Sea Trinity kalibra 40 mm sa svojstvima CIWS sustava na jednoj od korveta klase *Göteborg*

postaje nadzirati više podsustava te se na taj način smanjuje broj službeničkih operatera. Radi nadzora upravljanja paljbom u sustav 9LV Mk 3 uvezani su podsustavi upravljanja topovskom paljbom 9LV 450, upravljanja projektilima RC1-400, za nadzor protupodmorničke borbe 9AU 300 i za nadzor elektroničkog ratovanja 9EW 400. Za upravljanje paljbom topova i projektila rabe se i dva direktora 9LV 200 Mark 3 Sea Viking koji prate cilj radarem 9GR 400 (J opseg), TV kamonom, IC uređajem, a imaju i laserski daljinomjer.

Sustav za nadzor elektroničkog ratovanja CelsiusTech 9EW 400 uključuje podsustav za pasivnu detekciju prijetnji Thorn EMI Sceptre XL, podsustav za otkrivanje i ometanje signala ARGO Systems Carol, upozorivače na lasersko ozračenje te lansere chaffova i IC mamaca. Sceptre XL pokriva frekvencije od 2 do 18 GHz i rabi jednu neusmjerenu antenu smještenu pri vrhu jarbola na čijoj se pramčanoj i krmenoj strani nalaze dva antenska kućišta (svako pokriva sektor od po 180 stupnjeva po smjeru), a u svakom su tri skupine s po tri antene za određivanje smjera. Ispred zapovjednog mosta je fiksni lanser sustava CelsiusTech 9CM 300 Philax 106 u koji se postavljaju četiri spremnika chaffova ili jedan trostruki spremnik IC mamaca. Chaffovi mogu biti izbačeni iz granata kalibra 40 mm, mase 0,35 kg ili raketa kalibra 69 mm, mase 2,5 kg, dok se IC mamaci izbacuju iz spremnika mase 28,5 kg, a sve ih proizvodi francusko poduzeće Lacroix.

Na krmu je postavljen sustav za manipulaciju aktivnim sonarom promjenjive dubine (VDS) Thomson-Sintra TSM 2643 Salmon dometa do 11 km. On radi na frekvenciji od oko 19 kHz i posebno je prilagođen za otkrivanje podmornica u plićim vodama, a s njim je povezan i ugrađeni sonar SS 304 Spira dometa 4 km koji radi na frekvenciji 34 kHz.

Korvete klase Göteborg i Stockholm su preko prijenosnog puta podataka (data link) povezane s informacijskim sustavima na kopnu, primjerice STINA (za mornaricu) i STRIKA (za Obalno topništvo) te na brodovima i letjelicama pa s njima mogu razmjenjivati senzorske podatke. Povezane su i sa švedskim sustavom za obranu od napadaja iz zraka STRIC prema programu Air Force 2000, što im, primjerice, omogućuje pristup podatcima s novog švedskog zrakoplova za rano upozora-

Lancer
chaffova i IC
mamac
sustava 9CM
300 Philax 106

vanje S.100B Argus i osigurava pravodobnu potporu iz zraka.

Zaglavak

Klasu Göteborg obilježavaju višenamjenski kapaciteti, što znači da su brodovi u slučaju potrebe spremni za površinsku, protupodmorničku i protuzračnu borbu te polaganje mina. Gotovo istodobno s narudžbom Agencije za nabavu vojne opreme za klasu Göteborg, u poduzeću Karlskronavarvet AB u prosincu 1985. pokrenute su studije za razvoj sasvim novog ratnog broda koje su na kraju dovele do gradnje korveta tipa **YS 2000** klase **Visby** (Hrvatski vojnik br. 29), koje će u 21.

stoljeću preuzeti zadaće brodova koji su proizašli iz izvornog projekta Spica.

Literatura:

1. Naval Forces Special supplement, I/1986, "Royal Schelde"
2. Naval Forces, II/1986., Ted Horton "Swedish Corvettes brought forward"
3. Navy International, veljača 1987., "Swedish Göteborg class FAC"
4. Maritime Defence, srpanj 1989., "First of the RSwn's Göteborg - class corvettes launched"
5. The Naval Architect, ožujak 1992., "Swedish naval construction at Karlskrona"
6. Naval Forces Special Edition 1992., Kockums "The Göteborg Class - a Versatile Corvette"
7. Naval Forces, I/1993., Johann Fischer "Light but Dadly from Bofors: the 57 mm L/70 Mk 2 Gun"
8. Navy International, siječanj/veljača 1993., Edward Furdon "The Swedish Navy today"
9. Naval Forces Special Issue 2/1996., "The Royal Swedish Navy-today and tomorrow"
10. Jane's Navy International, svibanj 1997., Joris Janssen Lok, Adrian English "Marinen puts accent on innovation"
11. Jean Labayle Couhat i Bernard Prézelin, A. D. Baker III "Combat Fleets of the World 1988/89", Naval Institute Press, Annapolis/Maryland 1988.
12. Norman Friedman "The Naval Institute Guide to World Naval Weapons Systems 1991/92", Naval Institute Press, Annapolis/Maryland 1991.
13. Anthony J. Watts "Fast attack craft", Arms and Armour Press, London 1992.
14. Christopher Chant "Schnelle Angriffsboote", Motorbuch Verlag, Stuttgart 1994.
15. Richard Sharpe (ured.) "Jane's Fighting Ships 1995-96", Jane's Information Group, Coulson 1995.
16. E. R. Hooton (ured.) "Jane's Naval Weapon Systems 1995-96", Jane's Information Group, Coulson 1995.
17. Promidžbeno tvorivo poduzeća Karlskronavarvet AB, Saab Missiles AB i CelsiusTech Systems AB

Na korveti Gavle ispitivan je tegljeni sonarni niz poduzeća Atlas Elektronik

JAPANSKE POMORSKE SAMOOBRAMBENE SNAGE

Iako službeno nema ratnu mornaricu, Japan u sklopu Pomorskih samoobrambenih snaga raspolaze najsuvremenijom i najsnažnijom flotom u Aziji

MSDF

Zvonimir FREIVOGL

Japan je možda jedina suvremena pomorska država koja službeno nema ratnu mornaricu, no usprkos tome tamošnje **Pomorske samoobrambene snage (Kaijoh Jiei-Tai)**, Maritime Self-Defence Force, **MSDF** ipak raspolaže najsuvremenijim i najsnažnijim brodovljem u Aziji; kad bi Japan imao i nosače zrakoplova te podmornice na nuklearni pogon, zauzeo bi treće mjesto u nizu pomorskih velesila iz SAD-a i Rusije, dok se danas nalazi na petom ili šestom mjestu u svijetu. U sastavu japanske flote nalaze se razarači - nosači vrtoleta, niz protuzračnih (dio opremljen sustavom Aegis) i višenamjenskih razarača, suvremene fregate i

podmornice, a izgrađen je i prvi nosač vrtoleta. Čak je i obalna straža, tj. Agencija za pomorsku sigurnost, veća od mnogih ratnih mornarica.

Japan (Nippon, Nihon) je ustavna monarhija koja uključuje četiri velika otoka: Hokkaido, Honshu, Shikoku i Kyushu te otočje Ryu-Kyu (s najvećim otokom Okinawom), tj. ukupno 1042 otoka s obalnom crtom duljine oko 29.750 km. Pokriva 377.727 km², nastanjениh s oko 125.449.000 stanovnika (prema procjeni iz 1996.), od čega je 99,4 posto Japanaca i 0,6 posto drugih naroda, pretežito Korejanaca. Dominantne su religije šintoizam i budizam, dok je kršćanstvo zastupljeno s manje od četiri posto. Jezik je japanski, glavni grad Tokyo. Na čelu države nalazi se car Akihito (koji je 1989. naslijedio svog oca Hirohita), koji pred-

stavlja simbol države, no zemljom vlada dvo-domni parlament, a izvršnu vlast predstavlja vlada na čelu s premijerom. Premda je jedna od najbogatijih i najproduktivnijih zemalja svijeta i Japan osjeća posljedice gospodarske krize koje je pogodila Istočnu i Jugoistočnu Aziju, stoga je porast društvenog bruto proizvoda (21.300 USD po stanovniku) smanjen, te je 1995. iznosio 0,3 posto. Za vojne potrebe godišnje se odvaja oko jedan posto društvenog bruto proizvoda. Trgovačka mornarica je 1998. imala 9310 brodova s 18.516.363 bruto regis-tarskih tona (Lloyd's Register of Shipping).

Oružane snage nose službeni naziv Samoobrambene snage (**Boeicho Jiei-Tai**, Self Defence Force, **SDF**), a čine ih Kopnene samoobrambene snage (GSDF, kopnena vojska)

s 149.900, Zračne samoobrambene snage (ASDF) s 44.700, te mornarica s 45.752 pripadnika (od čega 11.000 u sklopu pomorskih zračnih snaga) i 3793 građanskih osoba.

Stvaranje ratne mornarice

Do sredine prošlog stoljeća Japan nije imao ni trgovac kog ni ratnog suvremenog brodovlja, što je bila posljedica dragovoljne izolacije. Srednjovjekovnom je državom simbolično vladao car (tenno) kao duhovni poglavnik, dok je prava vlast ležala u rukama njegovog namjesnika Shoguna. Zapadne su pomorske države sredinom XIX. stoljeća tražile i

stvarale nova tržišta, tako da su od godine 1853. američki komodor William Perry i njegovi nasljednici, kombinacijom diplomacije i "politike topovnjaka", počeli otvarati Japan zapadnim utjecajima. Korjenite su promjene dovele do sloma feudalnog društva, te do građanskog rata između Shoguna i pristaša cara, raspada shogunata, povećanja carske moći, postupne industrijalizacije i stvaranja suvremene vojske i ratne mornarice. Građanski rat okončan je 1869., a u to je doba već postojala jezgra ratne mornarice, koju je činila jedna oklopnača i nekoliko manjih brodova. Tijekom sedamdesetih godina prošlog stoljeća mornaricu su pojačale tada suvremene oklopnače građene u Francuskoj, Velikoj Britaniji i Japanu, koje je slijedio niz brzih krstarica. Ti su relativno slabi i malobrojni brodovi ipak omogućili pobedu nad većom, ali loše vođenom

protivničkom flotom tijekom kinesko-japanskog rata (1894.-1895.). U Velikoj su Britaniji izgrađeni i prvi tada suvremeni bojni brodovi, kao i nekoliko oklopnih krstaša, no svi su dovršeni tek nakon rata. Japan zatim u inozemstvu naručuje dodatne bojne brodove, oklopne krstaše, krstarice i razarače, a u zemlji je izgrađeno nekoliko klase lakih krstarica. Već deset godina kasnije, tijekom rusko-japanskog rata, japansko brodovlje je uništilo čak dvije ruske flote i svrstalo se u svjetske pomorske sile.

U razdoblju do I. svjetskog rata britanska je mornarica imala stalno izaslanstvo u Japanu, japanski su časnici pohađali britanske mornaričke škole, a mornarica je preuzeila mnoge britanske tradicije. Bojni krstaš **Kongo**

(poslužio je kao prototip nove klase) ipak je bio posljednji ratni brod izgrađen za Japan u Velikoj Britaniji, jer je japanska brodogradnja u međuvremenu postala neovisnom od stranih utjecaja. Tijekom I. svjetskog rata japanski su brodovi djelovali na strani Saveznika, pretežito na Tihom oceanu, gdje su Japanci zaposjeli njemačke kolonije i nadzirali pomorske puteve, a jedna je flotila razarača poslana i u Sredozemno more. Tijekom rata gradnja ratnih brodova nije prekinuta, već su dovršeni bojni brodovi klase **Ise**, položene kobilice klase **Nagato** (prvih bojnih brodova naoružanih topovima kalibra 410 mm) i nastavljena je gradnja lakih krstarica te razarača.

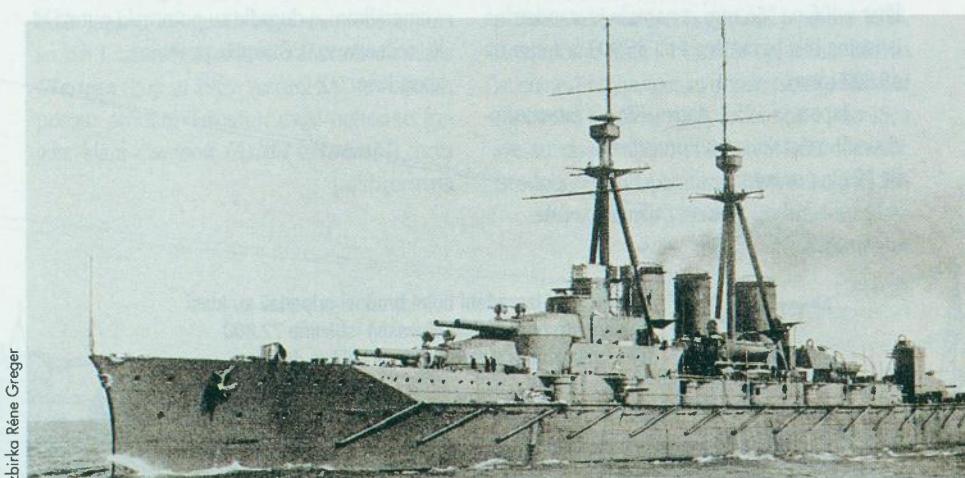
Zbog britanskog i američkog straha od moguće japanske premoći na Tihom oceanu, oni su nakon I. svjetskog rata prestali pomoći Japanu, što je pomoglo da se Japan pretvori u suparnika. Anglo-američka politika, čija je posljedica bio i Washingtonski spo-

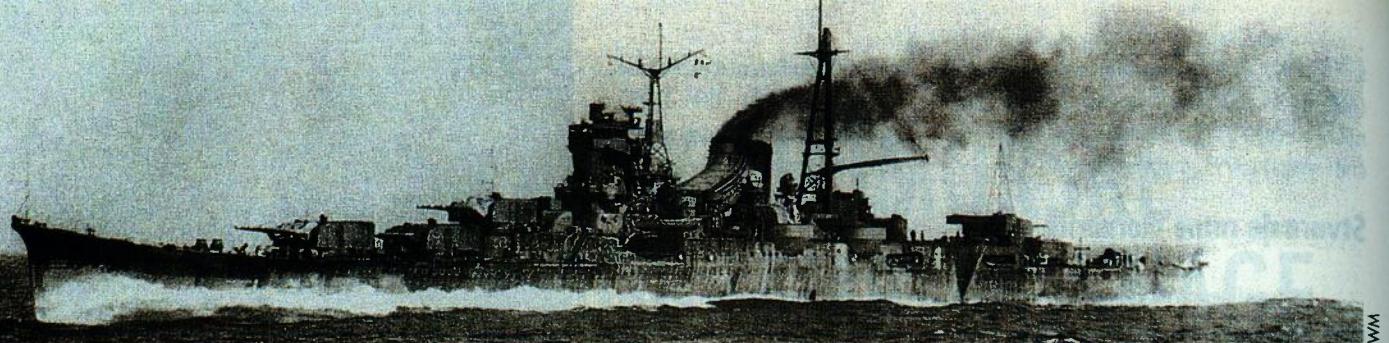
razum o ograničenju pomorskog naoružanja (Hrvatski vojnik br. 30 i 31), uskratila je Japanu pravo na gradnju i posjedovanje velike flote, a i početkom dvadesetih godina japanski je društveni bruto proizvod iznosio samo 7 posto američkog. Novi bojni brodovi i krstaši predviđeni u sklopu plana 8-8 (klase **Tosa**, **Amagi**, **Kii**, superdreadnought projekta **No.13**), jednaki ili čak snažniji od suvremenih američkih i britanskih bojnih brodova, izrezani su ili ponisani, a dva su preinačena u nosače zrakoplova.

Uspon i pad - razvoj do 1945.

Japanci su bili ogorčeni zbog takvog miješanja u njihove planove, te su odlučili osvremeniti brodovlje i kakvoćom pojedinih jedinica (ponajprije teškim naoružanjem) nadoknaditi zabranjenu količinu (broj novogradnji). Ponekad su objavljivani lažni podaci o istisninama brodova, no mnogi su brodovi

Bojni krstaš **Kongo** izgrađen 1913. (snimak iz tog doba) u Velikoj Britaniji bio je, zajedno s još tri jedinice iste klase (**Hiei**, **Haruna**, **Kirishima**) izgrađene u Japanu, moderniziran sredinom tridesetih godina

Teška krstarica *Mogami* snimljena 1935.

zbog smanjenja istisnine bili preslabo građeni. Nesrazmjer između lake gradnje i visoko postavljenog teškog naoružanja negativno je djelovao na čvrstoću i plovnu svojstva. Primjerice, torpiljarka **Tomozuru** potonula je na pokušnoj vožnji 1934., a neke jedinice Kombinirane flote teško su oštećene u oluj godine 1935. Stoga su do 1941. na svim brodovima obavljene preinake i pojačana konstrukcija, pri čemu je porasla istisnina.

Između dva rata izgrađen je veći broj nosača zrakoplova (Japan je 1941. posjedovao više operativnih nosača od drugih pomorskih država), osvremenjeni su bojni brodovi, dovršeno je 12 teških krstarica, kao i niz razarača "specijalnog tipa", snažnije naoružanih od većine razarača drugih mormarica. Nove su lake krstarice klase **Mogami** ubrzo nakon dovršenja preinacene u teške krstarice. Sljedeća klasa **Tone** odmah je dovršena s osam topova kalibra 200 mm neobičnog rasporeda jer su se sve četiri kule nalazile na pramcu. Nakon isteka Washingtonskog sporazuma godine 1936., u Japanu je počela gradnja bojnih brodova klase **Yamato** najveće istisnine 72.800 tona, naoružanih s devet topova kalibra 460 mm (dok su zapadne pomorske sile istodobno htjele smanjiti najveći dopušteni kalibr s 406 na 356 mm, a najveća je standardna istisnina bila ograničena na 35.000, a zatim na 45.000 tona).

Japan je 1937. napao Kinu i zatim iskoristio II. svjetski rat u Europi kako bi 1940. preuzeo

nadzor nad Francuskim Indokinom, nakon koje je bilo predviđeno zauzimanje Nizozemske Istočne Indije (sadašnja Indonezija), te druge zemlje Jugoistočne Azije bogate sirovinama. Politički se sukob s SAD pretvorio u otvoreni rat, koji je započeo 7. prosinca

Nakon II. svjetskog rata u obnovljenoj su japanskoj floti tj. Pomorskim samoobrambenim snagama služili mnogi bivši američki ratni brodovi, a među njima i razarač *Ariake* bivši (USS *Heywood L Edwards*) klase *Fletcher* kojem je umjesto druge pramčane (B) topovske kule postavljen protupodmornički bacač Mk 108 Weapon Alpha

1941. zračno-pomorskim napadajem na američko uporište Pearl Harbour. Japan je u početku osvojio velika područja u Aziji i Oceaniji, ali se mornarica nakon poraza u Korallnjem moru i kod Midwaya te zbog stalnih gubitaka kod Solomonskih otoka morala postupno povlačiti. Ni industrija nije mogla držati korak s američkom, a dugački su pomorski putevi bili nedostatno zaštićeni, posebice zbog loše

organizirane obrane vlastitih trgovackih brodova. Japanske su podmornice naprotiv trebale napadati isključivo ratne brodove, jer su pomorski časnici bili uvjereni kako napadaji na konvoje nisu časna dužnost. Tijekom rata dovršeno je još nekoliko nosača zrakoplova, od kojih su neki nastali preinakom ratnih i putničkih brodova. Građene su i podmornice, lake krstarice, razarači, protupodmornički brodovi, više zanimljivih klasa desantnih brodova i brodica te mnogi drugi ratni brodovi, no sve te novogradnje nisu mogle nadoknaditi gubitke. Američka je flota postupno potiskivala Japance, čije su pomorske zračne snage tijekom lipnja 1944. pretrpjele velike gubitke u bitci kod Marijanskog otočja, a glavnina flote uništena je četiri mjeseca kasnije u zaljevu Leyte. Nakon nuklearnih napadaja na Hiroshima i Nagasaki u kolovozu 1945., Japan je napokon bio prisiljen na bezuvjetnu kapitulaciju.

Obnova pomorskih snaga

Japansko Ministarstvo mornarice je 1. prosinca 1945. proglašeno Drugim ministarstvom za demobilizaciju, a brodovlje je podređeno Uredu za opća pitanja (bivšem Uredu za vojna pitanja). Preostali ratni brodovi (poput nosača zrakoplova

Najveći ikad izgrađeni bojni brodovi pripadali su klasi *Yamato* (druga jedinica *Musashi*) istisnine 72.800 tona, naoružano s devet topova kalibra 460 mm

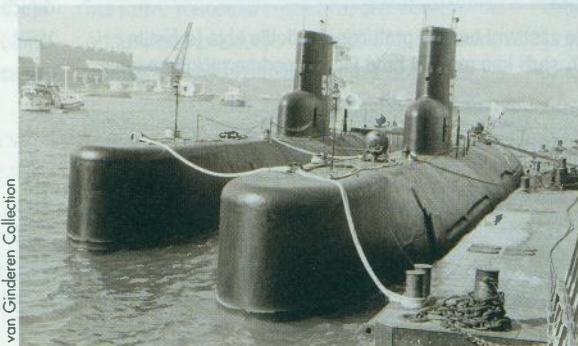

Hosho i **Katsuragi**, razarača **Natsuzuki**, **Yoizuki** i **Haruzuki** te drugih plovila) bili su razoružani i pod savezničkim su nadzorom služili za povratak japanskih vojnika u domovinu. Nakon obavljenе zadaće, tijekom 1947. predani su Saveznicima ili izrezani u skladu s uvjetima kapitulacije. Minolovci su ostali u službi kako bi čistili minsk polja položena duž vlastite obale, pri čemu ih je 19 izgubljeno.

Američka okupacija (potrajalj je do travnja 1952.) protekla je u znaku prisilnog odgoja Japana u duhu demokracije. U članku 9. novog ustava iz 1946. Japan se odrekao rata kao dopuštenog načina rješavanja međunarodnih sukoba, a ustav je zabranio osnivanje kompjutnih, pomorskih i zračnih vojnih snaga. Pod nadzorom Ministarstva za transport i komunikacije ipak je zbog zaštite vlastite obale stvorena organizacija nalik američkoj Obalnoj straži koja je tijekom 1947. dobila 28 manjih ophodnih brodova, a 1. svibnja 1948. prerasla je u Agenciju za pomorsknu sigurnost, (Maritime Safety Agency, **MSA**). Minolovci su istodobno stavljeni pod nadzor Ureda za sigurnost plovnih puteva. MSA je tada smjela imati 10.000 ljudi i 125 brodova najveće ukupne tonaže do 50.000 tona koji nisu smjeli biti naoružani (osim osobnim oružjem posade) ni biti brži od 15 čvorova. Japanski su minolovci već dvije godine kasnije, tijekom rata u Koreji, čistili minsk polja u korejskim vodama, pri čemu su uz male gubitke bili vrlo djelotvorni, dok su hidrografski i meteorološki brodovi pod američkim nadzorom prikupljali podatke na otvorenom moru u blizini sovjetskih teritorijalnih voda.

SAD su nakon Korejskog rata shvatile kako Japanu trebaju jače pomorske snage. Bivši su carski pomorski časnici stoga pozvani iz mirovine i u sklopu Drugog ureda za prekid (!) demobilizacije organizirali su stvaranje novih mornaričkih snaga, iz političkih razloga prvotno kao dijela MSA. Postrojba je osnovana 26. travnja 1952. kao Stražarske snage (Guard Force) koja je preuzeila

minolovce iz sastava MSA, a u kolovozu 1952. je postala samostalna i preimenovana u Snage za sigurnost obale (Coastal Safety Force, **CSF**) kao dijela novoosnovane Agencije za nacionalnu sigurnost (National Safety Agency, **NSA**). Dana 1. srpnja 1954. izglasani su zakoni koji su ograničili djelovanje oružanih snaga na obranu od izravnih i neizravnih napadaja, održavanje mira, nacionalne nezavisnosti i sigurnosti. Tada je osnovana Agencija za obranu (Defense Agency, **DA**) koja ima funkciju ministarstva obrane, NSA je preimenovana u Samoobrambene snage (SDF), a Snage za sigurnost obale postaju Pomorske samoobrambene snage (službeno **MSDF** ili neslužbeno **JMSDF**) s funkcijom ratne mormarice. Engleski se nazivi organizacija rabe u međunarodnim okvirima, a ponekad (neslužbeno) i unutar japanskih oružanih snaga.

U Japanu izgradene podmornice **Hayashio** i **Wakashio** istisnine 750 tona bile su u floti od 1962. do 1979.

Pomorske samoobrambene snage su pri osnutku imale 115 brodova ukupne istisnine 58.293 tone. Dio jedinica potjecao je iz carske mornarice, poput primjerice eskortnog razarača **Wakaba** (bivši **Nashi**), šest ophodnih brodova klase **Ukuru**, minolovaca klase **Cba 1** i **Pa No. 1**. Sjedinjene Države su 1952. iznajmile Japanu 18 ophodnih fregata klase **Tacoma** (japanska klasa **Kusu**) i 49 desantnih brodova tipa **LSSL** ili **LCS(3)L**. Na temelju sporazuma o obrambenoj suradnji iz 1954. SAD su iznajmile Japanu 159 ratnih brodova, među kojima su bili i razarači **Asakaze** i **Hatakaze** klase **Gleaves** (koji su 1969. vraćeni SAD-u i odmah potom prodani Tajvanu), dvije ophodne fregate klase **Cannon** (**Asabi** i **Hatsubi**), prva poslijeratna

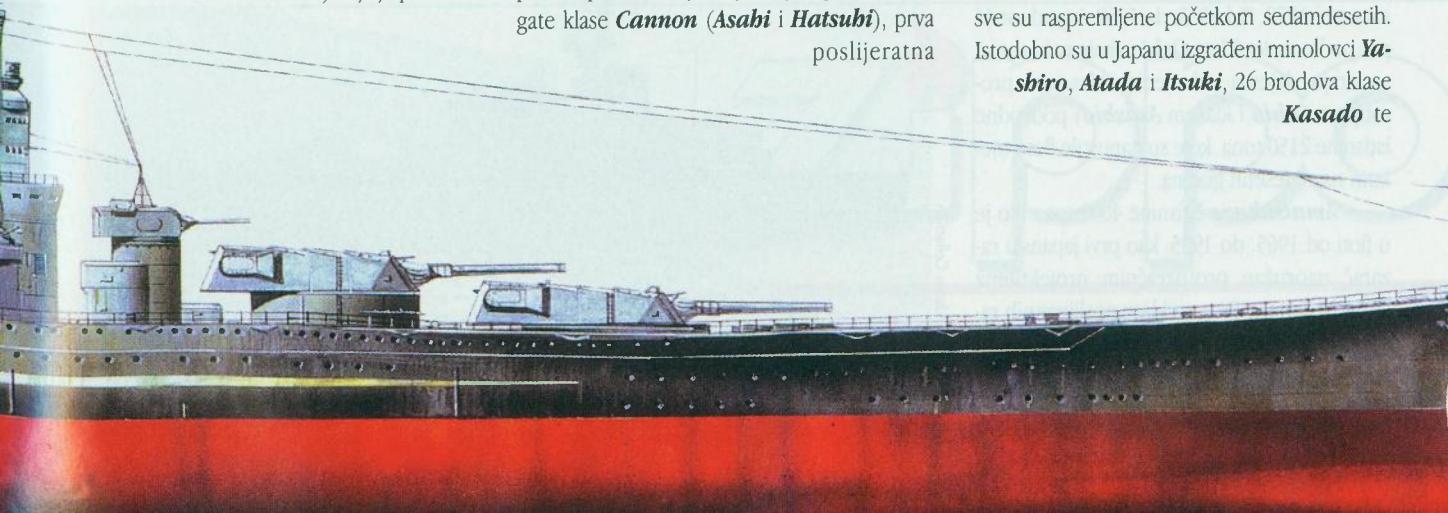
podmornica **Kuroshio** (bivša **USS Mingo** klase **Gato** što je služila za izobrazbu sve do 1966.), desantni brod (LSM) **Yorikutei**, tri tankonosca (LST) klase **Oosumi**, devet obalnih minolovaca tipa **YMS** ili **Albatross** (klasa **Etajima**) i četiri minolovca tipa **AMS/MSC** (klasa **Yashima**) te brojni drugi ratni i pomoći brodovi.

Medu prvim ratnim brodovima izgrađenim u japanskim brodogradilištima nakon rata bili su eskortni razarači **Akebono**, **Ikazuchi** i **Izunuma** (u flotu su ušli 1956.), četiri fregate klase **Isuzu** (ušle su u flotu između 1961. i 1964.) te podmornica **Oyashio** koja je bila u službi od 1960. do 1976., posljednjih godina dana kao školski brod.

Prvi obrambeni program iz 1958. predviđao je gradnju tri nova razarača, ali su izgrađena samo dva, **Harukaze** i **Yukikaze**, a u SAD su kupljena dva broda klase **Fletcher** i nazvana

na **Ariake** i **Yugure**. Kasniji su obrambeni programi (Drugi od 1962. do 1966. i Treći od 1967. do 1971.) bili nešto opsežniji i predviđali su gradnju eskortnih i flotnih razarača, prvotno organiziranih u tri flotile i pet divizijuna, a kasnije u četiri flotile i 10 divizijuna. Sedam razarača klase **Ayanami** (u floti od 1958.) sličilo je klasi **Harukaze**, no imali su tipičan japanski izgled, s kosim prijelazom iz povisene pramčane u glavnu palubu. Tri slična protuzračna razarača klase **Murasame** dovršena su 1959., naoružana među ostalim i topovima Mk 39 kalibra 127/54 mm skinutim s američkih nosača zrakoplova klase **Midway** (!). U sklopu američkog programa pomoći iz 1957. izgrađeni su razarači **Akizuki** i **Teruzuki**, nalik klasi **Murasame**. Svi su ti brodovi tijekom osamdesetih godina postali školskim ili pomoćnim brodovima, a otpisani su do 1990.

Tijekom pedesetih u Japanu je izgrađeno šest brzih napadajnih (torpednih) brodova tipa **PT 1**, dva tipa **PT 7** i **PT 10**, u Velikoj Britaniji kupljen je **PT 9**, a svi su ostali u službi do početka sedamdesetih godina. Japan je 1958. iznajmio od SAD i 15 malih ophodnih plovila istisnine 18 tona koje su dobitile oznake **Shokai** (ophodna brodica) od 1 do 7 te od 11 do 18, a sve su raspremljene početkom sedamdesetih. Istodobno su u Japanu izgrađeni minolovci **Yashiro**, **Atada** i **Itsuki**, 26 brodova klase **Kasado** te

Minopolagač *Hayase* (završen 1971.) bio je zastavni brod 1. protuminske flote koja je čistila mine u Perzijskom zaljevu 1991., a od 1997. služi kao matični brod Flotnih podmorničkih snaga

19 brodova klase *Takami*, a raspremljeni su tijekom osamdesetih i devedesetih. Najstariji poslijeratni brodovi za minsko djelovanje bili su minopolagač i minolovac *Erimo* te polagač podmorskih kablova i minopolagač *Tsugaru* građeni tijekom pedesetih, kao i minopolagač *Soya* te višenamjenski minopolagač *Hayase* završeni 1971., no do 1997. prva tri su otpisana, a *Hayase* je od 1997. matični brod Flotnih podmorničkih snaga. Osam ophodnih brodova klase *Kamome*, jedan klase *Hayabusa*, dva klase *Umitaka* i deset klase *Mizutori* dovršeno je tijekom pedesetih i šezdesetih godina, a svi su imali istisninu do 440 tona i raspremljeni su do osamdesetih.

U sklopu Prvog programa planirane su podmornice *Hayashio* i *Wakasbio*, dovršene do 1962. koje su bile manje od podmornice *Oyashio*, a raspremljene su 1979., dok su dvije "polusestre" *Natsushio* i *Fuyushio* (građene od 1961. do 1964.) otpisane već 1978. Od 1963. do 1969. izgrađeno je pet podmornica klase *Oshio* (koje neki autori smatraju dvjema odvojenim klasama: prototipom *Oshio* i klasom *Asashio*) podvodne istisnine 2150 tona koje su napustile flotu tijekom osamdesetih godina.

Amatsukaze istisnine 4000 tona bio je u floti od 1965. do 1995. kao prvi japanski razarač naoružan protuzračnim projektilima (RIM-24 Tartar). Prve su klase poslijeratnih razarača imale parno-turbinski pogon, dok su šest protupodmorničkih razarača klase *Yamagumo* i tri klase *Minegumo* standardne istis-

nine oko 2150 tona izgrađenih potkraj šezdesetih godina pokretali Dieselovi motori. Četiri su tijekom devedesetih postali školski brodovi, a jedan pomoći. Posljednje tri jedinice u aktivnoj službi (*Aokumo*, *Akigumo* i *Yuugumo*) čine 25. diviziju razarača u sastavu jedne od područnih flotila, gdje će biti pobliže opisan.

Slijedila su četiri veća protupodmornička razarača klase *Takatsuki* (*Takatsuki*, *Kikuzuki*, *Mochizuki* i *Nagatsuki*) standardne istisnine 3250 tona, od kojih prva dva još služe u sklopu 24. diviziju razarača (bit će opisani u dijelu teksta o područnim flotilama), a preostala su dva broda napustila djelatnu službu tijekom devedesetih. U sklopu Trećeg obrambenog programa bila je uključena i gradnja prvih razarača-nosača vrtoleta klase *Haruna*.

Trup kapljaste forme prvi puta je kod japanskih podmornica primijenjen na sedam jedinica klase *Uzusbio* (ušle u flotu od 1968. do 1978.) podvodne istisnine 3600 tona koje su otpisane do početka devedesetih. Školski

brod *Katori* istisnine 4100 tona bio je u službi od 1969. do 1998. Početkom sedamdesetih izgrađeno je pet torpednih brodova klase **PT 11** istisnine 100 tona koji su ostali u službi do 1994. Tijekom 1972. i 1973. izgrađeno je i devet stakloplastičnih ophodnih brodica klase **PB 19** od kojih su posljednje otpisane ove godine.

Cetvrti je obrambeni program (od 1972. do 1976.) predviđao gradnju 54 nova broda, među kojima i dva razarača naoružana protuzračnim ili protubrodskim projektilima. Program je kasnio iz političkih razloga (nastupilo je doba detanta) i produljen je na deset godina te su napokon naručena tri PZ razarača klase *Tachikaze*. Slijedilo je 12 višenamjenskih razarača klase *Hatsuyuki*, zatim dva slična PZ razarača klase *Hatakaze* te osam

Japanske Eskortne snage (eskortna flota)

Zastavni brod flote	<i>Kurama</i> (DDH 144) - zastavni brod	<i>Sawayuki</i> (DD 125)
<i>Tachikaze</i> (DDG 168), Yokosuka	<i>Hamagiri</i> (DD 155)	<i>Setogiri</i> (DD 156)
1. eskortna flota, Yokosuka	6. diviziju	63. diviziju
<i>Shiran</i> (DDH 143) - zastavni brod	<i>Asagiri</i> (DD 151)	<i>Shimakaze</i> (DDG 172)
5. diviziju	<i>Yamagiri</i> (DD 152)	<i>Myoko</i> (DDG 175)
<i>Yuugiri</i> (DD 153)	<i>Sawagiri</i> (DD 157)	62. diviziju
<i>Amagiri</i> (DD 152)	<i>Sawakaze</i> (DDG 170)	4. eskortna flota, Kure
<i>Umagiri</i> (DD 158)	<i>Kongo</i> (DDG 173)	<i>Hiei</i> (DDH 142) - zastavni brod
61. diviziju	2. diviziju	64. diviziju
<i>Kirishima</i> (DDG 174)	<i>Shimayuki</i> (DD 122)	<i>Asakaze</i> (DDG 169)
<i>Hatakaze</i> (DDG 171)	<i>Asayuki</i> (DD 132)	<i>Chokai</i> (DDG 176)
1. diviziju	3. eskortna flota, Maizuru	4. diviziju
<i>Murasame</i> (DD 101)	<i>Haruna</i> (DDH 141) - zastavni brod	<i>Isoyuki</i> (DD 127)
<i>Harusame</i> (DD 102)	3. diviziju	<i>Haruyuki</i> (DD 128)
2. eskortna flota, Sasebo	<i>Mineyuki</i> (DD 124)	<i>Setoyuki</i> (DD 131)
	<i>Hamayuki</i> (DD 126)	8. diviziju
		<i>Yamayuki</i> (DD 129)
		<i>Matsuyuki</i> (DD 130)

Školski brod *Katori* otpisan je u ožujku ove godine nakon 29 godina službe

van Ginderen Collection

višenamjenskih razarača klase **Asagiri**.

Prva postrojba MSDF koja je nakon Korejskog rata djelovala u području udaljenom od Japana bila je 1. protuminska flotila s minopolagačem *Hayase* (zastavni brod) te četiri minolovca klase **Yurishima** i **Hikoshima**, čisteći mine u Perzijskom zaljevu 1991.

Ustroj i zadaće Pomorskih samoobrambenih snaga

Japanske Pomorske samoobrambene snage (MSDF) obuhvaćaju stožer, Samoobrambenu flotu, zapovjedništva pet pomorskih područja i zapovjedništva pomoćnih postrojbi (Eskadru za izobrazbu u Yokosuki, Zapovjedništvo za izobrazbu pomorskih zračnih snaga u Shimfousi, Središnje zapovjedništvo za komunikacije u Ichigayi, Oceanografsko zapovjedništvo u Yokosuki te druge manje postrojbe). Načelnik stožera MSDF sa sjedištem u Tokiju neposredno je odgovoran ravnatelju Agencije za obranu.

Samoobrambenu flotu čine Flotne eskortne snage (eskortna flota), Flotne zračne snage (tj. pomorske zračne snage), Flotne podmorničke snage, 1. i 2. flotila protuminskih brodova (koje će biti spojene u jednu postrojbu), Flotno zapovjedništvo za izobrazbu i razvoj te nekoliko manjih postrojbi.

Flotne eskortne snage sastoje se od četiri eskortne flotide, a svaku čini po jedan razarač-nosač vrtoleta (zastavni brod), dva protuzračna razarača i pet višenamjenskih razarača. Po programu 8-8 iz godine 1983. flotide imaju po osam vrtoleta, od čega tri na razaračima-nosačima vrtoleta i jedan na višenamjenskim razaračima. Na svakom od zastavnih brodova je ukrcan zapovjednik flotide u čin kontraadmirała sa svojim stožerom. Baze eskortnih flotila su u Yokosuki, Sasebu, Maizuru i Kureu. Prvotno su se dvije flotide (1. i 4.) nalazile u Yokosuki, ali je 4. flotila tijekom 1995. prebačena u Kure. Ta "decentralizacija" predstavlja dio plana kako službu u mornarici učiniti privlačnijom, da bi pripadnici pomorskih snaga bili bliže svojim kućama.

Područna (regionalna) zapovjedništva nalaze se u Yokosuki, Kureu, Sasebu, Maizuru i Oominatu (na sjeveru Honshua). Brodovi flote su ranije po potrebi dodijeljivani pojedinim područnim zapovjedništvima, koja su ujedno nadzirala postrojbe minolovaca i pomorskih zračnih snaga. Kasnije su područna zapovjedništva dobila vlastite postrojbe sastavljene od starijih jedinica, dok su suvremeni minolovci i letjelice postali dijelom Flote.

Svako područno zapovjedništvo ima dve do tri flotile razarača (s ukupno pet do šest eskortnih jedinica, fregata i starijih razarača), po jedan desantni brod, nekoliko protuminskih brodova i ophodnih plovila. Po planu iz 1995. ukupni će broj razarača biti smanjen sa 60 na 50, a broj razaračkih divizijuna područnih zapovjedništva s deset na sedam. Po jedan će divizijun biti ukinut u pomorskim područjima Kure, Yokosuka i Maizuru, dok će sjeverno obrambeno područje Ominato i jugozapadno područje Sasebo zadržati po dva divizijuna.

Zadaće pomorskih snaga uključuju protupodmorničku borbu, protuzračnu borbu, borbu protiv površinskih ciljeva, protuminska djelovanja, elektronička djelovanja, nadzor

plovnih puteva, pomorski transport i spašavanje na moru. Za obalnu obranu postoji 70 šesterocijevnih pokretnih lansera protubrodskih projektila Mitsubishi SSM-1 pod nadzorom kopnene vojske.

MSDF je od početka usko surađivaо s američkom ratnom mornaricom; jedan je američki nosač zrakoplova stalno stacioniran u Japanu (prvotno **USS Midway**, zatim **USS Independence**, a od početka 1998. **USS Kitty Hawk**), no u novije je doba izražena japska težnja za većom samostalnošću u obrambenim pitanjima. U Bijeloj knjizi iz 1983. objavljeno je kako Japan treba iz godine u godinu pojačavati svoje obrambene sposobnosti na moru, kako bi u doba mira štitio plovne puteve udaljene do 1000 Nm od vlastitog kopna, a flota bi u slučaju rata trebala štititi pojas širine nekoliko stotina milja oko vlastitih otoka. Nakon prestanka hladnog rata glavnu prijetnju i dalje predstavljaju podmornice, ali se japanske postrojbe nakon stupanja u službu novih PZ razarača opremljenih sustavom Aegis mogu samostalno braniti od protivničkih površinskih i zračnih napadaja.

(nastaviti će se)

Razarač *Hatsuyuki* istoimene klase služi u sklopu Područnog zapovjedništva Omiato

van Ginderen Collection

SATELIT-tbm d.o.o.

Na vječnom putu borbe i opstojnosti

HRVATSKA VOJSKA KROZ Povijest (xxix. dio)

Nikola i Petar Zrinski - treći dio

Velimir VUKŠIĆ

".... Nema gotovo lista u političkoj povjestnici hrvatskog naroda do 1671. na kojem ne bi bilo zapisano ime Zrinskih ili Frankopana. Ta ova su dva roda dala Hrvatskoj dvanaest banova, od kojih su neki bili pravi podkralji i ljudi evropskog glasa...." zapisao je dr. Vjekoslav Klaić

Posljednji velikani u velikom rodu Zrinski bili su Nikola (7. Nikola u rodu Zrinskih ili Nikola VII.) rođen 1. svibnja 1620. u Čakovcu, i Petar (ili Petar IV.), rođen 6. lipnja 1621. u Vrbovcu. Rođenjem su braća stekla imenovanja kapetanima legradskim i međimurskim s čime im je zacrtan put njihovih starih - tj. put borbe, slave i pobjede. Nakon zagonetne smrti njihova oca Juraja 1626., i brze preudaje njihove majke Magdalene, skrbništvo nad malodobnjim Nikolom i Petrom preuzeli su zagrebački biskup Petar Domitrović i pronotar Hrvatskog sabora Stjepan Patačić od Zajezde. Nakon smrti biskupa 1628. i pronotara 1630. skrbništvo nad braćom preuzeli su biskup i kraljev kancelar Stjepan Sennyey, general hrvatske vojne granice i kapetan gradački Sigismund Trautmansdorff, kraljev personal Toma Mikulić od Brokunovca i vicegeneral kaniszke vojne granice Franjo Batthyanyi. Pri posjeti Ferdinanda II. Čakovcu potkraj 1628. braća su službeno predstavljena caru.

Zahvaljujući starateljstvu uglednih i učenih ljudi, štićenicima Nikoli i Petru Zrinskom, osigurano je tada zavidno obrazo-

vanje. Iako su braća zajedno pohađala visoke škole, vrijeme provedeno u Italiji pokazalo je

Tassia i Macchiavellia, Petra je osobito zanimalo topništvo i vojna tehnika. Već zarana 1637. braća su imala prigodu sudjelovati u ratu protiv Osmanlija iz nedaleke Kanizse. Od tada rat im je postao glavno zanimanje što pokazuju i njihova gesla koja su isticali na svojem bojnom znakovlju. Nikola - "Treba samo sreće imati"

(Sors bona nihil aliud), i Petar - "Pobjediti ili umrijeti" (Vincere aut mori). Međutim, odrastanje i sazrijevanje u vrijeme tridesetogodišnjeg rata (1618.-1648.) nije moglo proći bez da je rat dotakao braću.

Nikola je sa svojim međimurskim konjanicima odjehao u rat godine 1646. da bi se već sljedeće godine otisnuo za njim i Petar. Petar je već tada sa 25 godina obnašao dužnost kapetana slunjskog i velemeđičkog. Novi car Ferdinand III. imenovao je Petra zapovjednikom žumberačkih uskoka i to uz obvezu da ima služiti cara kroz tri mjeseca sa šeststotinu momaka.

Visok i snažan Petar posebno se dojmio cara Ferdinanda III. Prigodom priređenog lova u Požunu, odnekud doletio je pred cara veliki sedmogodišnji vepar kojem je Petar s jednim

Hrvatski ban knez Petar Zrinski (1621.-1671.)

njihove osobne različitosti. Dok se Nikola više zanimao za umjetnost i znanost odnosno za

udarcem sablje odsjekao glavu. Car je zamolio Petra da mu pruži sablju s kojom je pokušao zamahnuti ali je umoran ubrzo odustao.

Godine 1638. podijelila su braća dotačna zajednička imanja na dva jednaka dijela. Nikola je tom dijonom preuzeo Međimurje s Čakovcem, obiteljske posjede u zaladskoj, Šomogjskoj i baranjskoj županiji, Vrbovec i Rakovec u krijevačkoj županiji i jednu kuću u Beču. Petar je dobio gradove Ribnik, Božjakovinu, Ozalj, primorska i vinodolska imanja. Nikola je za svoje sjedište izabrao Čakovec, a Petar tvrdi grad Ozalj. Zbog obnajšanja banske časti i blizine mađarske granice, Nikola je imao doticaj s hrvatskim i mađarskim plemstvom, te se sve do svoje tragične smrti godine 1665., jednako zalagao za dobrobit oba naroda što ga je uzdiglo u jednako štovanog nacionalnog junaka i Hrvata i Mađara.

Na drugoj strani Petar je najviše boravio u Ozlju gdje se uglavnom družio s hrvatskom gospodom. Posebno se sprljateljio s karlovačkim kapetanom Vukom Krstom Frankapanom Tržačkim, tadašnjim poznatim vojskovođom i junakom s kojim je često vojeval protiv Osmanlija. S lijepom kćerkom Vuka, Katarinom Frankapan, Petar Zrinski se vjenčao godine 1641. i tako još više zbljedio dva velika hrvatska roda.

Granica

Dok je Europom bijesno tridesetogodišnji rat, nakon mnogo natezanja i pregovaranja koje je trajalo više od godinu dana, car Ferdinand III., je s novim sultanom Ibrahimom i velikim vezirom Kara Mustafom, sklopio godine 1642. mir na 20 godina.

Osmanlijske vlasti u bosanskom pašaluku jedva su marile za potpisane sporazume što je dobro znao i tadašnji hrvatski ban Ivan Drašković. Početkom 1641. provalili su Turci u okolicu Siska paleći kuće te hvatajući žene i djecu. Nove dojave da se Turci iz Kladuše spremaju napasti Rečicu kod Karlovca, stigle su u ozračju pregovora o miru i preporuka cara da se nepotrebno ne izaziva Osmanlije. Ipak je ban Drašković "palikućama i pljačkašima" pripremio doček. S 400 konjaničima (husara) i 600 pješaka (haramija) pronašao je turski tabor na Slatskom polju uz potok Trepču. Odlučno je navalio na iznenadene Turke te ih u progonu drobio sve do Kladuše gdje ih je i na kraju uništio. Nekoliko dana kasnije petrinjski kapetan Emerik Erdödy napao je Kostajnicu i oslobođio neke Hrvate iz sužanstva. Protivno mirovnom sporazumu, Turci su 1642. u Lici obnovili staru tvrđavu Perušić prijeći tako Brinju, Otočcu i Gackom polju. Na tu vijest karlovački general Vuk Frankapan poslao je vojsku koja je zauzela Perušić i opus-

tošila okolicu Zavalja dovodeći sa sobom nekoliko stotina kršćana, osmanlijskih podanika. Sljedeće godine zbio se veliki sudar kod Perjasice s obostranim znatnim gubitcima, poslije kojeg je uslijedilo zatišje zato što se zbog sredozemnog otoka Krete, Osmanlijsko Carstvo pripremalo za rat s Republikom Venecijom. Taj rat će trajati sve do godine 1669. U međuvremenu na Saboru u Požunu 1646. za ugarskog palatina izabran je Ivan Drašković, a hrvatskim banom postaje Nikola Zrinski koji tu čast prima tek godine 1649. U međuvremenu, u svibnju 1647. Petar sa svojim postrojbama stiže u Čakovec odakle zajedno s banskim postrojbama Nikole, suzbija turske provale u Međimurje. Velikom zajedničkom pobjedom nad Turcima blizu Kanizse, braća su na duže vrijeme otklonila opasnost s te strane.

Banstvo Nikole i kapetanstvo Petra odredilo je sudbinu braće. Nikola će češće biti viđen na dvoru u Beču, na saborima Hrvatske i kraljevstva, kao i na primanju kod visokoga

lijskom Carstvu, stižu bogati darovi i mirovne ponude od cara Ferdinanda III., koji je na zapadu uspio ishoditi kraj tridesetogodišnjeg rata. I caru, i sultaniji, odnosno Mehmedu IV. potreban je mir koji je na kraju sklopljen u srpnju 1649. Međutim na granici se mislilo drukčije. Da bi kaznio Turke za pljačke i provale, general Vuk Frankapan poslao je svojeg zeta Petra Zrinskog sa 800 vojnika prema Bihaću. Nakon što je opustošio okolicu grada i ugrabilo oko 2000 grla stoke, Petar je krenuo kući, ali ga je uskoro sustigla osmanlijska vojska iz Krupe. U kratkom okrušaju Turci su potpuno razbijeni. Poginulo ih je oko 200 i zarobljeno oko 100. Sa bogatim pljenom i sužnjevima vratio se Petar u Slunj.

Nije bilo godine da Petar Zrinski nije razbio neku tursku vojsku ili opustošio kraj sa druge strane granice. Brat Nikola nazvao ga je "Strahom i trepetom Bosne i Hercegovine". Godine 1652. umire Vuk Frankapan, a karlovačkim kapetanom postaje Nijemac Herbard

Čakovec, grad knezova Zrinskih. Grafika iz 17. stoljeća

hrvatskog i mađarskog plemstva, ipak ne zanemarujući granicu gdje je s vremena na vrijeme udarao na Turke kažnjavajući ih za provale u Posavinu i Međimurje. Na drugoj strani Petar je većinom imao posla na granici gdje se proslavio ratujući s Osmanlijama. U Beču su stizali glasovi o uspjesima braće, ali i pritužbe na Petra koji je često imao razmirice s njemačkim časnicima na granici.

Petar Zrinski

Nezadovoljstvo zbog neuspjeha u ratu protiv Venecije platilo je glavom sultana Ibrahim. Na mjesto sultana postavljen je sedemogodišnji Mehmed IV. u čije ime vlada njezina majka sultana Tarkhan. U podijeljenom carstvu sudsaraju se vlast vezira i sultanije, odnosno dvora i njemu lojalne vojske s jedne, te janjičara i spahijsa s druge strane. U sveopćem neredu, godine 1648. Osman-

Auersperg. Kad je godine 1653. Petar počeo skupljati vojsku s namjerom da krene na Kretu, u pomoć Republici Veneciji, posredovanjem Auersperga, Dvorsko ratno vijeće zabranilo je taj pothvat. Nakon zabrane, Petar je 1654. s graničarima iz Ogulina i Senja, krenuo u rat na kopnu i moru, u Dalmaciju kao mletački saveznik. Sljedeće godine opustošio je osmanlijske krajeve oko Korenice i vratio se s bogatim pljenom. U međuvremenu u jednom iznenadnom sudaru s Turcima u Lici godine 1655., stradao je otočki zapovjednik Andrija Gusić koji je izgubio oko 200 ljudi. Petar je okupio svoje postrojbe u lipnju iste godine i za to ispostavio račun teško porazivši Turke kod Visibabe nedaleko od Perušića. Za tu pobjedu Petar je imenovan velikim kapetanom ogulinskim, senjskim i cijelog primorja.

Na drugoj strani reakcija Osmanlija bila je burna. Već početkom rujna 1656. požeški sandžakbeg Ibrahimpaša Memibeg i bihački

kapetan Mustajbeg stigli su s velikom vojskom do Turnja nedaleko od Karlovca. Tamo ih je dočekao knez Juraj Frankapan i uz pomoć postrojbi Petra Zrinskog jednostavno pregazio. U toj borbi zarobljen je veći broj aga i begova među kojima i Mustajbeg. Tako težak poraz osmanlijske vojske smirio je stanje na granici sve do početka novog velikog austro-turskog rata 1663. kad će se sukobi ponovno rasplamsati svom žestinom.

U ljetu 1663. provalio je Petar Zrinski duboko na protivnički teritorij unistiavajući utvrde i nanoseći protivniku veliku štetu. Osvojeni bogat plijen i

bolje karlovački kapetan Herbart Auersperg otišao po pomoć (neki kažu da je pobegao) u Ljubljano. Petar je skupio 2300 ljudi, među kojima izvori spominju njegove konjaničke arkebuzire i pješake, postrojbe iz Senja, Brinja, Ougulina i Pounja, pješake musketire i haramije iz Karlovca, te husare Frankapana i Oršića. Kod Jurjevih Stijena nedaleko od Otoča. 16.

listopada, Petar je skrio pašinu vojsku, a među 2000 poginulih Osmanlija bio je pašin sin, te hercegovački i udbinski sandžakbegovi. Zarobljeno je 16 zastava, 225 izvrsnih Turaka i 800 dobrih konja.

Stanje na vojnoj granici i sukobi s njemačkim časnicima

Na zahtjev njemačkih časnika uspio je 1642. senjski kapetan Ivan Herberstein ishoditi od cara i hrvatskog kralja Ferdinanda III., nalog da se otme mlin kod Martinšćice nedaleko od Rijeke, kojeg je navodno Petar nezakonito prisvojio i s kojeg je također navodno poskidao austrijsko znakovlje i grbove. Neuspis pokušaj Herbersteina završio je krvavim glavama i žalbom caru u Beču. Zbog toga je potkraj godine u Beču podignuta optužnica protiv Petra zbog veleizdaje. No kako su caru trebali hrvatski vojnici na češkoj bojišnici, cijela stvar je ubrzo izglađena i zaboravljena. Zbog sporova i izgreda s njemačkim časnicima, tijekom svoje bune vojničke karijere, Petru je odlukama Beča i Dvorskog ratnog vijeća u Grazu, više puta oduziman čin i ponovno vraćan kad bi iznova zaprijetili Turci.

HUSAR, kraj 17. stoljeća

Iako se u raznim izvorima spominje sjekira kao naoružanje lakih neregularnih konjanika (Hrvata i Mađara), malo je slikovnih izvora na kojima se to jasno vidi. U raznim seljačkim ustancima i bunama, kmetovi su često uzimali sjekiru u ruke koja je mogla biti opasno oružje i za čiju uporabu nije trebalo posebno umijeće ili vježbu. U sjekiri nema ničeg viteškog i zato je vjerojatno izbjegla pozornosti survremenih slikara i grafičara. Sjekira nije predmet štovanja kao što su sablja ili samokresi, tako da danas u muzejskim zbirkama ima malo bogato ukrašenih i izradenih primjeraka. Po svoj prilici, poginuti od sjekire nije služilo nikome na čast. Napadnutom seoskom stanovništvu na granici, za obranu prva je na dohvatu bila sjekira. Na drugoj strani, vojnici su novačeni i u ruralnoj sredini uz granicu, te iako su prolazili razne vježbe koje su ih učile paljbenom i drugom oružju, sjekira je ostala kao koristan alat za život na terenu ali i kao korisna pričuva.

S kraja 17. i iz prve polovice 18. stoljeća sačuvan je veliki broj raznih ilustracija i grafika koje prikazuju bitke i blisku borbu. Međutim, vrlo je malo onih, kao što je i ova ovdje, koja prikazuje gdje jedan ratnik (husar) bez milosti upravo satire drugog na nemilosrdan način, i to još sjekicom. Nema ničeg viteškog u toj slici i gotovo se može čuti vrisak napadnutog konjanika (vjerojatno draguna ili linjiskog konjanika regularne postrojbe). Njemački autor priložene ilustracije imao je iskustvo rata protiv husara s granice, koje je doživio kao što se ima prilika vidjeti. Za razliku od viteške i uljuđene Europe, gdje su ratovi imali svoj ritual, borbe s Osmanlijama na granici imale su za cilj eliminaciju odnosno uništenje protivnika bez obzira na sredstva i način. Pohodi Zrinskog, Frankapana na jednu, te vojski Bosanskog pašaluka na drugu stranu bili su iznimno krvavi.

Godine 1630. car Ferdinand II. posebnim uredbama ustrojio je i preuredio vojnu granicu gdje je propisano djelovanje sudstva i provedbe ratnog prava, zatim su određena zemljšna prava i napisani statuti gradova na granici. Iako je ranije bilo sukoba između domaćih plemića i stranih časnika, koji su zbog najbrojnijih Nijemaca jednostavno nazvani njemačkim časnicima, posebno su učestali poslije 1630. godine. Zanimljivo je kako se njemačka, odnosno carska uprava uvlačila na vojnu granicu. Svi izdati propisi vojne uprave, koji se odnose na zaposjednutu mesta doneseni su tako da su potvrđivala postojeće stanje, a ne unaprijed kako se ne bi nepotrebno izazivalo hrvatsku upravu.

Hrvatska je bila kraljevina u sastavu carstva. Imala je svoje institucije zakonodavne (Sabor) i vojne vlasti (ban). Na hrvatskom teritoriju trebala je djelovati samo hrvatska vlast. Međutim u praksi je bilo drukčije. U početku, carske savezničke postrojbe zauzimale su pojedina mjesta, u pravilu napuštene utvrde ili utvrde koja im je pred osmanlijskom opasnosti ustupao Sabor, ban ili Kaptol. Izgradnjom velike tvrđave Karlovac, koju je izgradio nadvojvoda Karlo novcem austrijskih staleža, situacija se od 1578. počela mijenjati. Otad je carska vojska imala snažan oslonac za postupno širenje po Hrvatskoj. U najvećoj pogibelji pred turskom opasnošću 1593. zagrebački Kaptol nije dopustio ulazak njemačke posade u Sisak, u strahu da tako utvrdu zauvijek ne izgubi iz svojeg posjeda. Kako su Turci potiskivani na istok, carska vojska osvajajući utvrde i gradove postavljala je svoju posadu i upravu, iako su ban i Sabor zahtijevali njihov povrat. Zauzetu Petrinju, nedaleko Siska, ca-

Mustahfiz, osmanlijski pješak posadnik i stražar utvrda na granici, 17. stoljeće

revci su dobro utvrdili i u nju postavili svoju posadu. Hrvatski zahtjevi, upadi i ratovi s Osmanlijama, povremeno kapetanovanje hrvatskih plemića i služba hrvatskih mladića u carskim postrojbama, jednostavno su razvodnili probleme tako da nije bilo ni vremena ni političke snage ustrajati na povratu utvrda i gradova. Posjednutom mjestu pripadao je okolni kraj tako da se prostor pod nadzorom carske vojske sve više širio. Na kraju, jednostranom odlukom Dvorske vojne uprave cijeli dijelovi Hrvatske, već tada većim dijelom nadzirani od carske vojske, proglašavani su područjem vojne uprave i zuzimani ispod vlasti Sabora, bana, i hrvatskog plemstva.

Turci bi u nekoj od manjih akcija uzeli neku od utvrda na posjedu Zrinskih ili Frankapana. Dok je na jednoj strani hrvatska vojska lomila tursku vojsku, na drugoj bi carska vojska, koja nije sudjelovala u dalnjim pohodima na drugoj strani granice, zauzimala tako oslabljenu utvrdu i proglašavala je carskom. Ne jedanput je Petar Zrinski u povratu iz vojne izbacio njemačku posadu takvih utvrda tako da je bilo poginulih i ranjenih na obje strane. Strana vojska, iako saveznička, trebala je za svoje potrebe pašnjake, pojilišta, mostove, skladišta, mlinove, radionice, ogrjev, grudevinsko tvorivo i još mnoštvo toga zbog čega su mogle izbiti lokalne razmirice i sukobi. Takva lokalna saveznička ljubav bila je začinjena izgredima na sajmovima i drugim raznim javnim mjestima gdje su se sretali njemački i hrvatski vojnici. Posebno na meti hrvatskih vojnika bili su njemački šeširi ukrašeni perjem koje su često uz batine otimali njihovim vlasnicima. Petar Zrinski osobno nije sudjelovao u izgredima ali je prituže lokalnih njemačkih zapovednika protiv njegovih ljudi, bacao u koš.

Za vrijeme tridesetogodišnjeg rata (1618.-1648.) situacija se počela znatno mijenjati kako se na jednoj strani, Hrvatska počela naoružavati imajući pod oružjem sve veći broj veterana, i na drugoj kako je car imao sve više interesa da iz Hrvatske izvlači vojnike podupirući snaženje prisutne vojne uprave na štetu slabljenja lokalnih vlasti. U vrijeme većih ratnih prijetnji, duhovi bi se primirili pretvarajući se u nadmetanje tko će bolje nauditi Turčinu.

Suvremeni prikaz Petra Zrinskog pred suncima u Bečkom Novom Mjestu, u travnju godine 1671. Visina i stasitost Petra (označenog sa slovom B) nije promakla autoru koji ga je naslikao za pola glave višim od ostalih oko njega. Stražu drže carski vojnici u prvim sivim odorama redovne vojske. Među njima ima i musketira i kopljaniča. Kopljaniči su skratili koplja, a njihov broj u pukovnjama smanjen je na jednu četvrtinu. Zanimljivo je da, iako su muskete postale lakše, još uvek musketiri imaju oslonac za njih.

Pobuna

Vrijeme poslije tridesetogodišnjeg rata povjesničari nazivaju tranzicijskim razdobljem misleći uglavnom na početak stvaranja prvih modernih europskih država. Prvi korak prema državi novog doba bila je organizacija državne uprave na potpuno novim temeljima - sa stalnim izvorima prihoda i svim državljanima koji plaćaju porez. Takva država može zamijeniti privremene vojske, stalno stajaćom silom što će ju učiniti još moćnijom. Bez značajnijih mogućnosti unapređivanja gospodarstva, državna uprava razvijala se u smjeru sve većeg i djelotvornijeg nadzora. Znatna smetnja u

izgradnji snažne i centralne uprave bili su veleposjednici i krupno plemstvo zaštićeno stoljetnim privilegijama među kojima je najznačajnije bilo pravo ne plaćanja poreza. Zatiranje naslijednih privilegija u interesu sve većih poreznih prihoda bili su prvi korak prema tzv. absolutističkoj vladavini, odnosno potpunoj i nekontroliranoj vlasti kraljeva i careva. Na zapadu je znatno ojačala suparnica Francuska, koja je prisilila cara da krene istim ubrzanim putem prema snažnoj centralističkoj i absolutističkoj državi. Taj proces je započeo oko 1650. da bi se posebno pojačao nakon završetka austro-turskog rata godine 1665. Na

tom putu ostvarivanja apsolutne vlasti i u Hrvatskoj i Mađarskoj, isprečili su se kraljevski državotvorni sabori i visoko plemstvo koje se pozivalo na svoje stoljetne privilegije i u čijim je rukama bilo više od polovice posjeda tih kraljevstava. Daljnja carska politika prema dvjema kraljevinama išla je u smjeru zatiranja i slabljenja nacionalnog plemstva kao i onemogućavanja rada sabora. Uz to, dvor u Beču pretvarao je sve veće dijelove Hrvatske i Mađarske u vojne tabore pod svojom direktnom upravom izvlačeći otud vojnike za svoje ratove.

Baš u to vrijeme pada nepovoljan mir sa sultanom i smrt hrvatskog bana Nikole Zrinskog. Petar Zrinski izabran je 1665. za novoga hrvatskog bana oko kojeg se

okupio dio hrvatskog plemstva nezadovoljnog ishodom rata s Osmanlijskim Carstvom i politikom Beča prema Hrvatskoj. Poticani obećanjima od francuskog kralja i Venecije, koji su gledali samo svoje interes, Petar Zrinski i Krsto Frankapan zajedno s istomišljenicima u Ugarskoj, spremali su se sabljom izboriti za svoja prava. Pobuna je otkrivena, a car je jedva dočekao da ukloni posljednje moćne ostatke hrvatskoga visokog plemstva dajući ih obojicu pogubiti u Bečkom Novom Mjestu 30. travnja 1671.

HV

ČITAJTE I VI

Za čitatelje "HRVATSKOG VOJNIKA"
VELIKI POPUST U PRETPLATI!

Godišnja preplata (12 brojeva) ..... 80 kn

Polugodišnja preplata (6 brojeva) ..... 50 kn

Preplaćujem se na ____ brojeva HALO 92

Izrežite popunjeni kupon, nalijepite ga na dopisnicu i pošaljite na naslov:

MUP RH (za HALO 92)
Ulica grada Vukovara 33
10000 Zagreb

Pošaljite mi ogledni primjerak glasila HALO *

92 s uplatnicom na preplatu na naslov:

Ime i prezime:

Ulica i broj:

Poštanski broj

i mjesto:

Naručujem godišnju pretpлатu za:
 - službeno glasilo **MORH-a**, tjednik "Velebit" . . . .
 - stručni časopis, mjesecnik "Hrvatski vojnik" . . . .
 - zajedničku pretpлатu . . . .

HRVATSKA
NIJEMČKA
AUSTRIJA
SLOVENIJA
ŠVICARSKA
FRANCUSKA
NIZOZEMSKA
ŠVEDSKA
BELGIJA
ITALIJA
NORVEŠKA
DANSKA
V. BRITANIJA
SAD
KANADA
AUSTRALIJA

	"Hrvatski vojnik"	"Velebit"	zajednička
KN	210	295	495
DEM	95	150	240
ATS	600	1.050	1.620
SIT	6.800	12.375	18.875
CHF	70	123	190
FRF	300	525	810
NLG	95	168	258
SEK	430	750	1.160
BEF	1.800	3.150	4.850
ITL	99.000	180.000	274.000
NOK	380	675	1.035
DKK	320	600	905
GBP	38 (zrak 62)	68 (zrak 113)	104 (zrak 174)
USD	69 (zrak 118)	108 (zrak 205)	174 (zrak 323)
CAD	95 (zrak 160)	150 (zrak 285)	240 (zrak 445)
AUD	95 (zrak 190)	150 (zrak 330)	240 (zrak 520)

Za zemlje gdje je navedena mogućnost zrakoplovom; zrakoplovom..... običnim putem.....

PRETPLATNIČKI KUPON

Ako plaćate kreditnom karticom pošaljite dopisnicu sa ispunjenim podatcima.

DinersClub □ Amer.Exp. □ Eurocard M. Card □ VISA □

Broj kartice: _____

Vrijedi do: _____

Potpis: _____

Ime i prezime:

Naslov:

Adresa:

Brzoglas:

Možete izvršiti preplatu i čekovima građana, korisnik: "Tisak", Slavonska av. 4, 10000 Zagreb

Uplata preplate: - za Hrvatsku: u korist poduzeća "Tisak", Slavonska av. 4 (za HVG), ūro račun br: 301-01-601-24095; poziv na broj 05 JMBG

- za inozemstvo: na devizni račun poduzeća "Tisak" (za HVG) u Zag. banci br: 30101-620-16-2500-3281060

Molimo cijenjene čitatelje da nakon izvršenja preplate pošalju kopiju uplatnice ili ispunjeni ček na adresu:

"HVG", Zvonimirova 12, 10000 Zagreb ili na dalekomužnoživač (fax) 01/4551-852

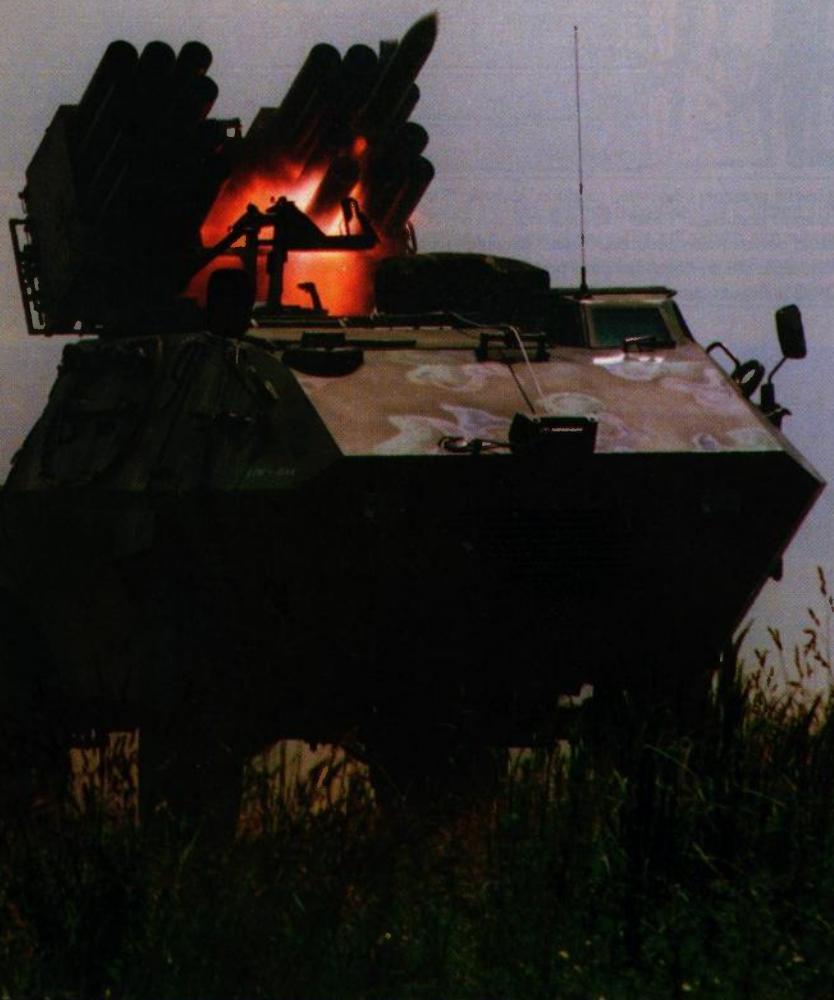
Preplatom lakše do Hrvatskog vojnika i Velebita

Hrvatski vojnik 210,00 kn • Velebit 295,00 kn • Zajednička preplata 495,00 kn

SELF-PROPELLED ROCKET LAUNCHER

LOV RAK 24/128 mm, 4x4

Specifications

- caliber: 128 mm
- number of barrels: 24
- barrel length: 1300 mm
- panoramic telescope: PC-1
- traverse: 0°-360°
- elevation/depression: -5°/45°
- fire: single and rapid fire
  - classical rocket 8550 m
  - rocket with increased range 13,500 m
- combat movement:
  - automatic levelling of launcher on vehicle,
  - automatic assumption of the position towards the elements of the target, corrective elements and control of fire with a handheld computer, from the vehicle or at a distance.

- combat set: 24 + 24 rockets
- operating temperature: -30°C to 50°C
- Light Armored Vehicle 4x4
- max. speed: 100 km/h
- combat weight: 8500 kg
- power-to-weight ratio: 15 to 20 hp/t
- diesel engine developing 130 hp/2650 rpm
- cross-country ability-pressure: 0.7-4.5 bars
- "run flat" - driving ability: 50 km
- max. road range: 500 to 700 km
- electrical system: 24 V/12 V
- armored protection:
  - from 7.62 x 51 API caliber
  - HE shell fragments
- Crew: 3-4, swift entry and exit, 3 doors
- Logistics: high reliability, ease of maintenance, durability

RH-ALAN d.o.o.

Štanciceva 4, 10000 Zagreb
tel. 385 1 455 40 22, 456 86 67,
fax. 385 1 455 40 24

REPUBLIKA HRVATSKA

